

T.C.
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
YENİ TÜRK DİLİ BİLİM DALI

MİRZA ŞEFİ VAZEH'İN ŞİİRLERİNDE DİL, ÜSLUP VE
MUHTEVA İNCELEMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Dilan AYDIN

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Enver KAPAĞAN

Karabük
Mayıs/2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
ÖNSÖZ	10
ÖZ.....	12
ABSTRACT.....	13
ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ.....	14
ARCHIVE RECORD INFORMATION	15
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	16
KISALTMALAR	17
ARAŞTIRMANIN KONUSU	18
ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	18
ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	18
KAPSAM VE SINIRLILIKLAR	21
BİRİNCİ BÖLÜM	22
1. MİRZA ŞEFİ VAZEH'İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	22
1.1. HAYATI.....	22
1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ	25
1.3. ESERLERİ	31
1.3.1. Edebi Eserler.....	31
1.3.2. İlmî Eserler	33
İKİNCİ BÖLÜM.....	35
2. ŞİİRLERİN ŞEKİL AÇISINDAN İNCELENMESİ	35
2.1. Nazım Birimleri	35
2.1.1. Beyit Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler	35
2.1.2. Dörtlük Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler	36
2.1.3. Beşlik Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler	37

2.1.4. Yedilik Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler	38
2.1.5. Çok Mısralı Tek Bentle Yazılmış Şiirler	38
2.1.6. Muhtelif ve Düzensiz Bentlerle Yazılmış Şiirler	38
2.2. VEZİN	39
2.2.1. Aruz Vezniyle Yazılmış Şiirler	39
2.2.1.1. Bahr-i Hezec Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	39
2.2.1.2. Bahr-i Remel Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	40
2.2.1.3. Bahr-i Mütেকârîb Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	40
2.2.1.4. Bahr-i Hafif Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	41
2.2.1.5. Bahr-i Münserih Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	41
2.2.1.6. Bahr-i Rezec Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	42
2.2.1.7. Bahr-i Serî Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	42
2.2.1.8. Bahr-i Muzârî Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler	42
2.2.2. Hece Vezniyle Yazılmış Şiirler	42
2.2.3. Serbest Vezinle Yazılmış Şiirler	43
2.3. TEKRARLAR	43
2.3.1. Ses Tekrarları	44
2.3.1.1. Ünsüzlerde Ahenk	44
2.3.1.2. Ünlülerde Ahenk.....	54
2.3.2. Ek Tekrarları	58
2.3.2.1. Zaman ve Şahıs Eklerinin Tekrarı	58
2.3.2.2. Fıilimsi Eklerinin Tekrarı.....	59
2.3.2.3. İyelik Eklerinin Tekrarı.....	61
2.3.2.4. Hal Eklerinin Tekrarı	62
2.3.3. Kelime ve İfade Tekrarları	64
2.3.3.1. Mısra İçi Kelime ve İfade Tekrarları	64
2.3.3.2. Bir Kelime veya İfadenin Mısra Başlarında Tekrarı.....	67

2.3.3.3. Bir Kelime veya İfadenin Mısra Sonlarında Tekrarı.....	71
2.4. KAFİYE	74
2.4.1. Kafiye Türü.....	74
2.4.1.1. Yarım Kafiye.....	74
2.4.1.2. Tam Kafiye.....	77
2.4.1.3. Zengin Kafiye.....	80
2.4.1.4. Tunç Kafiye.....	81
2.4.1.5. Cinash Kafiye.....	82
2.5. KAFİYE DÜZENİ.....	83
2.5.1. Çapraz Kafiye Düzeni ile Yazılmış Şiirler	83
2.5.2. Düz Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler	84
2.5.3. Gazel Tipi Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler.....	88
2.5.4. Mani Tarzı Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler	89
2.5.5. Muhammes Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler	90
2.5.6. Dörtlü Kafiye Düzeni ile Yazılmış Şiirler	91
2.5.7. Karışık Kafiye Düzeniyle Yazılmış Şiirler	91
2.6. REDİF	92
2.7. EDEBİ SANATLAR	94
2.7.1. Teşbih (Benzetme)	95
2.7.2. Tezat (Zıtlık)	98
2.7.3. Teşhis (Kişileştirme).....	99
2.7.5. Hüsn-i Ta'lil (Güzel Nedene Bağlama).....	101
2.7.6. Mübalağa (Abartma).....	102
2.7.7. Nida (Seslenme)	103
2.7.8. İstifham (Soru Sorma)	104
2.7.9. Telmih (Hatırlatma)	106
2.7.10. Tenasüp (Uygunluk).....	109

2.7.11. İştikak (Türetme).....	111
2.7.12. Akis (Çaprazlama).....	112
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	113
3. MUHTEVA.....	113
3.1. Aşk ve Sevgi	114
3.2. Hakikat.....	123
3.3. İlmin ve Aklın Önemi.....	124
3.4. Kadın Özgürlüğü.....	125
3.5. Tenkit.....	127
3.5.1. Din Adamları	127
3.5.2. Şah, Bey ve Yöneticiler.....	129
3.5.3. Şair Mirza Yusuf	132
3.6. Sosyal Adaletsizlik.....	132
3.7. Emek	133
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM.....	134
4. DİL VE ÜSLUP.....	134
4.1. Kelime Türleri ve Sıklıkları	134
4.2. Adlar.....	136
4.2.1. Aile, Akrabalık ve Unvan Adları.....	136
4.2.2. Aşk, Sevgi, Mutluluk ve Güzellik ile İlgili Adlar	137
4.2.3. Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar	138
4.2.3.1. Edebiyat ile İlgili Adlar	138
4.2.3.2. Müzik ile İlgili Adlar	139
4.2.4. Din ve İnanç ile İlgili Adlar	139
4.2.5. Eğitim ve İlim ile İlgili Adlar	141
4.2.6. Eşya, Araç-Gereç Adları	142
4.2.7. Giyim-Kuşam ile İlgili Adlar.....	144

4.2.8.	Gökyüzü ve Gök Cisimleri ile ilgili Adlar.....	145
4.2.9.	İnsan Bedeni ve Organ Adları	146
4.2.10.	Mekân ile İlgili Adlar.....	148
4.2.11.	Meslek Adları	149
4.2.12.	Nitelik Adları.....	150
4.2.12.1.	Renk Adları.....	150
4.2.12.2.	Sayı Adları.....	152
4.2.12.3.	Yön Bildiren Adlar	152
4.2.12.4.	Boyut Adları.....	153
4.2.12.5.	Miktar Adları.....	153
4.2.13.	Tabiat ve Tabiat Olayları ile İlgili Adlar	154
4.2.13.1.	Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Adlar	154
4.2.13.2.	Doğa Olayları Adları.....	155
4.2.13.3.	Bitki ve Çiçek Adları.....	155
4.2.13.4.	Hayvan Adları.....	157
4.2.14.	Topluluk Adları.....	158
4.2.15.	Yerleşim Birimleri Adları.....	159
4.2.16.	Yiyecek ve İçecek Adları	160
4.2.17.	Zaman ile İlgili Adlar.....	161
4.2.18.	Özel Adlar	162
4.2.18.1.	Şahıs Adları.....	163
4.2.18.2.	Tarihi Şahıslar	163
4.2.18.3.	Efsanevi Şahıslar.....	163
4.2.18.4.	Dini Şahıslar	164
4.2.18.5.	Hikâye Kahramanları	164
4.2.18.6.	Şairler.....	165
4.2.19.	Özel Yer Adları	166

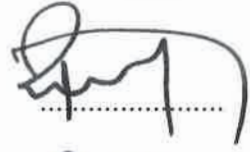

4.2.20. Ad Çekim Ekleri.....	170
4.2.20.1. Çokluk Eki.....	170
4.2.20.2. İyelik Ekleri.....	170
4.2.20.3. Hal Ekleri	171
4.2.20.4. Soru Eki.....	174
4.3. Sıfatlar	174
4.4. Zamirler	176
4.5. Zarflar	180
4.6. Fiiler	183
4.6.1. Fiil Çekim Ekleri	186
4.6.1.1. Bildirme Kipleri.....	186
4.6.1.2. Tasarlama Kipleri	189
4.6.1.3. Şahıs Ekleri	191
4.7. Fiilimsiler	194
4.7.1. İsim-Fiiller	194
4.7.2. Sıfat Fiiller.....	196
4.7.3. Zarf Fiiller	198
4.8. Edatlar.....	201
4.9. Bağlaçlar.....	202
4.10. Ünlemler	203
4.11. İkillemeler.....	204
4.12. Deyimler	205
4.13. Şiirlerde Görülen Alıntı Kelimeler	214
4.13.1. Arapça Kökenli Kelimeler.....	215
4.13.2. Farsça Kökenli Kelimeler.....	218
4.13.3. Arapça+Farsça Kökenli Kelimeler	220
4.13.4. Farsça+Arapça Kökenli Kelimeler	221

4.13.5. Arapça+Türkçe Kökenli Kelimeler	221
4.13.6. Farsça+Türkçe Kökenli Kelimeler	221
4.13.7. Türkçe+Farsça Kökenli Kelimeler	221
4.13.8. Fransızca Kökenli Kelimeler	221
4.13.9. İbranice Kökenli Kelimeler	221
4.13.10. İtalyanca Kökenli Kelimeler	222
4.13.11. Moğolca Kökenli Kelimeler	222
4.13.12. Rusça Kökenli Kelimeler	222
4.13.13. Yunanca Kökenli Kelimeler	222
4.14. Arapça, Farsça, Arapça-Farsça, Farsça-Arapça Tamlamalar	222
4.14.1. Arapça-Arapça Tamlamalar	223
4.14.2. Farsça-Farsça Tamlamalar	223
4.14.3. Arapça-Farsça Tamlamalar	223
4.14.4. Farsça Arapça Tamlamalar	223
BEŞİNCİ BÖLÜM	225
5. ORJİNAL METİN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA	225
5.1. Orijinal Metin	225
5.2. Şiirlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı	292
SONUÇ	355
SEÇME SÖZLÜK	359
KAYNAKÇA	372
ÖZGEÇMİŞ	375

TEZ ONAY SAYFASI

Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

Dilan Aydın'a ait "Mirza Şefi Vazeh'in Şiirlerinde Dil, Üslup ve Muhteva İncelemesi" adlı bu tez çalışması Tez Kurulumuz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yeni Türk Dili Bilim Dalı Yüksek Lisans programı tezi olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

	Akademik Unvanı, Adı ve Soyadı	İmzası
Tez Kurulu Başkanı	: Dr. Öğr. Üyesi Recep TEK	
Danışman Üye	: Doç. Dr. Enver KAPAĞAN	
Üye	: Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KUNDAKÇI	
Üye	:
Üye	:

Tez Sınavı Tarihi: 30/05/2019

DOĐRULUK BEYANI

Yüksek lisans/Doktora tezi olarak sunduĐum bu çalıřmayı bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı herhangi bir yola tevessül etmeden yazdıĐımı, arařtırmamı yaparken hangi tür alıntılarım intihal kusuru sayılacağını bildiĐimi, intihal kusuru sayılabilecek herhangi bir bölüme arařtırmamda yer vermediĐimi, yararlandıĐım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuĐunu ve bu eserlere metin içerisinde uygun şekilde atıf yapıldıĐını beyan ederim.

Enstitü tarafından belli bir zamana baĐlı olmaksızın, tezimle ilgili yaptıĐım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak ahlaki ve hukuki tüm sonuçlara katlanmayı kabul ederim.

Adı Soyadı: Dilan AYDIN

İmza :

ÖNSÖZ

Klasik Azerbaycan edebiyatının öncülerinden olan Mirza Şefi Vazeh, 1794 yılında Azerbaycan'ın Gence şehrinde doğmuştur. Babası Gence'de mimarlık yapan Kerbelayı Sadık isimli bir kişidir. Erken yaşta babasını kaybeden şair, Hacı Abdulla adlı bir kişinin himayesinde büyümüş ve Gence Medresesinde tahsil yapmıştır. Burada dini ilimlerin yanında Arapça, Farsça, hüsn-i hat ve şiir ilimleri derslerini alan Vazeh, klasik Şark edebiyatının önde gelen isimlerinden Firdevsî, Hâfız-ı Şirâzî, ve Hâkânî-i Şirvânî gibi şairlerin eserlerini etraflıca öğrenme şansını elde etmiştir.

Mirza Şefi Vazeh'in gençlik dönemi Azerbaycan coğrafyasının en çalkantılı dönemi olmuştur. Rusya ve İran'ın 1813 Gülistan 1827 Türkmençay antlaşmaları ile Azerbaycan topraklarını ikiye böldüğü süreçte yaşanan olaylar Mirza Şefi Vazeh'in sanatına tesir etmiştir. Birçok konuyu doğrudan eleştiremese de devrin sosyal ve siyasal durumunu ortaya koyan ve halkın karşı karşıya kaldığı sorunların sebebi olan kadın özgürlüğü, hakikat, yetkilileri tenkit, sahte mollalara eleştiri gibi konuları eserlerine taşımıştır. Mirza Şefi Vazeh, 19. yüzyıl Azerbaycan edebiyatının en önemli isimlerinden biridir. Sadece edebiyat alanındaki çalışmaları ile değil; aynı zamanda toplumsal, siyasî ve felsefî fikirleri ile de yaşadığı devrin en önemli reformcu aydınlarından biridir. Vazeh, kendine has üslup ve bakış açısı ile devrine ışık tutan bir müellif olarak farklı coğrafyalarda merak konusu olmuştur. Eserleri birçok dile çevrilmiş ve fikirleriyle ön plana çıkarak Azerbaycan'ın dünyaya tanıtılmasında önemli bir rol oynamıştır.

Bu çalışmada, 19. yüzyıl Azerbaycan Edebiyatının önemli edebi şahsiyetlerden biri olan şair, hattat ve maarifçi Mirza Şefi Vazeh'in şiirleri dil, üslup ve muhteva açısından incelenerek o dönemde yaşananlar ele alınmıştır. Bu maksatla “Nəğmələr”, “Mirzə Şəfi Vazəh”, “Mirzə Şəfi Şərq-Qərb Araşdırmalarında” “Mirzə Şəfi Haqqında Xatirələr”, “Fridrix Bodeştedtin Mirzə Şəfi Vazəh Haqqında Xatirələri”, “Mirzə Şəfi Vazəh və Bodenştedt: Yozmalar və Faktlar”, “Mirzə Şəfi Vazəh” adlı eserlerde yer alan 130 şiirin Türkiye Türkçesine aktarımı yapılarak şairin şiirlerinin dil, üslup ve muhteva yönü ortaya konulmuştur.

Bu çalışma ile birlikte bugüne kadar Türkiye'de iyi tanınmayan Azerbaycan şiirinin değerli şairi Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinin Türkiye Türkçesine aktararak Mirza Şefi Vazeh'in ve şiirlerinin tanıtılması amaçlanmıştır.

Bu çalışmada şairin Azerbaycan Türkçesi ve Farsça ile çeşitli nazım şekillerinde kaleme aldığı 130 şiir yer almaktadır. Çalışmada incelenen metinler Türkiye Türkçesine aktarılırken metinlerin nazım şekli aynen muhafaza edilmiş ve kelime kelime aktarma esas alınmıştır. Aktarmalar Yaşar AKDOĞAN'ın "Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük" ve Seyfettin ALTAYLI'nın "Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü" esas alınarak hazırlanmıştır.

Yüksek lisans sürecinde her zaman desteğini gördüğüm TDE öğretmeni Sema ŞAHBAZ'a ve çalışmalarım sırasında Azerbaycan Edebiyatı üzerine araştırma yapmaya beni sevk eden, yol göstericiliği ve bilimsel katkıları ile bu tezin ortaya çıkmasını sağlayan, benden manevi desteğini ve ilgisini hiçbir zaman esirgemeyen, saygıdeğer hocam sayın Doç. Dr. Enver KAPAĞAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZ

Çalışmanın ilk bölümünde, Azerbaycan Edebiyatının önemli şahsiyetlerinden biri olan şair, maarifçi ve hattat, Mirza Şefi Vazeh'in hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde şairin kaleme aldığı 130 şiir şekil bakımından incelenmiş; nazım birimleri, ölçü, tekrarlar, kafiye düzeni, ve edebi sanatlar açısından tespit edilmiştir. Üçüncü bölümde şiirler muhteva bakımından değerlendirilmiş ve alt başlıklar halinde sınıflandırılmıştır. Şiirlerde sevgiliye olan derin aşk, hakikat, kadın özgürlüğü, dini hurafelere tenkit gibi muhtelif konular işlenmiştir. Dördüncü bölümde dil ve üslup üzerinde durulmuş; şairin şiirlerinde kullandığı kelimelerin türleri, miktarları tespit edilmeye çalışılmıştır. Kelime türleri; adlar, özel adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar, bağlaçlar, fiiller, fiilimsiler, ikilemeler ve deyimler şeklinde ele alınmıştır. Beşinci bölümde tezimizin esas malzemesini oluşturan şairin 130 şiiri Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Azerbaycan edebiyatının önemli şairi Mirza Şefi Vazeh'in hayatının ve şiirlerinin incelendiği tezimizde, sonuç bölümünde tezimizden elde edilen bilgiler verilmiştir. Çalışmanın sonunda şairin şiirlerinde yer alan kelimelerden oluşturduğumuz sözlük bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan Edebiyatı, Mirza Şefi Vazeh, Şiirler, Dil ve Üslup, Kelime Türleri.

ABSTRACT

In the first part of the study, information about the life, literary personality and works of Mirza Shafi Vazeh, poet, educator and calligrapher who is one of the most important figures of Azerbaijani Literature was given. In the second chapter, 130 poems written by the poet were examined in terms of figure, verse units, measurements, repetitions, rhyme order, and literary arts were determined. In the third chapter, the poems are evaluated in terms of content and classified into sub-headings. In poems, subjects such as deep love, truth, women's freedom, criticism of religious superstitions, are discussed. In the 4th chapter, it was emphasized on the language and style, the types of the words used in the poet's poems, their amounts were tried to be determined and shown in the table. Vocabulary types, names, special names, adjectives, pronouns, adverbs, prepositions, conjunctions, gerunds and infinitives, dilemmas and idioms are discussed. In the fifth chapter, 130 poems of the poets materials form the basis of our thesis was transferred from Azerbaijan Turkish to Turkey Turkish. In the thesis that the life and works of Mirza Şefi Vazeh, the important poet of Azerbaijani literature, were examined, the result section was given information obtained from our thesis. At the end of the study, we have a dictionary of the words in the poets poems.

Keywords: Azerbaijan Literature, Mirza Shafi Vazeh, Poetry, Language and Style, Word Class.

ARŞİV KAYIT BİLGİLERİ

Tezin Adı	Mirza Şefi Vazeh'in Şiirlerinde Dil, Üslup ve Muhteva İncelemesi
Tezin Yazarı	Dilan AYDIN
Tezin Danışmanı	Doç. Dr. Enver KAPAĞAN
Tezin Derecesi	Yüksek Lisans
Tezin Tarihi	Mayıs 2019
Tezin Alanı	Yeni Türk Dili
Tezin Yeri	KBSBE-KARABÜK
Tezin Sayfa Sayısı	375
Anahtar Kelimeler	Azerbaycan Edebiyatı, Mirza Şefi Vazeh, Şiirler, Dil ve Üslup, Kelime Türleri

ARCHIVE RECORD INFORMATION

Name of the Thesis	Examination of Language, Style and Content in Poems of Mirza Shafi Vazeh
Author of the Thesis	Dilan AYDIN
Advisor of the Thesis	Assoc. Prof. Enver KAPAĞAN
Status of the Thesis	Master
Date of the Thesis	May 2019
Field of the Thesis	New Turkish Language
Place of the Thesis	KBSBE-KARABÜK
Total Page Number	375
Keywords	Azerbaijan Literature, Mirza Shafi Vazeh, Poetry, Language And Style, Word Class.

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

Azerbaycan-Latin	Türkiye Türkçesi
A a	A a
B b	B b
C c	C c
D d	D d
E e	E e
Ə ə	E e
F f	F f
G g	G g
Ğ ğ	Ğ ğ
H h	H h
X x	H h
I ı	I ı
İ i	İ i
J j	J j
K k	K k
Q q	Ğ ğ
L l	L l
M m	M m
N n	N n
O o	O o
Ö ö	Ö ö
P p	P p
R r	R r
S s	S s
Ş ş	Ş ş
T t	T t
U u	U u
Ü ü	Ü ü
V v	V v
Y y	Y y
Z z	Z z

KISALTMALAR

- Ar.** : Arapça
Far. : Farsça
s. : Sayfa
Yay. : Yayınları

ARAŞTIRMANIN KONUSU

Bu araştırmanın konusu 19. yüzyıl Azerbaycan şairlerinden Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinin Türkiye Türkçesine aktarımı ve dil, üslup ve muhteva açısından incelenmesidir.

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Türkler çok geniş bir coğrafi alana yayılmış bir millettir. Yaşadıkları her bölgede ve her dönemde kendilerine has bir edebiyat ve sanat meydana getirmişlerdir. Hatta İslam dinini kabulleri ile beraber şekil açısından Arapların ve Farsların dil ve edebiyatından etkilenseler de içerik, düşünce ve duyuş bakımından özgün yapıtlar vermişlerdir. Bu geleneğin içinde en başarılı örnekleri veren müelliflerden biri de Azerbaycan Türklerinden olan Azerbaycan şiirinin öncü şairlerinden Mirza Şefi Vazeh'tir. O, yaşadığı çağda ele aldığı konular itibariyle topluma ve toplumdaki sorunlara kayıtsız kalmamıştır. Bu yönü ile 19. yüzyılda Türk toplumunun hem Batı'da hem de Doğu'da birçok sorunla boğuştuğu bir dönemde Mirza Şefi Vazeh de sanata sadece zevk ve estetik kaygısı ile yaklaşmamış, toplumsal sorunlara eğilmiştir. Ele aldığı konular sadece Azerbaycan sahası Türkleri için değil bütün Türk dünyasında var olan sorunlardır. Bunun yanında kendini yenileyen maarifçi anlayışını da benimsemesi vesilesi ile Gaspıralı İsmail Bey ve arkadaşlarının açtığı yolda neslin yetişmesi için elinden gelen gayretleri göstermiştir. Bu vesile ile ders kitapları hazırlamış ve toplumu eğitim ile aydınlatmaya çalışmıştır. Bütün bunları yaparken büsbütün sanattan kopmamış edebiyatımıza has sanatları zarif biçimde kullanmıştır. Bu yönü ile yeni neslin zengin kültür mirasımızın ehemmiyetini bilerek geçmişe sahip çıkıp geleceğe doğru hamleler ile şekillendirebilmesi için Mirza Şefi Vazeh ve benzeri aydınların eserleri ve fikirleri ile tanışması gerekir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinin Türkiye Türkçesine aktarımı ve kelime türlerinin tespiti amacıyla Yaşar Akdoğan'ın "Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük" ve Seyfettin Altaylı'nın "Azerbaycan Türkçesi Deyimler

Sözlüğü” esas alınmıştır. Sözlüklerin yanında kaynak eserler olarak Mirza Şefi Vazeh hakkında yazılan tezler, kitaplar ve makalelerden faydalanılmış. Kütüphaneler ve arşivler taranarak elde edilen metinler incelenmiştir.

Aşağıda listesi verilen Mirza Şefi Vazeh’in ve onun şiirleri hakkında yazılan eserlerden elde edilen metinlerden hareketle tez oluşturulmuştur:

- Mirzə Şəfi Vazəh, “Nəğmələr”, Bakı, “Şərq-Qərb”, 2004, 96 səh.
- Salman Mümtaz, “Mirzə Şəfi Vazəh”, Bakı: Nurlan, 2005, 31 s.
- Nəzakət Əliyeva, “Mirzə Şəfi Şərq-Qərb Araşdırmalarında”, Gəncə, 2013.
- Fridrix Bodeştedt, “Mirzə Şəfi Haqqında Xatirələr”, Xan Xatirə Ədəbiyyatı 2, 2014.
- Akif Bayramov, “Fridrix Bodeştedtin Mirzə Şəfi Vazəh Haqqında Xatirələri”, Gəncə, 2014.
- Fəxrəddin Yadigar (Veysəlli), “Mirzə Şəfi Vazəh və Bodenştedt: Yozmalar və Faktlar”, Bakı, “Təhsil” NPM, 2010, səh. 156.
- Zaman Əsgərli, “Mirzə Şəfi Vazəh”, Bakı: Nurlan, 2010.
- Mirzə Şəfi Vazəh, “Məhəbbət Təranələri”, Bakı: Aspoliqraf, 2014.

Tez; Sonuç, Kaynakça ve Sözlük bölümü haricinde beş bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Mirza Şefi Vazeh’in hayatı, edebi şahsiyeti ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde, *Şiirlerin Şekil Açısından İncelemesi* ana başlığı altında Vazeh’in kaleme aldığı 130 şiir nazım birimleri, vezin, tekrarlar, kafiye, kafiye düzeni, redif ve edebi sanatlar alt başlıkları altında incelenmiştir. Şiirlerin nazım birimleri altı başlıkta değerlendirilmiştir: beyit nazım birimiyle yazılmış şiirler, dörtlük nazım birimiyle yazılmış şiirler, beşlik nazım birimiyle yazılmış şiirler, yedilik nazım birimiyle yazılmış şiirler, çok mısralı tek bentle yazılmış şiirler ve muhtelif ve düzensiz bentlerle yazılmış şiirler başlıkları altında incelenmiştir. Şiirlerin vezin yapısı “Aruz Vezniyle Yazılmış Şiirler”, “Hece Vezniyle Yazılmış Şiirler” ve “Serbest Vezinle Yazılmış Şiirler” başlıklarıyla tasnif edilmiştir. Şiirlerde tekrar eden unsurlar tespit edilmeye çalışılmış ve şiirde yararlanılan edebi sanatlar örneklendirilmiştir.

Çalışmanın “Kafiye” bölümü “Kafiye Türü” ve “Kafiye Düzeni” başlıklarında incelenmiş ve bunlara örnekler verilmiştir.

Üçüncü bölümde, *Muhteva* ana başlığı altında şairin şiirlerinde işlediği konular alt başlıklar halinde tasnif edilmiş ve her başlık altında şiirler açıklanmaya çalışılmıştır.

Dördüncü bölümde, şairin 130 şiiri kelime türleri bakımından değerlendirilmiştir. Kelimelerin türleri, alıntı kelimelerin şiir içindeki oranları ve kullanım sıklıkları ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Şiirler, adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, fiiler, filimsiler, ikilemeler, deyimler ve alıntı kelimeler alt başlıklarıyla incelenmiş ve örneklendirilmiştir. Bu yolla şairin dili ve üslubuna dair tespitlere yer verilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde adlar kendi içerisinde anlamsal hususiyetlerine göre sınıflandırılmalarla ele alınmıştır. Sınıflandırılmaya alınan kelimelerin şiirlerde geçtiği yerlerden örnekler verilmiştir.

Beşinci bölümde, Mirza Şefi Vazeh’in incelemeye esas teşkil eden metinler olarak yukarıda zikredilen eserlerinde yer alan 130 şiir *Orijinal Metin ve Türkiye Türkçesine Aktarma* biçiminde ana başlıkla ele alınmış ve Azerbaycan Türkçesi’nden Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Türkiye Türkçesine aktarma nazım olarak yapılmış ve kelime kelime aktarma esas alınmıştır. Aktarmalar, Yaşar AKDOĞAN’ın *Azerbaycan Türkçesinden Türkiye Türkçesine Büyük Sözlük ve Seyfettin ALTAYLI’nın Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü* esas alınarak hazırlanmıştır. Çalışmada şairin başlıksız bazı şiirleri bulunmaktadır. Bu şiirler, “****” işaretiyle şiirin ilk mısrası ve şiirin numarası şeklinde yazılmıştır. Örneğin: ***[Bu K^ıçık...] (1). *Başlıksız*. Bu küçük m^habb^t t^ran^lerim.

Sonuç bölümünde Mirza Şefi Vazeh’in incelediğimiz şiirlerdeki dil, üslup ve muhteva ile ilgili elde edilen sonuçlar değerlendirilmiştir.

Tezin son bölümünde şiirlerde geçen kelimelerden oluşturduğumuz sözlük yer almaktadır.

KAPSAM VE SINIRLILIKLAR

Bu alıřmada Mirza Őefi Vazeh'in kaleme aldıđı 130 Őiir incelenmiřtir. Bu nedenle çalıřmamız Őairin Őiirleriyle sınırlıdır. Çalıřmada incelediđimiz Őiirler dil, üslup ve muhtevayı kapsamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. MİRZA ŞEFİ VAZEH'İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. HAYATI

Azerbaycan edebiyatının önemli şairlerinden olan Mirza Şefi Vazeh, 1794 yılında Azerbaycan'ın Gence şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Şefi'dir. Mirza Şefi'nin babası, Gence Hanlığı'nın son hükümdarı Cevad Han'ın sarayında mimar olarak çalışan Kerbelayı Sadık isimli bir kişidir. Büyük babası Muhammed Şefi, Gence'nin asilzadelerindedir. Mirza Şefi'nin tek kardeşi Abdüleli'dir. Abdüleli de babası gibi inşa işleriyle ilgilenmiştir. Vazeh'in annesi hakkında bir bilgi elimizde mevcut değildir.

Mirza Şefi, gelenek ve göreneklerini çok iyi koruyan muhafazakâr bir aile ortamında büyür. Anne ve babası Allah'a inanan, kutsal kitabın gösterdiği yolda giden dindar kimselerdendir. Babası Sadık, genç yaşlarında Kerbela'ya giderek, mukaddes yerleri ziyaret etmiş, ömrünün sonuna kadar oruç tutup namaz kılmıştır. O, han sarayına yakın olmaya bakmayarak, her tür gösterişten uzak, sade bir hayatı tercih etmiş ve ailesini helal rızıkla geçindirmiştir (Əsgərli, 2010, s. 5).

Babası Kerbelayı Sadık, Vazeh'in bir din alimi olmasını ister, bu sebeple onu Gence'de bulunan Şah Abbas Camiisi yakınındaki medreseye gönderir. Mirza Şefi, klasik tarzda eğitim veren bu okulda dini bilgileri yanında Arapça, Farsça, hüsn-i hat ve şiir ilimleri gibi dersler alır (Əliyeva, 2013, s. 7). Ancak Vazeh, din hocalığını istemez, ilim ve eğitime hevesi olduğu için Gence medresesinin din hocaları ona ders vermekten vazgeçer. O, bilhassa hüsn-i hat ve şiire farklı ilgi duyar, Fars edebiyatının önde gelen isimlerinden Firdevsî, Hâfız-ı Şirâzî, Abdurrahmân-ı Câmî ve Hâkânî-i Şirvânî gibi şairlerin eserlerini özümseyerek okur (Əliyeva, 2013, s. 7). Böylece, Mirza Şefi Vazeh, klasik Şark edebiyatını, ilmini etraflıca öğrenme şansını elde eder.

Ancak Mirza Şefi'nin çocukluk ve medrese yılları Gence'de siyasi-sosyal karmaşanın, savaşların yaşandığı zorlu yıllara denk gelir.

XVIII. yüzyıl ortalarında Azerbaycan'da oluşan küçük devletlerden (hanlıklardan) biri olan Gence Hanlığı, 1804 yılında Rus orduları tarafından işgal edilir. Bu savaşta Gence Hanlığı'nın son hükümdarı Cevad Han ve onun aile fertleri de öldürülür. Böylece Gence hanlığının varlığına son verilir (Mutallimov, 2015, s. 162).

Büyük katliamları ve karanlık günleri yaşatan savaş, Mirza Şefi'nin ailesine ağır bir darbe vurur. Savaş nedeniyle maddi yetersizlikler yaşayan aile zor günler geçirir, bir süre sonra Vazeh'in babası hastalanır ve akabinde vefat eder. Çok geçmeden annesini ve kardeşini de kaybeden Vazeh, eğitimini yarıda bırakarak, bu zamanlar İran'dan Gence'ye gelmiş, aydın fikirliliği ile tanınan “Hacı Abdulla” adlı bir kişiyle tanışır. Hacı Abdulla, Şefi'nin eğitimini devam ettirmesi için ona maddi yardımda bulunur, şahsiyetinin, dünya görüşünün şekillenmesinde ve gelecekte iyi bir şair olmasında önemli bir rol oynar (Bayramov, 2014, s. 7).

Mirza Şefi yine Hacı Abdulla'nın yardımıyla Gence Han'ın hükümdarı Cevad Han'ın kızı Puste Hanımın kent ve mülklerini idare etmek için mirzalık (katiplik) görevine getirilir (Akpınar, 2012, s. 579). Böylece Vazeh, bu devlet görevinden dolayı “Mirza” unvanını alır. Ancak 1826 yılında İran ile Rusya arasında savaş çıkar, İranlılar'ın Gence'yi işgal etmesiyle Puste Hanım, kardeşi Uğurlu Hanla birlikte İran'a kaçar. İşsiz kalan Mirza Şefi'nin bu vaziyeti 1831 yılında Hacı Abdulla'nın vefatıyla daha da zorlaşır (Yusifov, 2014, s. 4). Bunun üzerine Mirza Şefi, Şah Abbas Camii'nin yakınındaki medresenin bir hücreğine sığınır ve burada iyi bir hattı ve güzel yazısı nedeniyle çocuklara özel dersler vererek geçimini sağlar. Tahsil aldığı yıllarda Farsça'yı ve güzel hatla yazmayı öğrenen Şefi, yetenekli bir hattattır. Vazeh bu hususla alakalı şunu söylemiştir: “*Şarkın alimleri, güzel fikrin hem sözde, hem de yazıda güzel ifade edilmesini fazla kıymetlendirirlerdi*” (Hüseynov, 2007, s. 108).

Vazeh, 1830'ta Gence'de muallim, üstat bir şair ve hattat gibi meşhurlaşır. Farsça ve Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı şiirlerle dikkat çekmeye başlar. Onun hat ve şiir dersleri verdiği öğrencilerinden biri Azerbaycan'ın önemli ediplerinden Mirza Fethali Ahundzade'dir. Ahundzade'nin Mirza Şefi ile tanışması hayatında bir dönüm noktası olur. Onun dünya görüşünün biçimlenmesinde ve estetik faaliyetinin gelişiminde hocası Mirza Şefi'nin büyük katkıları olmuştur (Bayramov, 1975, s. 3).

Mirza Şefi, medresede çalıştığı yıllarda dini ve din adamlarını geri kalmışlığın en büyük sebeplerinden biri olarak görüp, talebesi Mirza Fethali Ahundzade'ye bu yolda telkinlerde bulunarak onu din adamı olmaktan vazgeçirir (Akpınar, 1994, s. 48). Mirza Şefi'nin etkisiyle M.F. Ahundzade din adamı olma amacından vazgeçer, medrese tahsilini yarıda bırakıp, 1832 yılında Şeki Kaza mektebine giderek modern eğitime yönelir (Əliyeva, 2013, s. 10).

1836 yılında Mirza Fethali Ahundzade Tiflis'teki Kaza Mektebi'ne Farsça ve Tatarca (Azerbaycan Türkçesi) muallimliğine atanır. 1840'ta bu işten ayrılarak, eski hocası Mirza Şefi Vazeh'in bu işe tayin edilmesine yardımcı olur (Akpınar, 2012, s. 579). Bunun üzerine Mirza Şefi Vazeh, 1840'ta Gence'den Tiflis'e giderek, Ahundzade'nin yardımıyla Kaza Mektebi'ne şeriat dersleri öğretmeni olarak göreve başlar. Ayrıca Farsça, Azerbaycan Türkçesi ve Doğu edebiyatı derslerini de okutur (Qasımzadə, 1960, s. 86).

1844 yılı Tiflis dönemi, şairin yaratıcılığının en verimli ve zengin dönemidir. Tiflis'e yerleşen Vazeh, burada kültür ve sanat hayatının içinde yer alarak edebi ve ilmi muhitlere katılır. Tiflis'te dönemin Rus, Gürcü, Ermeni ve bazı Avrupalı aydınları ile tanışan Vazeh, bu aydınlar ile görüşerek Rus ve Batı Avrupa klasiklerinin eserlerinden faydalanmak ister. A. A. Bakıhanov, M.F. Ahundzade, Ermeni şair H. Abovyan ve Rus şair L.Z. Budagov onun sık sık görüştüğü sohbet ettiği şairlerdir (Qasımzadə, 1960, s. 86).

Mirza Şefi Vazeh, devrin şairlerini bir araya getiren, birbirlerinin bilgi ve tecrübesinden yararlandıkları 1820-1825 yılları arasında Gence'de "Divan-ı Hikmet" edebi meclisini kurar. Bu zamanlarda Gence'de "Mirza Mehemedtağı", "Mirza Mehdi Naci", "Şeyh İbrahim Naseh", "Ağa İsmayıl Zebih" Hacı Seyid Ziyadhezade ve başka şairler sık sık Mirza Şefi'nin etrafında toplanıp, ilmin çeşitli sahalarına ait konularını tartışarak şiirden sanattan sohbet açarlar (Qarayev, 2012, s. 33). Vazeh, Tiflis'e geldikten sonra da 1844 yılında Divan-ı Hikmet edebi meclisi faaliyetlerine devam eder (Qarayev, 2012, s. 36).

Divan-ı Hikmet'in toplantılarında 1819'da Hannover Krallığında Peine'de doğan, Alman şairi ve tercümecisi Friedrich Martin von Bodenstedt'te vardır. Bodenstedt, 1846 yılında Tiflis'ten ayrılıp Almanya'ya dönerken Vazeh, ona kendi el yazısı ile yazdığı şiirlerin bulunduğu bir şiir kitapçığını hediye eder (Bodenstedt, 1875, s. 206).

1846 yılının Kasım ayında Gence'de açılan Rus mektebine hoca tayin edilen Vazeh, 1850'de tekrar Tiflis'e döner ve Tiflis Gimnazyumuna Azerbaycan Türkçesi üzerine muallim olarak tayin edilir. Ömrünün sonuna kadar burada yaşar (Yusifov, 2014, s. 5).

Bütün toplumların eğitim yoluyla gelişebileceğini anlayan Vazeh, uzun süren öğretmenliği sırasında mekteplerde okutulabilecek Azerbaycan Türkçesine dair Rus muallim İvan Grigoryev ile birlikte yeni bir ders kitabı hazırlar. 1851’de Tebriz’de “Kitab-ı Türki ” adıyla basılan eser 230 sayfadır. Bu kitap Rus diline Tatarskaya Xrestomatiya Azerbeydjanskoqo Nareçiya (Müntehabât) adı ile tercüme edilmiştir. (Abdullayev, 1966, s. 72).

Mirza Şefi Vazeh, 28 Kasım 1852 yılında Tiflis’te vefat eder ve orada defnedilir.

1.2. EDEBİ KİŞİLİĞİ

Mirza Şefi Vazeh, 19. yüzyıl klasik Azerbaycan edebiyatı tarihinin önemli şairlerinden biridir. Vazeh’in sanatı genç yaşlarında oluşmaya başlar ve İran edebiyatının başyapıtları olan Hayyam, Nizamî, Sa’dî ve Hâfız’a ait eserleri genç yaşlarında okuyup özümseyerek sanat yaratıcılığında bu yönde ilerler (Yusifov, 2014, s. 4).

Divan şiiri gelenekleri Azerbaycan’da hiçbir zaman bütünüyle yok olmamış, birçok şair ve yazar bu geleneği sürdürmüştür. Mirza Şefi Vazeh, döneminin çağdaşları gibi Fuzuli geleneğinden yararlanan, kendine özgü sanat hususiyetleri ile önemli mevki kazanan bir sanatkardır (Əsgərli, 2010, s. 33).

Mirza Şefi’nin sanat yaratıcılığının en önemli özelliklerinden biri gelenekten ve klasik Şark şiirinden yararlanmasıdır. Vazeh’te tıpkı Fuzuli gibi hakiki aşkı, temiz muhabbeti kıymetlendirir, onun âşıkane lirik, felsefi ve satirik şiirlerinde insanın zengin manevi alemleri ve hayatın çarpıklıkları yansımalarını bulur. Şiirlerinin genelinde sevgiliyi betimleyen şairin lirik şiirleri çok canlı ve etkileyicidir (Əsgərli, 2010, s. 33)

Vazeh, aşka dair şiirlerinde soyut ilahi aşkı değil, real hayata bağlı olan beşeri aşkı dile getirir. O, sevgilisinin bakışlarını dünyaya ışık saçan, güneşle mukayese eder, onun bakışlarını “en soylu hislerin anahtarı”, “ömrünün gününün baharı” sayar (Əsgərli, 2010, s. 66):

*Baxışın qəlbimə işıq, nur çilər,
Onunla dünyanı ağıl dərk edər.
Ən nəcib hisslərin açarıdır o,
Ömrümün-günümün baharıdır o!*

(*** Sənin Dodağından... 7)

Asil insan saadetini sevgide gören şair, hakiki aşktan, necip arzulardan doğan neşenin insana verdiği zevki, manevi lezzeti çok kıymetlendirir. O, şehvani ihtiraslardan yaratılan samimiyetsiz, geçici hislere karşı yabancıdır (Əsgərli, 2010, s. 66).

Ötərgi hisslərə amma vermə haqq.

Hər adi cismani nəşədən uzaq!

Bizim sevdamızın ülvi qüvvəsi,

Nəcib arzuların səsidir, səsi!

(*** Qovuşan Zamanda...6)

Şair, “Mektubun İntizarında” adlı mesnevisinde, “Süseni”, “Var” ve “Miqozered” redifli şiirlerinde bir taraftan Fuzuli, bir taraftan M.P. Vagif geleneklerini devam ettirerek, dünyevi aşkın, hayatın ve sevgilinin tasvirine yer vermektedir (Əsgərli, 2010, s. 67).

İran edebiyatının büyük şahsiyetlerini örnek alan Mirza Şefi, nazım şekilleri ve ölçü konusunda divan edebiyatına bağlıdır. Şair, şiirlerinde gazel, mesnevi, muhammes ve rubai gibi nazım şekillerini kullanır. O, şiirlerinde duygu ve düşüncelerini daha açık ve etkili bir şekilde ifade etmek için klasik Şark düşünürlerinden Hâfız-ı Şirâzî, Hâkânî-i Şirvânî ve Şeyh Sâdî-i Şirâzî gibi meşhur şairlerin şiirlerinden yararlanır. Vazeh’in şiirlerine baktığımızda özellikle İran’ın meşhur şairi Hâfız-ı Şirâzî’nin etkili olduğu görülmektedir:

Müəllimim hafiz, məqsədim meydir,

Onlardır gözəllikləri sevdirən mənə.

Odur ki, vurğunam mən hər ikisinə.

Gəzib-dolandıqca kama yetirəm.

(*** Müəllim Hafız... 87)

Dini ahkam, ruhanilik ve mutlakiyet aleyhine yazılmış, zamandan şikayet motifli sosyal mazmun taşıyan eserler, Vazeh’in eserlerinde sıkça karşımıza çıkmaktadır. Böyle şiirlerinde Vazeh, haksızlığa, adaletsizliğe ve despotizme itiraz eder, yalancı ve ikiyüzlü ruhanilerin, müftü, derviş ve mollaların iç yüzünü gösterir,

çağdaşlarında onlara karşı nifret hissi uyandırır. O, avam Müslümanları cehennem korkusu ile korkutan müftüyü şiirinde şöyle açıklar (Əsgərli, 2010, s. 67):

*Xəsisliklə vurub ömrünü başa,
O dünyada cənnət axtarır nadan.
Bizi cəhənnəmlə qorxudur müfti,
Qorxmaz boş sözlərdən ağıllı insan.
Müftinin nə qədər olsa əfsunu,
Uymaz Mirzə Şəfi ona heç zaman.*

(*** Xəsisliklə... 79)

Vazeh'e göre insan, imkan dahilinde zulme, zulümkarlığa direnmeli ve onlara karşı mücadele etmelidir. Onun şiirlerde şahlar, bey ve yöneticiler sıklıkla eleştirilir. Şairin tasvir ettiği şahlar, vezirler ve başka devlet ayanları zulümkar; halk temsilcileri ise müdrik ve akıllı gösterilir (Əsgərli, 2010, s. 68). Şairin hicivlerindeki bu başarısı, onun eleştirel düşünce yeteneğine sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Fuzuli geleneğini devam ettiren Mirza Şefi, eserlerinde hayatın güzelliklerini vurgular. O, hayatın güzelliğini körü körüne itikatta değil, onun düzgün anlaşılmasında bulur. Hayata bağlılık, onun maddi ve manevi nimetlerinden yararlanmak şairin şiirlerinin genel ruhunu teşkil eder. Hayatı gözlemler esasında öğrenmek, tabiatın nimetlerinden istifade etmek, zevk almak fikri onun şiirlerinde daha manalıdır. (Bayramov, 2014, s. 11).

Onun şiirlerinde ucuz, kuru, sığ bir bakış değil, coşkun bir lirizm hakimdir. Şair, sevmekten seilmekten gururlanan iyimser gerçek insanın, her türlü güzel insanın vurgunudur. Mirza Şefi, böyle bir insanı dile getirmeyi şiirinin karşısına bir vazife gibi koyar. Derin estetik zevke sahip olan şair, şiirlerinde dünyevi güzellikleri lirik planda tutmayı gözetir (Bayramov, 2014, s. 12).

Mirza Şefi Vazeh'in dili metafor ve mazmunlarla yüklü sembolik bir dildir. Vazeh'in şiirlerinde kullanılan dilsel unsurların gerçek anlamlarının ön plana çıkarılmasıyla kısmen de olsa muhteva noktasında şiirin gerçekçiliğine katkı sağlanır, böylece şiirin anlaşılması kolaylaşır. Azerbaycan Türkçesi ile yazdığı şiirlerinin yanı sıra Farsça şiir yazma kabiliyete de sahip olan şair, mananın derinliğini ve genişliğini ifade etmek için Farsça ve Arapça tamlamalar kullanır. Bu yüzden Vazeh'in şiirleri sade, yalın cümleler ile birlikte tamlama ve terkiplerle iç içedir. Arapça tamlamalar

Farsça tamlamalara göre daha ağırlıktadır. Ancak şiirlerin çoğunluğu halkın anlayabileceği sade bir dildir. Şair aynı zamanda deyimlere de yer vererek dilini zenginleştirmiştir.

Nikbin bir kimliğe sahip olan şairin şiirlerinde genel olarak âşıkane ve rindâne söyleyişler hâkimdir. Vazeh'in şiirlerinde Ömer Hayyam'ın üslubuna benzer bir üslup bulmak mümkündür. Ömer Hayyam gibi Mirza Şefi de şiirlerinde fikirlerini kısa ve öz bir şekilde belirtir (Hüseynov, 2007, s. 122).

Şiirde ritim ve ahenk, vezin, kafiye ve tekrarlarla sağlanır. Şair, vermek istediği bir duygu ve düşüncüyü vurgulamak için çeşitli şekillerde tekrarlara başvurur. Şair, şiirlerinde kafiye ve redifleri ustalıkla kullanmıştır.

Vazeh, kimi şiirlerinde kendi şairlik yeteneği üzerinde durmuştur. Vazeh, kendi şairliğine dair fikirlerini “*Mən Oxuduqca (84)*” adlı şiirinde şöyle dile getirir:

*Mən oxuduqca şərqilərimi,
Qızların sevincdən qəlbi kövrələr.
Zümrüd tək incə sözlərim,
Saplara düzülüb sevinc gətirər.*

*Təaccüb etməyin ki, nəğməkarın,
Qəlbi hikmətlə doludur.
Hikmətlərimlə şıltaq gəncliyim,
Ancaq şeirlərimdə qovuşur.*

Klasik edebiyata bağlı şairler genellikle methi severler. Mirza Şefi de kendini methetmekten geri durmaz:

*Hər yerdə, bütün ölkədə,
Sənin şeirlərin, Mirzə Şəfi, səslənməlidir.
Hər cür gözəlliyə və əmələ,
Təzə həyat olacaqdır!*

Şair, asil hakiki şairi, altının değerini bilen sarraflar gibi asil şiiri de bu ilme sahip insanların ölçüp değerlendireceğini söyler:

*Şeir deyən bir kimsənin sarrafdırsa əgər gözü,
Tapar əsil fikir üçün lazım olan əsil sözü.*

*Əsil şair olan kimsə, söz önündə qalmaz naçar,
Əsil evin qapısına tapıb salar əsil açar.*

Şairin edebiyat dünyasına yaptığı katkılarında biri de 1820-1825 yılları arasında Gence'de, 1844 yılında Tiflis'te kurduğu "Divan-ı Hikmet" edebi meclisi teşkil etmesidir. Vazeh, "Divan-ı Hikmet" edebi meclisi ile 19. yüzyıl sanatkârlarını bir araya toplayarak büyük bir edebi cereyanın yaratılmasına ve oluşmasına neden olmuştur. Meclise iştirak edenlerin çoğu Mirza Şefi'nin öğrencileri ve yakın dostlarıdır. Mecliste iyi şiir yazmak amacıyla yarışlar, edebi ve felsefi tartışmalar yapılır (Qasımzadə, 1960, s. 87).

Mirza Mehdi Naci'nin dediğine göre; *"Meclisin iştirakçuları Vazeh'in yanına toplaşır, toplantıyı o açar ve önce kendi şiirini okurdu, sonra bu şiirin etrafında kızgın yarışlar başlardı"* (Qarayev, 2012, s. 34).

Bu meclisin üyeleri farklı milletlere mensup aydın fikirli iyimser dünya görüşüne sahip kimselerdir. Mecliste Azerbaycan şairlerinin yanı sıra Rus, Alman, Ermeni edebiyatseverlerle şiir sohbetleri yapılır. Bu yönü ile Divan-ı Hikmet XIX. asırda kurulan birçok edebi meclisten farklılık gösterir. Burada pek çok edebi eserin müzakeresi ile birlikte dünya klasikleri ve felsefi mevzular hakkında söyleşiler yapılır. Divan-ı Hikmet'in faaliyetleri ve toplantıları, Tiflis'te 1852 yılına, Mirza Şefi Vazeh'in ölümüne kadar, Gence'deyse 1882 yılına, Mirza Mehdi Naci'nin ölümüne kadar devam etmiştir (Qarayev, 2012, s. 39).

Divan-ı Hikmet edebi meclisinin üyelerinden biri de Alman şairi ve tercümecisi F. Bodenştedt idi. Bodenştedt, 1844'te Kafkasya genel valisinin daveti üzerine Tiflisdeki bir liseye Almanca öğretmeni olarak atanır. Mirza Şefi ona Farsça ve Azerbaycan Türkçesi öğretir, klasik şiirin hikmet ve inceliklerini aşılıyarak, hat ve edebiyat dersleri verir. Mirza Şefi'de Bodenştedt'in yardımıyla bu meclislerde Rus ve Batı Avrupa edebiyatının önemli şahsiyetlerinin sanatı ve kültürü hakkında bilgi edinme imkânı bulur (Qasımzadə, 1960, s. 87). F. Bodenştedt, bu konuyla alakalı "Doğu'da Bin Bir Gün" eserinde şunları söylemiştir: *"Ders bittikten sonra onu Alman şairlerinden Goethe, J.H. Heine ve F. Schiller; İngiliz edebiyatından Thomas More ve G. G. Byron'un eserleriyle tanıştırdım. Byron onun daha çok hoşuna giderdi. Mirza, onları tefsirsiz anlardı"* (Qasımzadə, 1974, s. 168).

F. Bodenstedt'in anlattığına göre; *“Haftada üç defa ders vardı, derste Mirza Şefi'nin diğer talebeleri de bulunurdu. Sonunda divan başlardı. Mirza Şefi kendi nağmelerini okur ve bize izah ederdi. Bu nağmelerin büyük bir kısmı benim gözlerimin önünde yaratılmıştır”* (Bodenstedt, 1850, s. 5).

Hocalığı sırasında Mirza Şefi ile Bodenstedt yakın dost olurlar. Bu yıllarda Mirza Şefi kendine ait bazı şiirlerini Bodenstedt'e yazdırır. Bodenstedt 1847 yılında ülkesine dönerken Mirza Şefi ona kendi el yazısıyla şiirlerini ihtiva eden bir mecmua hediye eder (Qasımzadə, 1960, s. 87). Bodenstedt'in kendisi bu hususta *“Doğu'da Bin Bir Gün”* adlı eserinde şöyle söylemiştir: *“Ben Erivan'dan döndüğüm zaman, Mirza'ya birkaç parça küçük hediyeler götürmüştüm. O, dostluk hatırası olarak bana kendi eliyle yazılmış şiirlerinden ibaret defterini bağışladı. “Akılların Anahtarı” başlıklı bu defterde bizim muallimin dünya görüşlerini ifade eden hikmetli sözler vardı”* (Qasımzadə, 1960, s. 88).

F. Bodenstedt, 1846 yılında Mirza Şefi'nin şiirlerini toplayarak Almanya'ya götürür ve orada Almanca'ya tercüme ederek yayımlar (Qasımzadə, 1960, s. 88).

Bodenstedt, Kafkasya'daki yıllarını anlatan *“Tausend und ein Tag im Orient”* adlı eserinde (Berlin 1850) Mirza Şefi'den ve aralarındaki münasebetten de etraflıca söz eder. Bu eserde Mirza Şefi'nin Almanca'ya çevrilmiş şiirleri de bulunmaktadır. 1851'de ise sadece şiirlerin çevirisinden ibaret olan *“Die Lieder des Mirza Schaffy”* adlı eseri yayımlar (Akpınar, 2012, s. 579). Kitap, Almanya'da hızla yayılıp hocasına büyük şöhret kazandırır; bir süre sonra Mirza Şefi'nin eserleri Batı Avrupa'nın başka ülkelerine de yayılır; Alman dilinden başka İngiliz, Fransız, İtalyan, İsveç, Hollanda, Norveç, Danimarka, Polonya, Çek hatta eski Yahudi diline de tercüme olunup yayımlanmıştır (Qasımzadə, 1960, s. 88). Şiirlerin yoğun ilgi görmesi üzerine F. Bodenstedt, 1873'ten itibaren şiirlerin Mirza Şefi'ye değil kendisine ait olduğunu iddia ederek aynı eseri bu defa *“Aus dem Nachlasse Mirza Schaffy's* adıyla yayımlamaya devam eder (Berlin 1874). Böylece Azerbaycan edebiyatı tarihçileri arasında başlayacak önemli bir polemige de yol açmış olur (Akpınar, 2012, s. 579).

1920'li yıllardan sonra Azerbaycanlı araştırmacılar, elde başka bir nüshası bulunmadığından şiirlerin Mirza Şefi'ye ait olduğunu bir müddet kanıtlayamazlar. Azerbaycan'da ilk defa Selman Mümtâz temin edebildiği şiirlerini Mirza Şefi Vazeh adıyla yayımlar (Bakı 1926). Sonunda 1960'lı yılların başında Azerbaycanlı

araştırmacı Hamid Mehemmedzade, Tiflis'te Gürcü İlimler Akademisi K. S. Kekelidze El Yazmaları Enstitüsü'nde Şiir Mecmuası adıyla kayıtlı (nr. P-137 [107]) bir mecmuanın Mirza Şefi'ye ait olduğunu tespit eder, böylelikle Mirza Şefi'ye ait şiirlerinin bir bölümü ortaya çıkar. H. Mehemmedzade'nin yayımladığı bu eserle (Mirze Şefi Vazeh. Şe'rler Mecmüesi, Bakı 1987). Mirza Şefi üzerine yapılan araştırmalarda mühim bir gelişme kaydedilir (Akpınar, 2012, s. 579).

1.3. ESERLERİ

Klasik Azerbaycan edebiyatının temsilcilerinden olan Mirza Şefi Vazeh'in eserleri edebî ve ilmî olmak üzere iki şekilde incelenebilir:

1.3.1. Edebi Eserler

Azerbaycan'da bulunan Samed Vurgun adına Sumgayıt Şehir Merkezi Kütüphanesi'nde Nağmeye Dönmüş Ömür Mirza Şefi Vazeh-220 Bibliyografik Şubesi'nde yer alan kayıtlı bilgilere göre Mirza Şefi Vazeh'in edebî eserleri şunlardır:

Derviş; Şah yumşaldı bu sözdən; Dilində dua virdi; Rəngi solğun özü sərt, gözləri müdrük qocalar; Bülbülün bağı yanıq, nəğməsi nalan bu gecə: Şeirlər // Xəlil R.U. Turan çələngi. - B.: İlim, 1992. – S. 678-706.

Gazeller; Mektubun intizarında: Mesnevi // XIX asır Azerbaycan şiiri antolojisi – B.: Şərq-Qərb, 2005. – S. 89-97.

Gazeller; Muhammes; Mektubun İntizarında: Hikmetler ve nasihatler: Məzhəkələr // XIX asrın birinci yarısında Azerbaycan ədəbiyyatı. – B.: İlim, 1988. – S. 407-424.

Nə qədər kim, fələyin sabitü səyyarəsi var; Ey nəzakət çəmənini içrə xuraman, Süsəni: Gazeller // Sevdığım şiirler 2 ciltte. C. I. – B.: Gənçlik, 1978. – S. 131-132.

Nağmeler. / Alman dilinə tərcümə edən. A. Aslanov. – B.: Şərq-Qərb, 2004. - 96 s.

Özünü şux göstər, özünü saxla; Beşikdən ta qəbrə qədər yol var ki, şəksiz: İtir ömrün bir zərrəsi hər bir nəfəslə: Şiirler // Gəlimli, gedimli dünya... – B.: Gənçlik, 1979. – S.121.

Şiirler mecmuası. – B.: İlim, 1987. – 240 s.

Aforizmalar . // İlim ve hayat. – 1983. - № 9. – Eylül. – S. 22.

Bülbül, asudəgi öz can və todari yu nə mən: Gazel // İlim ve hayat. - 1983. - № 9. – Eylül. – S. 21-22.

Dərviş; Şah yumşaldı bu sözdən, dilində dua viridi; Rəngi solğun, özü sərt, gözləri müdrik qocalar; Bu dünyada hər kəsin bir bayramı var: Şiirler / Terc. etdi: X. R. Ulutürk // Ədəbiyyat qəzeti. - 2014. – 21 Şubat. - S. 3.

Gəl ey canım ki, hicrində dodağa çatdı bu canım; Xoş olsun ol könül, eşqə məkandır: Gazeller // Azərbaycan. – 1964. - № 10. – Eylül. – S. 102.

Mektubun İntizarında: Poema / Fars dil. terc. ed. B. Azəroğlu // Azərbaycan. – 1964. - № - 10. – Ekim. – S. 101.

Nəğmələr: Şiirlər / Fars dil. terc. ed. M. Alim // Ədəbiyyat qəzeti.- 2011.– 27 Mayıs. - S. 6.

Sənin ol sərv boyun, nə zaman yada düşər; Bizə həmsöhbət olan özgə kitab almaz ələ: Gazeller / Fars. terc. ed. B. Azəroğlu // Ədəbiyyat və incəsənət. - 1977. – 1 Ekim. – S.7.

Mektubun İntizarında: Mirza Şefi Vazeh'in 1821 yılında Farsça kaleme aldığı eserlerindendir. Eser âşikane tarzda olup mesnevi nazım biçimindedir. Eserde sevgilisinden ayrı düşen onun mektubunu gözleyen aşığın tasvirine yer verilmiştir. 168 beyitten ibaret olan bu şiir aruzun mefâ'ülün/mefâ'ülün/fe'ülün veznindedir.

1960'lı yılların başında Azərbaycanlı araştırmacı Hamid Mehemedzade, Tiflis'te Gürcü İlimler Akademisi K. S. Kekelidze El Yazmaları Enstitüsü'nde Şiir Mecmuası adıyla kayıtlı (nr. P-137 [107]) bir mecmuanın içerisinde bu eseri bulmuştur (Akpınar, 2012, s. 579). Hamid Mehemedzade'nin verdiği malumata göre, “Şiir Mecmuası” olarak adlandırılan bu cönk, Mirza Şefi'nin kendi eliyle yazılmıştır. Eser, Balas Azeroğlu tarafından Azərbaycan Türkçesi'ne tercüme edilerek “Azərbaycan” gazetesinde H.Mehemedzade'nin makalesi ile birlikte yayımlanmıştır (Əliyeva, 2013, s. 42).

Mektubun İntizarında lirik şiirinin en önemli özelliklerinden biri de klasik mesnevilerde bulunan münacaat, ithaf ve geleneksel girişlerin bulunmayışıdır. Eser,

mâşukanın tarifi ile başlar. Aynı zamanda hacminin küçüklüğü, mazmunun otobiyografik mahiyette olması açısından da farklılık gösterir (Əliyeva, 2013, s. 44).

1.3.2. İlmî Eserler

Kitab-ı Türkî : Mirza Şefi Vazeh'in ilk ve tek ilmi eseri olan Kitab-ı Türkî, bir ders kitabıdır. Vazeh, bu eserini okullarda çocukların Azərbaycan Türkçesini öğrenmeleri için 1851 yılında İ. Grigoryev ile birlikte yazmıştır. 230 sayfadan oluşan bu eser, Rus diline Tatarskaya Xrestomatiya Azerbeydjanskoqo Nareçiya (Müntehabât) adı ile tercüme edilmiştir. Kitab-ı Türkî, 1851 'de Tebriz'de ve 1856'da Tiflis'te basılmış fakat Rus sansüründen geçemediği için mekteplerde ders kitabı olarak kullanılmamıştır.

Eser üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde “Hikmetler ve Nasihatlar” başlığıyla nasihat içeren cümleler yer almıştır. İkinci bölümde yazar, “Karabağname” ve “Derbendname” gibi eserlerden; üçüncü bölümde ise Fuzuli'nin gazellerinden örnekler verilmiştir (Abdullayev, 1966, s. 72).

Kitab-ı Türkî'nin programı aşağıdaki gibidir (Əliyeva, 2013, s. 88-89):

1. Arapça ve Farsçadan Azərbaycan Türkçesine tercüme edilmiş makaleler:

a) Cümleler şeklinde verilmiş öğüt-nasihat mazmunlu fikirlər ile bunların Rusça tercümeleri bulunmaktadır.

b) Çocukların yaş hususiyetlerine uygun olan komik küçük hikâyeler-şakalar;

c) Nasihat mazmunlu temsiller;

d) Şark tarihinin ilk devirlerinden başlayarak Mehemed'e kadar tarihi malumat;

2. “Karabağname” ve Derbendname”de yer alan metin parçaları.

3. Şiirler: a) Fuzuli'nin seçilmiş kasideleri b) Fuzuli'nin “Leyla ile Mecnun” mesnevisinden parçalar.

Kitab-ı Türkî'nin ikinci bölümünü elifba sırası ile dizilmiş Tatar-Rus Lûgatı teşkil eder.

Pedagojik bir eser olan Kitab-ı Türkî, Azərbaycan mekteplerinde ana dilli derslerin daha verimli bir şekilde yürütülmesini sağlar. Kitab-ı Türkî hem ders kitabı,

hem de esaslı ilmi-metodik bir eserdir. Bu eserde Rus, Azerbaycan ve Fars edebiyatından dahil edilen povestler, hikayeler, ve şiirler Azerbaycan Türkçesiyle verilmekle beraber didaktik mahiyettedir. Bu materyallerin içeriği genç nesli ilme, eğitime, emeği sevmeye, namuslu olmaya, doğru konuşmaya, akıllı olmaya ve tevazükâr olmaya çağırır (Əliyeva, 2013, s. 90).

Ayrıca bu ders kitabında öğrenciler için zengin folklor materyali ve tarihe ait bilgiler de bulunmaktadır. Burada tarihe dair materyallere verilerek, genç nesillerin tarih şuuruna sahip olmaları sağlanır (Əliyeva, 2013, s. 89).

Kitab-ı Türkî'nin dili sade, canlı ve zengin olmakla birlikte çocukların yaş ve bilgi seviyelerine uygundur. Buna ek olarak Mirza Şefi İ. Grigoryev ile birlikte Tatar-Rus Lügatı hazırlar. Bu lügat, o zamanki şartlar için oldukça büyük öneme sahiptir. A. Bakıhanov'dan sonra Mirza Şefi, talim ve terbiye meselelerini bir üst seviyeye çıkarmış; o, dini hurafelere, avamlığa karşı amansız bir mücadele vermiştir. O, pedagoji işini yürekten sevmiş, eserini yaratıcı bir muallim gibi işleyerek, samimi davranışı ve sade ahlakı ile çağdaşlarından ayrılmıştır (Əliyeva, 2013, s. 90).

Mirza Şefi'nin pedagojiye olan bakış açısı ve faaliyetleri gösteriyor ki, O, Azerbaycan mektebinin gelişim tarihinde önemli bir rol oynamıştır (Əliyeva, 2013, s. 91).

İKİNCİ BÖLÜM

2. ŞİİRLERİN ŞEKİL AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. Nazım Birimleri

Bu bölümde Mirza Şefi Vazeh'e ait 130 şiir nazım birimi bakımından incelemiştir. Vazeh, şiirlerinde çeşitli nazım birimlerini tercih etmiştir. Şair, şiirlerinde ağırlıklı olarak "dörtlük" nazım birimi olmak üzere, beyit, beşlik, yedilik nazım birimi ile daha fazla sayıda mısradan oluşmuş bentler kullanmıştır.

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde hem klasik şark şiiri hem de halk şiiri geleneğini bir arada görmek mümkündür. Genel olarak klasik şiirin en belirgin izleri nazım şekilleri hususunda göze çarpmaktadır. Klasik edebiyatın etkisiyle gazel, mesnevi, rubai ve muhammes gibi nazım şekillerini kullanmıştır. Aynı zamanda serbest nazımla yazılmış şiirler de mevcuttur.

Vazeh, 26 şiirini beyit, 76 şiirini dörtlük, 3 şiirini beşlik, 1 şiirini yedilik, 18 şiirini çok sayıda mısradan oluşan bentlerle ve 5 şiirini muhtelif ve düzensiz bentlerle kaleme almıştır.

2.1.1. Beyit Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Mirza Şefi Vazeh, beyit nazım birimiyle 26 şiir yazmıştır. Klasik tarzda yazdığı bu şiirler genel olarak gazel ve mesnevi nazım biçimiyle oluşturulmuştur. Bu şiirlerin 5 tanesi 2, 1 tanesi 8, 6 tanesi 6, 5 tanesi 10, 3 tanesi 12, 1 tanesi 14, 1 tanesi 16, 1 tanesi 18, 1 tanesi 20, 1 tanesi 24 ve 1 tanesi de 168 beyitten oluşmaktadır.

Mirza Şefi Vazeh'in beyitler halinde yazdığı şiirlerin beyit sayısının dağılımı şöyledir:

2 beyitlik şiirler: *** *Kobud əllər...* (41), *** *Nəğməsindən...* (50), *** *Min Ev Yıxıb...* (62), *** *Hicran Qəminin...* (63), *** *Ta Key Del...* (68).

6 beyitlik şiirler: *** *Qoy O Vaxta...* (16), *** *Fələyin Çərxini...* (19), *** *Mal- Dövlət...* (28), *** *İtir Ömrün...* (40), *** *Bir Gün Gedirdim...* (58), *** *Şərabdır İnsanı...*(103).

8 beyitlik şiirler: *Bu Gecə* (75).

10 beyitlik şiirler: *** *Sənin Dodağından...* (7), *** *Qoy Sən Həqiqəti...* (22), *Var* (60), *Miqozərəd*(65), *Qəzəl*(67).

12 beyitlik şiirler: *Qəzəl* (66), *Göstərər* (74), *Qəzəl* (130).

14 beyitlik şiirler: *Qəzəl* (77).

16 beyitlik şiirler: *Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nəsehin Müşairəsi* (64).

18 beyitlik şiirler: *Göstərər* (73).

20 beyitlik şiirler: *Qəzəl* (76).

24 beyitlik şiirler: *Göstərər* (72).

168 beyitlik şiirler: *Məktubun İntizarında* (78).

2.1.2. Dörtlük Nazım Birimiylə Yazılmış Şiirler

Dörtlük, Mirza Şəfi Vazeh'in şiirlerinde en çox kullandığı nazım birimidir. Vazeh, dörtlük nazım birimiylə 76 şiir yazmışdır. İncelenen şiirlerin 33 tanesi bir dörtlüklə, 24 tanesi iki dörtlüklə, 10 tanesi üç dörtlüklə, 3 tanesi dörd dörtlüklə, 2 tanesi beş dörtlüklə, 2 tanesi altı dörtlüklə 1 tanesi yedi dörtlüklə ve 1 tanesi on dörtlükten meydana gelmişdir.

Dörtlük esasında yazılan şiirlerin dörtlük sayıları şu şekildedir:

Tek dörtlüklə yazılmış şiirler: *** *Bu Kiçik...* (1), *** *Şərab Məclisində ...* (3), *** *İstədim Ki ...* (15), *** *Qəlbimin ...* (21), *** *Şahların Ziyətli ...* (23), *** *Selləri Coşdurub...* (24), *** *İti Qılınc...* (25), *** *Düzlüklə Alçaqlıq ...* (26), *** *Müdrüklük Adamı...*(27), *** *Özünü Şux Göstər...* (29), *** *Gülüüb Cavabını...* (34), *** *Sən Öz Mənliyinin...* (35), *** *Tozu Qaldırsa...* (37), *** *Əgər Mənsəb...* (42), *** *Beşikdən Ta...* (43), *** *Yer Üzündə...* (44), *** *Başqasının Barəsində...* (45), *** *Cansız Bir Baş...* (46), *** *Tale Bir Töhfəni...* (48), *** *Şeir Deyən...* (49), *Rübai* (69), *Rübai* (70), *Rübai* (71), *** *Kim Xoşbəxtdirsə...* (98), *** *Alçaqlıq Yoluna...* (104), *** *Ağılla İçənlər...* (105), *** *Dindarlar Pis...* (108), *** *Məni Eşqin...* (111), *** *Hər Yerdə...* (113), *** *Sən Öz Gənclərini...* (114), *** *Gəl, Cavan Oğlan...* (115), *** *Elm Nədanlığı...* (116), *** *Kim Ki...* (127).

İki dördlükle yazılmış şiirler: *** *Ağlımla Qəlbimin...* (2), *** *Günəş İşığını ...* (4), *** *Yenə Gəldi...* (5), *** *Qovuşan Zamanda...*(6), *** *Küləklər İşlədir...* (8), *** *Göy Üzünü Bəzəyirsə...* (9), *** *Cənnət Qapıları ...* (10), *** *Göydə Dövrə Vuran...*(11), *** *Sevinib Dolandıq...*(12), *** *Munis Gəncliyinin...*(13), *** *Cəhalət İçində...*(14), *** *Biz Də Qucaqlaşdıq...* (17), *** *Nüfuz Eləyərdik...*(18), *** *Köhnə Məhəbbət* (20), *** *Şikayətmi Edim...* (31), *** *Ey Başərin...* (33), *** *Ələ Qədəh Alsan...* (36), *** *Bir Gün...* (38), *** *Gülüstandan Əsib...* (47), *** *Bir Mirzə...* (54), *** *Mənim Qəlbimdə...* (82), *** *İnsanın Axmaqlığına...* (86), *** *Allahın Əmri...* (100), *** *Molla...* (110).

Üç dördlükle yazılmış şiirler: *** *Bu Dünyanın Kədərini...* (30), *** *Qulağı Oxşayan...* (51), *** *Tulla Mirzə Şafi...* (56), *** *Şah Manifest Yazdı...* (57), *** *Həm İnkər...* (80), *** *Qamətinin Yanında...* (81), *** *Nə Mavi Göylərdə...* (83), *** *Mirzə Yusif...*(93), *** *Ziyalı Adama...* (96), *** *Arzumıza Çatmaq...* (106).

Dört dördlükle yazılmış şiirler: *** *Məni Sevənlərə...*(32), *** *Azadlıq Rəmzidir...* (52), *** *Nazlı Canan...* (85).

Beş dördlükle yazılmış şiirler: *** *Bir Gün Qoca Molla...* (39), *** *Tulla Gəl Çadranı...* (53).

Altı dördlükle yazılmış şiirler: *** *Yer...* (90), *** *Oh, Qəlbim...* (102).

Yedi dördlükle yazılmış şiirler: *** *Mən Oxuduqca...* (84).

On dördlükle yazılmış şiirler: *** *Şah Abbasın...* (55).

2.1.3. Beşlik Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Şairin, beşlik nazım birimiyle təşəkkül etdiyi 3 şiiri mevcuttur. Beş mısralı bentlər halində muhammes nazım biçimiylə yazılan bu şiirlərin 1 tanesi üç, 1 tanesi dörd, 1 tanesi altı beşlikdən oluşmuşdur.

Üç beşliklə yazılmış şiirler: *** *Qədəhim Şərab...* (129).

Dört beşliklə yazılmış şiirler: *Süsəni* (61).

Altı beşliklə yazılmış şiirler: *** *Ürkək-Ürkək...* (88).

2.1.4. Yedilik Nazım Birimiyle Yazılmış Şiirler

Vazeh, yedilik nazım birimiyle bir şiir yazmıştır: *** *İnana Bilmirəm...* (89).

2.1.5. Çok Mısralı Tek Bentle Yazılmış Şiirler

Mirza Şefi Vazeh, şiirlerinin bir bölümünü çok sayıda mısradan oluşmuş bentlerle oluşturmuştur. Bu şiirlerin mısra sayıları aşağıdaki gibidir:

Beş mısradan oluşmuş şiirler: *** *Bəzi Məhəbbət...* (99).

Altı mısradan oluşmuş şiirler: *** *Xəsisliklə...* (79).

Sekiz mısradan oluşmuş şiirler: *** *Mirzə Şəfi...* (95), *** *Tiflisə Əlvida* (128).

Dokuz mısradan oluşmuş şiirler: *** *Qulak As...* (118).

On mısradan oluşmuş şiirler: *** *Mirzə Yusif Çox...* (94), *** *Quşlara Uçmaq...* (101), *** *Mən Nəfrət Edirəm...* (126).

On iki mısradan oluşmuş şiirler: *** *Aşıqlar Var Ki...* (125).

On üç mısradan oluşmuş şiirler: *** *Bizi Hər Tərəfdən...* (91), *** *Hər Tərəfdə...* (107).

On dört mısradan oluşmuş şiirler: *** *Həqiqəti Danışmaq...* (119), *** *Həqiqi Müdrik...* (120), *** *Öz Cavan ...* (123).

On altı mısradan oluşmuş şiirler: *** *Azad Olaraq...* (117), *** *Bütlərin Qəzəbi...* (121), *** *Qızılgül...* (122).

On sekiz mısradan oluşmuş şiirler: *** *Bülbül Bağda...* (124).

Kırk bir mısradan oluşmuş şiirler: *** *O Yüksək...* (112).

2.1.6. Muhtelif ve Düzensiz Bentlerle Yazılmış Şiirler

Şair, şiirlerinin 5 tanesini muhtelif ve düzensiz sayıdaki mısralarla tanzim etmiştir. Bu şiirler şunlardır:

4+4+4+4+4+2 mısra düzeninde olan şiir: *** *Nə Qədər Olsa Da...* (59).

4+4+4+5+4 mısra düzeninde olan şiir: *** *Müəllimim Hafiz...* (87).

4+4+4+4+4+3+3 mısra düzeninde olan şiir: *** *Ayaqlarım Altında...* (92).

4+4+2+4+4+4+4+2 mısra düzeninde olan şiir: *** *Mən Oxuyanda...* (97).

3+4+4+3 mısra düzeninde olan şiir: *** *Sənin Sehlənmiş...* (109).

2.2. VEZİN

Mirza Şefi Vazeh, şiirlerinde hem aruz hem de hece veznini kullanmış, bir kısım şiirlerinde de serbest vezni tercih etmiştir. Vazeh, incelediğimiz 130 adet şiirinin 73 adedinde aruz vezni, 15'inde hece, 42 adedinde de serbest yazmıştır.

2.2.1. Aruz Vezniyle Yazılmış Şiirler

Aruz, Arap, Fars ve Türk edebiyatlarında hecelerın uzunluk ve kısalıkları temeline dayanan nazım ölçüsüdür. Klasik şiirin esas vezni olan aruzun çeşitli bahirlerinden istifade eden şairin kaleme aldığı şiirler, Vazeh'in şiir estetiğini tespit açısından önemlidir. Şair, söz konusu olan şiirlerinde aruz vezninin klasik kalıplarının yanı sıra *Bahr-i Remel*, *Bahr-i Hezec*, *Bahr-i Mütekarib* ve *Bahr-i Hafif* gibi değişik bahirlerini de kullanmıştır. Şairin aruz vezniyle yazdığı şiirlerde kullandığı bahir ve kalıpların tasnifi şöyledir:

2.2.1.1. Bahr-i Hezec Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler

Aruz sisteminde “müctelibe” denilen üçüncü dâiredeki üç bahirden (hezec, recez, remel) ilki olup genel sıralamada altıncı bahirdir (Topuzoğlu, 1998, s. 302). Hezec, Arapça “güzel sesle şarkı söyleme” manasına gelmektedir (İpekten, 2001, s. 167). Vazeh, bu bahrin kalıplarıyla 21 şiir yazmıştır. Şairin en çok tercih ettiği bahirdir. Bu bahirde yer alan Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün vezniyle 4, Mef'ûlü / Mefâ'ilün / Mef'ûlü / Fe'ülün vezniyle 2, Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün vezniyle 3, Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün vezniyle 10, Mefâ'ilün / Fe'ülün / Mefâ'ilün / Fe'ülün vezniyle 2 şiir yazmıştır. Şairin kullandığı bahr-i hezec kalıpları ve bu kalıpların kullanıldığı şiirler şunlardır:

Mef'ûlü / Mefâ'ilü / Mefâ'ilü / Fe'ülün: *** *Başqasının Barəsində...* (45), *** *Şah Abbasın...* (55), *Rübai* (69), *** *Hicran Qəminin...*(63).

Mef'ûlü / Mefâ'ilün / Mef'ûlü / Fe'ülün: *Rübai* (70), *Rübai* (71).

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Mefâ'ilün: *** *Kobud Əllər...* (41), *** *Şeir Deyən...* (49), *Qəzəl* (76).

Mefâ'ilün / Mefâ'ilün / Fe'ülün: *** Şərab Məclisində... (3), *** Munis Gəncliyinin... (13), *** Şahların Ziynətli... (23), *** Sən Öz Mənliyinin... (35), *** Qulağı Oxşayan... (51), *** Tulla Mirzə Şəfi... (56), Qəzəl (77), Məktubun İntizarında (78), *** Şərabdır İnsanı... (103), *** Alçaqlıq Yoluna... (104).

Mefâ'ilün / Fe'ülün / Mefâ'ilün / Fe'ülün: *** Mal- Dövlət... (28), *** Əgər Mənsəb... (42).

2.2.1.2. Bahr-i Remel Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler

Remel, aruz sisteminde “müctelibe” denilen üçüncü dâiredeki üç bahirden (hecez, recez, remel) üçüncüsü olup genel sıralamada sekizinci bahirdir (Topuzoğlu, 2007, s. 553). Remel, Arapça “koşma” anlamına gelmektedir (İpekten, 2001, s. 215). Vazeh, bahr-i hezecten sonra en çok bu bahrin kalıplarıyla şiir yazmıştır. Bu şiirlerin sayısı 19'dur. Bunlardan 5 tanesi Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün, 8 tanesi Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün, 1 tanesi Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün, 5 tanesi Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Şairin kullandığı bahr-i remel kalıpları ve bu kalıpların kullanıldığı şiirler şunlardır:

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün: *** Nəğməsindən... (50), Mirzə Şəfi Vazehlə Naci və Nasehin Müşairəsi (64), Göstərər (72), Göstərər (73), Göstərər (74).

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün: Var (60), Süsəni (61), Miqozərəd (65), Qəzəl (66), Bu Gecə (75), *** Mirzə Yusif Çox... (94), *** Aşıqlər Var Ki... (125), Qəzəl (130).

Fâ'ilâtün / Fâ'ilâtün / Fâ'ilün: *** Düzlüklə Alçaqlıq... (26).

Fe'ilâtün / Fe'ilâtün / Fe'ilün: *** Fələyin Çərxini... (19), *** Qoy Sən Həqiqəti... (22), *** Məni Sevənlərə... (32), *** Tozu Qaldırsa... (37), *** Tulla Gəl Çadranı... (53).

2.2.1.3. Bahr-i Mütəkârib Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler

Halil b. Ahmed'in aruz sisteminde müttəfik veya mütəkârib denilen beşinci dairede birinci, genel sıralamada on beşinci bahirdir (Topuzoğlu, 2006, s. 189). Mütəkârib, Arapça'da “yaklaşan” anlamına gelmektedir (İpekten, 2001, s. 269). İmam Halil aruzunun son bahridir. Mirza Şefi, bahr-i mütəkârib kalıplarıyla toplam 13 şiir

kaleme almıştır. Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül kalıbıyla 8, Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün kalıbıyla 5 şiir teşekkül etmiştir. Şairin kullandığı bahr-i mütekârib kalıpları ve bu kalıpların kullanıldığı şiirler şunlardır:

Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ül: *** *Bu Kiçik...* (1), *** *Qovuşan Zamanda...* (6), *** *Sənin Dodağından...* (7), *** *Küləklər İşlədir...* (8), *** *Göydə Dövrə Vuran...* (11), *** *Müdrilik Adamı...* (27), *** *Bir Gün...* (38), *** *Xəsisliklə...* (79).

Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün / Fe'ülün: *** *İstədim Ki...* (15), *** *Nüfuz Eləyərdik...* (18), *** *Bir Mirzə...* (54), *** *Şah Manifest Yazdı...* (57), *** *Nə Qədər Olsa Da...* (59).

2.2.1.4. Bahr-i Hafif Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler

Aruzun 11. bahridir. Mirza Şefi'nin bahr-i hafif vezniyle yazdığı şiirlerinin tümü Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün kalıbıyla yazılmıştır. Bunların toplam sayısı 7'dir. Şairin kullandığı bahr-i hafif kalıpları ve bu kalıpların kullanıldığı şiirler şunlardır:

Fe'ilâtün / Mefâ'ilün / Fe'ilün: *** *Sevinib Dolandıq...* (12), *** *Qoy O Vaxta...* (16), *** *Biz Də Qucaqlaşıb...* (17), *** *Şikayətmi Edim...* (31), *** *Ələ Qədəh Alsan...* (36), *** *Tale Bir Töhfəni...* (48), *** *Azaqlıq Rəmzidir...* (52).

2.2.1.5. Bahr-i Münserih Kalıbıyla Yazılmış Şiirler

Halil b. Ahmed'in aruz sisteminde "müştebihe" denilen dördüncü dairede ikinci, genel sıralamada onuncu bahirdir (Topuzoğlu, 2006, s. 17). Münserih, Arapça "çabuk ve kolay yürümə" demektir (İpekten, 239, s. 239). Şairin bu kalıplarla yazdığı 4 şiiri mevcuttur. Bunlardan 2 tanesi Müfteilün / Fâ'ilün / Müfteilün / Fâ'ilün, 1 tanesi Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün, 1 tanesi Mef'ülü / Fâ'ilâtün / Mef'ülü / Fâ'ilâtün kalıplarıyla yazılmıştır. Şairin kullandığı bahr-i münserih kalıpları ve bu kalıpların kullanıldığı şiirler şunlardır:

Müfteilün / Fâ'ilün / Müfteilün / Fâ'ilün: *Qəzəl* (67), *** *Ta Key Del* (68).

Mef'ülü / Fâ'ilâtü / Mefâ'ilü / Fâ'ilün: *** *Min Ev Yıxıb...* (62).

Mef'ülü / Fâ'ilâtün / Mef'ülü / Fâ'ilâtün: *** *Göy Üzünü Bəzəyirsə...* (9).

2.2.1.6. Bahr-i Rezec Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler

Arapça “titreme, acı çekme” anlamına gelen recez, Halil b. Ahmed’in aruz sisteminde “müctelibe” diye anılan üçüncü dairedaki üç bahirden (hezec, recez, remel) ikincisi olup genel sıralamada yedinci bahirdir (Topuzoğlu, 2007, s. 509). Vazeh, bu bahirde sadece Müfteilün / müfteilün / müfteilâtün kalıbını kullanmıştır. Bu şiirlerin sayısı 6’dır. Bunlar: *** *Qəlbimin...* (21), *** *Əgər Mənsəb...* (43), *** *Yer Üzündə...* (44), *** *Gülüstandan Əsib...* (47), *** *Bir Gün Gedirdim...* (58), *** *Arzumıza Çatmaq...* (106).

2.2.1.7. Bahr-i Serî Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler

Arapça “çabuk” anlamına gelen serî, Halil b. Ahmed’in aruz sisteminde “müştebihe” denilen dördüncü dairedaki altı bahrin birincisi olup genel sıralamada dokuzuncu bahirdir (Topuzoğlu, 2009, s. 562). Şair, bu bahirden sadece Müfteilün / Müfteilün / Fâ’ilün kalıbıyla 2 şiir yazmıştır.

Müfteilün / Müfteilün / Fâ’ilün: *** *Cəhalət İçində...* (14), *** *Özünü Şux Göstər...* (29).

2.2.1.8. Bahr-i Muzârî Kalıplarıyla Yazılmış Şiirler

Arapça “benzeyen, ortak” anlamına gelen muzârî Halil b. Ahmed’in aruz sisteminde “müştebihe” denilen dördüncü dairede dördüncü, genel sıralamada on ikinci bahirdir (Topuzoğlu, 2006, s. 421). Vazeh, bu bahrin kalıplarından Mefûlü / Fâ’ilâtü / Mefâ’ilü / Fâ’ilün kalıbıyla *** *Ey Bəşərin...* (33) şiirini yazmıştır.

2.2.2. Hece Vezniyle Yazılmış Şiirler

Mirza Şefi, hece vezniyle 15 şiir yazmıştır. Bu şiirlerinden 8’li hece vezniyle 1, 11’li hece vezniyle 11, ve 13’lü hece vezniyle 3 şiir yazmıştır.

8’li vezin: *** *Həm İnkər...* (80)

11’li vezin: *** *Ağlımla Qəlbimin...* (2), *** *Günəş Işığını ...* (4), *** *Yenə Gəldi...* (5), *** *Cənnət Qapıları ...* (10), *** *Köhnə Məhəbbət* (20), *** *Şahların Ziyətli ...* (23), *Selləri Coşdurub...* (24), *** *Bu Dünyanın Kədərini...* (30), *** *Gülüb Cavabını...* (34), *** *Bir Gün Qoca Molla...* (39), *** *Tulla Mirzə Şəfi...* (56).

13'lü vezin: *** *İti Qılinc...* (25), *** *İtir Ömrün...* (40), *** *Cansız Bir Baş...* (46).

2.2.3. Serbest Vezinle Yazılmış Şiirler

Mirza Şefi'nin aruz ve hece vezinlerinin dışında başka serbest vezinlerde yazılmış şiirleri de bulunmaktadır. İncelenen 130 şiirden 42 tanesi serbest vezinle yazılmıştır. Bu şiirler, *** *Qamətinin Yanında...* (81), *** *Mənim Qəlbimdə...* (82), *** *Nə Mavi Göylərdə...* (83), *** *Mən Oxuduqca...* (84), *** *Nazlı Canan...* (85), *** *İnsanın Axmaqlığına...* (86), *** *Müəllimim Hafiz...* (87), *** *Ürkək-Ürkək...* (88), *** *İnana Bilmirəm...* (89), *** *Yer...* (90), *** *Bizi Hər Tərəfdən...* (91), *** *Ayaqlarım Altında...* (92), *** *MirzəYusif...*(93), *** *Mirzə Yusif Çox...* (94), *** *Mirzə Şafi...* (95), *** *Ziyalı Adama...* (96), *** *Mən Oxuyanda...* (97), *** *Kim Xoşbəxtdirsə...* (98), *** *Bəzi Məhəbbət...* (99), *** *Allahın Əmri...* (100), *** *Quşlara Uçmaq...* (101), *** *Oh, Qəlbim...* (102), *** *Hər Tərəfdə...* (107), *** *Sənin Sehlənmiş...* (109), *** *Molla...* (110), *** *Məni Eşqin...* (111), *** *O Yüksək...* (112), *** *Hər Yerdə...* (113), *** *Sən Öz Gənclərini...* (114), *** *Gəl, Cavan Oğlan...* (115), *** *Elm Nadanlığı...* (116), *** *Qulak As...* (118), *** *Həqiqəti Danışmaq...* (119), *** *Həqiqi Müdrik...* (120), *** *Bütlərin Qəzəbi...* (121), *** *Qızılgül...* (122), *** *Öz Cavan ...* (123), *** *Bülbül Bağda...* (124), *Aşıqlar Var Ki...* (125), *** *Mən Nəfrət Edirəm...* (126), *** *Kim Ki...* (127), *** *Tiflisə Əlvida* (128).

2.3. TEKRARLAR

“Bir nazım ya da nesirde, cümlələri oluşturan birimler gelişigüzel sıralanmazlar. Nazmı ve nesri oluşturan bağlardan biri de çeşitli yapıların tekrarıdır. Bir kısım söz sanatının önemli ses araçlarından olan tekrarların en büyük özellikleri, bir bütünün oluşmasına hizmet etmektir. Bu nedenle tekrarlar, bütünü oluşturan birimlere yeni anlamlar yükleyerek anlatım zenginliği elde etmek için kullanılan elverişli araçlardır” (Üstünova, 2002, s. 245).

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde seslerin, eklerin, kelimelerin ve kelime öbeklerinin tekrarı oldukça sık görülen bir olaydır. Şair, hemen hemen bütün şiirlerinde tekrara başvurmuş, kullandığı tekrarlar sayesinde şiirlerinde ahengi, akıcılığı ve vurguyu sağlamlaştırmıştır. Böylelikle şiirlerinde sözcükleri birbirine bağlayarak bir bütünlük oluşturmuştur.

2.3.1. Ses Tekrarları

2.3.1.1. Ünsüzlerde Ahenk

a) Mısra Başı Ünsüz Tekrarları

Mirza Şefi, dize başlarında alt alta gelen aynı seslerin tekrarıyla şiirlerine müzikal bir dəğər kazandırmışdır. Şefi'nin en fazla tekrar ettiğı mısra başı ünsüzleri “b”, “c”, “d”, “g”, “q”, “h”, “k”, “m”, “n”, “s”, “t”, “y”, “z” dir. Tespit ettiğimiz bazı dize başı ünsüz tekrarları şöyledir:

/b/ :

*Lakin min küləkdən, tufandan, sudan,
Bütün qüvvələrin hamısından inan,
Bir güclü qüvvə var, bir güclü nəsim,
Sənin məlahətli, incə nəfəsin!*
(*** Küləklər İşlədir... 8)

*Göydə dövrə vuran ulduzlara bax,
Yenə nur saçırılar bizlərdən uzaq.
Başımız üstündə o qızıl çətir,
Bizim arzumuzdan toxunmuş nədir?*
(*** Göydə Dövrə Vuran... 11)

*Gülüb cavabını qaytar mehriban,
Birisi kinayə edərsə sənə.
Bil ki, kinayəyə layiq olmayan
Min bir kinayədən alçalmaz yenə.*
(*** Gülüb Cavabını... 34)

*Bu cənnətə daxil olan hər şey,
Bütün günahlardan uzaq olacaq,
Bütlər üçün öpüş və şərab,
Bu adamlar üçün hər şey,
Əbədi əzaba veriləcəkdir!*

(*** O Yüksək... 112)

*Bu fələk kim sənə ulduzla bəzənmiş görünür,
Bəlkə, aşıqdir o da, sirrini faş etməz hələ?*

Qəzəl (130)

/c/:

*Bir gün qoca molla dayanaraq lal,
Coşmuş arvadına asırdı qulaq.
Cırnadıb arvadı daha da bu hal.
Onun sinəsinə çəkirdi min dağ.*

(*** Bir Gün Qoca Molla... 39)

/d/:

*Dolunca dağü səhra mişk ilə mən
Dedim ahu göbəyi gəldi Çindən.*

Məktubun İntizarında (78)

*Uzaq olmaq üçün dinin pis əməllərindən,
Daim Allaha dua edib yalvarıram mən.
Deyirəm məhəbbətdən qəlbim qoy cana gəlsin,
Meyin özü məni pis əməllərdən gözləsin!*

(*** Müəllimim Hafız... 87)

*Dindarlar pis əməllərini,
Dərd çəkən qəmli görünməyi,
Ümidlə yaşayan gələcəyi,
Ustadlar isə əqlin gücünü səvər.*

(*** Dindarlar Pis... 108)

/g/:

*Cənnət qapıları günün birində,
Mömin bəndələrə açılan zaman.*

*Günahlı, günahsız hamı yerində
Gözləyər qəlbində şübhəylə, güman.
(*** Cənnət Qapıları... 10)*

*Günəş cəmallıda rəhm olsa hərgah
Günəşə həsrətlə mən çəkmərəm ah.
Məktubun İntizarında (78)*

*Ziyalı adama bənzəyir Mirzə Yusif,
Gah Hafizi oxuyur, gah da Qurani,
Gah Camini oxuyur, gah da "Gülüstan"ı,
Gah xaqaniyə, Sədiyə atır göz.
(*** Ziyalı Adama ... 96)*

*Gülün gözəlliyin duya bilmərəm.
Gülüstanda gül ağlayır.
...(*** Bülbül Bağda... 124)*

*Gözləyirəm yolunu, dodağında nəğmələr,
Gözlərini götür gəl, uçsun dünyadan kədər,
Gəl ki, hələ gəcədir, qaranlıqdır nə qədər.
(*** Qədəhim Şərab... 129)*

h:
*Haray, mənim bahar fəslim nə soldu?
Həyat çeşməm daha görünməz oldu.
Məktubun İntizarında (78)*

*Mirzə Yusif, kefim kökdür şərabdan,
Səninlə sözləşmək gərəyim deyil.
Həyatını özün zəhərləyirsən,
Haqla yaşayana həyat cənnət olar, bil.
(*** Mirzə Yusif... 93)*

*Həqiqət axtarmaq istəsə əgər,
Həqiqi sənətə salmaz bir nəzər.
... (***) Mirzə Yusif Çox ... 94)*

*Hərədən bir üsul, hərədən bir söz,
Hərədən bir gözəl misra götürür.
... (***) Ziyalı Adama... 96)*

*Həvəslə orda olursan, ay Mirzə Şəfi, səndə müdriqliyin
Hüdudu yoxdur sən ki, dəryasan, dərya...
... (***) Həqiqəti Danışmaq... 119)*

/k/:

*Kimə deyim ilahi, vəsfi-halım?
Kimə deyim bu dərdim, bu məlalım?
Məktubun İntizarında (78)*

*Yer, gözəl bir kürədir,
Asta-asta dövrə vurur.
Kimi onda xoşbəxt yaşar,
Kimi də ki, ondan qaçar.
(***) Yer... 90)*

*İkiüzlü yanıma gələndə dedim:
Kim ki özlüyündə müqəddəsdir, o Allahdır.
Kim ki onun adına nifrət edir, söyür,
O öz müqəddəsliyində yəqin bir kinayə daşıyır.
(***) Mən Oxuyanda... 97)*

/q/:

*Qoy sən həqiqəti söyləyən zaman,
Qopsun min təhlükə, qopsun min tufan.
(***) Qoy Sən Həqiqəti ... 22)*

/m/:

Məhəbbət bağının sərvə-rəvanı,

Mələhət bağının tazə fidanı.

Məktubun İntizarında (78)

Qırmızı rəngli Kaxet şərabı qədəhdə şafəq saçır,

Mənim sevgilim isə qədəhimə şərab süzür,

Mən şərabla birlikdə sanki onun baxışlarını da içirəm,

Ah, kaş həmişəlik belə olaydı.

(*** Ayaqlarım Altında... 92)

Mən onu sakitləşdirərək dedim,

Mənim nəğmələrimlə o qalacaqdır.

(*** Qızılgül... 122)

Müfti inanır ki, heç vaxt hər şeyi çox yaxşı bilir,

Mirzə Şəfi, sən isə ona heç vaxt inanma.

(*** Öz Cavan... 123)

Mən yarın xəstəliyəm, eşqdən özgə demə söz,

Məni dildarımın eşqi beləcə saldı çölə.

Qəzəl (130)

/n/:

Nə bir kəs var ki, həməsrarım olsun,

Nə bir kəs var mənim qəmzarım olsun.

Nə gecəm var, nə də bir gündüzüm var,

Nə bir iş görməyə yox məndə kirdar.

Məktubun İntizarında (78)

Nə mavi göylərdə uçan mələklərə,

Nə çiçəkli çöllərdə qızılgüllərə,

*Nə ədəbi günəşin şafəqlərinə,
İnan, dəyişməyəm Züleyxanı mən.
(*** Nə Mavi Göylərdə... 83)*

*Gözəl səslənirmi o nəğmələrim,
Qəlbləri oxşayan ahənglərimdə?
Nəğmələrimin axını deyilmi,
Nazlı gözəlin yüngül qədəmləri?
(*** Mən Oxuduqca ... 84)*

/s/:

*Sənə oxuduğum təranələrin,
Sonsuz ümmanında günəşsən, pərim!
Odur ki, bərq vurub yanır, parlayır,
Çöhrənin şövqündən bu nəğmələrim.
(*** Günəş Işığını... 4)*

*Munis gəncliyinin əzəmətiylə,
Sən mənim qarşımda saçanda şölə,
Sanasan önümdə açıldı göylər,
Mat-məbhut qaldım mən yox oldum kədər.
(*** Munis Gəncliyinin ... 13)*

*Qarışıq həyatın qəmindən uzaq,
Sakit məzarlıqdan göylərə qalxar.
Sərin kölgəsinə kim gəlsə qonaq
Dalınca göylərə boylanar, baxar.
(***Azadlıq Rəmzidir... 52)*

*Nazlı canan, qəlbim sənənin gözəlliyinlə bəzənir,
Səmə günəş şafəqlərindən bəzənən kimi.
Sən mənə, ey gül, camalını bəxş etməsəydin,
Qaranlıq aləm olardı mənə zindan kimi.*

(*** Nazlı Canan... 85)

*Gəl, cavan oğlan, səni müdriqliyə öyrədəcəyəm,
Sən həyatın mənasını öyrənməlisən-
Sən inama, Tanrıya tapınmalısən,
Düzü ayridən ayırmağı öyrənməlisən.*

(*** Gəl, Cavan Oğlan... 115)

/t/:

*Tozu qaldırsa da nə qədər külək,
Toz öz tozluğunu dəyişməyəcək.
Gömülmüş olsa da, toza cəhəvir,
Yenə də qiyməti öz üstündədir.*

(*** Tozu Qaldırsa... 37)

*Sənə, çadra kimi ey incə mələk,
Tək gecə zülməti olsun bürüncək.
Tulla gəl çadranı ... hüsnün tək hüsnü.
İstanbul soltanı görməmiş belə!*

(*** Tulla Gəl Çadranı... 53)

*Tikanları ox olub batar canına.
Tək özün bəyanər, tək özün səvər.
... (***) Mirzə Yusif Çox... 94)*

/y/:

*Qəbul et onu, ya sevinclə, ya da nifrətlə,
Ya mənə tikan bağışla, ya qarşıla gül-çiçəklə.
Ya məni məhv elə, ya da ümid ver qəlbimə,
Gözləyirəm etirafını, gülüm, cavab ver mənə.*

(*** Mənim Qəlbimdə ... 82)

/z/:

*Sən ey Kür şəhəri, gözəl məkan,
Zənginsən günəşlə və məyvə bağlarınla!
Zənanlərin nazı ilə qəşəngləşirsən,
İgidlərin nərəsilə qüdrətləşirsən.*

... Tiflisə Əlvida (128)

b) Mısra İçi Ünsüz Tekrarları (Aliterasyon)

“Şiirde ahengi sağılayan bir digər unsur aliterasyondur. Aynı sese sahip harflerin birden fazla kullanımı, şiirde armoniyi oluşturur. Bu tür uygulamalar şiirde iç ahengi meydana getirir” (Çetin, 2009, s. 239). Mirza Şefi'nin şiirlerinde mısra başlarında, ortalarında ya da sonlarında ünsüz tekrarlarını (aliterasyon) görmək mümkündür. Ünsüz tekrarlarını şiirinin geneline ölçülü bir biçimde dağılarak armoni ve müzikaliteyi arttırmıştır.

Tezde yer alan şiirlerde mısra içi ünsüz tekrarları aşağıdaki gibidir:

“b” ünsüzünün tekrarı:

*Ağlımla qəlbimin özgə yolu var,
Hər biri bir yolda puç edər məni.
Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,
O biri sevdaya tuş edər məni.
(*** Ağlımla Qəlbimin ... 2)*

“d” ünsüzünün tekrarı:

*Ağlım gecə-gündüz yazıq qəlbimi,
Daima danlayar, daima söyər.
Qəlbimsə sevdaya bir həris kimi,
Daima istəyər, daima sevər.
(*** Ağlımla Qəlbimin ... 2)*

“q” ünsüzünün tekrarı:

*Düzlüklə alçaqlıq çarpışan zaman,
Alçaqlıq nədənsə qazanır hər an.*

*Çünkü alçaqlarçün ən alçaq işlər,
Alçaqlıq deyildir, hünərdir, hünər.
(*** Düzlüklə Alçaqlıq... 26)*

*Namusa, qeyrətə sataşanları,
Əfv edən, əslində zəif adamdır.
Yumşaqlıq yaraşar qadın qəlbinə,
Kişininki isə bil, intiqamdır!
(*** Məni Sevənlərə... 32)*

“l” ünsüzünün tekrarı:

*Şərab məclisində, gül məclisində,
Dodaq məclisində, dil məclisində,
Verərkən hurilər şirin busəni,
Şeytanın lənəti qorxutmur məni.
(*** Şərab Məclisində... 3)*

*Mey iç, Mirzə Şəfi, dayanma gəl boş,
Ol meylə, sevdəylə, nəğməylə sərxoş.
Yalnız nəşə çağı coşar nəğmələr,
Odur ki ey nəğməm, nəşələnib coş?
(*** Cəhalət İçində ... 14)*

“m” ünsüzünün tekrarı:

*Munis gəncliyinin əzəmətiylə,
Sən mənim qarşımda saçanda şölə,
Sanasan önümdə açıldı göylər,
Mat-məbhut qaldımmən yox oldum kədər.
(*** Munis Gəncliyinin... 13)*

*Şikayətmi edim, gülümmü, bilməm,
Dünyanın yarısı dərrakədən kəm.
Edir utanmadan, eyləmədən ar,*

Mini bir axmağın sözünü təkrar.

(*** Şikayətmi Edim... 31)

Məni sevənlərə məhəbbətim var,

Nifrət edənlərə min nifrətim var.

Əgər əl çəksəm də səadətimdən,

Mən əl götürməyəm bu adətimdən.

(*** Məni Sevənlərə... 32)

“n” ünsüzünün tekrarı:

Lakin min küləkdən, tufandan, sudan,

Bütün qüvvələrin hamısından inan,

Bir güclü qüvvə var, bir güclü nəsim,

Sənin məlahətli, incə nəfəsin!

(*** Küləklər İşlədir... 8)

“r” ünsüzünün tekrarı:

Küləklər işlədir dəyirmanları,

Maşını tərpedir suyun buxarı.

Döyüşə sövq edir bu qəlbimizi,

Coşan hissimizin sərt tufanları.

(*** Küləklər İşlədir ... 8)

Şikayətmi edim, gülümmü, bilməm,

Dünyanın yarısı dərrakədən kəm.

Edir utanmadan, eyləmədən ar,

Mini bir axmağın sözünü təkrar.

(*** Şikayətmi Edim... 31)

“s” ünsüzünün tekrarı:

Tulla Mirzə Şəfi, boş niyyətini,

Əl çək sərəməlikdən, sərvaxt ol, sərvaxt!

Sən öz hünərini, fərsətini,

Ağıllı bir işə sərf eylə hər vaxt.

(*** Tulla Mirzə Şəfi...56)

2.3.1.2. Ünlülərdə Ahenk

a) Mısra Başı Ünlü Tekrarları

Mirza Şəfi Vazeh'in mısra başı ünlü təkrarlarıyla şiirdə ahengi və anlam pekişirmesini sağlama amacıyla kullandığı söylenebilir. Şəfi'nin ən çox təkrar etdiyi mısra başı ünlüləri "a", "e", "ə", "o", "ü" dür. Aşağıda şairin şiirlerinde yer alan mısra başı ünlü təkrarlarına dair nümunələr yer almaktadır:

/a/:

Asta ol, özünü daim gözlə sən,

Acı sözünü də de xoş sözlə sən.

(*** Qoy Sən Həqiqəti... 22)

Aqili axmaqdan eyləyir asılı,

Saxlayır qəlbini hüznü, yaslı,

Acı fəlakətlər törədir hər an,

Axı yaşamağa yaranmış insan!

(*** Nə Qədər Olsa Da ... 59)

Can-o tənə mən fədaye yek buseye yar,

Amal o xəyale mən, bər u bad nesar.

Aşeq mənəm-o be eşqe u dər ğəm-o dərd,

Şeyda mənəm-o be hecre u zar-o nezar.

Rübai (70)

Arayar, varmı yarın bir nişanı

Arayar ol yeniyetmə cəvani.

Məktubun İntizarında (78)

/e/:

Ey bəşərin xilasına edilən kömək, -

*Ey göylərin ilk töhfəsi, sevimli əmək!
Sənə xidmət edənlərə təsəllisən sən,
Müdrüklərin ilk arzusu, ilk istəyisən.
(*** Ey Bəşərin... 33)*

/ə/:

*Türfə gözəlləri sevib duyurlar,
Qəşəng gül yanağı sığallayırlar.
Əkib becərərlər münbit tarlanı,
Əzib öldürərlər əfi ilanı.
(*** Məni Sevənlərə... 32)*

*Şeir deyən bir kimsənin sərrafdırsa əgər gözü,
Tapar əsil fikir üçün lazım olan əsil sözü.
Əsil şair olan kimsə, söz önündə qalmaz naçar,
Əsil evin qapısına tapıb salar əsil açar.
(*** Şeir Deyən... 49)*

/o/:

*Yerlə göy əyilib qovuşar yenə,
Busələr verərək biri-birinə.
Onlar da yetərlər arzuya, kama,
Onda mən yer ollam, sən isə səmə.
(*** Biz Də Qucaqlaşıb... 17)*

*O sözlərdən ürəkdən dərd qalmış,
O rəftardan məni tufanlar almış.
Məktubun İntizarında (78)*

*Müəllimim hafiz, məqsədim meydur,
Onlardır gözəllikləri sevirən mənə.
Odur ki, vurğunam mən hər ikisinə.
Gəzib-dolandıqca kama yetirəm,*

(*** Müəllimim Hafız ... 87)

Onlar bizdən inam və peşmançılıq tələb edirlər.

Onlar elə hesab edirlər ki, bu “yaxşı” yolda .

...(*** Mən Oxuyanda ... 97)

Onlar həqiqi hissi keçirə bilmədiyindən,

Ona görə də başqalarının ürəyində.

Həqiqi hisslər oyada bilməyirlər.

...(*** Aşıqlər Var Ki... 125)

/ü/:

Fəlakətə, işgəncəyə, kədərə,

Üstün gəlib qılinc çəkmək gərəkdir.

Ümid bağla sən bir yolluq hünərə,

Üləmalar nə desələr, kələkdir.

(*** Bu Dünyanın Kədərini... 30)

b) Mısra İçi Ünlü Tekrarları (Asonans)

“Şiirde teşekkül bakımından benzeşən ünlülərin bir mısradakı kelimələrin bünyesinde və ya öncəki yəhut sonrakı mısraların hecelərində ahenk oluştıracak şəkildə arka arkaya təkrarlandığı olur. Buna asonans denir” (Macit, 1996b, s. 71). Mirza Şefi, asonansı şiirlerində kullanarak ahenk elde etmişdir. Şairin şiirlerində yer alan bazı mısra içi ünlü təkrarları şunlardır:

“a” ünlüsünün təkrarı:

Ağlım gecə-gündüz yazıq qəlbimi,

Daima danlayar, daima söyər.

Qəlbimsə sevdaya bir həris kimi,

Daima istəyər, daima sevər.

(*** Ağımla Qəlbimin ... 2)

Bir gün qoca molla dayanaraq lal,

Coşmuş avradına asırdı qulaq.

*Cırnadıb arvadı daha da bu hal,
Onun sinəsinə çəkirdi min dağ.
(*** Bir Gün Qoca Molla... 39)*

“ə” ünlüsünün tekrarı:

*Bu kiçik məhəbbət təranələrim,
Yaranmış ətrindən tər nanələrin.
Əks-sədasıdır bu səslər, ey dost,
Eşqin, səadətin və nalələrin...
(*** Bu Kiçik... 1)*

*Şərab məclisində, gül məclisində,
Dodaq məclisində, dil məclisində,
Verərkən hurilər şirin busəni,
Şeytanın lənəti qorxutmur məni.
(*** Şərab Məclisində... 3)*

“i” ünlüsünün tekrarı:

*Ey bəşərin xilasına edilən kömək, -
Ey göylərin ilk töhfəsi, sevimli əmək!
Sənə xidmət edənlərə təsəllisən sən,
Müdrüklərin ilk arzusu, ilk istəyisən.
(*** Ey Bəşərin... 33)*

“o” ünlüsünün tekrarı:

*Müdrüklük adamı çox xoşbəxt edər,
Lakin elm artdıqca çoxalar kədər.
Bu dünya üzündə xoşbəxtdir axmaq,
Aqil həsəd etməz ona da ancaq.
(*** Müdrüklük Adamı... 27)*

*Tozu qaldırsa da nə qədər külək,
Toz öz tozluğunu dəyişməyəcək.*

*Gömülmüş olsa da, toza cəhəvir,
Yenə də qiyməti öz üstündədir.
(*** Tozu Qaldırsa... 37)*

“ü” ünlüsünün tekrarı:

*Özünü şux göstər, özünü saxla,
Getməsin üzündən təravət əsla.
Amma düşünmə ki, ölüm nə gəzir?
O, durar qapında bir gün müntəzir.
(*** Özünü Şux Göstər... 29)*

*Sonra da üzünü o tutub yana,
Qapıya üz qoydu sakitcə, dinməz.
Özü də özündən gələrək cana,
Qapıdan çıxaraq oldu görünməz.
(*** Bir Gün Qoca Molla... 39)*

2.3.2. Ek Tekrarları

Üslubun tayin edilməsində ek tekrarlarının önəmli bir yeri vardır. Şairin, şiirlerinde ahengi sağlamak amacıyla sıklıkla başvurduğu tekrarlardan biri de ek tekrarlarıdır. Vazeh, fiilimsiler, iyelik, hal ve zaman eklerinin tekrarına oldukça fazla başvurmuştur. Tekrarların birçoğu mısra sonlarında yer alırken bazıları mısra ortalarında bulunmaktadır. Ek tekrarları, *Zaman ve Şahıs Eklerinin Tekrarı*, *Fiilimsi Eklerinin Tekrarı*, *İyelik Eklerinin Tekrarı* ve *Hal Eklerinin Tekrarı* başlıkları altında dört grupta incelenmiştir.

2.3.2.1. Zaman ve Şahıs Eklerinin Tekrarı

Mirza Şefi'nin şiirlerinde şekil, zaman ve şahıs ekleri çok tekrarlanmıştır. Şairin şiirlerinde en fazla geniş zaman eki ile şimdiki zaman ekinin tekrarları yer almaktadır.

*Türfə gözəlləri sevib duyurlar,
Qəşəng gül yanağı sığallayarlar.*

*Əkib becərərlər münbit tarlanı,
Əzib öldürərlər əfi ilanı.*

(*** Məni Sevənlərə... 32)

*Düz deyiblər, gülmək açar donuq məcazi
Həmin gündən şah dəyişdi, xalq qaldı razı.
Camaatın şikayəti azaldı, kəsdı,
Şahın adı dildən-dilə dolaşdı gəzdi.*

(*** Şah Abbasın... 55)

*Qızılgülü versə o qız,
Ümidlərim hasil olar.
Dilbər mənə qismət olar,
Məhəbbəti qəlbə dolar.*

(*** Həm İnkər... 80)

*Allahın əmri ilə günəş yanır,
Bütün dünyaya şafəq salır.
Onun əmrilə qızılgül açır
Ətirli çiçək çəmənində.*

(*** Allah'ın Əmri... 100)

*Arzumuza çatmaq üçün
Mən də, sən də can atırıq.
Gecəmizi, gündüzümüə
Yorulmadan biz qatırıq.*

(*** Arzumuza Çatmaq... 106)

2.3.2.2. Fiilimsi Eklerinin Tekrarı

Fiilimsi eklerinin tekrarında en çok kullanılan *-ib*, *-ib*, *-ub*, *-üb* zarf fiil ekleri ile *-an*, *-en* sıfat fill eklerinin tekrarı görülmektedir.

*Selləri coşdurub, çayları axdıran.
Göydə buludlara şimşək çaxdıran.
Sonsuz qüvvələri peyda eyləyən,
Bəşər taleyini vəsf edirəm mən.*

(*** Səlləri Coşdurub... 12)

*Məni yaşayıb-yaratmağa sövq edən meydin,
Qəlbimi oxşayan o, sanki həzin bir neydir.
Odur həyatın sirrini anladan mənə,
Məni daim alışdırıb-yandıran.
Odur mənə xeyir-dua verib yaşatdıran.*

(*** Müəllimim Hafız... 87)

*Şərabdır insanı alovlandıran,
Hissə zəhər verən, qəlbi yandıran.
...(*** Şərabdır İnsanı... 103)*

*Ələ qədəh alsan, gəl olma nadan,
İçmə hiss etmədən, içmə duymadan.
Özünü böyüdüb boş yerə şişmə,
Bir də ki, alçalıb ayağa düşmə.*

(*** Ələ Qədəh Alsan... 36)

*Səhəri gün şah yenə də təkəbbür ilə,
Tərk eləyib sarayını çıxarkən çölə
Baxıb ona qəhqəhəylə güldü camaat,
Şah bu işə heyrət etdi, donub qaldı mat.*

(*** Şah Abbasın... 55)

*Min ev yıxıb, tikirsiniz bir boş minarə,
Ərşə çıxıb, qonaq gedin pərvərdigarə.*

(*** Min Ev Yıxıb... 62)

2.3.2.3. İyelik Eklerinin Tekrarı

Vazeh, iyelik eklerini bütün şahıslara yönelik olarak kullanmış, ancak çoğunlukla tekil şahıslar üzerinde durmuştur. Şair, şiirlerinde en fazla, teklik birinci şahıs ile teklik üçüncü şahıs iyelik eklerini tekrarlamıştır.

*Məni sevənlərə məhəbbətim var,
Nifrət edənlərə min nifrətim var.
Əgər əl çəksəm də səadətimdən,
Mən əl götürməyəm bu adətimdən.*
(*** Məni Səvənlərə... 32)

*Gəl ey canım ki, hicrimdə dodağa çatdı bu canım,
Dodağın qoy dodağıma, öziün al canı, cananım.*

*Tacım ah, göz yaşım təxt, leşkərim dərddir, qənim ölkəm,
Mən eşqə sultan olsam da, sənin eşqindi sultanım.*

Qəzəl (76)

*Səni hiss edirəm, mənə məhəbbətlə bax.
Qəlbim səndən cana gəlir, sevimli qız.
İnan, mənim ürəyimdir səni sevən yalnız.
Bu füsunkar nəğməmə qulaq as bir an,
Dodaqlarımdan süzülür eşqim, ilhamım,
Mənim dodaqlarım qeder başqası
Heç vaxt məhəbbətini büruza verməz.*
(*** İnana Bilmirəm... 89)

*Ey bəşərin xilasına edilən kömək, -
Ey göylərin ilk töhfəsi, sevimli əmək!
Sənə xidmət edənlərə təsəllisən sən,
Müdrüklərin ilk arzusu, ilk istəyisən.*
(*** Ey Bəşərin... 33)

*Məhv edib insanın diləklərini,
Tökürür ömrünün çiçəklərini.
Ən möhkəm adamın girib qəsdinə,
Qırır qürurunu dəyib şəstinə.*

(*** Nə Qədər Olsa Da... 59)

*Qamətinin yanında sərvin qiyməti olmaz,
Maralın gözləri də gözlərinə tay olmaz.,
Küləklərin gətirdiyi Şirazın ətri,
Nəfəsinin ətrilə, gülüm, yarışa bilməz.*

(*** Qamətinin Yanında... 81)

2.3.2.4. Hal Eklerinin Tekrarı

Şair, hal eklerinin təkrarında ən çox ayrılma hal ekini kullanmış olup digər hal ekleri də şiirlerinde yer almışdır.

Yönelme Hal Eki:

*Fəlakətə, işgəncəyə, kədəərə,
Üstün gəlib qılinc çəkmək gərəkdir.
Ümid bağla sən bir yolluq hünərə,
Üləmalar nə desələr, kələkdir.*

*Düşüb müdrik adamlardan tamam uzağa,
Çevirirdi qulağını yalnız yaltağa.
Baxsa kəskin bir nəzərlə o, bir insana
Bil ki, onun ömrü o gün yetərdi sona.*

(*** Şah Abbasın... 55)

Belirtme Hal Eki:

*İndi dərk edirəm başqa cür, qəti
Eşqi, səadəti və məhəbbəti.
Səni istər ikən gətirmək ələ,
Mən özüm olmuşam qarşında kölə....*

(*** Sevinib Dolandıq ...12)

*Tulla Mirzə Şəfi, boş niyyətini,
Əl çək sərsəmlikdən, sərvaxt ol, sərvaxt!
Sən öz hünərini, fərasətini,
Ağıllı bir işə sərfeylə hər vaxt.*

(*** Tulla Mirzə Şəfi... 56)

Bulunma Hal Eki:

*Axtarıb tapmadım heç yanda,
O Züleyxama tay cahanda.
Gözəl, tikansız, ədəbi eşqin macərəsində,
Tayını ancaq özündə gördüm Züleyxamın.*

(*** Nə Mavi Göylərdə... 83)

*Hələ əskilməmiş mehrin yanımda,
Sevdan başımdadır, zövqün canımda.*

Məktubun İntizarında (78)

Ayrılma Hal Eki:

*Lakin min küləkdən, tufandan, sudan,
Bütün qüvvələrin hamısından inan,
Bir güclü qüvvə var, bir güclü nəsim,
Sənin məlahətli, incə nəfəsin!*

(*** Küləklər İşlədir... 8)

*Qulağı oxşayan boş hecalardan,
Min cürə uydurma macəralardan,
Cənnət, cəhənnəmdən, dənizdən, çaydan,
Güldən və bülbüldən, günəşdən, aydan,*

*Hicrandan, vüsaldan, qəmdən, kədərdən,
Min dəfə çeynənmiş qafiyələrdən,*

Şeir quraşdırıb mızıldayanlar!

Sizə şair kimi min nifrətim var!

(*** Qulağı Okşayan... 51)

2.3.3. Kelime ve İfade Tekrarları

2.3.3.1. Mısra İçi Kelime ve İfade Tekrarları

Şair, mısra içi kelime ve ifade tekrarlarını sık sık kullanarak vurguyu dizeye çekerek hem ahenge, hem de anlama zenginlik katmıştır. Yapılan bu tekrarlar şiirde dikkatin sürekli canlı tutulmasını sağlamıştır.

Ağımla qəlbimin özgə yolu var,

Hər biri bir yolda puç edər məni.

Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,

O biri sevdaya tuş edər məni.

(*** Ağımla Qəlbimin ... 2)

Günəş işığını yayıb hər yana,

Min rənglə nur səpir mavi ümmana.

Onun şöləsindən bərq vuran sular

Az qalır alışa, az qalır yana.

(*** Günəş İşığını... 4)

Gül bülbülə, bülbül gülə etdi naz,

Ürəklərdən uçub getdi kədər, qəm.

Qocalar da budur, - deyib – gəldi yaz!

Gülüm, meyin məclisinə oldu cəm.

(*** Yenə Gəldi... 5)

Qovuşan zamanda könül-könülə,

Nəfəslər nəfəsə, çiçəklər gülə.

Bizim sevdamızın ülvi qüvvəsi,

Nəcib arzuların səsidir, səsi!

(*** Qovuşan Zamanda... 6)

*Lakin min küləkdən, tufandan, sudan,
Bütün **qüvvələrin** hamısından inan,
Bir güclü qüvvə var, **bir güclü** nəsim,
Sənin məlahətli, incə nəfəsin!*

(*** Küləklər İşlədir... 8)

*Göy üzünü **bəzəyirsə** al günəş necə,
Qəlb evimi **bəzəyirsən** sən də, eləcə.
Yetişmişəm sayəndə mən bu səadətə,
Könlüm bil ki, düçar olar sənsiz zülmətə.*

(*** Göy Üzünü Bəzəyirsə... 9)

***Mey** iç, **Mirzə Şafi**, dayanma gəl boş,
Ol meylə, sevdəylə, **nəğməylə** sərxoş.
Yalnız nəşə çağı coşar **nəğmələr**,
Odur ki ey **nəğməm**, nəşələnilib coş?*

(*** Cəhalət İçində... 14)

*Gülüb cavabını qaytar mehriban,
Birisi kinayə edərsə sənə.
Bil ki, **kinayəyə** layiq olmayan
Min bir **kinayədən** alçalmaz yenə.*

(*** Gülüb Cavabını... 34)

***Cansız** bir **baş** qan qaraldıb korlayar meyli,
Başsız canın çox az olar insana xeyri.
Lakin **canla baş** bir yerdə olarsa əgər,
Ömür daim rahatlıqla, rifahla keçər.*

(*** Cansız Bir Baş... 46)

Xoş *olsun ol* könül, *eşqə* məkandır,
Var *olsun ol* fikir, *eşqə* həyəndir.

Qəzəl (77)

*Onlar sən*in şeirinlə tanındı.

*Təkcə sən*inlə, Hafiz.

Bütləri sən dağıtdın,

Şirazın vəsfini sən başladın

*O balaca sən*inlə böyük oldu,

Sən şəhəri ve meşəni ***vəsf elədin!***

Çayı və sahili də vəsf elədin-

Sənin şəhərinin hər daşı-

Mənimdir, mənim şeirimdir!

Gözləri, yanaqları və sözləri mənimdir.

(*** O Yüksək ... 112)

Sevginin və coşqunun,

Günəşin və ləzzətin,

Havanın və sinənin,

Və hər şeyin sızlamasına.

Hər şeyçox işləyəndə, ***çox*** deyiləndə.

(*** Mən Nəfrət Edirəm ... 126)

*Gece düşür hər yana, ay **ürkək-ürkək** doğur,*

*Şəfəqlər **parça-parça**, dağlalar **yorğun-yorğun**,*

Məhəbbət ulduzları zülmətdə də saçır nur.

*Ah, **nolaydı, nolaydı,***

Daim belə olaydı.

(*** Qədəhim Şərab...129)

*O zamandan ki, **mənim** qəlbimə yol tapdı o yar,*

*Unuda bilməyirəm **mən** onu bir an da belə.*

Qəzəl (130)

2.3.3.2. Bir Kelime veya İfadenin Mısra Başlarında Tekrarı

Mısra başında kullanılan kelime ve ifade tekrarları art arda gelen mısralarda olduğu gibi bir dörtlüğün içinde geçen ve art arda gelmeyen mısralarda da görülebilmektedir.

Ağlım gecə-gündüz yazıq qəlbimi,

***Daima** danlayar, **daima** söyər.*

Qəlbimsə sevdaya bir həris kimi,

***Daima** istəyər, **daima** sevər.*

(*** Ağlımla Qəlbimin... 2)

*Düzlüklə **alçaqlıq** çarpışan zaman,*

***Alçaqlıq** nədənsə qazanır hər an.*

*Çünki **alçaqlar**çün ən **alçaq** işlər,*

***Alçaqlıq** deyildir, **hünərdir**, **hünər**.*

(*** Düzlüklə Alçaqlıq... 26)

***Ey** bəşərin xilasına edilən kömək, -*

***Ey** göylərin ilk töhfəsi, sevimli əmək!*

(*** Ey Bəşərin... 33)

***Tozu** qaldırsa da nə qədər külək,*

***Toz** öz **tozluğunu** dəyişməyəcək.*

*Gömülmüş olsa da, **toza** cəhəvir,*

Yenə də qiyməti öz üstündədir.

(*** Tozu Qaldırsa... 37)

Şeir deyən bir kimsənin sərrafdırsa əgər gözü

*Tapar **əsil** fikir üçün lazım olan **əsil** sözü.*

***Əsil** şair olan kimsə, söz önündə qalmaz naçar,*

***Əsil** evin qapısına tapıb salar **əsil** açar.*

(*** Şeir Deyən... 49)

Gah mey, **gəh** cam meyxarə, **gahi** meyfüruş,
Gah nəqli-mey, **gəhi** əngur şəklin göstərər.

(*** Göstərər...72)

Arayar, varmı yarın bir nişanı,
Arayar ol yeniyetmə cəvanı.

Nə bir kəs var ki, həməsrarım olsun,
Nə bir kəs var mənim qəmzarım olsun.

Kimə deyim ilahi, vəsfi-halım?
Kimə deyim bu dərdim, bu məlalım?

Nə gecəm var, **nə də bir** gündüzüm var,
Nə bir iş görməyə yox məndə kirdar.

Günəş cəmallıda rəhm olsa hərgah
Günəşə həsrətlə mən çəkmərəm ah.

Məktubun İntizarında (78)

Ya mənə tikan bağışla, **ya qarşıla** gül-çiçəklə.
Ya məni məhv elə, **ya da** ümid ver qəlbimə.

(*** Qamətinin Yanında... 81)

Nə mavi göylərdə uçan mələklərə,
Nə çiçəkli çöllərdə qızılgüllərə,
Nə ədəbi günəşin şəfəqlərinə,
İnan, dəyişməyəm Züleyxamı mən.

(*** Nə Mavi Göylərdə... 83)

Ürkək-ürkək addını atan nazənin,
Düşünməki, qıvrım tellərinə **toxunaram**.
Bir busə keçsə qəlbimdən gizlin,

Düşünmə ki, al dodaqlara toxunuram.

(*** Ürkək-Ürkək ... 85)

Yer, gözəl bir kürədir,

Asta-asta dövrə vurur.

Kimi onda xoşbəxt yaşar,

Kimi də ki, ondan qaçar.

(*** Yer... 90)

Sən də günəş kimi nəğmələrimdə öz əksini tapırsan.

Sənin şafəqindən nəğmələrim nur alıb, cana gəlir.

... (**Ayaqlarım Altında ... 92)

Gah Hafizi oxuyur, gah da Qurani,

Gah Camini oxuyur, gah da “Gülüstan”ı,

Gah Xaqaniyə, Sədiyə atır göz,

Hərədən bir üsul, hərədən bir söz,

Hərədən bir gözəl misra götürür.

(*** Ziyalı Adama... 96)

Kim ki özlüyündə müqəddəsdir, o Allahdır.

Kim ki onun adına nifrət edir, söyür,

Onlar bizdən inam və peşmançılıqtələb edirlər.

Onlar elə hesab edirlər ki, bu “yaxşı” yolda

(*** Mən Oxuyanda ... 97)

Məni eşqin dərdi sındırır,

Amma soruşmayın ki, kimin eşqidir?

Mənə ayrılığın zəhərin verdi,

Amma soruşmayın ki, onu kim verdi?

(*** Məni Eşqin ... 111)

*Gəl, cavan oğlan, səni müdriqliyə öyrədəcəyəm,
Sən həyatın mənasını öyrənməlisən-
Sən inama, Tanrıya tapınmalısən,
Düzü əyridən ayırmağı öyrənməlisən.*

(*** Gəl, Cavan Oğlan ... 115)

*Kim həqiqəti sevirsə, o həmişə
Atını yəhərdə saxlamalıdır-
Kim həqiqəti düşünürsə, həmişə
Ayağını üzəngidə saxlamalıdır-
Kim həqiqəti danışarsa, onun həmişə.*

(*** Qulak As ... 118)

*Cavankən qoca olmaz, qoca ikən cavan.
Qışda çiçək olmaz,
Yayda buz olmaz,
Cavan çağında qəlbin sevinər,
Qoca vaxtında cavanlıq olmaz.
Cavanın öz yeri var,
Qocalıq müdriklikdir.*

(*** Həqiqi Müdrik ... 120)

*Mən onu sakitləşdirərək dedim,
Mənim nəğmələrimlə o qalacaqdır,
Onların çiçəyindən!
Ən yaxşı şərabları necə tanıyırsan?
Onların dadından!
Ən yaxşı insanları nədən tanıyırsan?
Onların ruhundan!
Şeyxi və müftini nədən tanıyırsan?
Onların başından.*

(*** Qızılgül ... 122)

*Mən yarın xəstəsiyəm, eşqdən özgə demə söz,
Məni dildarımın eşqi beləcə saldı çölə.*

Qəzəl (130)

2.3.3.3. Bir Kelime veya İfadenin Mısra Sonlarında Tekrarı

Vazeh'in şiirlerinde yer alan kelime veya ifadelerin mısra sonlarında tekrarları redif görevindedir.

*Ağlımla qəlbimin özgə yolu var,
Hər biri bir yolda puç **edər məni**.*

*Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,
O biri sevdaya tuş **edər məni**.*

(*** Ağlımla Qəlbimin... 2)

*Şərab məclisində, gül **məclisində**,
Dodaq məclisində, dil **məclisində**,
Verərkən hurilər şirin busəni,
Şeytanın lənəti qorxutmur məni.*

(*** Şərab Məclisində... 3)

*Asta ol, özünü daim gözlə **sən**,
Acı **sözünü də de xoş sözlə sən**.*

(*** Qoy Sən Həqiqəti ... 22)

*Ancaq nadan çətin işdən qaçar **asana**,
Məhv olardım dirənmədən min yol **asana**.*

(*** Ey Bəşərin... 33)

*Kobud əllər toxunmasın gözəlliyə, olmaz **gərək**,
Əsil almaz qaşu mütləq cilaləsın almaz **gərək**.*

(*** Kobud Əllər... 41)

*“O da bir adamdır qalanlar **kimi**,
Əba, əmmaməsi olanlar **kimi**.*

(*** Bir Mirzə... 54)

*Məsləhətə qulaq asmaz, fikri qan **idi**,
Tanrısından üzü dönmüş hökmran **idi**.*

(*** Şah Abbasın... 55)

*Nə qədər kim, fələyin sabitü səyyarəsi **var**,
Ol qədərsinədə qəmzən oxunun yarəsi **var**.*

Var (60)

*Ey nəzakət çəməni içrə xuraman **Süsəni!**
Xubluq kişvərinin təxtinə sultan **Süsəni!**
Sədəğın yayı qaşın sədqəsi qurban **Süsəni!**
Bir baxışla yaraşır kim, ala yüz can **Süsəni!**
Belə getsə, tez olur dillərə dastan, **Süsəni!***

Süsəni (61)

*Ta key del on delaram zin **del rəmidə darəd**,
Vəz dustane bidel, **del arəmidə darəd?***

(*** Ta Key Del ... 68)

*Ləb bər ləbe bordənəş, **vəh, çe xoş əst!**
Cam əz peye cam xordənəş, **vəh, çe xoş əst!**
Ziba sənəmi, poste ləbi, şirin quy,
Ənbər bare xod foşordənəş, **vəh, çe xoş əst!***

Rübai (71)

*Bizə qafil olubsan, **bu nədəndir?**
Cövrə mayil olubsan, **bu nədəndir?***

*Nə olardı, məhəbbət **olmayaydı!**
Olurdu kaş bu möhnət **olmayaydı!***

*Mənim göz yaşlarım, himmət edin siz,
Yarın məskəninə axıb gedin siz.*

*O namə çox şəfəqqətlə **yazılmış,**
Necə lütfü-məhəbbətlə **yazılmış.***

Məktubun İntizarında (78)

*Qızılgülü versə o qız,
Ümidlərim hasil **olar.**
Dilbər mənə qismət **olar,**
Məhəbbəti qəlbə dolar.
(*** Həm İnkər... 80)*

*Qamətinin yanında sərvin qiyməti **olmaz,**
Maralın gözləri də gözlərinə tay **olmaz.**
(*** Qamətinin Yanında... 81)*

*Ürkək-ürkək addını atan nazənin,
Düşünməki, qıvrım tellərinə **toxunaram.**
Bir busə keçsə qəlbimdən gizlin,
Düşünmə ki, al dodaqlara **toxunuram.**
(*** Ürkək-Ürkək ... 88)*

*Gəl, cavan oğlan, səni müdriqliyə **öyrədəcəyəm,**
Sən həyatın mənasını **öyrənməlisən-**
Sən inama, Tanrıya tapınmalısən,
Düzü əyridən ayırmağı **öyrənməlisən.**
(*** Gəl, Cavan Oğlan ... 115)*

*Kim həqiqəti sevirsə, o həmişə
Atını yəhərdə saxlamalıdır-
Kim həqiqəti düşünürsə, həmişə
Ayağını üzəngidə saxlamalıdır-
Kim həqiqəti danışarsa, onun həmişə.*
(*** Qulak As ... 118)

2.4. KAFİYE

2.4.1. Kafiye Türü

Şiirde ahengi sağlayan en önemli unsurların başında kafiye gelmektedir. Vazeh'in şiirlerinde de uyak ve redifler vazgeçilmez unsurlarındandır. Mirza Şefi, şiirlerine has bir ahenk meydana getirmek ve şiirlerini güzelleştirmek için kafiye ve redifi bir araç olarak kullanmıştır. Şairin şiirlerindeki ses zenginliği kafiyelere dayanmış, şiiri şekil ve muhteva olarak etkileyici kılmak için bilinçli olarak farklı kafiye türlerine yer verilmiştir. Vazeh'in aynı şiir içerisinde yarım, tam, zengin ve tunç kafiyeyi bir arada kullanıldığı görülmektedir. Aşağıda Mirza Şefi Vazeh'in çalışmada yer alan şiirlerindeki kafiye türleri örnekleriyle ele alınmıştır:

2.4.1.1. Yarım Kafiye

Yarım kafiye, “mısra sonunda yalnız tek bir sessiz harf benzeşmesine dayanan kafiyedir” (Çetin, 2013, s. 243). Mirza Şefi'nin şiirlerinde sıkça görülen kafiye çeşitlerinden biridir. Şairin şiirlerinde yarım kafiyeler çoğunlukla rediflerle birlikte desteklenmiştir.

“Cennət Kapıları (10)” adlı şiir 8 mısralı bir şiirdir ve çapraz kafiye düzeni ile yazılmıştır. Şiirin birinci ve üçüncü mısralarında *bir-inde* / *yer-inde* sözcüklerinde “-r”ler tam kafiye ve “-inde”ler rediftir. Yine aynı şiirin altıncı ve sekizinci mısralarında *qorxusu-z* / *qı-z* sözcüklerindeki “-z”ler de yarım kafiye görülmektedir.

*Cənnət qapıları günün bir-inde,
Mömin bəndələrə açılan zaman.
Günahlı, günahsız hamı yer-inde
Gözləyər qəlbində şübhəylə, güman.*

*Bütün günahkarlar içində tək mən,
Dayanıb duraram qara – qorxusu-z.
Cənnət qapısını bu dünyada sən
Açmısan üzümə ey nazəndə qı-z!*

Şairin “Nüfuz Eləyərdik (18)” şiirindəki dizelerində “-n” və “-z” sesləri yarım kafiye iken, “-e” sesləri rediftir.

*Nüfuz eləyərdik yerin təkn-ə,
Uçardıq göylərə, ulduza, gün-ə.*

*Yuxlamış sirləri salardıq oyaq,
Şirin nəğmələrə asardıq qulaq.*

*Bütün yer üzünün gözəllikləri,
İlıq yay havası, çəmən gülləri,*

*Göydə ulduzlar da güləndə üz-ə.
Deyərdik hamısı verilmiş biz-ə.*

Şairin yarım kafiyeli şiirlerinden bazı örnekler:

*Ötərgi hisslərə amma vermə haq-q.
Hər adi cismani nəşədən uza-q!
(*** Qovuşan Zamanda... 6)*

*Biz də qucaqlaşıb, biz də yanara-q.
Çıxar yadımızdan dərdimiz artı-q.
(*** Biz Də Qucaqlaşıb... 17)*

*Bu dünyanın kədərini, qəmin-i,
Ahu-fəğan çıxararmı bu dərd-i,
(***Bu Dünyanın Kədərini... 30)*

*Dinmək lazım gələn yerdə, susasan gərə-k,
Susmaq lazım olan yerdə, dillənəsən bər-k.*

(*** Əgər Mənsəb... 42)

*Cansız bir baş qan qaraldıb korlayar meyl-i,
Başsız canın çox az olar insana xeyr-i.*

(*** Cansız Bir Baş... 46)

Şairin rediflə birlikdə yarım kafiyeyi kullandığı şiirlərə nümunələr:

*Şərab məclisində, gü-l məclisində,
Dodaq məclisində, di-l məclisində.*

... (** Şərab Məclisində... 3)

*Sənə oxuduğum tərən-ə-lərin,
Çöhrənin şövqündən bu nəğm-ə-lərim.*

... (** Günəş Işığını... 4)

*Bəllidir ki, yerə zülmət düşəndə bi-r-dən
O, gizlədər hər nə varsa gözdən, nəzə-r-dən.
Amma günəş nur saçanda göylərdən bi-z-ə,
Yerin bütün gözəlliyi görünər gö-z-ə.*

(*** Göy Üzünü Bəzəyirsə... 9)

*Səadət yolunu göstərsin mə-n-ə,
Bir də çatmaq üçün əlim əli-n-ə.*

(*** Fələyin Çərxini... 19)

*Şahların ziynətli hədiyy-ə-sinə,
Ancaq təbiətin min töhf-ə-sinə.*

(*** Şahların Ziynətli... 23)

*Türfə gözəlləri sevib du-y-arlar,
Qəşəng gül yanağı sığalla-y-arlar.
(*** Məni Sevənlərə... 32)*

*Özünü böyüdüb boş yerə şi-ş-mə,
Bir də ki, alçalıb ayağa dü-ş-mə.
... (***) Ələ Qədəh Alsan... 36)*

*Kobud əllər toxunmasın gözəlliyə, o-l-maz gərək,
Əsil almaz qaşu mütləq cilaləsın a-l-maz gərək.
... (***) Kobud Əllər... 41)*

*Əgər mənsəb pilləsiylə qalxmaq ist-ə-sən,
Gərək mütləq iki şeyə əməl ed-ə-sən.
... (***) Əgər Mənsəb... 42)*

*Qulağı oxşayan boş hec-a-lardan,
Min cürə uydurma macər-a-lardan.
... (***) Qulağı Oxşayan... 51)*

2.4.1.2. Tam Kafiye

“Bir ünlü ve bir ünsüzün ses benzerliyinə dayanan uyaktır” (Dilçin, 2009, s. 87). Tam kafiye, Mirza Şefi Vazeh’in şiirlerinde en çox kullandığı kafiye çeşididir. Bu kafiyenin kimi zaman rediflərlə birlikdə istifadəsi görülməkdədir.

Çapraz uyaklanmış olan “*Yenə Gəldi (5)*” şiirinin dizelerində keçən “-az” və “-əm” sesləri tam kafiye olaraq istifadə edilmişdir.

*Gül bülbülə, bülbül gülə etdi n-az,
Ürəklərdən uçub getdi kədər, q-əm.
Qocalar da budur, - deyib – gəldi y-az!
Gülüm, meyın məclisinə oldu c-əm.*

“Sənin Dodağından (7)” şiirində keçən,

*Sənin dodağından busə al-masam,
İllərlə yanında mehman q-al-masam*

*Ən nəcib hisslərin aç-ar-ıdıro,
Ömrümün-günümün bah-ar-ıdır o!*

dizelerində “-al” və “-ar” sesləri tam kafiyeyi oluştururken, “-masam” / “-ıdır o” ekleri ise rediftir.

Mirza Şefi; aabb, cddd şemasında uyaklanan “Göydə Dövrə Vuran (11)” şiirinin dizelerində “-ir”, “-ar” və “-ək” sesləri tam uyak oluşturmaktadır.

*Göydə dövrə vuran ulduzlara bax,
Yenə nur saçırılar bizlərdən uzaq.
Başımız üstündə o qızıl çət-ir,
Bizim arzumuzdan toxunmuş nəd-ir?*

*Durub bir-birindən uzaqda yanar,
Gah batar, gah da ki sayrışar onlar.
Qəmli dursalar da, səmada titr-ək,
Onlarda birləşər bu vaxt bizim t-ək.*

“Sevinib Dolandıq (12)” şiiri düz kafiyelidir. Şiirin dizelerində keçən t-ək / ür-ək, xilq-ət / mərif-ət və ə-lə / kö-lə kelimelerində “-ək”lər, “-ət”lər və “-lə”lər tam kafiyedir.

*Sevinib dolandıq biz aşına t-ək,
Yeni bir eşq ilə döyündü ür-ək.
Səninlə dost oldum, ey gözəl xilq-ət,
Verdi məhəbbətin mənə mərif-ət.*

*İndi dərk edirəm başqa cür, qəti
Eşqi, səadəti və məhəbbəti.
Səni istər ikən gətirmək ə-lə,*

Mən özüm olmuşam qarşında kö-lə...

Şairin hem redifle birlikte hem redifsiz tam kafiyeyi kullanıldığı şiirlerden örnekler:

*Verərkən hurilər şirin bus-ən-i,
Şeytanın lənəti qorxutmur m-ən-i.
... (***) Şərab Məclisində ...3)*

*Qovuşan zamanda könül-kön-ül-ə,
Nəfəslər nəfəsə, çiçəklər g-ül-ə.
... (***) Qovuşan Zamanda... 6)*

*Lakin min küləkdən, tufandan, sud-ən,
Bütün qüvvələrin hamısından in-ən,
... (***) Küləklər İşlədir ...8)*

*Bütün günahkarlar içində tək m-ən,
Cənnət qapısını bu dünyada s-ən.
... (***) Cənnət Qapıları ...10)*

*Yetmişəm sayəndə mən bu səad-ət-ə,
Könlüm bil ki, düşər olar sənsiz zülm-ət-ə.
... (***) Göy Üzünü Bəzəyirsə...9)*

*Munis gəncliyinin əzəmətiy-lə,
Sən mənim qarşımda saçanda şö-lə,*

*Misilsiz nemətdir seyr etmək s-ən-i,
Baxdım, məftun etdi camalın m-ən-i.
Uçdun, qanadlanıb üstümə birb-əs,
Sanki olmuş idik nə vaxtdı sird-əs.
... (***) Munis Gəncliyinin ...13)*

2.4.1.3. Zengin Kafiye

“İkiden artık ses benzerliğine dayanan uyaktır” (Dilçin, 2009, s. 89). Mirza Şefi Vazeh’in şiirlerinde en fazla faydalandığı kafiye çeşitlerinden biri de zengin kafiye-dir.

“*Qovuşan Zamanda (6)*” şiirinin dizelerinde görülen “-əsi” sesleri zengin kafiye-dir.

Bizim sevdamızın ülvi qüvv-əsi,

Nəcib arzuların səsidir, s-əsi!

“*Var (60)*” şiirinin dizelerinde “-arə” sesleri zengin uyak oluştururken, “-si” ekleri ise rediftir.

Nə qədər kim, fələyin sabitü səyy-arə-si var,

Ol qədər sinədə qəmzən oxunun y-arə-si var.

Şairin zengin kafiye-li şiirlerinden bazı örnekler:

-Ay Mirzə, xeyir ola, nə olmuş y-əni,

Heç görmək olmayır məsciddə s-əni?

(*** Bir Gün Gedirdim...58)

Nə qədər olsa da qəm, qüسسə, k-ədər,

Dünyada dərd varmı yoxsulluq q-ədər?

(*** Nə Qədər Olsa Da...59)

Min ev yıxıb, tikirsiniz bir boş min-arə,

Ərşə çıxıb, qonaq gedin pərvərdig-arə.

(*** Min Ev Yıxıb...62)

Hərəkətü rəvişin qıldı səhi sərvinə pəst,

Sünbülə türreyi-zülfün şikəni verdi şikəst,

Laləni dağə salıb ruyün, edib badəpərest,

Ey könül, qaş-göz aradə nə gəzərsən belə məst,

Yoxdu vəhmin ki, ara yerdə tökə qan, Süsəni!

2.4.1.4. Tunç Kafiye

“Bir mısra sonundaki kafiyeli kelimelerden birisi, digər mısradaki kafiyeli kelimenin bir parçası olaraq onun içinde aynen təkrarlanıyorsa buna tunç kafiye denir” (Çetin, 2013, s. 244). Vazeh’in şiirlerinde tunç kafiye örnəklerini görmək mümkündür.

Fələyin çərxini saxlamaq olmaz,

Böyük sevincin də ömrü olar az.

(*** Fələyin Çərxini... 19)

“-olmaz” sözcüğü, ikinci dizenin sonundaki “-az” sözcüğünün içinde aynı seslerle yer aldığından tunç kafiyeyi oluşturmuştur.

“-axdıran” kelimesi “-çaxdıran” kelimesinin içinde yer aldığı için tunç kafiye olarak kullanılmıştır. “-ax” ve “-çax” sesleri tunç kafiyeyi oluştururken “-dıran” sesleri rediftir.

Selləri coşdurub, çayları ax-dıran.

Göydə buludlara şimşək çax-dıran.

(*** Selləri Coşdurub...24)

Şairin tunç kafiyeli şiirlerinden bazı örnəkler:

Düzlüklə alçaqlıq çarpışan zaman,

Alçaqlıq nədənsə qazanır hər an.

... (***) Düzlüklə Alçaqlıq ...26)

Müdrilik adamı çox xoşbəxt edar,

Lakin elm artdıqca çoxalar kədar.

... (***) Müdrilik Adamı...27)

Edir utanmadan, eyləmədən ar,

Mini bir axmağın sözünü təkrar.

... (***) Şikayətmi Edim... 31)

*Bu dünyaya gəlmək deyil sənin **günahın**,*

*Boş keçibsə ömrün, ərsə çıxacaq **ahın**.*

... (***) İtir Ömrün...40)

*Tale bir töhfəni edərsə **halal**,*

*Onu əldə şərab, gülər üzlə **al**.*

...(***) Tale Bir Töhfəni...48)

*Ah, nolaydı, **nolaydı**,*

*Daim belə **olaydı**.*

... (***) Qədəhim Şərab...129)

2.4.1.5. Cinaslı Kafiye

“Yazılış ve söylənişləri aynı fakat anlamları fərqli olan kelimələrlə yapılan kafiye çeşididir” (Çetin, 2013, s. 245). Mirza Şefi'nin şiirlerinde ən az rastladığımız kafiye türüdür.

*Günəş işığını yayıb hər **yana**,*

Min rənglə nur səpir mavi ümmana.

Onun şöləsindən bərq vuran sular

*Az qalır alışa, az qalır **yana**.*

(*** Günəş İşığını ...4)

dörtlükte keçən “yana”; ilk dizede yer, yönü belirtmə; dördüncü dizede isə “alev, yanma” anlamını verməkdir.

“Nə Qədər Olsa Da (59)” şiirində üçüncü dizede “bir” və “baş” sözcükləri bir araya gələrək dördüncü dizedeki “birbaş” sözcüğü ilə cinaslı kafiye oluşturmuşdur.

Yoxsulluq şairə bir boş məzardır,

Sərvət də, miknət də alçaqlardadır.

*Onların önündə əyilən **bir baş**,*

*Gərək ayaqlarda əzilsin **birbaş**.*

2.5. KAFİYE DÜZENİ

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinin kafiye düzenleri çeşitlilik göstermektedir. Şefi, şiirlerinde çapraz, düz, gazel, mani, muhammes kafiye düzenleri ile şiirler kaleme almıştır. Şair en fazla düz kafiye düzeninden yararlanmışdır.

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinden tespit ettiğimiz kafiye düzenleri şu şekildedir:

2.5.1. Çapraz Kafiye Düzeni ile Yazılmış Şiirler

Dört dizeli bentlerle kurulan bir biçimdir. Her dörtlüğün tek ve çift sayılı dizeleri kendi aralarında uyaklıdır. Bu tarz şiirlerin kafiye şeması şöyledir:

1	2	3	4
----- a	----- c	----- e	----- g
----- b	----- d	----- f	----- h
----- a	----- c	----- e	----- g
----- b	----- d	----- f	----- h

Bütün dizeleri çapraz kafiye düzeniyle yazılmış şiirler: ***Ağlımla Qəlbimin...(2), *** Günəş Işığını... (4), *** Yenə Gəldi... (5), *** Cənnət Qapıları... (10), *** Köhnə Məhəbbət (20), *** Şahların Ziyətli... (23), *** Bu Dünyanın Kədərini... (30), *** Gülüb Cavabını... (34), *** Bir Gün Qoca Molla... (39), *** Tulla Mirzə Şəfi... (56), *** Hər Yerdə... (113).

a ----- Ağlımla qəlbimin özgə yolu var,
b ----- Hər biri bir yolda puç edər məni.
a ----- Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,
b ----- O biri sevdaya tuş edər məni.

c ----- Ağlım gecə-gündüz yazıq qəlbimi,
d ----- Daima danlayar, daima söyər.
c ----- Qəlbimsə sevdaya bir həris kimi,
d ----- Daima istəyər, daima sevər.

(*** Ağlımla Qəlbimin ...2)

a ----- Vaxt var idi güclü, cavan qolumla,
b ----- Səni bərk-bərk qucaqlayıb öpədim.
a ----- Gənclik getdi... Köhnə eşqin oduyla,
b ----- Vurur qəlbim indiyədək... nə dərdim!

c ----- Mənim həyat üzüyümün qaşısan,
d ----- O üzüyün bəzəyi sən, daşı sən.
c ----- İnan bütün nəğmələrim sənindir,
d ----- Ürəyə bax... neyləyirsən yaşı sən.

Köhnə Məhəbbət (20)

a ----- Tulla Mirzə Şəfi, boş niyyətini,
b ----- Əl çək sərsəmlikdən, sərvaxt ol, sərvaxt!
a ----- Sən öz hünərini, fərasətini,
b ----- Ağillı bir işə sərf eylə hər vaxt.

c ----- Bax gör, Mirzə Hacı Ağası birdən
d ----- İranda nə böyük bir cənab olub!
c ----- Əvvəl seçilməzdi heç birimizdən,
d ----- İndisə sinəsi nişanla dolub!

e ----- Sərf eylə qüvvəni dövlətə sən gəl,
f ----- Xeyir verməmişən ona heç zaman.
e ----- - Axı, mən neyləyim: vəzir, vəkillər
f ----- Əksərən olurlar ən böyük nadan.

(*** Tulla Mirzə Şəfi... 56)

2.5.2. Düz Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler

Her beytin kendi arasında uyaklı olması ile oluşur. Düz kafiyeli beyitler hâlinde 13 şiir yazılmıştır. Bu tarzda yazılmış şiirlerin kafiye düzeni şu şekildedir:

1	2	3	4
----- a	----- b	----- c	----- d
----- a	----- b	----- c	----- d

Şairin düz kafiyə ilə yazdığı şiirleri şunlardır: *** Sənin Dodağından... (7), *** Qoy O Vaxta... (16), *** Fələyin Çərxini... (19), *** Qoy Sən Həqiqəti... (22), *** Mal- Dövlət... (28), *** İtir Ömrün... (40), *** Kobud Əllər (41), *** Nəğməsindən... (50), *** Bir Gün Gedirdim... (58), *** Min Ev Yıxıb... (62), *** Ta Key Del... (68), *** Məktubun İntizarında... (78) *** Şərabdır İnsanı... (103).

a ---- Qoy o vaxta kimi ömür uzansın,
a ---- Dövrünün qanadı düşsün, dayansın.

b ---- Şirin bir həsrətin, xoş xatirənin,
b ---- Qiyməti böyükdür, mənası dərin.

c ---- İnan çatmasa da əlim əlinə,
c ---- Sənin yanındadır xəyalım yenə.
(*** Qoy O Vaxta... 16)

a ---- Mal-dövlət vərəsəlik olsa da, asan,
a ---- Zəhmət çəkib bir ev tikmək müşgüldür yaman.

b ---- Babaların, nəvələrin şanı-şöhrəti,
b ---- Nəvələrin qürurunu artırır qəti!

c ---- Lakin, verər insanlara əsl ləzzəti,
c ---- Öz əliylə qazandığı varı-dövləti.
(*** Mal- Dövlət...28)

a ---- Şərabdır insanı alovlandırın,
a ---- Hissə zəhər verən, qəlbi yandıran.

b ----- Yüksəldər insanı odlu qəlbində,
b ----- Alçaldar onu bil öz əməlinə.

c ----- Bunlara dözümlü olarsa insan,
c ----- Müdrikdən bir kəsə olmaz düşman.

(*** Şərabdır İnsanı...103)

Düz kafiyə düzeni ilə dördlükler hâlinde yazılmış şiirler: *** Şərab Məclisində... (3), *** Qovuşan Zamanda... (6), *** Küləklər İşlədir... (8), *** Göy Üzünü Bəzəyirsə... (9), *** Göydə Dövrə Vuran... (11), *** Sevinib Dolandıq... (12), *** Munis Gəncliyinin... (13), *** Cəhəlat İçində... (14), *** İstədim Ki... (15), *** Biz Də Qucaqlaşb... (17), *** Nüfuz Eləyərdik... (18), *** Qəlbimin... (21), *** Selləri Coşdurub... (24), *** İti Qılınc... (25), *** Düzlüklə Alçaqlıq... (26), *** Müdriklik Adamı... (27), *** Özünü Şux Göstər... (29), *** Şikayətmi Edim... (31), Ey Bəşərin... (33), *** Tozu Qaldırırsa... (37), *** Bir Gün...(38), *** Əgər Mənsəb... (42), *** Beşikdən Ta... (43), *** Yer Üzündə... (44), *** Başqasının Barəsində... (45), *** Cansız BirBaş... (46), *** Gülüstəndən Əsib... (47), *** Tale Bir Töhfəni... (48), *** Şeir Deyən... (49), *** Qulağı Oxşayan... (51), *** Bir Mirzə... (54), *** Şah Abbasın... (55), *** Şah Manifest Yazdı... (57), *** Nə Qədər Olsa Da... (59), *** Kim Xoşbəxtdirsə... (98), *** Ağilla İçənlər... (105), *** Dindarlar Pis... (108), *** Məni Eşqin... (111).

a ----- Göy üzünü bəzəyirsə al günəş necə,
a ----- Qəlb evimi bəzəyirsən sən də, eləcə.
b ----- Yetişmişəm sayəndə mən bu səadətə,
b ----- Könlüm bil ki, düçar olar sənsiz zülmətə.
c ----- Bəllidir ki, yerə zülmət düşəndə birdən
c ----- O, gizlədər hər nə varsa gözdən, nəzərdən.
d ----- Amma günəş nur saçanda göylərdən bizə,
d ----- Yerin bütün gözəlliyi görünər gözə.

(*** Göy Üzünü Bəzəyirsə... 9)

a ----- Bir Mirzə üz tutub soruşdu məndən:
a ----- “Bizim şah haqqında nə fikirdəsən?”

b ----- Söylə genişdirmi ondakı ürək,
b ----- Sazdırmı ağı da qulaqları tək?”

c ----- “O da bir adamdır qalanlar kimi, -
c ----- Əba, əmmaməsi olanlar kimi.
d ----- Xalqın cahil, qorxaq, kor olduğunu
d ----- Bilib cəhalətdə saxlayar onu”.

(*** Bir Mirzə... 54)

a ----- Ağılla içənlər xoşrəftar olur,
a ----- Hikmət zirvəsinə daim ucalar.
b ----- Gözəllikdir onun ali duyğusu,
b ----- Mənalı danışar, olmaz qorxusu.

(*** Ağılla İçənlər... 105)

Düz kafiye düzenine hakim olup bazı dördlükleri fərqli kafiye ilə yazılmış şiirler: *Məni Sevənlərə... (32)* şiiri 4 dördlükten oluşmuşdur. Şiirin 3 dördlüğü düz kafiye düzenində iken, son dördlüğü fərqli kafiye düzenində yazılmışdır. Şiirin kafiye düzeni şu şəkildedir: aabb-ccdd-eeff-ghih.

Ələ Qədəh Alsan... (36) şiiri 2 dördlüktür. Şiirin ilk dördlüğü düz kafiyeli, son dördlüğü fərqli kafiyelenmişdir: aabb-ccfe.

“Azadlıq Rəmzidir... (52)” şiiri, 4 dördlükten oluşmuşdur. Şiirin 1 dördlüğü düz kafiyeli, 1 dördlüğü çapraz kafiyeli və 2 dördlüğü isə iki mısrası kendi arasında kafiyeli düzendedir: abcb-ddee-fgfg-hiji.

“Tulla Gəl Çadram... (53)” şiiri, 5 dördlüktür. Şiirin 2 dördlüğü düz kafiyeli, 2 dördlüğü üç mısrası kendi arasında kafiyeli və 1 dördlüğü isə iki mısrası kendi arasında kafiyeli düzendedir: aabb-ccdc-eeff-ghij-ijkl.

“Qamətinin Yanında... (81)” şiiri, 3 dördlükten oluşmuşdur. Şiirin 1 dördlüğü düz kafiyeli, 1 dördlüğü çapraz kafiyeli, 1 dördlüğü isə iki mısrası kendi arasında kafiyelidir: aaba-ccde-fgfg.

“Mənim Qəlbimdə... (82)” şiiri, 2 dördlüktür və 1 dördlüğü düz kafiyeli, digər dördlüğü isə iki mısrası kendi arasında kafiyelidir: abac-ddee.

“Müəllimim Hafiz... (87)” şiiri, 5 dördlüktür. Şiirin 3 dördlüğü düz kafiyeli və 2 dördlüğü qarışıq kafiyelidir: abbc-dddd-eeff-gghı-ijj.

2.5.3. Gazel Tipi Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler

Mirza Şefi Vazeh, gazel tipi kafiye düzeni ilə 12 şiir yazmışdır. Bu tarz yazdığı şiirlerin kafiye şeması şöyledir:

1	2	3	4	5
---- a	---- b	---- c	---- d	---- e
---- a	---- a	---- a	---- a	---- a

Şairin gazel tipi kafiye ilə yazdığı beyitlər halindeki şiirleri şunlardır: Var (60), Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehin Müşairəsi (64), Miqozərəd (65), Qəzəl (66), Qəzəl (67), Göstərər (72), Göstərər (73), Göstərər (74), Bu Gecə (75), Qəzəl (76), Qəzəl (77), Qəzəl (130).

a ---- Nə qədər kim, fələyin sabitü səyyarəsi var,
a ---- Ol qədər sinədə qəmzən oxunun yarəsi var.

b ---- Deyil əflakdə kövkəb görünən, çərxi-bülənd
a ---- Oluban didə, sərəpa sənə nəzzarəsi var.

c ---- Rurzigarı qara, daim gecəsi tar keçər,
a ---- Hər kimin eşqdə bir yarı-sitəmkarəsi var.

d ---- Necə qan cuşə gəlib, eyləməsin ahü-fəğan?
a ---- Könlümün didəyi-giryən kimi fəvvarəsi var!

e ---- Ol qəzəldir ki, Vazeh dedi, bir dərd əhli,
a ---- Zahirən lalə otağında qonaq-qarəsi var.

Var (60)

a ---- Bizə hemsöhbət olan özgə kitab almaz ələ,
a ---- Sən də zahidliyin o dəftərini tulla selə.

b ----- Mən yarın xəstəsiyəm, eşqdən özgə demə söz,
a ----- Məni dildarımın eşqi beləcə saldı çölə.

c ----- O zamandan ki, mənim qəlbimə yol tapdı o yar,
a ----- Unuda bilməyirəm mən onu bir an da belə.

d ----- Bu fələk kim sənə ulduzla bəzənmiş görünür,
a ----- Bəlkə, aşiqdir o da, sirrini faş etməz hələ?

e ----- İndi gül fəslidi, çöllərdə tamaşa dəmidir,
a ----- Çıx çəmən seyrinə, el məclisi qur, şadlıq elə.

f ----- Yardan versə xəbər, Vazehə o badı-səhər,
a ----- Qəbirdə olsa əgər, bil ki, gələr bir də dilə.

Qəzəl (130)

2.5.4. Mani Tarzı Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler

Vazeh, mani tarzı kafiye düzeni ilə 6 şiir yazmışdır. Bu tarzda yazılan şiirlerin kafiye şeması şöyledir:

1	2	3
----- a	----- a	----- a
----- a	----- a	----- a
----- x	----- x	----- x
----- a	----- a	----- a

Şairin mani tipi kafiye ilə yazdığı şiirleri şunlardır: *** Bu Kiçik... (1), *** Sən Öz Mənliyinin... (35), Rübai (69), Rübai (70), Rübai (71), *** Kim Ki... (127).

a ----- Sən öz mənliyinin dar sarayından
a ----- Kənara çıxmasan, ey dostum, inan,
x ----- Anla ki, ömründə ola bilməzsən
a ----- Düzlük evində də bir dəfə mehman.

(*** Sən Öz Mənliyinin... 35)

a ---- Gər mərdi ze ma zəni darəd dust,
a ---- Yarıst neku-bo eybəş nə nekust.
x ---- Əmma, ze çe ruy çon zəni mərdi xast,
a ---- Dər çeşme cahan pəlid-o bəd siyreyi ust.

Rübai (69)

2.5.5. Muhammes Kafiye Düzeni İle Yazılmış Şiirler

Şair, muhammes tipi kafiye düzeni ile 2 şiir meydana getirmiştir. Bu tarzda yazılmış şiirlerin kafiye şeması şu şekildedir:

1	2	3	4	5
---- a	---- b	---- c	---- d	---- e
---- a	---- b	---- c	---- d	---- e
---- a	---- b	---- c	---- d	---- e
---- a	---- b	---- c	---- d	---- e
---- a	---- a	---- a	---- a	---- a

“Süsəni (61)” adlı şiir muhammes kafiye düzeni ile yazılmıştır.

Bazı muhammeslerde ilk beşliğin bir, iki ve üçüncü dizeleri ile son iki dizesi uyaklı olup, sonraki beşlikleri son iki dizeleri ilk beşliğin son iki dizesi ile uyaklı olur. Bu durumda kafiye şeması şu şekildedir:

1	2	3
---- a	---- c	---- d
---- a	---- c	---- d
---- a	---- c	---- d
---- b	---- b	---- b
---- b	---- b	---- b

Yukarıda bahsedilen kafiye düzeniyle de “Qədəhim Şərab... (129)” adlı şiir yazılmıştır.

2.5.6. Dörtlü Kafiye Düzeni ile Yazılmış Şiirler

“*Alçaqlıq Yoluna...(104)*” şiiri, tek dörtlüktür və dörtlü kafiye düzeni ilə yazılmışdır (aaaa).

2.5.7. Karışık Kafiye Düzeniyle Yazılmış Şiirler

Mirza Şefi Vazeh, karışık kafiye düzeniyle 39 şiir yazmışdır. Bu şiirlerde, yuxarıda saydığımız kafiye düzenlerinden herhangi birine dahil edemeyeceğimiz tarzda bir kafiye dizilişi söz konusudur. Bu tarzda yazılan şiirler şunlardır: *** Xəsisliklə...(79), *** Həm İnkər...(80), *** Nə Mavi Göylərdə...(83), *** Mən Oxuduqca...(84), *** Nazlı Canan...(85), *** İnsanın Axmaqlığına...(86), *** Ürkək-Ürkək...(88), *** İnana Bilmirəm...(89), *** Yer...(90), *** Ayaqlarım Altında...(92), *** Mirzə Yusif...(93), *** Mirzə Yusif Çox...(94), *** Mirzə Şəfi...(95), *** Ziyalı Adama...(96), *** Mən Oxuyanda...(97), *** Bəzi Məhəbbət...(99), *** Allahın Əmri...(100), *** Quşlara Uçmaq...(101), *** Oh, Qəlbim...(102), *** Arzumıza Çatmaq...(106), *** Hər Tərəfdə...(107), *** Sənin Sehlənmiş...(109), *** Molla...(110), *** O Yüksək...(112), *** Sən Öz Gənclərini...(114), *** Gəl, Cavan Oğlan...(115), *** Elm Nədanlığı...(116), *** Azad Olaraq...(117), *** Qulak As...(118), *** Həqiqəti Danışmaq...(119), *** Həqiqi Müdrək...(120), *** Bütlərin Qəzəbi... (121), *** Qızılgül...(122), *** Öz Cavan...(123), *** Bülbül Bağda... (124), Aşıqlər Var Ki...(125), *** Mən Nəfrət Edirəm...(126), Tiflisə Əlvida (128).

- a ----- Həm inkər, həm də nifrət,
- b ----- Qəzəb timsalıdır tikan.
- c ----- Güzəl səni inkər (rədd) etsə,
- b ----- Demək, verir sənə tikan.

- d ----- Bir güzəl qız gül qönçəsi,
- e ----- Tullayırsa mənə sarı,
- f ----- Bəxt üzümə gülür demək,
- f ----- Öləncən sevmək gərək.

g ----- Qızılgülü versə o qız,
h ----- Ümidlərim hasil olar.
h ----- Dilbər mənə qismət olar,
h ----- Məhəbbəti qəlbə dolar.

(*** Həm İnkər...80)

a ----- Mirzə Şəfi, badəni qaldıranda
b ----- Dodaqlarından süzülən pis söz belə
a ----- Xoş bir xəbər kimi sərxoşun da
c ----- Qəlbini şadlandırır.
d ----- Onlar bunu hər saat hiss ədirler ki,
e ----- Həyatda axmaqlığa qarşı
f ----- Mənim qəlbimdə hikmət dolu
c ----- Bir qədər qalxır.

(*** Mirzə Şəfi...95)

a ----- Sən ey Kür şəhəri, gözəl məkan,
b ----- Zənginsən günəşlə və məyvə bağlarınla!
c ----- Zənənlərin nazı ilə qəşəngləşirsən,
c ----- İgidlərin nərəsilə qüdrətləşirsən,
c ----- Sən mənim kədərimin də, sevincimin də ümmanısən.
d ----- Faş edilmiş ləlsən-qəlbimin eşqi,
e ----- Qarşında diz çökərək, əlimdə piyalə
f ----- Səni tərənnüm etdiyimə şadam!

Tiflisə Əlvida (128)

2.6. REDİF

Şiirin önəmli ahenk unsurlarından biri de rediftir. Vazeh'in şiirlerinin tamamlayıcı bir parçası olan redif büyük önem arz etmektedir. Şair, şiirlerinde hem kelime hem de eklerden oluşan redif türlerini kullanmıştır. Onun şiirlerinde redif, ses ve anlam bütünlüğünü sağlamış, ahengin artırılmasına yardımcı olmuştur. Şairin gazellerinin çoğu rediflidir. Şiirleri arasında yer alan 13 gazeli, hem ek hem kelime tekrarı şeklinde rediflidir.

Aşağıda hem ek hem kelime tekrarından oluşmuş rediflerin bir arada bulunduğu gazellerinden örnekler yer almaktadır:

Nə qədər kim, fələyin sabitü səyyarəsi var,
Ol qədər sinədə qəməzən oxunun yarəsi var.

Deyil əflakdə kövkəb görünən, çərxi-bülənd
Oluban didə, sərəpa sənə nəzzarəsi var.

Var (60)

Səbzpuş olmuş qəddin rüxsari-atəşgün ilə,
Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərür.

Tiğın almış dəstinə, ol çeşmi-cəlladın sənin,
Canə qəsd etmək dilər, məxmur şəklin göstərür.

Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehin Müşairəsi (64)

Hər zəman kan qədd-o bala ze nəzər miqozərəd.
Vəh, çeha bər del-o bər dideye-tər miqozərəd!

Mənəm, ey şeyx, ze nəzzare məkon, kəz roxe dust
To çe dani ke, çe bər əhle bəsər miqozərəd!

Miqozərəd (65)

Mətlə-i-hüsnün gözəl kim, nur şəklin göstərər,
Od urar afaqə şirin, şur şəklin göstərər.

Göstərər aşubi-qovğayi-qiyamət hər zaman,
Bürqə altdan gül üzü məstur şəklin göstərər.

Göstərər (72)

Bülbülün bağıri yanıq, nəğməsi nalan bu gecə,
Doldurub bağçaları, bağları hicran bu gecə.

Çöl yatıb, çay uyuyub bir əbədi nəğmə ilə,
Ay doğub, ayna sular nur ilə rəqsan bu gecə.

Bu Gecə (75)

Şairin şiirlerinde kullanılan rediflerden bazı örnekler:

Şərab məclisində, gül məclisində,

Dodaq məclisində, dil məclisində,

Verərkən hurilər şirin busəni,

Şeytanın lənəti qorxutmur məni.

(*** Şərab Məclisində ...3)

İstədim ki, bir dəmət düzəldim ey mələk, sənə,

Əfsus ki, tapmadım mən, nə gül, nə bir çiçək sənə.

(*** İstədim Ki ...15)

Vaxt var idi güclü, cavan qolumla,

Səni bərk-bərk qucaqlayıb öpərdim.

Gənclik getdi... Köhnə eşqin oduyla,

Vurur qəlbim indiyədək... nə dərdim!

Köhnə Məhəbbət (20)

“O da bir adamdır qalanlar kimi, -

Əba, əmmaməsi olanlar kimi.

Xalqın cahil, qorxaq, kor olduğunu

Bilib cəhalətdə saxlayar onu”.

(*** Bir Mirzə...54)

2.7. EDEBİ SANATLAR

Edebi sanatlar, edebi metinlərin daha iyi anlaşılmasını və yorumlanmasını sağlayan önəmli biçimsel/yapısal texniklərdir. Şairlərin şiirlerinde kullandığı edebi sanatlar şairlərin şiir və hayal dünyası haqqında önəmli ipuçları vermektedir.

Mirza Şefi Vazeh, şiirlerinde edebi sanatları başariyla kullanmış və sanatlar aracılığıyla şiirlərinə ayrı bir anlatım və üslup zenginliyi katmışdır. Vazeh'in şiirlerinde

çeşitli sanatlara başvurması şiirlerinin estetik bir güzellik ve anlam derinliği taşımasına neden olmuştur. Şiir diline hâkim olan şairin bir kısım şiirlerinde birden fazla edebi sanata rastlamak mümkündür.

Vazeh'in şiirlerinde en çok kullandığı edebi sanatlar ve bazı örnekleri şöyle sıralayabiliriz:

2.7.1. Teşbih (Benzetme)

“Aralarında ilgi bulunan iki şeyden zayıf olanın güçlü olana benzetilmesi ile yapılır. Teşbih sanatı genellikle benzeyen / benzetilen / benzetme edatı / benzetme yönü gibi unsurlarla kullanılır” (Aktaş, 2002, s. 9). Mirza Şefi Vazeh, teşbih sanatı yoluyla her kavramı muhayyelimizde daha canlı ve etkili bir hale getirmiştir. Şairin, teşbih sanatına başvurduğu şiirlerinin genelinde teşbih sanatının tüm unsurlarını bir arada barındırmadığı görülmektedir.

Aşağıdaki dörtlükte Mirza Şefi, teşbih sanatını somut olarak örneklendirerek zarif güzellerin yanağını güle benzetmiştir. Benzetme edatına yer verilmemiştir. Şefi'nin şiirlerinde “gül” en fazla kullanılan mefhumlardandır.

*Türfə gözəlləri sevib duyarlar,
Qəşəng gül yanağı sığallayarlar.
Əkib becərərlər münbit tarlanı,
Əzib öldürərlər əfi ilanı.*
(*** Məni Sevənlərə... 32)

Şair, bu dörtlükte de büyüleyici *servi* “selvi” ağacını özgürlük simgesine benzeterek teşbih sanatı yapmıştır. Benzetme edatına yer verilmemiştir.

*Azadlıq rəmzidir şux sərv ağacı,
Əyilib budağı toxunmaz yerə.
Ardınca cəzb edib o, nəzərləri
Daima ucalar nurlu göylərə.*
(*** Azadlıq Rəmzidir... 52)

Tûbâ, Sidre'de bulunan ve kökü yukarıda, dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen ilahi bir ağaçtır. “Klasik şiirde Tûbâ ağacı, gölgesi ve boyu

nedeniyle anlatılır. Sevgilinin boyu Tûbâ'ya benzer" (Pala, 2002, s. 473). Bu beyitte de sevgilinin boyu tûbâ ağacına benzetilmiştir.

*Qamətin **tubavü cənnətdən** verir namü nişan,
Mumiyanın bel bağında mur şəklin göstərər.*

Göstərər (72)

Şair, tacı ah'a, gözyaşını tahta, derdi askere ve gamı ülkeye benzetmişdir. Bu dördlükte benzetme edatı və benzetmə yönü istifadə edilmişdir.

*Tacım ah, göz yaşım təxt, leşkərim dərddir, qənim ölkəm,
Mən eşqə sultan olsam da, sənin eşqindi sultanım.*

Qəzəl (76)

Şair, aşkın dert və gamını duymayan yüregi susuz çeşməyə benzetir.

*Susuz çeşməyə bənzər ol ürək kim,
Nə eşqin dərddini, nə qəm duyandır.*

Qəzəl (77)

Bu dördlükte sözlər benzeyən, zümrüt benzetilən, tek benzetmə edatı, ince benzetmə yönüdür.

*Mən oxuduqca şərqilərimi,
Qızların sevincdən qəlbi kövrələr.
Zümrüd tək incə sözlərim,
Saplara düzülüb sevinc gətirər.*

(*** Mən Oxuduqca... 84)

***Yoxsulluq şairə bir boş məzardır,**
Sərvət də, miknət də alçaqlardadır.
Onların önündə əyilən bir baş,
Gərək ayaqlarda əzilsin birbaş.*

(*** Nə Qədər Olsa Da... 59)

Ey mələk, abr yüzün gündümü, ya bədri-tamam?

Kim ki, ruyindən olur məst, ona badə həram.

... Süsəni (61)

*Səbzpuş olmuş qəddin **rüxsari-atəşgün** ilə,*

Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərir.

*Tiğın almış dəstinə, ol **çəşmi-cəlladın** sənin,*

Canə qəsd etmək dilər, məxmur şəklin göstərir.

Mirzə Şəfi Vazəhlə Naci və Nasəhin Müşairəsi (64)

Nazlı canan, qəlbim sənin gözəlliyinlə bəzənir,

Səma günəş şafəqlərindən bəzənən kimi.

Sən mənə, ey gül, camalını bəxş etməsəydin,

Qaranlıq aləm olardı mənə zindan kimi.

(*** Nazlı Canan... 85)

Laləyə bənzər al dodaqlarını görəndə,

Anlaya bilmirəm, gözəlim

Odlu öpüzlərdən necə imtina etsin.

(*** İnana Bilmirəm... 89)

*Allah deyə **bayquş kimi** haray salar,*

Mənası yox bir kələmdən ilham alar.

Gözəllik qarşısında diz çökerek, nəğmə deyib oxuyuram

Bu dünyaya səcdə edib, şair kimi yaşayıram.

(*** Yer... 90)

Qəlbimizdə istək böyük,

Ayrılmayan bir bütövük.

Qartal kimi səmalara

Biz durmadan yüksəlirik.

(*** Arzumıza Çatmaq... 106)

2.7.2. Tezat (Zıtlık)

“İfadeyi etkili kılmak için anlam bakımından birbirinin zıddı olan kelimeleri birbiriyle ilişkili olarak söylemeye tezat denir” (Coşkun, 2007, s. 151). Şefi, aralarında karşıtlık ilişkisi bulunan farklı kelimeleri bir araya getirerek zihinde mecazi bir çağırışım yapmıştır.

Şiirlerde yer alan tezat unsurları: *gecə-gündüz* (2, 76, 78, 106), *yer-göy* (17, 18), *yer-sema* (17), *aydınlıq-zülmət* (21), *xoşbəxt-kədər* (27), *asan-müsgül* (27), *yaxşılıq-yamanlıq* (27), *çetin-asan* (33, 45), *dinmək-susmaq* (42), *susmaq-dillənmək* (42), *cənnət-cəhənnəm* (51, 79), *yaşamaq-ölmək* (59), *yoksulluk-sərvət* (59), *baş-ayaq* (59), *yıxmaq-tikmək* (62), *iç-dış* (73), *qəm-səvinc* (76), *dərd-dərman* (78), *vəsl-hicran* (78), *işıq-qaranlıq* (85), *gülmək-kədərlənmək* (86), *böyük-küçük* (96), *cavan-qoca* (120), *qış-yaz* (120), *cavanlıq-qocalıq* (120), *birinci-axırncı* (121), *başlamaq-qurtarmaq* (121), *zülmət-nur* (129).

Aşağıda çalışmada yer alan şiirlerde tezat sanatının örnekleri yer almaktadır:

*Ağlım gecə-gündüz yazıq qəlbimi,
Daima danlayar, daima söyər.
Qəlbimsə sevdəyə bir həris kimi,
Daima istəyər, daima sevər.
(*** Ağlımla Qəlbimin ... 2)*

*Yerlə göy əyilib qovuşar yenə,
Busələr verərək biri-birinə.
Onlar da yetərlər arzuya, kama,
Onda mən yer ollam, sən isə səma.
(*** Biz Də Qucaqlaşib ... 17)*

*Qəlbimin, ruhumun qanadıyla mən,
Çıxdım aydınlığa zülmət gecədən.
Gördüm şəriyyətdə həqiqətimi –
Tapdım həqiqətdə şəriyyətimi.
(*** Qəlbimin ... 21)*

*Yazıq insanları bu dərddi tilsim
Qoymur nə yaşasın, nə də ki, ölsün.
Yoxsulluq şairə bir boş məzardır,
Sərvət də, miknət də alçaqlardadır.
Onların önündə əylən bir baş,
Gərək ayaqlarda əzilsin birbaş.
(*** Nə Qədər Olsa Da... 59)*

*Mənə min dərddi verdin, yoxdu dərman;
Bir anlıq vəsl üçün bu qədri hicran?
Məktubun İntizarında (78)*

*O dünyada cənnət axtarır nadan.
Bizi cəhənnəmlə qorxudur müfti.
(*** Xəsisliklə... 79)*

*Cavankən qoca olmaz, qoca ikən cavan.
Qışda çiçək olmaz,
Yayda buz olmaz,
Cavan çağında qəlbin sevinər,
Qoca vaxtında cavanlıq olmaz.
Cavanın öz yeri var,
Qocalıq müdriklikdir.
... (***) Həqiqi Müdrik... 120)*

2.7.3. Teşhis (Kişileştirme)

“İnsan dışındaki canlı ve cansız varlıklar ile mücerret duygu ve düşüncelere insana has özellikler vermeye teşhis denir” (Saraç, 2007, s. 121).

Şairin şiirlerinde yer alan teşhis sanatı örnekleri:

*Yenə gəldi qızıl gülün dövranı,
İşıq saçıb dörd bir tərəf vurdu bərq.
Cilvələnilib yer üzünün hər yanı,*

Dodaqların busəsinə oldu qərq.

Gül bülbülə, bülbül gülə etdi naz,
Ürəklərdən uçub getdi kədər, qəm.
Qocalar da budur, - deyib – gəldi yaz!
Gülüm, meyin məclisinə oldu cəm.
(*** Yenə Gəldi ... 5)

Yerlə göy əyilib qovuşar yenə,
Busələr verərək biri-birinə.
Onlar da yetərlər arzuya, kama,
Onda mən yer ollam, sən isə səma.
(*** Biz Də Qucaqlaşmış ... 17)

Xətti-rüxsarın edib tarac hüsnün mülkünü,
Bir xərabə şəhr içində mur şəklin göstərür.
Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehin Müşairəsi (64)

Ey ənbər qoxulu sübhün küləyi,
Xəbər gətir, sevindir bu ürəyi.
Məktubun İntizarında (78)

Günəş nədir, Ay nədir, göyde sayrısan ulduzlar nə?
Onlar camalını seyr edib sayrıyırlar göylərdə.
(*** Qamətinin Yanında... 81)

Ayaqlarım altında coşğun sarı rəngli Kür axır,
Onun dalğaları günəş şəfəqləri altında rəqs edərək,
bərq vurub gülümsünür.
Mənimsə qəlbim çəmənlikləri seyr edir,
Ah, kaş həmişəlik belə olaydı.
(*** Ayaqlarım Altında... 92)

2.7.4. İntak (Konuşurma)

Konuşma yeteneği olmayan varlıkların konuşTURULMASINA dayanan edebi sanattır. Aşağıdaki şiirlerde konuşan varlıklar böcek ve bülbüldür. Bu varlıklara insana ait olan konuşma özelliği verilerek intak sanatı yapılmıştır:

Böcək dilləndi ki: - Ey İbn Yəmin!

Gündüz də nur saçıb yanırıram həmin.

Fəqət, günəş göydə parlayan zaman,

Görünməz nurumdan mənim bir nişan.

(*** Bir Gün... 38)

Bülbül bağda zar eylər.

Zərif boynunu sallayar:

Nə olsun ki, mənim gözəl şeirlərimin,

Çox gözəl ahəngi var-

Mən, bu söz qəfəsində qaldıqca,

Gülün gözəlliyin duya bilmərəm.

Gülüstanda gül ağlayır,

Həyat mənə necə də xoş ola bilər?

Nə olsun ki, bütün güllərdən

Mən gözəllik və ruh alıram-

Nədəndir ki, bülbüllərin naləsini,

Və şirin nəğməsini duymuram!

(*** Bülbül Bağda... 124)

2.7.5. Hüsni Ta'lil (Güzel Nedene Bağlama)

“Herhangi gerçek bir olayın meydana gelmesini, hayali ve güzel bir nedene bağlama sanatıdır” (Dilçin, 2009, s. 443).

Şair “Günəş Işığını (4)” şiirinde, şarkılarının yanıp parlamasını, sevgilinin güzellik unsurlarından biri olan yüzünün parlamasına bağlamaktadır.

Sənə oxuduğum təranələrin,

Sonsuz ümmanında günəşsən, pərim!

Odur ki, bərq vurub yanır, parlayır,

Çöhrənin şövqündən bu nəğmələrim.

Vazeh, “*Tulla Gəl Çadranı (53)*” şiirində “ey ince çiçək” ifadəsiylə sevgilisine seslenerek, Allah’ın onu yaratma səbəbini açıqlamışdır.

*Tulla gəl çadranı ... görünsün üzün
Gül də gizlədərmə de bağda özün?!
Səni qadir Allah, ey incə çiçək,
Yaratmış dünyaya verməkçün bəzək.*

2.7.6. Mübalağa (Abartma)

“Bir niteliğin, fiilin veya durumun gerçəkləşməsi zor hətta mümkün olmayan dərəcəyə çıxarılaraq, abartılarak ifadə edilmesidir” (Saraç, 2007, s. 219). Şair, aşağıdakı örnekte sevgilisine seslenerek onun uzuvlarının güzelliğini konu edinmişdir. Sevgilisinin zərif ayaklarının və incə ellerinin güzelliğini övərək mübalağa yapmışdır.

Şairin şiirlerinde yer alan mübalağa sənəti örnekləri:

*İnana bilmirəm, sevimli canan,
O zərif ayaqların sənini
Dünya qədər gözəlliyini
Necə daşıya bilsin.
İncə əlinə baxanda
Düşünürəm, mələyim, onlar insana
Necə xəsərət yetirə bilsin.*

(*** İnana Bilmirəm... 89)

*Mirzə Şəfi, badəni qaldıranda
Dodaqlarından süzülən pis söz belə
Xoş bir xəbər kimi sərxoşun da
Qəlbini şadlandırır.*

(*** Mirzə Şəfi... 95)

*Aşıqlar var ki, həmişə ağlayır,
Süni kədərə bürünür,*

*Titrəyirlər, elə bil ağrıdan ölürlər,
Həmişə səhv hisslərə qarq olurlar.*
(*** Aşıqlər Var Ki... 125)

2.7.7. Nida (Seslenme)

“Şairin, çox duygulanması və heyecanlanması sonucunu doğuran olayları və varlıkları göz önünə getirip “ey, hey” gibi ünlemlerle onlara seslenmesidir” (Dilçin, 2009, s. 453). Mirza Şefi Vazeh, düşüncələrini və duyularını ey!, ay! gibi ünlemleri kullanarak heyecanlı seslenişler gerçəkləşirmişdir.

Şairin çalışmadaki şiirlerinde tespit edilen nida sanatı unsurları: *ey dost* (1, 35, 122), *pərim!* (4), *ey nazəndə qız!* (10), *ey gözəl xilqət* (12), *ey nəğmə* (14), *ey mələk* (15), *ey yaradan* (31), *ey bəşər* (33), *ey göylər* (33), *sevimli əmək!* (33), *ey atəş böcəyi* (38), *ey İbn Yəmin!* (38), *ilahim!* (44), *mızıldayanlar!* (51), *ey incə çiçək* (53), *ay camaat* (55), *ey böyük şahımız* (57), *ay Mirzə* (58), *ey nəzakət çəmən içrə xuraman Süsəni!* (61), *ey könül* (61), *ey mələk* (61), *ey kafər* (61), *ey canım* (76), *ey xanım* (76), *ey hicranın bəndində dustaq* (78), *ey saqi* (78), *ey gül* (85), *ay qız!* (92), *ey Abdullanın oğlu Mirzə Şəfi* (97), *ay Mirzə Şəfi* (119)’dir.

Aşağıda şairin şiirlerinden tespit edilen nida sanatına örnekler verilmiştir:

*Bu kiçik məhəbbət təranələrim,
Yaranmış ətrindən tər nanələrin.
Əks-sədasıdır bu səslər, ey dost,
Eşqin, səadət və nalələrin...*
(*** Bu Kiçik... 1)

*Bütün günahkarlar içində tək mən,
Dayanıb duraram qara – qorxusuz.
Cənnət qapısını bu dünyada sən
Açmısan üzümə ey nazəndə qız!*
(*** Cənnət Qapıları... 10)

*Ey bəşərin xilasına edilən kömək, -
Ey göylərin ilk töhfəsi, sevimli əmək!*

*Sənə xidmət edənlərə təsəllisən sən,
Müdrüklərin ilk arzusu, ilk istəyisən.*

(*** Ey Bəşərin... 33)

*Böcək dilləndi ki: - Ey İbn Yəmin!
Gündüz də nur saçıb yanırıram həmin.
Fəqət, günəş göydə parlayan zaman,
Görünməz nurumdan mənim bir nişan.*

(*** Bir Gün... 38)

*Şahdan xeyli zülm çəkmiş müğənni Səlim,
Dedi bir gün yuxarıya qaldırıb əlin:
Ay camaat, dözürsünüz neyçün bu qədər,
Şah axmaqdır, siz özünüz ondan beşbetər!*

(*** Şah Abbasın... 55)

*O şirin ləlidən şəhdi, şəkər hərgah nəşib olsa
Mələklər nuşi-can söylər, mənə göylərdən, ey xanım.*

Qəzəl (76)

*Mənim çoşğun məhəbbətimin axını
Sənin qara gözlərinin dənizinə axır,
Gəl, ay qız! Qaş qaralır, heç kəs görünmür,
Ah, kaş həmişəlik belə olaydı!*

(*** Ayaqlarım Altında... 92)

2.7.8. İstifham (Soru Sorma)

“İfadeyi güzelleştirmek, bir fikri vurgulamak; söze nezaket, doğallık ve içtenlik katmak, dikkat çekmek; bir fikrin muhatapları tarafından düşünülmesini ve kabul edilmesini sağlamak” amacıyla soru sormaya istifham sanatı denir (Coşkun, 2007, s.197). Mirza Şefi, dikkati sürekli kılmak için şiirlerinde istifham sanatına sıkça başvurmuştur. Şair bu yolla duygularını etkileyici ve çarpıcı bir konuma getirmiştir.

Şairin şiirlerinde yer alan istifham sanatı örnekleri:

Həqiqət bir şeydir gözəllik ilə,

Olarmı gözəllik gəlməsin dilə?

(*** Qoy Sən Həqiqəti ... 22)

Özünü şux göstər, özünü saxla,

Getməsin üzündən təravət əsla.

Amma düşünmə ki, ölüm nə gəzir?

O, durar qapında bir gün müntəzir.

(*** Özünü Şux Göstər... 29)

Gülüstandan əsib gələn ətirli külək,

Əziz dostum, söylə sənə vermirmi ürək?

Niyə onda bir xoş xəbər eşidəndə sən,

Özgəsinin sevincinə sevinməyirsən?

(*** Gülüstandan Əsib... 47)

Bir Mirzə üz tutub soruşdu məndən:

“Bizim şah haqqında nə fikirdəsən?

Söylə genişdirmi ondakı ürək,

Sazdırmı ağı da qulaqları tək?”

(*** Bir Mirzə... 54)

Nə qədər olsa da qəm, qüssə, kədər,

Dünyada dərd varmı yoxsulluq qədər?

Yazıq insanları bu dərdli tilsim

Qoymur nə yaşasın, nə də ki, ölsün.

(*** Nə Qədər Olsa Da... 59)

Bizə qafil olubsan, bu nədəndir?

Cövrə mayil olubsan, bu nədəndir?

Niyə didəm dolar həsrət yaşıyla?

İlahi, kimsəni salma bu hala!

Kimə deyim ilahi, vəsfi-halım?

Kimə deyim bu dərdim, bu məlalım?

Məktubun İntizarında (78)

Günəş nədir, Ay nədir, göyde sayrısan ulduzlar nə?

Onlar camalını seyr edib sayrıyırlar göylərdə.

Özüm nəyəm, ürəyim nə, nəğmələrimin mənası nə?

Qüdrətinin quluyam, yaşadırım gözəlliyini nəğmələrimdə.

(***Qamətinin Yanında... 81)

Gözəl səslənirmi o nəğmələrim,

Qəlbləri oxşayan ahənglərimdə?

Nəğmələrimin axını deyilmi,

Nazlı gözəlin yüngül qədəmləri?

(*** Mən Oxuduqca... 84)

İnsanın axmaqlığına

Gülüm, kədərlənim mən?

Başqalarının sözlərini

Söyləyənləri söyümmü mən?

(*** İnsanın Axmaqlığına... 86)

2.7.9. Telmih (Hatırlatma)

“İnsanlar tərəfindən bilinen, keçmişteki bir olaya, ünlü bir kişiye, bir inanca, bir atasözünə veya bir şiire işaret etme sanatıdır” (Aktaş, 2002, s. 123). Şiirde telmih sanatı unsurlarına: *İbn Yəmin* (38), *Şah Abbas* (55), *Mirzə Hacı Ağa* (56), *Məsih* (61, 72), *Muse* (64), *Tur* (64, 74), *Mənsur* (64), *Naseh* (64), *Məhmud* (67), *Fazil* (72), *Tubavü Cənnət* (72), *Fərhad* (73), *Hülaku* (73), *Teymur* (73), *Süleymancah* (73), *Müxlis* (73), *Ənalheqq* (74), *Əs'əd* (74), *Mənsur* (74), *Pərvanə-Bülbül* (77), *Qaf* (77), *Məcnun* (81), *Leyli* (81), *Cəmşid* (84), *Hafiz* (81,87, 96), *Züleyxa* (87), *Mirzə Yusif* (93, 96), *Cami* (96), *Gülüstan* (96), *Xaqani* (96), *Sədi* (96) gibi örneklərdə rastlanılmışdır.

Mirza Şefi Vazeh, şiirlerinde telmih sanatı aracılığıyla geçmişle bağ kurarak, tarihte yer almış önemli şahsiyetlere, peygamberlere, peygamberlerin mucizelerine, hikaye kahramanlarına ve olaylara göndermelerde bulunmuştur.

Şah Abbas (1587-1629) Safevi Devleti'nin hükümdarıdır. Şah Abbas büyük meziyetleri yanında oldukça zalim tanınan bir hükümdardı. Şahın eline geçirdiği şehirlerin halkını ve tutsaklarını öldürtmek, işkence yaptırmak, hatta yerine geçmek istediği şüphesiyle oğullarından birini öldürmek gibi zalimlikleri vardı. Bu şiirde de Vazeh, tarihte iz bırakmış hükümdar Şah Abbas'ın zorbalıklarına atıfta bulunmuştur.

Şah Abbasın bir vaxt zülmü yetmirdi sona,

Kim gəldi tullayırdı bir-bir zindana.

Məsləhətə qulaq asmaz, fikri qan idi,

Tanrısından üzü dönmüş hökmran idi.

(*** Şah Abbasın... 55)

Mesih ya da Mesiha Hz. İsa'nın lakabıdır. Klasik şiirde Hz. İsa'nın mucizeleri birçok yönden mazmunlara konu olmuştur. Sevgilinin dudağı, sözü, nefesi ve kokusu kavramları Hz. İsa ile ilişkili olarak ele alınmaktadır. Dini rivayete göre Hz. İsa'nın nefesi ve sözü ölüyü diriltirmiş. Şair “*Süsəni (61)*” adlı bu şiirde de Süseni'nin şirin sözü ile Mesiha'nın kendisini bile dirilteceğini söyleyerek Hz. İsa'nın can bağışlayan lebi (dudağı) ile ilgili bir mucizesini hatırlatmıştır.

Bu qəddü qamətinə ətləsü xara yaraşur,

Qaşların guşəsinə qətlimə eyma yaraşur,

*Edə gər zində ləbin ləfzi **Məsiha**, yaraşur,*

Səni hər kim ki, sevər, başına sevda yaraşur,

Ola səgəştəvü divanəvü heyran, Süsəni.

Süsəni (61)

*Gəh ulu, gəhi tir gəzir ləl **Məsihasa**, gah*

Bikəsü bixaniman rəncur şəklin göstərər.

Göstərər (72)

Hz. Musa, İsrailoğullarına gönderilen ve kendisine Tevrat indirilen peygamberdir. İmran (Amram) Hz. Musa'nın babasıdır. Şiirde geçen İmranoğlu ifadesi bu kavramla ilişkilendirilir. “Hz. Musa ailesiyle birlikte Medyen'den ayrılırken, Tur

(dağ) civarına geldiğinde dağda ateş görür. Yolu soracak birini bulmak veya bir ateş parçası almak için yaklaştığında vadinin sağ yamacından gelen bir sesle kendisine ayakkabılarını çıkarması emredilir ve peygamber olarak seçildiği bildirilir” (Harman, 2006, s. 211). Şair, anlatılan bu kıssaya gönderme yaparak, şiirde geçen rüxsari-atəşgün (ateş yanaklarıyla) ifadesi ile Hz. Musa'nın dağda gördüğü ateş arasında paralellik kurmuştur.

Səbzpuş olmuş qəddin rüxsari-atəşgün ilə,

Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərür.

Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehin Müşairəsi (64)

Qamətin yadilə çəkdim bəski ahi-atəşin,

Xatirim nari-şəcərdən Tur şəklin göstərər.

Göstərər (74)

Mirza Şefi Vazeh, şiirlerinde hikâyeye kahramanlarına da güzel telmihler yapmış, o güzel hikâyeleri hatırlamamıza vesile olmuştur.

Ferhad, “Ferhad ile Şirin” adlı hikâyede geçen kahramanlardan biridir. “Ferhad, Hüsrev adlı İran padişahının sevgilisi olan Şirin’e âşıktır. Şirin aşkının ispatı için Ferhad’dan “Bisütun” adlı dağı delmesini ister. Bisütun, dik, kayalık ve sarp bir dağdır” (Pala, 2002, s. 83). Şair, Şirin’in aşkıyla Bisitun Dağı’nı delme vakasını hatırlatarak, Ferhat ve Şirin hikâyesine telmihte bulunmuştur.

Hər kəsə halınca vardır bir təcəlligahi-eşq,

Bisitun Fərhadə kuh-i Tur şəklin göstərir.

Göstərər (73)

Beni Amir kabilesinden Kays'ın sevgilisi Leyla için Nəcəf çöllerinde sahralara düşüşünü konu eden meşhur “Leylâ vü Mecnûn” hikâyesine gönderme yapılmıştır.

Elə bil Məcnunam sevdayi-Leyli,

Ürəkdə səhrayə artırdı meyli.

Məktubun İntizarında (78)

İran'ın mitolojik tarihine göre "Pişdadiyan" sülalesinin dördüncü hükümdarı olan Cemşid (Cem), şarabın ve kadehin mucididir (Pala, 2002, s. 96). Şair bu dörtlükte bu özelliği dolayısıyla Cemşid'e telmihte bulunmuştur.

*Cəmşidin cuşə gətirən şərabının,
Qüvvətinə bənzər onun qüdrəti.
Hikmətin sirrini mənə açdıran,
Füsunkar aləmdir, bir də şöhrəti.*
(*** Mən Oxuduqca... 84)

2.7.10. Tenasüp (Uygunluk)

"Bir konu üzerinde, aralarında türlü ilgiler bulunan en az iki sözcük, terim ve deyim bir dize ya da beyit içinde rastgele sıralama amacı gütmədən kullanılmaktır" (Dilçin, 2009, s. 431). Mirza Şefi'nin muhayyelinde özellikle aşkın, şarabın, bülbülün ve gülün önemli bir yeri vardır. Şair bu konularla ilgili uyumlu olan sözcükleri tenasüp uyumu içinde zikretmiştir.

Şairin şiirlerinde yer alan tenasüp sanatı örnekleri:

*Şərab məclisində, gül məclisində,
Dodaq məclisində, dil məclisində,
Verərkən hurilər şirin busəni,
Şeytanın lənəti qorxutmur məni.*
(*** Şərab Məclisində... 3)

*Günəş işığınyı yayıb hər yana,
Min rənglə nur səpir mavi ümmana.
Onun şöləsindən bərq vuran sular,
Az qalır alısa, az qalır yana.*
(*** Günəş İşığınyı ... 4)

*Gül bülbülə, bülbül gülə etdi naz,
Ürəklərdən uçub getdi kədər, qəm.
Qocalar da budur, - deyib – gəldi yaz!
Gülüm, meyın məclisinə oldu cəm.*

(*** Yenə Gəldi... 5)

*Müdrilik adamı çox xoşbəxt edər,
Lakin elm artdıqca çoxalar kədər.
Bu dünya üzündə xoşbəxtdir axmaq,
Aqil həsəd etməz ona da ancaq.*

(*** Müdrilik Adamı... 27)

*Nə qədər olsa da qəm, qüسسə, kədər,
Dünyada dərd varmı yoxsulluq qədər?
Yazıq insanları bu dərdli tilsim
Qoymur nə yaşasın, nə də ki, ölsün.*

(*** Nə Qədər Olsa Da... 59)

*Günəş nədir, Ay nədir, göyde sayrışan ulduzlar nə?
Onlar camalını seyr edib sayrışırlar göylərdə.*

(*** Qamətinin Yanında... 81)

*Şeir deyən bir kimsənin sərrafdırsa əgər gözü,
Tapar əsil fikir üçün lazım olan əsil sözü.
Əsil şair olan kimsə, söz önündə qalmaz naçar,
Əsil evin qapısına tapıb salar əsil açar.*

(*** Şeir Deyən... 49)

*Min dəfə çeynənmiş qafiyələrdən,
Şeir quraşdırıb mızıldayanlar!
Sizə şair kimi min nifrətim var!*

(*** Qulağı Oxşayan... 51)

*Yanmağa məcbur edən, bilməm, nədir pərvanəni,
Varsa nar, əhli-eşqə nur şəklin göstərər.*

Göstərər (73)

*Bülbülün bağıri yanıq, nəğməsi nalan bu gecə,
Doldurub bağçaları, bağları hicran bu gecə.*

Bu Gecə (75)

Bülbül bağda zar eylər.

Zərif boynunu sallayar:

Nə olsun ki, mənim gözəl şeirlərimin,

Çox gözəl ahəngi var-

Mən, bu söz qəfəsində qaldıqca,

Gülün gözəlliyin dıya bilmərəm.

Gülüstanda gül ağlayır,

Həyat mənə necə də xoş ola bilər?

Nə olsun ki, bütün güllərdən

Mən gözəllik və ruh alıram-

Nədəndir ki, bülbüllərin naləsini.

(*** Bülbül Bağda... 124)

2.7.11. İştikak (Türetmə)

“Aynı kökten türemiş iki veya ikiden fazla sözcüğü bir dize ya da beyit içinde kullanmaktır” (Aktaş, 2002, s. 211). Mirza Şefi Vazeh, Arapça “cehl” kökünden türemiş “cahil ve cehalet” sözcüklerini aynı dördlük içinde kullanarak iştikak sanatı yapmıştır:

“O da bir adamdır qalanlar kimi, -

Əba, əmmaməsi olanlar kimi.

Xalqın cahil, qorxaq, kor olduğunu

Bilib cəhalətdə saxlayar onu”.

(*** Bir Mirzə... 54)

Vazeh, Farsça “mey” kökünden hareketle “meyxarə” və meyfürüş” kelimelerini bilinçli bir şekilde aynı beyit içinde kullanarak iştikak sanatının güzel bir örneğini vermiştir:

Gah mey, gəh cam meyxarə, gahi meyfürüş,

Gah nəqli-mey, gəhi əngur şəklin göstərər.

Göstərər (72)

*Bülbülün bağı yanıq, nəğməsi nalan bu gecə,
Doldurub bağçaları, bağları hicran bu gecə.*

Bu Gecə (75)

2.7.12. Akis (Çaprazlama)

“Bir dize ya da cümlenin anlamlı iki parçasından birini önce, ötekini sonra söyleyerek yani dizeyi ters yüz edərək aynı anlamda bir dize ya da cümle meydana getirmektir” (Dilçin, 2009, s. 485).

Eserde tespit ettiğimiz akis sanatı örneklerinden birkaçı şu şekildedir:

*Gül bülbülə, bülbül gülə etdi naz,
Ürəklərdən uçub getdi kədər, qəm.
Qocalar da budur, - deyib – gəldi yaz!
Gülüm, meyin məclisinə oldu cəm.*

(*** Yenə Gəldi ... 5)

*Qəlbimin, ruhumun qanadıyla mən,
Çıxdım aydınlığa zülmət gecədən.
Gördüm şəriyyətdə həqiqətimi –
Tapdım həqiqətdə şəriyyətimi.*

(*** Qəlbimin ... 21)

*Möcüzəli taleyimdə səadətimi anlarıma,
Anlarımı səadətə qatardım.
İllər boyu mən xoşbəxt yaşardım!*

(*** Sənin Sehlənmiş...109)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. MUHTEVA

“Muhteva, manzumenin ilk kelimesinden son kelimesine kadar hangi duygu ve düşünce üzerinde durulduğu (tema); hangi mesele, intiba ve olayın ele alındığı (konu) ve okuyucuya ne söylendiğidir (mesaj). “Şair ne söylüyor?” sorusunun cevabı, şiirin muhtevasını oluşturur” (Çetişli, 2010, s. 42).

Mirza Şefi Vazeh’in yaşadığı dönem Azerbaycan tarihinin en karmaşık ve en çileli dönemidir. Şairin şiirlerinde muhteva, ülkenin yaşadığı siyasi, sosyal, iktisadi ve kültürel değişimlerin etkisinde şekillenerek karşımıza çıkar. Yaşadığı çağın toplumsal problemlerine duyarsız kalmayan Mirza Şefi’nin şiirleri, bize o dönem Azerbaycan Türklerinin yaşamları ve sıkıntıları hakkında bilgi verir. Vazeh’in şiirlerinin esasını klasik Şark edebiyatının önemli isimlerinin etkisiyle yazılan gazeller, siyasi-felsefi görüşler, toplumun sosyal problemleri, âşıkane-lirik ve satirik türdeki şiirler oluşturmaktadır.

Mirza Şefi, Azerbaycan edebiyatı tarihine yetenekli lirik bir şair olarak geçmiştir. Onun âşıkane-lirik, felsefi ve satirik şiirlerinde insanın zengin manevi alemi ve toplumsal hayatın aksayan yönleri yansımaları bulur. Vazeh’in şiirlerinde insan güzelliği ile beraber, dünya nimetleri dile getirilir, muhabbet en güçlü hislerden biri olarak öne çıkar. Bir gazel şairi olan Mirza Şefi Vazeh’in incelemede 13 gazeli yer almaktadır. Şair gazellerinde gazelin ana teması olan aşkı, vuslatı, hasreti, ayrılıktan doğan keder ve ızdırapları lirik manevi duyguları hususi poetik bir vurgu ile vermektedir.

Vazeh, şiirlerinde sadece bireyselliğe değil, toplumsal mevzulara da yer vererek mevcut kurulu düzene karşı çıkar. O, şiirlerinde hicvedici bir üslupla yaşadığı devrin en büyük sorunları olan gericiliğe, dini baskı ve hurafelere, zulme, zorba yönetimlere ve cehalete adeta bir savaş açmıştır. Özellikle insanların dini duygularını sömüren mollalar, despot yöneticiler, cahillik, kadının özgürlüğü, batıl inanç ve hurafeler vb. konular Vazeh’in şiirlerinde o devrin toplumsal problemleri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Vazeh, hem insanın manevi duygularını saf, temiz aşk hislerini yansıtan lirik bir sanatkar, hem de sosyal hayatın yaralı taraflarını gösteren, eserleri ile toplumun gelişmesine mani olan köhneliğe karşı itiraz sesini yükselten, maarifperver bir şairdir.

Bu bölümde Mirza Şefi Vazeh'in şiirleri konularına göre tasnif edilip "Aşk ve Sevgi", "Mirza Yusuf", "Hakikat" "İlmin ve Aklın Önemi", "Kadın Özgürlüğü", "Tenkit", "Hakikat", Sosyal Adaletsizlik ve "Emek" başlıkları altında değerlendirilmiştir.

3.1. Aşk ve Sevgi

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde aşk ve sevgi en çok işlenen konulardan biridir. Vazeh, daha çok lirik şair olarak tanınmaktadır. Şefi, aşk şairidir. Saf, temiz aşk lirik şiirlerinin esas mazmununu oluşturur. Mirza Şefi'nin aşk anlayışı daha çok beşeri manadadır.

Vazeh, "Var (60)" adlı şiirde, maşûkun, âşığın sinesine vurduğu yaraların çokluğuyla, gökyüzündeki gezegenlerin sayısını mukayese eder, gökteki yıldızlar maşûku izleyen âşığın gözleridir. Bütün bu mecazlar vasıtasıyla âşık, maşûkundan (yari-sitəmkarə) böyle sitem eder:

*Nə qədər kim, fələyin sabitü səyyarəsi var,
Ol qədər sinədə qəmzən oxunun yarəsi var*

*Deyil əflakdə kövkəb görünən, çərxi-bülənd
Oluban didə, sərəpa sənə nəzzarəsi var.*

*Rurzigarı qara, daim gecəsi tar keçər,
Hər kimin eşqdə bir yari-sitəmkarəsi var.*

*Necə qan cuşə gəlib, eyləməsin ahü-fəğan?
Könlümün didəyi-giryən kimi fəvvarəsi var!*

Görüldüğü gibi burada esas maksat yıldızların çokluğu hakkında bilgi vermek değil, maşûkunun gamzelerinden aşığa degen yaraların çokluğunu göstermektir.

Şair, “Süsəni (61)” adlı şiirində, güzel kızın tasvirinə yer verip, onu bütün dünya güzellerindən üstün tutarak ona derin bir aşk besler.

Ey nezaket çimeni içinde nazlanan Süseni dizeleri ile başlayan muhammesinde bütün mısraları mecazi ifadelerden, teşbih ve istiarelerden kurulmuştur. “Hərekatü rəvişin” ifadəsindən güzelin təsvirini vermək üçün şair, klasik şiirin mecazi təsvir vasitələrindən yararlanmışdır. Vazeh, çeşitli metaforik ifadələrdən faydalanaraq Süseni'nin “nezaket çimeni içinde nazlanan”, “güzəllik ülkesinin tahtına sultan”, “bir baxışla yüz can almaya layık bir güzel” olduğunu ifadə etməkdədir:

Ey nəzakət çəmənini içrə xuraman Süseni!

Xubluq kişvərinin təxtinə sultan Süseni!

Sədəğün yayı qaşın sədqəsi qurban Süseni!

Bir baxışla yaraşır kim, ala yüz can Süseni!

Belə getsə, tez olur dillərə dastan, Süseni!

Hərekatü rəvişin qıldı səhi sərvini pəst,

Sünbülə türreyi-zülfün şikəni verdi şikəst,

Laləni dağ salıb ruyün, edib badəpərəst,

Ey könül, qaş-göz arada nə gəzərsən belə məst,

Yoxdu vəhmin ki, ara yerdə tökə qan, Süseni!

Vazeh, muhammesin dördüncü beşliğinde sevgilinin ince, hoş sese, beləgətli konuşmaya sahip olduğunu göstərmək üçün İsa peyğambərin sözü ilə ölüyü diriltməsi konusundakı rivayətdən yararlanmışdır. Bu rivayətə görə Məsiha, yəni İsa peyğambər, kəndi nəfəsi və sözü ilə ölüyü diriltirmiş. Şiirin “Edə gər zində ləbin ləfzi Məsiha, yaraşır” mısrasında şair bu rivayəti hatırlataraq diyor ki; Süseninin konuşması və sesi o kadar şiirin və güzeldir ki, Məsiha'nın kəndisini bilə diriltəbilir:

Bu qəddü qamətinə ətlasü xara yaraşır,

Qaşların guşəsinə qətlimə eymə yaraşır,

Edə gər zində ləbin ləfzi Məsiha, yaraşır,

Səni hər kim ki, sevə, başına sövdə yaraşır,

Ola sərgəştəvü divanəvü heyran, Süseni!

Vazeh, təsvirlərində bəzən dini rivayətlərə, müracaət edər və onlardan yararlanaraq akılda kalan estetik ifadələr yaradır. Şair, “Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və

Nasehin Müşairəsi (64)” adlı şiirinde geçen “*Səbzpuş olmuş qəddin rüxsari-atəşgün ilə, Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərür*” dizelerinde âşıkla maşûkunun karşılaşmasını, Allah’ın Musa peygamber ile karşılaşmasına benzetir. Hz. Musa’nın Tur Dağı’nda Allah ile konuşması anında Allah, Hz. Musa’ya ateş şeklinde görünmüş, onunla konuşmuştur. Mirza Şefi’de sevgilinin yanağını kırmızılığına göre bu ateşi-Allah’a benzetmiştir.

Şair yine bahsedilen aynı şiirin “*Tilbə könlüm tellər ilə asılıb, tildir səbəb, Filməsəl, baxqan kəsə Mənsur şəklin göstərür*” mısralarında dâr ağacında asılmış Hallac-ı Mansur ile sevgilinin saçlarından yüzüne dökülen ince telleri arasında paralellik kurar. Dâr, klasik edebiyatımızda çoğunlukla idam sehpaı olarak karşımıza çıkar. Sevgilinin yüzüne dökülen ince teller, âşık için darağacıdır. Şair de sevgilinin saçlarına asılmış âşığın deli gönlünü Hallac-ı Mansur’un dâr ağacında idam edildiği olay ile mukayese eder.

“*Qəzal (66)*” adlı şiirde, aşkı ve sevgiliyi her şeyden üstün tutan bir aşık tipi yer almaktadır. Âşık, sevgilisine seslenerek zahitlik defterini suya atmasını, aşk yolundan şaşmamasını ve kendisine aşktan başka bir sohbet açmamasını istemektedir:

*Ey ke, həmhöcreye mai, vərəqə zohd beşuy,
Vey ke, sabetqədəmi, ğeyre rəhe eşq məpuy.*

*Əz mənə ğəməzədə coz eşqə roxe yar məpors,
Ba mənə delşode coz söhbətə deldar məquy.*

Şair, “*Qəzal (67)*” şiirinde, âşık, sevgilinin yüzünü göstermesinden aldığı sevinç ve heyecanı tasvir etmektedir. Şair çeşitli mecazlardan yararlanarak, tasvir ettiği sevgilinin yüzünü “mecaz karanlığından doğan hakikat nuruna” benzetir, âşığı arifliğe, mum gibi yanmaya ve sabırlı olmaya çağırır:

*Şahede xərgəhneşin zolf ze rox kərd baz,
Nure həqiqət pədid əz zolemate məcaz.*

*Dide be didare dust, dəst dər ağışe yar,
Eşq əz an su niyaz, hosn əz an suy naz.*

Sədre hərimə qəbul dər xore hər xam nist.

Pəs benişin, şəmvar sər bekəş əz suz o saz.

Şəkil bakımından manzum bir hikayə olan “*Mektubun İntizarında (78)*” isimli şiir, klasik mesnevilerde olduğu gibi âşık ve maşûk etrafında şəkillenmektedir. Bu şiirdə də âşık və maşûka birbirini sevməkdir. Şiirdə, sevgilisindən ayrı düşən onun mektubunu gözleyen aşığın təsvirinə yer verilmişdir. Mektup göndərən və onu həsrətlə gözleyen “aşk” hər iki halde insandır: Âşık və maşûk. Bu şiirdə “aşk” əsas yer tutur.

Klasik mesnevilerdən fərqli olaraq, bu eserdə münacaat, ithaf və gələneksel girişlər yoxdur. Şair şiire sevgilisinin tərifini ilə başlar. Onun sevgilisi, zamanın ən seçilmiş “növcəvani” “güzəllərin güzəli” vəfada əhdə də eşi olmayan, hoş iqbəl, hoş eməl bir güzəldir:

Məhəbbət bağının sərvə-rəvani,

Mələhət bağının tazə fidanı,

Ucaboylular içrə fəxr-dövrən,

Şikəstə qəlblərə munisü-dərman,

Zamanın ən seçilmiş növcəvani,

Gözəllərin gözəli, məhrəbani,

Şəfəqdə, məhrdə göylərdə bir ay,

Vəfadə, əhdə yoxdur sənə tay.

Xoş əndəmsən, xoş iqbəl, xoş əməlsən,

Zəmanə görməmiş nazlı gözəlsən.

Güzəlin tərifindən sonra şair, Allah’a müracaət edərək yalvarır, sevgilisini kötü gözədən uzaq etməsini, dünyanın belələrindən korumasını və ona can sağlığı və ömür verməsini dilər. Sevgilisinin yaman gözədən uzaq, mutlu və kəygisiz, “tazə gonca kimi” daima kokulu və şuh kalmasını arzular:

İlahi, sən uzaq et bədnəzərdən,

Yanında bədnəzər düşsün kəsərdən,

*Səni Allah görüm ki, hifz qılsın,
Könül aynan həmişə aydın olsun,*

*Kamınca gərdişə gəlsin bu dövrən,
Sənə sağlıq dilər qəlb ol xudadan.*

*Deyirəm, dost ayağına dəyən daş,
Ona yox, sinəmə dəysin mənim kaş.*

*Əbədi ömür qıl sən bu cahanda,
Həyatım olmasın sənsiz bir an da.*

*O tazə qönçə tək ətrin var olsun.
Başında daima sövdalar olsun.*

Bundan sonra ayrılık derdine katlanamayan aşığın “arz-ı halinin” təsviri verilir. Maşûkasının ayrılığından kirpikləri, hançer olup yürek kanını gözlerinden akıtır. Gözleri kanla yaşla dolan âşık, maşûkunun ayrılığından şikayət edərək, hasretten çırpınır, gam və kederi artar. Âşık, kederini arttıran felekten şikayət eder:

*Məhəbbət şərtinin itmamı yetdi,
Bizim ərzi-halın əyyamı çatdı.*

*Bizə qafil olubsan, bu nədəndir?
Cövrə mayil olubsan, bu nədəndir?*

*Fərağında gözüm qanla dolubdur.
Biri Qülzüm, biri Ceyhun olubdur.*

*Bütün kirpiklərin xəncərsayağı,
Tökər qəlbim qanın üzüm aşağı.*

*Dövrəm Dəclə olub gözüm yaşından,
Oturmuş qan içində min-min insan.*

*Ürək göylər kimi əfğana gəlcək,
Gözümdən yaş axar gürşad yağıştək.*

Aşığın gönül arzularını ifadə eden bu mısralarda derin və ateşli bir aşk vardır. Şiirde görüldüğü üzere, âşık sevgilisinin cefasından və bahtının dönmesindən ne kadar şikayətçi olsa da, “ümitsizlik maşûka” haramdır diyerek aşkıdan ümitsiz olmaz:

*Bütün eşq əhlinə bu bir məramdır,
Naümmidlik məşuqlara həramdır..."*

Derin muhabbetle, ateşli kalple seven bu âşık, kendindən uzaqta olan “güzellerin güzeli mihribanı” maşûkunun ayrılığına katlanamaz, onun hasretindən ağlar, dert və gamı gittikçe çoğalır və gözyaşları “sağanak yağmur gibi” akar. İnsanlar arasında kendine “dert ortağı” bulamayan âşık, dertlerini sevgilisine ulaştırmak için gözyaşlarına başvurur:

*Mənim göz yaşlarım, himmət edin siz,
Yarın məskəninə axıb gedin siz.*

*Ayağına düşüb nazlı nigarın
Yetirin ərzini bu biqərarın.*

*Ürəyim parçalanmış qəm əlindən,
Məgər zülfü əsir sübhün yelindən?*

*Hardan bir qafilə gəlsə, qərarınız
Sürünnəm mən, sürünnəm ixtiyarsız*

*Bu xəstə qəlbimin ahi, nəvası
Olar ol qafilənin zəng sədasi*

*Arayar, varmı yarın bir nişanı,
Arayar ol yeniyetmə cəvani.*

*Ürək göylər kimi əfğana gəlcək,
Gözümdən yaş axar gürşad yağıştək.*

Âşkında ümitsiz olmayan âşık sabah rüzgarına başvurarak rica eder; “İnleyen aşığın” durumunu yarine haber versin ve ona desin ki: “O gittikten sonra onun baharı hazana dönmüş, susamış adamın yana yana suyu aradığı gibi, o da mâşukunu yana yana arar, ayrılığa katlanamaz. Âşık, ayrılık derdine sabredemeyip, Mecnun gibi sahraya kaçmak istediği zaman, *qasid* (ulak) ona sevgilisinden mektup getirir:

*Ürəyim parçalanmış qəm əlindən,
Məgər zülfü əsir sübhün yelindən?*

*Haray, mənim bahar fəslim nə soldu?
Həyat çeşməm daha görünməz oldu.*

*İnan, sənsiz elə yannam, yaxıllam,
Mənim tək görməmiş təşnə bu əyyam.*

*Göründü bir qasid, yox-yox o candı,
Bu xəstə qəlbimə ruhi-rəvandı.*

*Qoy, üzün dönməsin cövri-fəraqdan,
Hicrimdə əl üzmə sən iştियाqdan.*

*Hələ əskilməmiş mehrin yanımda,
Sevdan başımdadır, zövqün canımda.*

*Səni unutmaram, fikrimi almış
Nə vaxt ollam o yarım ilə həmağuş.*

*Bütün eşq əhlinə bu bir məramdır,
Naiümmidlik məşuqlara həramdır*

Ayrılık derdine katlanamayan aşık, devrine qarşı isyana geçerek, kah aşığının cefa siteminden kah da kendi talihinden acı-acı sitem eder:

*Haray, ey çərx, əlindən, nə edərsən?!
Bu könlümü hər an dərdlə didərsən.*

*Mənə min dərdi verdin, yoxdu dərman;
Bir anlıq vəsl üçün bu qədri hicran?*

*Neçə min sinəyə dağlar çəkibsən,
Usanmazsan məgər bu cövrindən sən?*

Böyle zamanda yaşayan âşık hayatta güçsüzlüğünü görürken “*Nə olardı, məhəbbət olmayaydı! Olurdu kaş bu möhnət olmayaydı!*” kanaatine gelir. Elbette, bu kanaat onun yiğitliğindən değildir. “*Üzünü görməyə yox əldə imkan, Nə də gül dərmedim vəslin bağından*” mısralarından da görüldüğü gibi imkansızlığından yaratılmıştır.

Bağlı olduğu mühitte halini anlatmaya bir merhem bulamayan âşık “*Sən ey, aşıqlərin dərdinə məhrəm, Möhnətkəş insana ən yaxşı həmdəm,*” saydığı sabah rüzgarına yüz tutar, maşûkundan bir haber getirsin diye ona yalvarır:

*Ey ənbər qoxulu sübhün küləyi,
Xəbər gətir, sevindir bu ürəyi.*

*Mənim bu halıma rəhm eyləyib sən,
Tükənməz dərdimə imdad edəsən.*

*Gedib sən yanına ol zülmkarın,
Yetir peymanını aşıqi-zarın.*

*Onun vüsalına yetən zamanda
Tələsmə halımı şərhü bəyanda.*

*Əvvəlcə başına dolan onun sən,
Mənim əvəzimdə öp gözlərindən.*

Şiir, âşığın sakiyə müracaatı ve yüregindən gam pasını silmek için ondan “*camı gülgün*” ü istemesi ile sona erer:

*Gəl ey saqi, gətir bir cami-gülgün,
Ürəkdə pas tutan dərdimi silsin.*

*Şükür olsun ki, bəxtim də yar oldu,
Nə xoş əyyam, nə xoş ruzigar oldu*

Vazeh aşağıdakı şiirində sevgilinin güzellik vasıflarından söz eder. Ona görə sevgilinin boyunun yanında selvinin, gözlərinin yanında ceylanın, nefesinin yanında Şiraz'ın kokusunun hiçbir kıyməti yoktur:

*Qamətinin yanında sərvin qiyməti olmaz,
Maralın gözləri də gözlərinə tay olmaz.
Küləklərin gətirdiyi Şirazın ətri,
Nəfəsinin ətrilə, gülüm, yarışa bilməz.*
(Qamətinin Yanında... 81)

“Sənin Dodağından (7)” başlıklı şiirde şair, gerçək həyata bağlı olan hakiki aşkı dile getirir. O, sevgilisinin baxışlarını dünyaya işıq saçan güneşlə mukayese edərək, onun baxışlarını “en necib hissələrin açarı” “ömrünün-gününün baharı” sayar:

*Baxışın qəlbimə işıq, nur çilər,
Onunla dünyanı ağıl dərk edər.*
*Ən necib hissələrin açarıdır o,
Ömrümün-günümün baharıdır o!*

*Şirin arzularım göylərdən dərin,
Mənim sarbanımdır şux nəzərlərin.*

“Qovuşan Zamanda (6)” adlı şiirde, şair hakiki aşktan, soylu arzulardan doğan neşenin insana verdiyi zövki, manevi lezzəti qiymətləndirir. O, şəhvani ihtiraslardan yaratılan samimiyyətsiz, keçici hissələrə qarşı yabancısıdır:

*Ötərgi hissələrə amma vermə haqq.
Hər adi cismani nəşədən uzaq!
Bizim sevdamızın ülvi qüvvəsi,
Nəcib arzuların səsidir, səsi!*

Mirza Şefi Vazeh, 55 şiirini aşk temalı yazmışdır. Bu şiirlərin 13 tanesini gazəllər oluşturmaktadır. Şairin *** *Bu Kiçik...* (1), *** *Ağımla Qəlbimin...* (2), *** *Şərab Məclisində...* (3), *** *Günəş Işığını...* (4), *** *Yenə Gəldi...* (5), *** *Qovuşan*

Zamanda... (6), *** *Sənin Dodağından...* (7), *** *Küləklər İşlədir...* (8), *** *Göy Üzünü Bəzəyirsə...* (9), *** *Cənnət Qapıları...* (10), *** *Göydə Dövrə Vuran...* (11), *** *Sevinib Dolandıq...* (12), *** *Munis Gəncliyinin...* (13), *** *Cəhalət İçində...* (14), *** *İstədim Ki...* (15), *** *Qoy O Vaxta...* (16), *** *Biz Də Qucaqlağıb...* (17), *** *Nüfuz Eləyərdik...* (18), *** *Fələyin Çərxini...* (19), *Köhnə Məhəbbət* (20), *Var* (60), *Süsəni* (61), *Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehin Müşairəsi* (64), *Miqozərəd* (65), *Qəzal* (66), *Qəzal* (67), *** *Ta Key Del* (68), *Rübai* (70), *Rübai* (71), *Göstərər* (72), *Göstərər* (73), *Göstərər* (74), *Qəzal* (76), *Qəzal* (77), *Məktubun İntizarında* (78), *** *Həm İnkər...* (80), *** *Qamətinin Yanında...* (81), *** *Mənim Qəlbimdə...* (82), *** *Nə Mavi Göylərdə...* (83), *** *Nazlı Canan...* (85), *** *Ürkək-Ürkək...* (88), *** *İnana Bilmirəm...* (89), *** *Ayaqlarım Altında...* (92), *** *Oh, Qəlbim...* (102), *** *Arzumıza Çatmaq...* (106), *** *Sənin Sehlənmiş...* (109), *** *Məni Eşqin...* (111), *** *Elm Nadanlığı...* (116), *** *Azad Olaraq...* (117), *** *Qulak As...* (118), *** *Həqiqəti Danışmaq...* (119), *** *Həqiqi Müdrək...* (120), *** *Aşıqlər VarKi...* (125), *** *Qədəhim Şərab...* (129), *Qəzal* (130) adlı şiirleri aşk ve sevgi konulu şiirleridir.

3.2. Hakikat

Mirza Şəfi, yaratılışın amacını araştıran, düşünüb sorgulayan bir şairdir. Şiirlerinde hakikat ve doğruluğun yanında olan şair, “*Qoy Sən Həqiqəti (22)*” isimli şiirinde, zor olsa da hakikati müdafa etmək gerektiğini dile getirir:

*Qoy sən həqiqəti söyləyən zaman,
Qopsun min təhlükə, qopsun min tufan.*

*Gəl baxma bunlara, ey Mirzə Şəfi!
Uca tut daima arı, şərəfi.*

Mirza Şəfi'ye görə hakikati ifadə etmenin en iyi yolu şiirdir. Şiirle hakikat, hakikatle şiir kardeşdir:

*Qəlbimin, ruhumun qanadıyla mən,
Çıxdım aydınlığa zülmət gecədən.
Gördüm şəriyyətdə həqiqətimi –
Tapdım həqiqətdə şəriyyətimi.*

(*** Qəlbimin... 21)

Yani şair, hakikati şiirin estetize edilmiş hali olarak görmektedir.

Şairin *** *Qəlbimin...* (21), *** *Qoy Sən Həqiqəti...* (22), *** *Selləri Coşdurub...*(24), *** *İti Qılnc...* (25), *** *Düzlüklə Alçaqlıq...* (26), *** *Müdrilik Adamı...* (27), *** *Mal- Dövlət...* (28), *** *Özünü Şux Göstər...* (29), *** *Məni Sevənlərə...* (32), *** *EyBəşərin...*(33), ****Gülüüb Cavabını...* (34), *** *Sən Öz Mənliyinin...* (35), *** *Ələ QədəhAlsən...* (36), ****Tozu Qaldırsa...* (37),*** *İtir Ömrün...* (40), *** *Kobud Əllər...* (41), *** *Əgər Mənsəb...* (42), *** *Başqasının Barəsində...* (45), ****Cansız Bir Baş...* (46), *** *Gülüstandan Əsib...* (47), ****Tale Bir Təhfəni...* (48), *** *Şeir Deyən...* (49), *** *Nə Qədər Olsa Da...* (59), *** *Mən Oxuduqca...* (84), *** *Şərabdır İnsanı...* (103), *** *Gəl, Cavan Oğlan...* (115), ****Qulak As...* (118), ****Həqiqəti Danışmaq...* (119), *** *Qızılgül...* (122), *** *Bülbül Bağda...* (124), *** *Mən Nəfrət Edirəm...* (126), *** *Kim Ki...* (127) adlı şiirleri hakikat konulu şiirleridir.

3.3. İlmın ve Aklın Önemi

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde işaret ettiği temlerden biri de ilmin ve aklın önemidir. Vazeh öğretici ve eğitici kişiliği ile ilime ve akla kıymet veren bir hakikat insanıdır. Şair, birçok şiirinde, halkını ilim öğrenmeye, okul açmaya ve yeni gelişmelere açık olmaya davet ederken aynı zamanda cehaletin, bağınazlığın, tembelligin ve hurafelerin bırakılması yönünde de telkinlerde bulunur. O, ilmin ve aklın aracılığıyla cehalete adeta bir savaş açar. Şair, halkının eğitim ve ilimin rehberliğinde gelişebileceğini ileri bir seviyeye çıkacağını düşünmektedir. Bu konu etrafında yazılan şiirlerden biri "*Elm Nadanlığı... (116)*" adlı şiirdir. Bu şiirde, şair ilmin cehaleti ortaya çıkardığını, akılla davranmak gerektiğini ve bunun sonucunda da mutluluğa kavuşulacağını anlatmaktadır:

*Elm nadanlığı faş eləyir,
Ağılla davranmağı şeirdən öyrənməlisən
Gözəl danışmaq və dodaqlarındaki gözəllik.
Sənin qəlbinə səadət və sevgi gətirəcək.*

Mirza Şefi, "*Müdrilik Adamı... (27)*" adlı şiirinde bilgeliğin insanı mutlu ettiğini ancak ilmin öğrenilip arttıkça kederi arttırdığını; bunun karşısında ahmak kimselerin ise mutlu olduğunu; aklın ise bunu kıskanmadığını bildirmektedir. Yani Vazeh, ilme ve bilgiye sahip olan kimseleri daha idrak sahibi kimseler olarak

görmektedir. Bu kimselerin bilgiyi ve ilmi hayatlarına uyguladıklarında hayatın tüm çıplaklığının ve çarpıklığının daha fazla farkına varıp kendilerine dert edindiğini dile getirir. Şair, ilime ve bilgiye vakıf olmayan kimseleri ise ahmak olarak nitelendirir:

*Müdrilik adamı çox xoşbəxt edər,
Lakin elm artdıqca çoxalar kədər.
Bu dünya üzündə xoşbəxtdir axmaq,
Aqil həsəd etməz ona da ancaq.*

“Dindarlar Pis ... (108) adlı şiirinde ise şair, riyakar dindarların kötü amaçlarıyla dert çekip gamlı görünmeyi, ümitle yaşayan geleceği sevdiklerini, üstadların ise aklın gücünü sevdiğini bildirmektedir. İnsan, akli, basireti ve idrakı ile yaratılan bütün mahluktan üstündür. İnsan, aklın sayesinde yaratılışın sırrına varabilir, yaşamın anlamını, tüm varlığın esası olan hakikati kavramanın imkanına erişir. Şair, aklın gücünü seven üstadların karşısına akıl yetilerini kullanmayan ve ilimlerden haberi olmayan riyakar din adamlarını koymaktadır:

*Dindarlar pis əməllərini,
Dərd çəkən qəmli görünməyi,
Ümidlə yaşayan gələcəyi,
Ustadlar isə əqlin gücünü səvər.*

3.4. Kadın Özgürlüğü

Mirza Şefi'in şiirlerinde kadın özgürlüğü onun yaratıcılığında esas motiflerdendir. Vazeh'in toplumsal konulu şiirlerinin belirli bir kısmı kadın hukuksuzluğu aleyhine yazılmıştır. Vazeh, devrinin öncü aydınları gibi orta asırların feodal-manevi görüşlerine karşı çıkmış, eserlerinde Doğu kadınlarını manevi esaret altında saklayan, dini kural ve kaideleri, adet ve gelenekleri eleştirir. Şefi, bilhassa kadınların örtünmesi ve yaşamın içinden uzaklaştırılmaları konularına değinir.

Kendi güzelliği ve hikmeti ile hayatı, insan kalbini süsleyen kadın, İslam dininin hakim olduğu devirde köle bir mahluk gibi sayılsa da şairin eserlerinde vefalı, çalışkan, kendi hayat yoldaşına sadık bir varlık gibi dikkatleri çeker. O, kadını hayatta manevi yönden özgür, sevip sevilen bir insan gibi görmek, göstermek ister. Şair, kendi yaratıcılığını, devrinin adet ve geleneklerine, feodal-ruhani dünya görüşlerine itaat

etmez. Yaşadığı muhitte kadının insan yerine konulmadığını gören şair, şiirlerinde onların manevi özgürlüğünü arzular.

Vazeh, *Tulla Gəl Çadranı (53)*” başlıklı şiirinde, kadınların örtünmesine karşı çıkmaktadır. Vazeh’e göre, insanın manevi ve cismani güzelliği de bir hakikattir. Bu fitri tabii hakikati cemiyetten gizlemek, insanlığa büyük lekedir. O, şark kadınlarının esaret sembolü olan “çadrayı” (başörtü) “dar kafes” olarak adlandırarak, hicvedici bir üslupla itirazını bildirmiştir:

*Tulla gəl çadranı ... görünsün üzün
Gül də gizlədərmə de bağda özün?!
Səni qadir Allah, ey incə çiçək,
Yaratmış dünyaya verməkçün bəzək.*

*De, bunca lətafət, bunca məlahət,
Solsun dar qəfəsdə neyçün, nəhayət!
Tulla gəl çadranı ... bilsin ki, dünya
Yoxdur yer üzündə sənə tək əfət.*

Vazeh, kadının yüzündeki örtüyü, zulmet perdesi olarak görməkdədir, çağdaşlarını bu zulmet perdesini sıyıdırıp atmaya, hayatta cesur olmaya, gururla yaşamaya çağırır:

*Sənə, çadra kimi ey incə mələk,
Tək gecə zülməti olsun bürüncək.
Tulla gəl çadranı ... hüsnün tək hüsnü
İstanbul soltanı görməmiş belə!*

*Uzun sıx kirpiklər arasındakı,
O aydın gözlərin-nurlu piyalə.
Aç qara gözünü, çadranı tulla!
Həyatda cəsur ol, yaşa qürurla.*

Şairin yaşadığı dönemde de kadının serbest bir biçimde sevip-sevilməsi yasak idi. Yaşadığı çağların böyle adetlerine karşı çıkan şair, “*Rubai (69)*” isimli şiirinde bu konuyu şu şekilde dile getirir:

*Gər mərdi ze ma zəni darəd dust,
Yarist neku-bo eybəş nə nekust.
Əmma, ze çe ruy çon zəni mərdi xast,
Dər çeşme cahan pəlid-o bəd siyreyi ust.*

Kadın benliğini kıymetlendirmeyen, onları ağır işlere tahrik eden kişileri, nefretle hatırlayan şair, kadınların ağır hayatına, zor vaziyetine acır. “Doğuda Bin Bir Gün” eserinin bir yerinde F. Bodenştedt dağ köylerinde yaşayan kadınların ağır fiziki şartlarda altında çalışmasından konuşurken, Vazeh’in nasıl tutulduğunu, gücendiğini şöyle anlatır: “*Biz Ermenistan’da gördüğümüz kadınların ağır zahmetlerinden, onların büyük taşlardan soba dikmelerinden konuştuğumuzda; Mirza Şefi: -Ayıp olsun onların erkeklerine! –En çok kıymeti kadınlara vermek gerekir. Bu güzel mahlukun eziyet çekmesinde ancak erkekler günahkardırlar*” (Bodenştedt, 2014, s. 9).

Vazeh’in F. Bodenştedt’in “Doğuda Bin Bir Gün” eserinde yer alan hatıralarında kadınlar hakkında dedikleri dikkat çekicidir: “*Kadına kalben, ne kadar bağlanırsan, bir o kadar onu yakından tanırırsın, öğrenirsin. İyi tanıdıktan sonra, bir o kadar da çok seversin. Ne kadar çok onları seversen, bunun karşılığında, onlar da bir o kadar bizi severler. Çünkü asıl aşka onlar karşılık verirler. En yüce aşk akıl demektir. Bu dünyada kadından büyük ne olabilir? Kadın yeryüzünde Allah’ın hakiki varlığıdır. Güzel kadının elini öpmek en tatlı yemeklerden üstündür. Onlar mutluluk tacının en kıymetli taşlarıdır. Kim ki onların taraftarıdır, hayatta onlarıdır. Kadınlar o zaman güzelleşir, çiçek gibi açar ancak onu besleyip korursan*” (Bodenştedt, 2014, s. 10).

3.5. Tenkit

3.5.1. Din Adamları

Mirza Şefi’nin tenkit şiirleri arasında işlediği en önemli konulardan biri de dini kötüye kullananlardır. Vazeh, insanların bu konuda uyanması ve bilinçlenmesi için mücadele etmiş bu nedenle dinsizlikle suçlanmıştır. Şair, dönemindeki toplumsal aksaklıkları, çarpıklıkları, hurafeleri, dogmaları ilerlemeye engel görerek şiirlerinde en çok bağnaz, batıl hurafelerle, asıl dini inançları karıştırıp, cahil halkı korkutan, müspet bilimlere karşı çıkan düzenbaz din adamlarını eleştirmiştir. Bu tür din adamlarının

gerçek yüzünü ortaya çıkararak, çağdaşlarını da etkilemiş, onlara karşı nefret hissi uyandırmıştır.

Şair, bilim ve ilimden uzaklaşıp hurafelerden medet uman halkın karşısına eğitimi koyar. Mirza Şefi, bu amaç doğrultusunda halkı uyandırmak ve eğitmek için çaba gösterir. O, kendisi ile tenkit ettiği din adamları arasındaki farkı şöyle açıklar: *“Benim ile din adamları arasındaki fark nedir? Her ikimiz de halk karşısında nasihatla aklımızın yükünden kurtulmaya çalışırız: Ben şarkılarım ile, o iğrenç civıltı ile; onun yüreği kalın et içerisinde öyle derin gizlenmiştir ki, hiçbir zaman hiçbir şey onun yüreğinden dışarıya çıkmaz; ben ise yüreğimi dilimde gezdiririm. O beni gizlice dili ile azarlamayı sever, ben ise açıktan açığa onu ifşa ederim; ben onun gazabından korkmam o benim alayımından daha çok korkar”* (Əliyeva, 2013, s. 84).

“Bu Dünyanın Kədərini (30)” başlıklı şiirde, şair, halkı bilgilendiren ulema sınıfını, gerçeği yansıtmayan eylem ve fikirlerinden, cehalet ve taassuplarından dolayı bu dünyada sadece derdi arttıran kimseler olarak görmektedir. Onların her söylediğini “hile” olarak adlandırır. Bazı din adamları anlaşılmayan duaları, mucizeleri ile halkın azabını artırmaktadır. Okuyucuya seslenerek dünyayı bu dert ve gamdan bir an önce kurtarılması yönünde telkin eder:

*Fəlakətə, işgəncəyə, kədərə,
Üstün gəlib qılinc çəkmək gərəkdir.
Ümid bağla sən bir yolluq hünərə,
Üləmlər nə desələr, kələkdir.*

*Anlaşılmaz möcüzənlə, duanla,
Sən artırma bu dünyada ələmi!
Qoy məqsədin bir şey olsun... gəl anla,
Tez ol qurtar dərdü-qəmdən ələmi!*

Şair, din adı altında hurafeleri tebliğ eden şairlerin şiirlerine de riyakar din adamların anlaşılmasız mucizeleri gibi, kulak asmanın manasızlığını *“Nəğməsindən (50)”* adlı şiirde şu şekilde dile getirir:

*Nəğməsindən məscid havası gələn şairlərin,
Başları boşdur yəqin, ağılları deyil dərin.*

Vazeh, molla ile konuşmasından ibaret olan “*Bir Gün Gedirdim (58)*” isimli şiirinde, bu yalancı hakikat taraftarlarına kendi nefretini açık bir şekilde bildirir:

*Bir gün gedirdim mən bir dalda yolla,
Nə qafıl qarşıma çıxdı bir molla.*

*-Ay Mirzə, xeyir ola, nə olmuş yəni,
Heç görmək olmayır məsciddə səni?*

*-Çünkü əziz dostum, qaralır qanım,
Səni görən kimi azır imanım.*

“*Min Ev Yıxıb (62)*” adlı şiirde, Vazeh, dinin özünü kavrayamamış, riyakar, gösteriş meraklısı din adamlarını sert bir dille uyarır:

*Min ev yıxıb, tikirsiniz bir boş minarə,
Ərşə çıxıb, qonaq gedin pərvərdigarə.*

Şair, “*Xəsisliklə (79)*” başlıklı şiirinde, müftünün sergilediği olumsuz davranışları konu edinmektedir. Vazeh, müftüyü, insanları cehennem azabı ile korkutan, ağzından cehennem sözünü düşürmeyen biri olarak tanımlar. Akıllı insanın ise bu durum karşısında korkmadığını ve kendisinin de hiçbir zaman ona uymadığını anlatmaktadır:

*Xəsisliklə vurub ömrünü başa,
O dünyada cənnət axtarır nadan.
Bizi cəhənnəmlə qorxudur müfti,
Qorxmaz boş sözlərdən ağıllı insan.
Müftinin nə qədər olsa əfsunu,
Uymaz Mirzə Şəfi ona heç zaman.*

3.5.2. Şah, Bey ve Yöneticiler

Çağdaşları olan diğer şairler gibi Mirza Şefi Vazeh de devrinin çirkinliklerini ifşa etmek için hicvini bir araç olarak kullanır. Hicivlerinde en çok tenkit ettiği kişilerden biri zorbalıklarıyla meşhur Safevi hükümdarı Şah Abbas ve Mehemed

şahın baş veziri, Rus seyyahı Beryozi'nin "İran'ın Rişeylisi" diye adlandırdığı "Mirza Hacı Ağası Han"dır.

"Şah Abbasın (55)" adlı şiirde şair, cemaatin avamlığından istifade ederek, onu esarete saklayan zalim Şah Abbas'ı ağır bir dille eleştirir. Bu durum karşısında halkı zulme boyun eğmemeye, zulümkardan korkmamaya ve cesaretli olmaya çağırır. Onun fikrinde, halk kendi değişmezse, şahın iyiye doğru değişmesini ümit etmek saflıktır:

*Şah Abbasın bir vaxt zülmü yetmirdi sona,
Kim gəldi tullayırdı bir-bir zindana.
Məsləhətə qulaq asmaz, fikri qan idi,
Tanrısından üzü dönmüş hökmran idi.*

*Sığmayırdı yerə-göyə şahlıq vüqarı,
Vəhşi kimi parçalardı qulluqçuları.
O müstəbid hökm eləyib yerin üzünə,
Allah kimi baxırdı o, özü-özünə.*

*Şahdan xeyli zülm çəkmiş müğənni Səlim,
Dedi bir gün yuxarıya qaldırıb əlin:
Ay camaat, dözürsünüz neyçün bu qədər,
Şah axmaqdır, siz özünüz ondan beşbetər!*

*Hədə-qorxu bəsdir daha! Bir nəfər murdar,
Bu qədərin əl-qolunu bağlayar?!"
"Şah-güclüdür! Biz neynəyək özün de bari
"Ələ salın, sınıb getsin tamam vüqarı,*

*Siz dəyişin, qorxub sizdən o da dəyişər,
Yoxsa ona heç bir tədbir eyləməz əsər".
Dünyagörmüş müğənninin haqlı sözləri,
Açdı sanki birdən-birə bağlı gözləri.*

Mirza Şefi'ye görə, halk padişahın noksanlıklarına bakıp gülmezse padişah düzəlmez:

*Səhəri gün şah yenə də təkəbbür ilə,
Tərk eləyib sarayını çıxarkən çölə
Baxıb ona qəhqəhəylə güldü camaat,
Şah bu işə heyrət etdi, donub qaldı mat.*

Zalim padişaha bu şəkildə tepki vermək doğru değildir. Halkı dəyişirmək üçün köklü bir isyana ihtiyaç vardır. Mirza Şefi'ə görə devletin zayıflığı vezir və vekillərin cahilliyinə bağlıdır. Ahmak şahın bir akıllı sözüne ülkenin bütün cahil adamları sevinir.

Mirza Şefi'dən "Padişah nasıl adamdır"- diye sorduklarında "*Bir Mirzə (54)*" adlı şiirinde şöyle cevap vermiştir:

*Bir Mirzə üz tutub soruşdu məndən:
"Bizim şah haqqında nə fikirdəsən?
Söylə genişdirmi ondakı ürək,
Sazdırmı ağılı da qulaqları tək?"*

*O da bir adamdır qalanlar kimi, -
Əba, əmmaməsi olanlar kimi.
Xalqın cahil, qorxaq, kor olduğunu
Bilib cəhalətdə saxlayar onu"*

"Tulla Mirzə Şəfi... (56)" adlı şiirinde ise şair, saray hayatına, riyakarlığa nifrət eder, insanları adaletli olmaya çağırır:

*Bax gör, Mirzə Hacı Ağası birdən
İranda nə böyük bir cənab olub!
Əvvəl seçilməzdi heç birimizdən,
İndisə sinəsi nişanla dolub!*

Mirza Şefi, çağdaşlarına samimi, özenli, hassas və dost olmayı, manasız önemsiz şeylərdən uzaklaşıp halk için faydalı işlər yapmayı tavsiye etməkdir. İnsanları doğruluğa, dürüstlüğe və sır saklamaya çağıran şair, "*Başqasının Barəsində (45)*" şiirinde gıybet, yalan, söz yaymaq və ev yıkmak gibi ahlaki kusurları kötüleyerek şu şəkildə dile getirir:

*Başqasının barəsində pis söz eşitsən,
Onu yayma heç bir zaman möhkəm saxla sən.
Asandırsa başqasının evini yıxmaq,
Çox çətindir amma, daşı daş üstə yığmaq.*
(*** Başqasının Barəsində...45)

3.5.3. Şair Mirza Yusuf

“*Mirzə Yusif (93)*”, “*Mirzə Yusif Çox (94)*” ve “*Ziyalı Adama (96)*” adlı bu şiirlerde, Mirza Şefi, çağdaşı Mirza Yusuf’un “*Hâfız-ı Şirâzî*”, “*Abdurrahmân-ı Câmî*” ve “*Sâdî-i Şirâzî*” gibi şairlerin fikirlerini tekrar etmesini ve taklitçi şiirler yazmasını tenkit eder. Mirza Şefi’ye göre hakiki şairin eseri, orijinal hayallerin ve fikirlerin ürünü olmalıdır:

*Ziyalı adama bənzəyir Mirzə Yusif,
Gah Hafizi oxuyur, gah da Qurani,
Gah Camini oxuyur, gah da “Gülüstan”ı,
Gah Xaqaniyə, Sədiyə atır göz,
Hərədən bir üsul, hərədən bir söz,
Hərədən bir gözəl misra götürür.
Sonra özgələrin dediklərindən
Özüyçün bir şeir çələngi hörür.*

3.6. Sosial Adaletsizlik

İnsanlık tarihinin en büyük sosyal sorunlardan biri olan yoksulluk, Mirza Şefi’nin şiirlerine de konu olmuştur. Şair, yoksulluk kışkacından kurtulmanın yolunu müdriklikte, akılda, insanın sağlam iradesinde ve maneviyatında görür.

Şair, yoksulluğa dünyadaki en büyük, hatta ölümden de dehşetli bir hadise gibi bakar:

*Nə qədər olsa da qəm, qüssə, kədər,
Dünyada dərd varmı yoxsulluq qədər?
Yazıq insanları bu dərdli tilsim
Qoymur nə yaşasın, nə də ki, ölsün.*

Mirza Şefi'ye göre yoksulluk, en sağlam adamın bile gururunu kırar:

*Məhv edib insanın diləklərini,
Tökürür ömrünün çiçəklərini.
Ən möhkəm adamın girib qəsdinə,
Qırır qürurunu dəyib şəstinə.*

3.7. Emek

Devrinin tembel adamlarını keskin bir dille tenkit eden şairin şiirlerinde emek hususi bir yer tutmaktadır. Şair, “*Ey Başərin (33)*” şiirinde emeği “göklerin ilk töhfəsi”, “müdrüklerin ilk arzusu” olarak yüceltip adlandırarak, akıllı adamlar için zahmeti asıl yaratıcılık olarak görürken aynı zamanda beşerin cahilliğinden kurtuluş yolu olarak sayar:

*Ey başərin xilasına edilən kömək, -
Ey göylərin ilk töhfəsi, sevimli əmək!
Sənə xidmət edənlərə təsəllisən sən,
Müdrüklərin ilk arzusu, ilk istəyisən.*

Vazeh “*Mal- Dövlət (28)*” başlıklı şiirinde, çağdaşlarını şerefle emekle yaşamaya çağıraraq göstərir ki, hayatın güzelliği ve manası zahmettedir. Zahmetsiz kazanılmış servet insana mutluluk getirməz, insan yalnız kendi eliylə kazandığı servetin varlığından lezzət alabilir:

*Mal-dövlət vərəsəlik olsa da, asan,
Zəhmət çəkib bir ev tikmək müşğüldür yaman.*

*Babaların, nənalərin şanı-şöhrəti,
Nəvələrin qürurunu artırır qəti!*

*Lakin, verər insanlara əsl ləzzəti,
Öz əliylə qazandığı varı-dövləti.*

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. DİL VE ÜSLUP

4.1. Kelime Türleri ve Sıklıkları

“Sıklık, bir dilin sözcüklerinin diğer sözcüklere oranla daha çok ya da daha az kullanılması demektir” (Aksan, 1998, s. 20). Bir dilin kullanım kolaylığı, anlatım zenginliği gibi tarafları değerlendirilirken, kelime sıklığını da göz önünde tutmak gerekir. Nitekim kullanılan sözcükler ve bu sözcüklerin sıklık değerleri şairin hem üslubunu hem de sanatını deşifre eder. Şiirlerdeki kelimelerin sıklık çalışması ise şairin söz varlığı, üslup ve zihin dünyasını yansıtan kelimeleri ortaya çıkarması bakımından önemlidir. Mirza Şefi Vazeh’in çalışmada ele alınan şiirlerinin sayısı 130’dur. Bu bölümde şairin, yazdığı 130 şiirdeki kelime türleri ve kullanım sıklıkları saptanmış ve toplam 7734 kelime tespit edilmiştir. Çalışmada yer alan bu kelimeler, gramer yapıları ve belli anlam özelliklerine göre gruplandırılmış ve kullanım sıklıkları verilmiştir. Kelimeler; adlar, sıfatlar, zamirler, zarflar, edatlar, bağlaçlar, ünlemler, fiiler, fiilimsiler, ikilemeler ve deyimler şeklinde sınıflandırılmıştır. Kelimelerin büyük bir kısmını oluşturan adlar, Vazeh’in şiirlerinde önemli bölümünü oluşturur. Bu nedenle adlar, kendi içerisinde anlam hususiyetlerine göre şu şekilde tasnif edilmiştir:

- Aile, Akraba ve Unvan Adları
- Aşk, Sevgi, Mutluluk, Güzellik ile İlgili Adlar
- Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar
- Edebiyat ile İlgili Adlar
- Müzik ile İlgili Adlar
- Din ve İnanç ile İlgili Adlar
- Eğitim ve İlim ile İlgili Adlar
- Eşya, Araç-Gereç Adları
- Giyim-Kuşam ile İlgili Adlar
- Gökyüzü ve Gök Cisimleri ile İlgili Adlar
- İnsan Bedeni ve Organ Adları
- Mekan Adları

- Meslek Adları
- Nitelik Adları
- Renk Adları
- Miktar Adları
- Boyut Adları
- Tabiat ve Tabiat Olayları ile İlgili Adlar
- Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Adlar
- Doğa Olayları İle İlgili Adlar
- Bitki ve Çiçek Adları
- Hayvan Adları
- Topluluk Adları
- Yerleşim Birimleri Adları
- Yiyecek ve İçecek Adları
- Zaman Adları
- Özel Adlar
- Özel Şahıs Adları
- Tarihi Şahıslar
- Efsanevi Şahıslar
- Hikaye Kahramanları
- Şairler
- Özel Yer Adları

İncelenen şiirlerde zengin bir söz dağarcığına sahip olan Mirza Şefi Vazeh'in daha çok isim ve isim soylu kelimeleri kullandığı görülmektedir. Şairin kullandığı kelime kadrosunun çoğunluğunu Türkçe kelimeler oluştururken onu Arapça, Farsça ve Batı kökenli kelimeler izlemektedir. Vazeh, şiirlerinde Türkçe kelimeleri en fazla fiil seviyesinde kullanmayı tercih etmiştir. Şiirlerde Arapça kelimelerin alınma kelimelerden içerisinde daha fazla olduğu, Türkçe kelime sayısının da Farsça kelime sayısından fazla olduğu görülmektedir. Şiirlerde Batı dillerinden alınmış kelimelerin az sayıda kullanıldığı da dikkat çekmektedir. Vazeh'in şiirlerinde öne çıkan dil özelliklerinin biri de Azerbaycan Türkçesine ait ses karakterlerine ve değişimlerine/benzeşimlerine rastlanmasıdır.

4.2. Adlar

4.2.1. Aile, Akrabalık ve Unvan Adları

Vazeh'in şiirlerinde farklı 42 adet aile, akrabalık ve unvan adları bulunmaktadır. Bu adlar şiirlerde toplam 117 kez kullanılmıştır. Vazeh'in bu bölümde en çok tekrarladığı ad *şah*'tır. Şiirlerinde kadının özgürlüğüne ve hukuki haklarına değinen Mirza Şefi, bu kelimeler içinde ikinci olarak en sık *qız* adına yer vermiştir.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı aile, akrabalık ve unvan adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

afət “afet, güzel kadın” (1 defa), *arvad* “eş” (4 defa), *ağa* (2 defa), *aşiq* “aşık” (9 defa), *baba* (1 defa), *bəndə* “köle” (1 defa), *bikəs* “bikes, kimsesiz” (2 defa), *canan* (7 defa), *dilbər* “dilber” (1 defa), *dildar* (2 defa), *dost* (8 defa), *əsir* “esir” (1 defa), *hökmran* “hükümdâr” (1 defa), *xan* “han” (1 defa), *xanım* “hanım” (1 defa), *xaniman* “hanüman” (1 defa), *kinyaz* “prens” (1 defa), *kölə* “köle” (1 defa), *qız* “kız” (8 defa), *qonaq* “konak, misafir” (4 defa), *qul* “kul” (1 defa), *qulluqçu* “hizmetçi” (1 defa), *mehman* “misafir” (2 defa), *mehriban* “dost” (2 defa), *məst* “sarhoş” (5 defa), *məşuq* “mâşuk, sevgili” (1 defa), *müdrük* (8 defa), *nənə* “nine” (1 defa), *nəvə* “neve, torun” (1 defa), *nigar* (3 defa), *padşah* “padişah” (1 defa), *saqi* “saki” (1 defa), *sevgili* (4 defa), *sələf* “selef” (1 defa), *sərxoş* “sarhoş” (3 defa), *sultan* (4 defa), *şah* (15 defa), *oğlan* (2 defa), *ustad* “üstad” (1 defa), *uşaq* “uşak, çocuk” (1 defa), *vəkil* “vekil” (1 defa), *vəzir* “vezir” (1 defa).

Babaların, nənələrin şanı-şöhrəti,

Nənələrin qürurunu artırır qəti!

(*** Mal- Dövlət... 28)

Mən oxuduqca şərqişlərimi,

Qızların sevincdən qəlbi kövrələr.

Zümrüd tək incə sözlərim,

Saplara düzülüb sevinc gətirər.

(*** Mən Oxuduqca... 84)

4.2.2. Aşk, Sevgi, Mutluluk ve Güzellik ile İlgili Adlar

Mirza Şefi, aşk, sevgi, mutluluk ve güzellik ile ilgili 66 ad kullanmıştır. Bu adlar şiirde toplam 412 kez tekrarlanmıştır. Kullanım sıklığı en yüksek olan bölümdür. Bu bölümde en çok kullanılan ad şiirlerde yer alan *eşq*dir. Görüldüğü üzere şair, hayatının ve şiirlerinin merkezine âşkı koymuştur.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı aşk, sevgi, mutluluk, güzellik ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

afət “afet, güzel kadın” (1 defa), *aşiq* “aşık” (9 defa), *aşina* “dost” (1 defa), *busə* “buse” (6 defa), *canan* (7 defa), *dil* “gönül” (2 defa), *dilbər* “dilber” (1 defa), *dildar* (2 defa), *dilruba* “dilruba” (1 defa), *divanə* “divane” (2 defa), *dost* (8 defa), *eşq* “aşk” (40 defa), *əhli-eşq* “ehl-i aşk” (1 defa), *fərəhli* “ferahlı” (1 defa), *gözəl* “güzel” (31 defa), *gözəllik* “güzellik” (29 defa), *həmdəm* (1 defa), *hüsn* (4 defa), *xoş* “hoş” (25 defa), *xubliq* “hubluk” (1 defa), *xuraman* “huraman” (1 defa), *kef* “keyif” (1 defa), *könül-könül* “gönül-gönül” (1 defa), *könül* “gönül” (5 defa), *qəlb* “kalp” (31 defa), *qəşəng* “güzel” (1 defa), *ləzzət* “lezzet” (4 defa), *macəra* “macera” (2 defa), *məhriban* “dost” (2 defa), *məhribanlıq* “dostluk” (1 defa), *məşuq* “mâşuk” (1 defa), *meyil* (2 defa), *məftun* “meftun” (1 defa), *məhəbbət* “muhabbet” (18 defa), *məxmur* “mahmur” (3 defa), *mələhatli* “melahetli, güzel” (1 defa), *məsud* “mesut”(1 defa), *nazəndə* “nazende” (1 defa), *nazənin* “nazenin” (1 defa), *naz* (6 defa), *nazlı* (4 defa), *nəşə* “neşe” (3 defa), *nəzakət* “nezaket” (1 defa), *nəzər* “nazar, bakış” (6 defa), *nigar* (3 defa), *sadiq* “sadık” (2 defa), *sevda* (12 defa), *sevgi* (9 defa), *sevinc* “sevinç” (14 defa), *səadət* “saadet” (7 defa), *sırdaş* (1 defa), *şad* (2 defa), *şeyda* (2 defa), *şən* (3 defa), *şənlik* “şenlik” (1 defa), *şirin* (12 defa), *şux* “şuh” (3 defa), *tərif* “tarif, övgü” (2 defa), *töhfə* “hediye” (5), *türfə* (1 defa), *ümid* “ümit” (8 defa), *ürək* “yürek” (20 defa), *yaxşı* “iyi” (12 defa), *yaxşılıq* “iyilik” (2 defa), *yar* (18 defa), *zərif* “zarif” (4 defa).

İndi dərk edirəm başqa cür, qəti

Eşqi, səadəti və məhəbbəti.

Səni istər ikən gətirmək ələ,

Mən özüm olmuşam qarşında kölə...

(*** Sevinib Dolandıq ... 12)

*Mən yarın xəstəliyəm, eşqdən özgə demə söz,
Məni dildarımın eşqi beləcə saldı çölə.*

Qəzəl (130)

4.2.3. Bilim ve Sanat ile İlgili Adlar

4.2.3.1. Edebiyat ile İlgili Adlar

Klasik edebiyatın etkisiyle şiirlerini yazan Vazeh, edebiyat ile ilgili 19 adı şiirlerinde toplam 77 defa kullanmıştır. *Söz*, en sık tekrarlanan addır. Kullanım sıklığı açısından onu 16 tekrarla izleyen *şiir*dir.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı edebiyat ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

dastan “destan” (1 defa), *Gülüstan* “Gülistan” (1 defa), *heca* “hece” (1 defa), *ilham* (3 defa), *kəlam* “kelam” (1 defa), *kəlmə* “kelime” (1 defa), *qafiyə* “kafiye” (2 defa), *qəzəl* “gazel” (1 defa), *ləfz* “lafız, söz”(1 defa), *məna* “mana” (4 defa), *mənalı* “manalı” (1 defa), *misra* “mısra” (1 defa), *namə* “mektup” (9 defa), *sətir* “sətir” (1 defa), *söz* (25 defa), *şair* (5 defa), *şeyr* “şiir” (16 defa), *şeriyət* “şiir” (2 defa), *üsul* “usul” (1 defa).

*Şeyr deyən bir kimsənin sərrafdırsa əgər gözü,
Tapar əsil fikir üçün lazım olan əsil sözü.
Əsil şair olan kimsə, söz önündə qalmaz naçar,
Əsil evin qapısına tapıb salar əsil açar.*

(*** Şeyr Deyən... 49)

*Qulağı oxşayan boş hecalardan,
Min cürə uydurma macəralardan,
Min dəfə çeynənmiş qafiyələrdən,
Şeyr quraşdırıb mızıldayanlar!
Sizə şair kimi min nifrətim var!*

(*** Qulağı Oxşayan... 51)

4.2.3.2. Müzik ile İlgili Adlar

Vazeh, müzik ile ilgili 17 farklı adı şiirlerinde toplam 69 kez tekrarlamıştır. Bu 17 ad içinde en çok tekrarlanan *nəğmə* “nağme” kelimesidir. *Nəğmə* şiirlerde toplam 40 kez kullanılmıştır. Onu ikinci olarak takip eden ad 8 tekrarla *səsdır*.

Aşağıda Vazeh’in şiirlerinde kullandığı müzik ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

ahəng “ahenk” (4 defa), *ahəngli* “ahenkli” (1 defa), *cərəs* “çan” (1 defa), *mahnı* “şarkı” (1 defa), *müğənni* “muganni, şarkıcı” (2 defa), *ney* (1 defa), *nəğmə* “şarkı” (40 defa), *nəğməkar* “nağmekar” (2 defa), *nəva* “ses” (1 defa), *rəqs* “raks” (1 defa), *rəqsan* “dans” (1 defa), *səs* “ses” (8 defa), *səda* “ses” (1 defa), *şərqi* “şarkı” (1 defa), *təranə* “ezgi” (2 defa), *tənbur* “tambur” (1 defa), *zəng* “zil” (1 defa).

*Mey iç, Mirzə Şəfi, dayanma gəl boş,
Ol meylə, sevdəylə, nəğməylə sərxoş.
Yalnız nəşə çağı coşar nəğmələr,
Odur ki ey nəğməm, nəşələnib coş?
(*** Cəhalət İçində ... 14)*

*Bu xəstə qəlbimin ahi, nəvası
Olar ol qafilənin zəng sədası.
Məktubun İntizarında (78)*

4.2.4. Din ve İnanç ile İlgili Adlar

Şairin incelenen şiirlerinde birçok dini kelime ve kavramlar mevcuttur. Mirza Şefi’nin kullanmış olduğu dini kelime ve kavramlar, onun dini ve manevi dünyasının yansımaları olmakla birlikte, İslamiyet’e bağlı, mukaddes değerlere önem veren bir şair olduğunun da göstergesidir. Şair, şiirlerinde din ve inanç ile ilgili farklı 71 adı toplamda 203 defa kullanmıştır. Bu kelimeler arasında en çok tekrarlanan *Allah* ve *nur* adlarıdır. Vazeh şiirlerinde Allah’ın adını sık sık geçirir, Allah’a sığınır, Allah’a yalvarır ve onunla konuşur.

*Uzaq olmaq üçün dinin pis əməllərindən,
Daim Allaha dua edib yalvarıram mən.*

*Deyirəm məhəbbətdən qəlbim qoy cana gəlsin,
Meyin özü məni pis əməllərdən gözləsin!*
(*** Müəllimim Hafız... 87)

*Allah da onlardır.
Lakin mən deyirəm: Allah pis əməllərdən uzaqdır,
Nifrət Allahsızlıqdır, məhəbbət Allahlılıq!*
... (***) Mən Oxuyanda... 97)

Vazeh'in "Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehin Müşairəsi (64)" adlı şiirində keçən "Səbzpuş olmuş qəddin rüxsari-atəşgün ilə, Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərir" mısralarında Kur'an-ı Kerim'de anlatılan Hz. Musa'nın kıssası hatırlatılmışdır. Burada yer alan "Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərir" sözləri ilə Allah'ın Tur Dağı'nda Hz. Musa ilə konuşmasına telmihte bulunulmuşdur.

Şair "Min Ev Yıxıb (62)" başlıklı şiirində yobaz din adımlarının tutumlarını böyük bir ustalık ve cesaretle eleştirmişdir. Hakiki müminin, İslam kültürünün bir parçası olan minare dikmekle değıl, Allah'a ulaşmakla gerçekteşeceğini ifade etmişdir.

*Min ev yıxıb, tikirsiniz bir boş minarə,
Ərşə çıxıb, qonaq gedin pərvərdigarə.*

Mirzə Şəfi, "Xəsisliklə (79)" başlıklı şiirində ise müftünün insanları cəhennem azabı ilə korkuttuğunu, ağızından cəhennem sözünü düşürmediğini anlatmaktadır:

*Xəsisliklə vurub ömrünü başa,
O dünyada cənnət axtarır nadan.
Bizi cəhənnəmlə qorxudur müfti,
Qorxmaz boş sözlərdən ağıllı insan.
Müftinin nə qədər olsa əfsunu,
Uymaz Mirzə Şəfi ona heç zaman.*

*Qabaqlar dini xurafata qarşı çıxan üsyankar sələflər
İndi bizə aydın olan həqiqətin müjdəçiləri idilər.
Peyğəmbərin iti qılıcından da iti qılınca malikik.*
... (***) Bizi Hər Tərəfdən... 91)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullanılan din ve inanç ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

Allah (15 defa), *amin* (1 defa), *büt* “put” (3 defa), *cəhənnəm* “cehennem” (4 defa), *cənnət* “cennet” (9 defa), *dərgah* “dergah” (1 defa), *din* (2 defa), *dindar* (1 defa), *dini* (2 defa), *əhli ürfan* “irfan ehli” (1 defa), *əhsən* “şükür” (2 defa), *əməl* “emel” (8 defa), *əmr* “emir” (4 defa), *əzab* “azap” (1 defa), *günah* (6 defa), *günahkar* (2 defa), *Haqq* “Hakk” (4 defa), *halal* “helal” (1 defa), *həqiqət* “hakikat” (1 defa), *həram* “haram” (2 defa), *hikmət* “hikmet” (10 defa), *himmət* “himmet” (1 defa), *huri* (2 defa), *xeyir-dua* “hayır-dua” (1 defa), *xuda* “Huda” (1 defa), *xurafat* “hurafeler” (2 defa), *ibadət* “ibadet” (1 defa), *ilah* (1 defa), *iman* (2 defa), *inam* “nimet” (2 defa), *kəfər* “kafir” (1 defa), *kəramət* “keramet” (1 defa), *küfr* “küfür” (2 defa), *qadir* “Kadir” (1 defa), *qəybət* (1 defa), *qul* “kul” (1 defa), *Quran* “Kur’an” (2 defa), *qüdrət* “kudret” (2 defa), *mehrab* “mihrap” (1 defa), *məscid* “mescit” (3 defa), *Məsih* “Hz. İsa” (2 defa), *mələk* “melek” (6 defa), *minarə* “minare” (1 defa), *molla* (6 defa), *möcüzə* “mucize” (1 defa), *mömin* “mümin” (1 defa), *Musə* “Hz. Musa” (1 defa), *müfti* “müftü” (5 defa), *müqəddəs* “mukaddes” (4 defa), *müsəlman* “Müslüman” (1 defa), *nur* (16 defa), *pərvəndigar* “perverdigar” (1 defa), *peyğambər* “peygamber” (2 defa), *riya* (1 defa), *riyarlıq* “riyakarlık” (3 defa), *ruh* (8 defa), *səbr* “sabır” (1 defa), *səcdə* “secde” (2 defa), *şeyx* “şeyh” (2 defa), *şeytan* (2 defa), *şükür* (1 defa), *Tanrı* (2 defa), *tapınma* (1 defa), *təcəlligah* “tecelligah” (1 defa), *Tuba* (1 defa), *üləma* “ulema” (1 defa), *ülvi* “yüce” (3 defa), *vəhdət* “vahdet” (1 defa), *yaradan* (3 defa), *zahid* (2 defa), *zahirpərəst* “zahirperest” (1 defa).

4.2.5. Eğitim ve İlim İle İlgili Adlar

XIX. asır Azərbaycan Edebiyatı tarihinde maarifçilik harekâtının önemli temsilcilerinden biri olan Mirza Şefi Vazeh, eğitim ve ilim ile ilgili farklı 17 adı toplam 65 kez kullanmıştır. Bunlar arasında en fazla kullanılan 15 sıklık derecesiyle *akıl*'dir.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullanılan eğitim ve ilim ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları verilmiştir:

ağıl “akıl” (15 defa), *cahil* (1 defa), *cəhalət* “cehalet” (2 defa), *dəftər* (1 defa), *dərrakə* “idrak, anlayış” (1 defa), *dərs* “ders” (1 defa), *elm* “ilim” (2 defa), *fikir* (5

defa), *hikmət* “hikmet” (10 defa), *ürfan* “irfan” (1 defa), *kitab* “kitab” (1 defa), *qeyrət* “gayret” (2 defa), *müdrük* “müdrük, bilge” (8 defa), *müdrüklük* (7 defa), *müdrüknamə* “hikmetname” (1 defa), *nadan* “cahil” (6 defa), *nadanlıq* “cahillik” (1 defa).

*Müdrüklük adamı çox xoşbəxt edər,
Lakin elm artdıqca çoxalar kədər.
Bu dünya üzündə xoşbəxtdir axmaq,
Aqil həsəd etməz ona da ancaq.*
(*** Müdrüklük Adamı...27)

*Elm nadanlığı faş eləyir,
Ağılla davranmağı şeirdən öyrənməlisən.*
... (***) Elm Nadanlığı... 116)

4.2.6. Eşya, Araç-Gereç Adları

Mirza Şefi'nin şiirlerinde 41 farklı eşya, araç-gereç adı toplamda 76 defa geçmektedir. Şair şiirlerinde genellikle benzetme yönüyle eşya, araç-gereç adları kullanarak en fazla *qədəh*, *güzgü* ve *qılinc* gibi adları zikretmiştir. Bilhassa kadeh olduğca sık kullanılmıştır. Vazeh'in şiirlerinde sıklıkla şaraba yer vermesi kadehi de beraberinde getirmektedir. Klasik edebiyatımızda içki içmeye yarayan bardak anlamına gelen *kadeh*; cam, piyale gibi aynı anlama gelen kelimelerle ifade edilmiştir. Şairin şiirlerinde de kadeh manasına karşılık gelen Farsça *cam* ve *piyale* kelimeleri bulunmaktadır.

*Qırmızı rəngli Kaxet şərabı qədəhdə şəfəq saçır,
Mənim sevgilim isə qədəhimə şərab süzür.
Mən şərabla birlikdə sanki onun baxışlarını da içirəm,
Ah, kaş həmişəlik belə olaydı*
(*** Ayaqlarım Altında... 92)

*Ləb bər ləbe bordənəş, vəh, çe xoş əst!
Cam əz peye cam xordənəş, vəh, çe xoş əst!
Ziba sənəmi, poste ləbi, şirin quy,
Ənbər bare xod foşordənəş, vəh, çe xoş əst!*

Rübai (71)

Qarşında diz çökərək, əlimdə piyalə

Səni tərənnüm etdiyimə şadam!

...Tiflisə Əlvida (128)

Vazeh'in şiirlerinde sevgilinin güzelliğine güzellik katan *cəhəvir* (mücevher), *güzgü* (ayna), *almaz* (elmas), *üzük* (yüzük) gibi süs eşyaları da benzetme yönüyle kullanmıştır.

Mənim həyat üzüyümün qaşısən,

O üzüyün bəzəyi sən, daşı sən.

İnan bütün nəğmələrim sənindir,

Ürəyə bax... neyləyirsən yaşı sən.

Köhnə Məhəbbət (20)

Kobud əllər toxunmasın gözəlliyə, olmaz gərək,

*Əsil **almaz** qaşını mütləq cilaləsın olmaz gərək.*

(*** Kobud Əllər... 41)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullanılan eşya, araç-gereç adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

açar “anahtar” (1 defa), *almaz* “elmas” (1 defa), *beşik* (1 defa), *bəzək* “süs” (3 defa), *bəzəkli* “süslü” (1 defa), *cam* “kadeh” (3 defa), *cəhəvir* “cevher” (1 defa), *cərəs* “çan” (1 defa), *çəşmə* “çəşmə” (2 defa), *çələng* “çelenk” (2 defa), *əsa* “asa” (2 defa), *dəftər* “defter” (1 defa), *fəvvarə* “fiskiye” (1 defa), *güzgü* “ayna” (3 defa), *xeymə* “çadır” (1 defa), *xəncər* “hançer” (1 defa), *inci* (2 defa), *kasa* (1 defa), *kəhribar* “kehribar” (1 defa), *kitab* “kitap” (1 defa), *qədəh* “kadeh” (9 defa), *qəfəs* “kafes” (1 defa), *qılınc* “kılıç” (6 defa), *lal* (1 defa), *maşın* “makine” (1 defa), *namə* “mektup” (9 defa), *ney* (2 defa), *nişan* “madalya” (1 defa), *piyalə* “kadeh” (2 defa), *sap* “iplik” (1 defa), *şam* “mum” (1 defa), *tac* “taç” (1 defa), *tənbür* “tanbur” (1 defa), *tiğ* “kılıç” (2 defa), *üzük* “yüzük” (2 defa), *vəraq* “varak” (1 defa), *yay* (1 defa), *yəhər* “eyer” (1 defa), *zəng* (1 defa), *zinət* “zinet” (1 defa), *zinətli* “ziynetli” (1 defa).

4.2.7. Giyim-Kuşam ile İlgili Adlar

Mirza Şefi'nin şiirlerinde 15 farklı giysi adı tespit edilmiştir. Toplamda ise 19 defa geçmektedir. Bunlar arasında en fazla tekrarlanan giysi *çadradır*. Çadra, Azərbaycan Türkçesinde baş örtüsü, peçe anlamlarına gelmektedir. Şair, “*Tulla Gəl Çadranı (53)*”adlı şiirinde Kadir Allah'ın dünyada kadını bir çiçek gibi yarattığını, çiçek yüzünü gizlememesini çadrasını örtmemesini dünyadaki en güzel varlık olduğunu vurgulamıştır:

*Tulla gəl çadranı ... görünsün üzün
Gül də gizlədərmə de bağda özün?!
Səni qadir Allah, ey incə çiçək,
Yaratmış dünyaya verməkçün bəzək.*

Vazeh'in şiirlerinin genelinde sevgili konusu işlenmektedir. Elbise, sevgilinin güzellik unsurlarından biridir. Şair, sevgilinin *libas*, *damən*, *tuman* gibi elbiselerini şiirlerinde ön plana çıkarmaktadır:

*Mavi səma paltalarını geymək üçün
Nərgizlər, qızılgüllər açır.
Al-qırmızı ipək tumanın altından
balaca, zərif ayaqların bir aləmdir.
İncə, totuq əllərin.*

(*** Oh, Qəlbim... 102)

*To ke, çəndin bekeşi **damən** əz oftadəye-eşq,
Dəste kutahe mənət, key, **bekəmər** miqozərəd?*

Miqozərəd (65)

Klasik edebiyatta hırka ve sarık tarikat ehlinin giysisi olarak bilinir. Şairin “*Bir Mirzə (54)*” başlıklı şiirinde geçen *əba*, *əmmamə* gibi giysiler kaba softaları sembolize etmektedir:

*“O da bir adamdır qalanlar kimi, -
Əba, əmmaməsi olanlar kimi.
Xalqın cahil, qorxaq, kor olduğunu
Bilib cəhalətdə saxlayar onu”.*

(*** Bir Mirzə... 54)

Şair “Süsəni (61)” adlı şiirinde ince ipekten dokunan, parlak ve pahalı bir kumaş türü olan *ətlas* (atlas) kumaşını sevgiliye layık görmektedir:

*Bu qəddü qamətinə ətlasü xara yaraşır,
Qaşların guşəsinə qətlimə eyma yaraşır.
Edə gər zində ləbin ləfzi Məsiha, yaraşır,
Səni hər kim ki, sevə, başınə sövda yaraşır,
Ola sərgəştəvü divanəvü heyran, Süsəni!*

Aşağıda Vazeh’in şiirlerinde kullanılan giyim-kuşam ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

bürqə “peçe” (1 defa), *bürüncək* “çarşaf” (1 defa), *çadra* “başörtüsü” (5 defa), *çətir* “örtü” (1 defa), *damən* “etek” (1 defa), *əba* “aba, hırka” (1 defa), *əmmamə* “sarık” (1 defa), *ətlas* “kumaş” (1 defa), *xar* “kumaş” (1 defa), *kəmə* “kemer” (1 defa), *libas* (1 defa), *örtük* “örtü” (1 defa), *palta* “kiyafet” (1 defa), *tuman* “fistan” (1 defa).

4.2.8. Gökyüzü ve Gök Cisimleri ile ilgili Adlar

Mirza Şefi Vazeh’in şiirlerinde bahsedilen öğelerden biri, gökyüzü ve gök cisimleridir. Başta *güneş* olmak üzere *gök*, *ay*, *ulduz* gibi gök cisimlerini şiirlerinde sıkça kullanan Vazeh, bu bölümde 14 ada yer vermiştir. Bu adlar şiirlerde toplam 87 defa geçmektedir. Şair, *güneş* ve *ay*ı genellikle bir teşbih unsuru olarak kullanmıştır.

Aşağıda Vazeh’in şiirlerinde kullandığı gökyüzü ve gök cisimleri ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

afaq “ufuk” (1 defa), *aftab* “güneş” (1 defa), *asiman* “asuman, gök” (1 defa), *ay* (9 defa), *arş* “arş” (3 defa), *fələk* “felek, gökyüzü” (1 defa), *göy* “gök” (25 defa), *gün* “güneş” (2 defa), *günəş* “güneş” (27 defa), *kövkəb* “kevkeb, yıldız” (1 defa), *mahı-taban* “parlayan ay” (1 defa), *səma* “sema, gökyüzü” (4 defa), *səyyarə* “gezegen” (1 defa), *ulduz* “yıldız” (10 defa).

*Günəş cəmallıda rəhm olsa hərgah
Günəşə həsrətlə mən çəkmərəm ah.*

Məktubun İntizarında (78)

*O mişkın zülflərin şövqü, o aytək çöhrənin mehri
Gecəylə gündüzü almış əlimdən mahı-tabanım.*

Qəzəl (76)

4.2.9. İnsan Bedeni ve Organ Adları

Mirza Şefi'nin şiirlerinde insan bedeni ve organları önemli bir yere sahiptir. Şair, insana ait uzuvların tümünü şiirlerinde kullanmıştır. Şairin sıklık derecesi en yüksek olan bu bölümde 59 ad şiirlerde toplam 294 defa geçmektedir. Bu adlar, gerçek anlamlarının yanında mecaz anlamlara gelecek şekilde de kullanılmıştır. Bu bölümdeki adlara baktığımızda en sık tekrarlanan adın göz olduğunu görmekteyiz. Şairin, göz kelimesini yoğun kullanmasının sebebi gözün insanın dış aleme açılan yanı ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda şiirlerden de anlaşılacağı üzere göz şair için sevgilinin tasvirini yaparken konu edindiği kelimedir. Onun şiirlerinde sevgili ela gözlü ve şehla bakışlıdır.

*Xəncəri-müjgan aludə məsti-şəhla gözlərin,
Mey içib, bədməst olan məxmur şəklin göstərər.*

Göstərər (72)

Divan şiirinde sevgilinin güzelliği bahsedilince daha çok şu organlar ele alınır: Saç, yüz, kaş, göz, dudak, kirpik, bel, ağız, diş, hatt, kakhül, türre, perçem, göğüs el, kol. Mirza Şefi'nin şiirlerinde de sevgilinin güzellik unsurlarını içeren adlar vardır: *Saç, qaş, ağız, kirpik* gibi. Şair saç için *zülfi, giysu, tel, türre*; göz için *çeşm, didə, nigəh*, yüz için *camal, ru* örneklerindeki gibi bir kavramın değişik dillerdeki karşılıklarını içeren adlarla ifade etmiştir. Bahsedilen bu kavramlar teşbih ve mecazlarla zikredilmiştir.

*Ey könl, qaş-göz aradə nə gəzərsən belə məst,
Yoxdu vəhmin ki, ara yerdə tökə qan, Süsəni!
Sünbülə türreyi-zülfün şikəni verdi şikəst,
Laləni dağə salıb ruyün, edib badəpərəst.*

*Bu qəddü qamətinə ətlasü xara yaraşır,
Qaşların guşəsinə qətlimə eyma yaraşır.*

Süsəni (61)

Kalp kelimesi de çok sık tekrarlanan kelimelerden biridir.

*Yetir bu ərzimi qəlb ovlayana,
Kədərli **qəlb**lərə məlhəm qoyana.*

*Axı, səndən uzaqdı bu kədər-qəm,
Ürək darda, **ciyər qan**, **gözlərim** nəm.
Məktubun İntizarında (78)*

*Sərdə atəş, **dildə** dudü əşkim dü **didə** çərx,
Cismi-aşiğ surətən vapur şəklin göstərər.
Göstərər (73)*

*Çoxlu qara, burma **tellərin**
Boynuna dolaşib oynaşır.
Sinən bu örtükdə
Elə bil ki, **bədə**nində darıxır.
(*** Oh, Qəlbim...102)*

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı insan bedeni ve organ adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

ağız (3 defa), *ala* göz “ela göz” (1 defa), *alın* (2 defa), *ayaq* “ayak” (9 defa), *bağır* (2 defa), *baş* (23 defa), *bel* (1 defa), *bədən* “beden” (1 defa), *boy* (1 defa), *boyun* (1 defa), *camal* “cəmal, yüz” (4 defa), *can* (21 defa), *ciyər* “ciğər” (1 defa), *çelipa* “pərcəm” (1 defa), *çəşm* “göz” (4 defa), *çişm* “beden,vücut” (1 defa), *çöhrə* “çehre” (3 defa), *damar* (1 defa), *dəst* “el” (3 defa), *didə* “göz” (3 defa), *dil* (7 defa), *diz* (2 defa), *dodaq* “dudak” (15 defa), *bəl* “bel” (5), *əndam* “endəm” (1 defa), *giysu* “saç” (1 defa), *göz* (32 defa), *göz yaşu* (1 defa), *xətti-rüxsar* “yanağın tüyləri” (1 defa), *kirpik* “kirpik” (2 defa), *kürəy* “sırt” (1 defa), *qamət* “endəm, boy” (5 defa), *qan* “kan” (9 defa), *qaş* “kaş” (4 defa), *qədd* “bel, boy” (5 defa), *qədəm* “kadem, adım” (1 defa), *qəlb* (31 defa), *qəmzə* “gamze” (1 defa), *qol* “kol” (4 defa), *qulaq* “kulak” (4 defa), *ləb* “dudak” (4 defa), *mərdümək* “gözbebeği” (1 defa), *müjgan* “kirpik” (1 defa), *nigəh* “göz” (1 defa), *pay* “ayak” (1 defa), *ru* “yüz” (3 defa), *rüxsar* “ruhsar, yanak” (3 defa), *saç* (1 defa), *sər* “ser, baş” (1 defa), *sifət* “yüz” (1 defa), *sinə* “sine, göğüs” (6 defa), *sirişk* “gözyaşı”

(1 defa), *tel* “saç” (5 defa), *tən* “ten” (3 defa), *türrə* “perçem” (1 defa), *ürək* “yürek” (1 defa), *üz* “yüz” (20), *yanaq* “yanak” (3 defa), *zülfi* “zülfi, saç” (5 defa).

4.2.10. Mekân ile İlgili Adlar

“Divan şairinin şiir dünyasında, yer adları, farklı anlamlara ve tasavvurlara kapı açması yönüyle önemli bir yere sahiptir. Yer adlarının tespiti ve şiirlerde nasıl kullanıldığının incelenmesi, Divan şairlerinin ortak şiir malzemesini nasıl kullandıklarını göstermesi bakımından önem arz etmektedir” (Turan, 2009, s. 135-154).

Mirza Şefi'nin incelenen şiirlerinde mekân adlarına baktığımızda tabiata özgü yerler dikkat çekici bir husustur. Şairin şiirlerinde tabiata ait yerlerden fazla istifade etmesi şairin doğayı ve yaşamayı seven kişiliğinin yanı sıra güçlü bir gözlem ve yorum yeteneğini de karşımıza çıkarmaktadır. Bu bölümde *gök*, *yeryüzü*, *bağ* gibi yerleri şiirlerinde oldukça sık kullanan Vazeh, bunun yanında *cennet*, *mescit*, *mezar* gibi dini-mistik mekânlar da şiirlerinde geniş yer tutmaktadır. Bu bölümde 45 ad şiirlerde toplam 213 defa geçmiştir. Bunlar arasında en sık tekrarlanan ad *dünya*'dır.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı mekân ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

aləm “alem” (10 defa), *asiman* “asuman, gökyüzü” (1 defa), *bağ* (9 defa), *bağca* “bahçe” (2 defa), *bağca-bağ* “bahçe-bağ” (1 defa), *bataqlıq* “bataklık” (2 defa), *cahan* “cihan, dünya” (3 defa), *cənnət* “cennet” (9 defa), *çay* (7 defa), *çöl* (7 defa), *dağ* (4 defa), *dam* (1 defa), *dəniz* “deniz” (5 defa), *dünya* (33 defa), *ev* (6 defa), *arş* “arş” (3 defa), *göl* (1 defa), *göy* “gök” (25 defa), *gülüstan* “gülistan, gül bahçesi” (2 defa), *kaşane* “köşk” (1 defa), *kişvər* “ülke” (1), *qala* “kale” (1 defa), *qəbr* “kabir” (2 defa), *qüllə* “kule” (2 defa), *meşə* “orman” (2 defa), *meyxanə* “meyhane” (1 defa), *məclis* “meclis” (9 defa), *məscid* “mescit” (4 defa), *məzar* “mezar” (2 defa), *məzarlıq* “mezarlık” (1 defa), *mülk* “mülk, ülke” (2 defa), *sahil* (1 defa), *saray* (2 defa), *səhra* “sahra, çöl” (2 defa), *səma* “sema, gökyüzü” (4 defa), *şəhr* “şehir” (2 defa), *otak* “otak” (1 defa), *ölkə* “ülke” (2 defa), *tarla* (1 defa), *təpə* “tepe” (1 defa), *ümman* “umman, okyanus” (3 defa), *yer* (24 defa), *yer üzü* “yeryüzü” (11 defa), *yol* (1 defa), *zindan* (2 defa).

Ürəkdən gələn səsimi dinlə,
Qəbul et onu eşqimin ahəngi kimi.
Ölüm yatağında cənnət məstliyindən
Yaxşıdır bu **dünyada sevib-sevilmək mənə.**
Çünki belə yazılıb taleyimə.
(*** Ürkək-Ürkək... 88)

-Ay Mirzə, xeyir ola, nə olmuş yəni,
Heç görmək olmayır **məsciddə səni?**
(*** Bir Gün Gedirdim... 58)

4.2.11. Meslek Adları

Meslek adları arasında Vazeh'in şiirlerinde en çox kullandığı ad *şah*'dir. Bunun dışında şairin şiirlerinde tenkit etdiyi *molla* ve *müftü* en sık kullanılan meslek adlarıdır. İncelediğimiz şiirlerde aynı zamanda *xan*, *qasid*, *loğman*, *sultan*, *padşah*, *vəzir* gibi eski devir meslek adları da bulunmaktadır. Bu bölümdeki 19 ad şiirlerde toplam 47 defa kullanılmıştır.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı meslek adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

həykəltıraş “heykeltıraş” (1 defa), *xan* “han” (1 defa), *qasid* “kasid, haberci, ulak,” (1 defa), *loğman* “lokman” (1 defa), *meyfuruş* “meyfuruş, meyhaneci” (1 defa), *molla* “molla, hoca” (6 defa), *müəllim* “muallim, öğretmen” (1 defa), *müğənni* “muğanni, şarkıcı” (1 defa), *müfti* “müftü” (5 defa), *nəğməkar* “nağmekar” (2 defa), *padşah* “padişah” (1 defa), *rəssam* “ressam” (1 defa), *saqi* “saki” (1 defa), *sənətkar* “sanatkar” (1 defa), *sərrəf* “sarraf, kuyumcu” (1 defa), *sultan* “sultan” (4 defa), *şah* (15 defa), *təbib* “tabib, doktor” (1 defa), *vəzir* “vezir” (1 defa).

Göründü bir **qasid**, yox-yox o candı,
Bu xəstə qəlbimə ruhi-rəvandı.
Məktubun İntizarında (78)

Müəllimim hafiz, məqsədim meydır,
Onlardır gözəllikləri sevdirən mənə.
Odur ki, vurğunam mən hər ikisinə.

Gəzib-dolandıqca kama yetirəm.

(*** Müəllimim Hafız... 87)

4.2.12. Nitelik Adları

4.2.12.1. Renk Adları

Klasik şiire büyük katkıda bulunan Mirza Şefi Vazeh, renklerin dünyasına da hâkimdir. Vazeh, şiirlerinde duygularını, dünyaya ve varlığa bakışını aktarırken çeşitli renklerden yararlanmışdır. Şairin şiirlerinde renklerden istifade etmesi şiirlerini daha zengin ve daha canlı renklendirmektedir. Bu bölümde 11 farklı renk adı tespit edilmiştir ve bunlar şiirlerde toplam 43 defa kullanılmıştır. Bunlar arasında Vazeh'in en çok kullandığı renk *qızıl* renktir. Kızıldan sonra en sık kullandığı renkler *qara*, *al* ve *mavidir*. Sarı ve yeşil renkler şiirlerde Farsça şekilleriyle de karşımıza çıkmaktadır. Vazeh'in çeşitli renkleri tercih etmesi, onun ruh dünyası hakkında da ipuçları vermektedir.

Bilindiği gibi divan şiirinde sevgilinin dudakları, yanağı, şarap, gül, gonca, âşığın döktüğü kan ve gözyaşı gibi pek çok unsur kırmızı renktedir. Vazeh'in, şiirlerinde *kırmızı* ve *kızıl* renk şarapla ve gülle özdeşleştirilmiştir:

*Qırmızı rəngli Kaxet şərabı qədəhdə şəfəq saçır,
Mənim sevgilim isə qədəhimə şərab süzür.
Mən şərabla birlikdə sanki onun baxışlarını da içirəm,
Ah, kaş həmişəlik belə olaydı.*

(***Ayaqlarım Altında... 92)

*Elə bil şəh ilə dolubdu lalə,
Qızarır əlində qızıl piyalə.
İç, amma su kimi içərsə bir kəs
Meyin bu dünyada qədrini bilməz.*

(*** Ələ Qədəh Alsın... 36)

*Qızılgülü versə o qız,
Ümidlərim hasil ol.
Dilbər mənə qismət olar,
Məhəbbəti qəlbə dolar.*

(*** Həm İnkâr... 80)

Klasik Türk şiirinde sevgiliye ait olan saç, göz ve kaş gibi güzellik unsurları *kara* (siyah) renkle sembolize edilir. Şairin şiirlerinde de sevgilinin saç ve gözleri *kara* (siyah) renkle sembolize edilmiştir. Şair, *kara* (siyah) renkle sevgilinin güzelliğini bize tasvir etmektedir:

Eşqdir, məhəbbətdir müdrikliyim,

Qara gözlüm, gözəl mələyim

Çevrilmiş nəğmənin sözlərinə.

Çevrilmiş nəğmənin sözlərinə.

(*** Mən Oxuduqca... 84)

Çoxlu qara, burma tellərin

Boynuna dolaşib oynadır.

Sinəm bu örtükdə

Elə bil ki, bədənində darıxır.

(*** Oh, Qəlbim... 102)

Kâinata güzellikler ve mutluluklar penceresinden bakan şair, sonsuzluğun simgesi olan mavi renkle gökyüzünü ve denizi tasvir etmiştir:

Günəş işığını yayıb hər yana,

Min rənglə nur səpir mavi ümmana.

Onun şöləsindən bərq vuran sular

Az qalır alışa, az qalır yana.

(*** Günəş İşığını... 4)

Nə mavi göylərdə uçan mələklərə,

Nə çiçəkli çöllərdə qızılgüllərə.

Nə ədəbi günəşin şəfəqlərinə,

İnan, dəyişməyəm Züleyxanı mən.

(*** Nə Mavi Göylərdə... 83)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı renk adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

ağ “ak, beyaz” (1 defa), *al* “al, kırmızı” (6 defa), *qara* “kara, siyah” (7 defa), *qırmızı* “kırmızı” (2 defa), *qızıl* “kızıl” (18 defa), *mavi* (3 defa), *pəmbə* “pembe” (1 defa), *sarı* (1 defa), *səbz* “yeşil” (1 defa), *yaşıl* “yeşil” (2 defa), *zərd* “sarı” (1 defa).

4.2.12.2. Sayı Adları

Vazeh’in şiirlerinde sayı ile ilgili 9 ad kullanılmış, bu adlar toplam 78 kez tekrar edilmiştir. Sayılar arasında Vazeh’in en çok kullandığı “*bir*” sayısıdır. Azerbaycan Türkçesinde de Türkiye Türkçesindeki şekliyle ifade edilen bir sayısını şiirlerde toplam 43 kez kullanılmıştır. İkinci kez en sık kullandığı ad *min* “bin” sayısıdır. Bu ad çok, aşırı anlamlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Aynı zamanda *dü* (iki), *səd* “yüz” gibi sayıların Farsçadaki karşılıkları bulunmaktadır.

Aşağıda Vazeh’in şiirlerinde kullandığı sayı ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

bir (43 defa), *birinci* (1 defa), *dəstə* “deste” (2 defa), *dörd* “dört” (4 defa), *dü* “iki” (1 defa), *iki* (4 defa), *min* “bin” (21 defa), *səd* “yüz” (1 defa), *yedi* (1 defa).

Min ev yıxıb, tikirsiniz bir boş minarə,
Ərşə çıxıb, qonaq gedin pərvərdigarə.
(*** Min Ev Yıxıb... 62)

Günlərin sayı cəmi yedidir.

Birinci gün həftə başlayır.

... (***) Bütlerin Qəzəbi... 121)

4.2.12.3. Yön Bildiren Adlar

Vazeh, şiirlerinde yön bildiren 17 ad bulunmaktadır ve bunların toplam kullanım sıklığı 50’dir. Bu adlar içinde en çok kullanılan 11 tekrarla *yan* kelimesidir.

Aşağıda Vazeh’in şiirlerinde kullandığı yön bildiren adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

alt (5 defa), *aşağı* (1 defa), *dış* (1 defa), *dörd tərəf* “dört taraf” (1 defa), *dörd bir tərəf* “dört bir taraf” (1 defa), *dörd yan* “dört yan” (2 defa), *geri* (1 defa), *güşə*

“köşe” (1 defa), *iç* (1 defa), *içində* (7 defa), *içrə* “içinde” (3 defa), *sarı* “-e doğru” (1 defa), *ön* (3 defa), *tərəf* “taraf” (5 defa), *üst* (6 defa), *yan* (1 defa).

*Bənzər erbabi-riyanın halı ol kaşaneyə,
İç yüzü viran, dışı memur şəklin göstərər.*
Göstərər (73)

*Ayaqlarım altında coşğun sarı rəngli Kür axır,
Onun dalğaları günəş şəfəqləri altında rəqs edərək,
bərq vurub gülümsünür.*
...(***) Ayaqlarım Altında... 92)

4.2.12.4. Boyut Adları

Vazeh, boyut adları ile ilgili 11 adı şiirlerde toplam 46 defa tekrarlamıştır. Aralarında en sık kullanılan *büyük* kelimesidir ve bu kelime 8 defa kullanılmıştır. Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı boyut adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

böyük “büyük” (8 defa), *dar* (4 defa), *dərin* “derin” (3 defa), *gen* “geniş” (2 defa), *geniş* (1 defa), *incə* “ince” (7 defa), *kiçik* “küçük” (2 defa), *uzun* (1 defa).

*Sən öz mənliyinin dar sarayından
Kənara çıxmasan, ey dostum, inan.
Anla ki, ömründə ola bilməzsən
Düzlük evində də bir dəfə mehman.*
(***) Sən Öz Mənliyinin... 35)

*İncə əlinə baxanda
Düşünürəm, mələyim, onlar insana
Necə xesarət yetirə bilsin.*
... (***) İnana Bilmirəm... 89)

4.2.12.5. Miktar Adları

Mirza Şefi'nin şiirlerinde, miktar ile ilgili 9 ad bulunmaktadır ve bunların toplam kullanım sıklığı 38'dir. *Çox*, en çok tekrar edilen kelimedir.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı miktar adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

az (4 defa), *boş* (9 defa), *çox* “çok” (11 defa), *daha* (7 defa), *deste* (2 defa), *dəmət* “demet” (1 defa), *kəm* “az” (1 defa), *parça* (2 defa), *zərrə* “zerre” (1 defa).

Cansız bir baş qan qaraldıb korlayar meyli,

*Başsız canın **çox az** olar insana xeyri.*

Lakin canla baş bir yerdə olarsa əgər,

Ömür daim rahatlıqla, rifahla keçər.

(*** Cansız Bir Baş... 46)

*Yoxsulluq şairə bir **boş** məzardır,*

Sərvət də, miknət də alçaqlardadır.

Onların önündə əyilən bir baş,

Gərək ayaqlarda əzilsin birbaş.

(*** Nə Qədər Olsa Da... 59)

4.2.13. Tabiat ve Tabiat Olayları ile İlgili Adlar

Tabiat ve Tabiat Olayları ile İlgili Adlar başlığı kendi içinde “Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Adlar”, “Doğa Olayları Adları”, “Bitki ve Çiçek Adları”, “Hayvan Adları” olmak üzere dört alt başlığa ayrılmıştır.

4.2.13.1. Yeryüzü Şekilleri ile İlgili Adlar

Yeryüzü şekilleri ile ilgili 11 ad şiirlerde toplam 39 kez tekrar edilmiştir. Bunlar arasında en sık kullanılan *çay* ve *çöl* adlarıdır.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı miktar adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

çay (7 defa), *çöl* (7 defa), *dağ* (4 defa), *dərya* “derya” (2 defa), *dəşt* “çöl” (2 defa), *göl* (1 defa), *meşə* “orman” (2 defa), *səhra* “sahra, çöl” (1 defa), *su* (6 defa), *ümman* “umman, okyanus” (3 defa).

Çöl yatıb, çay uyuyub bir əbədi nəğmə ilə,

Ay doğub, ayna sular nur ilə rəqsən bu gecə.

*Dolunca dağü səhra mişk ilə mən-
Dedim ahu göbəyi gəldi Çindən.*

Məktubun İntizarında (78)

4.2.13.2. Doğa Olayları Adları

“Doğa Olayları Adları” kısmında *firtına*, *şimşək*, *çən* gibi 16 ad şiirlerde toplamda 32 defa kullanılmıştır. Şiirlerinde doğaya ve kavramlarına oldukça fazla yer veren Mirza Şefi'nin bu kavram alanıyla ilgili kullandığı en sık ad *külək*'tir.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı doğa olayları adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

badı səhər “sabah rüzgarı” (1 defa), *bulud* “bulut” (1 defa), *çən* “sis” (1 defa), *dalğa* “dalga” (3 defa), *duman* (1 defa), *firtına* (1 defa), *gürşad* “yağış” (1 defa), *külək* “rüzgar” (1 defa), *nəsim* “yel” (1 defa), *şeh* “çiy” (1 defa), *sel* (2 defa), *sə'd* “yağmur” (1 defa), *şimşək* “şimşek” (1), *tufan* (4 defa), *yağış* (1 defa), *yel* (1 defa).

*Lakin min küləkdən, tufandan, sudan,
Bütün qüvvələrin hamısından inan,
Bir güclü qüvvə var, bir güclü nəsim,
Sənin məlahətli, incə nəfəsin!*

(*** Küləklər İşlədir ... 8)

*Selləri coşdurub, çayları axdıran.
Göydə buludlara şimşək çaxdıran.
Sonsuz qüvvələri peyda eyləyən,
Bəşər taleyini vəsf edirəm mən.*

(*** Selləri Coşdurub... 24)

4.2.13.3. Bitki ve Çiçek Adları

“Bitki ve Çiçek Adları” başlığında *gül*, *çiçək*, *sərv*, *qönçə* gibi 17 ad bulunmaktadır. Bunlar arasında 46 defa kullanılan *gül* kelimesi sıklık derecesi en yüksek olandır. Bundan hareketle şair için *gülü* çok sevdiğini ve ayrı bir yeri olduğunu

söyleyebiliriz. Gül, klasik edebiyatımızda da sık kullanılan mazmunlardandır. Şefi'nin şiirlerinde *gül* değişik şekillerde kullanılmıştır. Bazen sevgilinin yüzü bazen yanağı *gül* ile özdeşleştirilmiştir. Bu da şairin şiirlerinde bitki ve çiçekleri teşbih unsuru yaparak benzetmelere yer verdiğini göstermektedir.

Gül camallı torpaq kimi

Bir cananı seyr etməmək.

(*** Yer...90)

Türfə gözəlləri sevib duyarlar,

Qəşəng gül yanağı sığallayarlar.

(*** Məni Sevənlərə...32)

Gonca kelimesi de sık kullanılan adlardandır. Divan şiirinde gonca, şekli, rengi ve kokusu itibarıyla daha çok mecazi ve benzetme manalarında karşımıza çıkmaktadır. Gonca renginden, açılmamış halde olduğundan ve küçük olmasından dolayı sevgilinin ağzı yerine kullanılır. Vazeh'te goncayı şiirlerinde bu manalarda kullanmıştır:

Gün ki, hər gün çıxar, dərgəhinə səcdə edər

Sərv rəftara gəlir, qılsa qədin bağə güzər,

Qönçə gər ağzın ilə qarşu dura, boynu əyər,

Küfri-eşqin yetişib bir yerə kim, ey kafər,

Desələr, Vazehə böhtandı, müsəlman Süsəni!

Süsəni (61)

O tazə qönçə tək ətrin var olsun.

Başında daima sövdalar olsun.

Məktubun İntizarında (78)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı bitki ve çiçek adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

ağac “ağaç” (1 defa), *budaq* “dal” (3 defa), *çəmən* “çimen” (4 defa), *çəmənlik* “çimenlik” (1 defa), *çiçək* “çiçek” (9 defa), *ətir* “ıtır, ot” (1 defa), *fidan* (1 defa), *gül* (46 defa), *qönçə* “gonca” (4 defa), *meşə* “orman” (2 defa), *nərgiz* “nergis” (1 defa),

sərv “selvi” (5 defa), sünbül “sümbül” (1 defa), şəcər “ağaç” (1 defa), tikan “diken” (6 defa), yarpaq “yaprak” (2 defa), yasəmən “yasemin” (1 defa).

4.2.13.4. Hayvan Adları

“Hayvan Adları” bölümünde 11 farklı hayvan adı bulunmaktadır. Toplamda ise şiirlerde 24 defa hayvan adı tekrarlanmıştır. Bu kısımda bahsedilen hayvanların bir kısmı mazmun olarak kullanılmıştır. *Bülbül*, Mirza Şefi Vazeh’in şiirlerinde en sık tekrarlanan hayvan ismidir. Şefi’nin bazı şiirlerinde bülbül ve gül birlikte zikredilmiştir. Şairin şiirinde bülbül, değişik yönlerden ele alınmıştır. Kimi zaman gülün aşkından yanıp tutuşarak şeyda (çılgın) gibi zar (ağlayıp inleme) etmekte; kimi zaman güle naz etmekte; kimi zaman ise billur zarif ötüşüyle kendine hayran bırakmaktadır:

*Gül **bülbül**, **bülbül** gülə etdi naz,
Ürəklərdən uçub getdi kədər, qəm.
Qocalar da budur, - deyib – gəldi yaz!
Gülüm, meyin məclisinə oldu cəm.
(*** Yenə Gəldi... 5)*

*Bax, öyrən gör necə pərvanə, **bülbül**
Olublar eşq şeydası, zamandır.
Qəzəl (77)*

*Öküz maymaq olar, üzü də gülməz,
Yersiz böyürtüsü də qulaq batırar.
Bülbül ilə o həç zaman yarışa bilməz,
Çünkü **bülbülün** zərif, incə səsi var.
(*** Mirzə Yusif... 93)*

***Bülbül** bağda zar eylər.
Zərif boynunu sallayar.
...(*** Bülbül Bağda...124)*

Şair, genellikle hayvan adlarını mecaz ve benzetme unsuru olarak kullanmıştır.

Allah deyə bayquş kimi haray salar,

Mənası yox bir kəlamdan ilham alar.

Gözəllik karşısında diz çökerek, nəğmə deyib oxuyuram

Bu dünyaya səcdə edib, şair kimi yaşayıram.

(*** Yer...90)

Dinu dil nəqdini isar etse Naseh tang imas,

Bir mühəqqər töhfə ilə mur şəklin göstərür.

Mirzə Şəfi Vazəhlə Naci və Nasəhin Müşairəsi (64)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı hayvan adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

at (1 defa), *atəş böcəyi* “ateş böceği” (2 defa), *bayquş* “baykuş” (1 defa), *bülbül* “bülbül” (12 defa), *əfi yılan* “engerek yılanı” (1 defa), *qurd* “kurt” (1 defa), *maral* “ceylan” (1 defa), *mur* “karınca” (4 defa), *mürq* “kuş” (1 defa), *öküz* (1 defa), *pərvanə* “kelebek” (1 defa), *zağ* “karga” (1 defa), *zənbur* “arı” (1 defa).

4.2.14. Topluluk Adları

“Topluluk adları” grubuna *camaat*, *xalq*, *məclis* gibi adlar alınmıştır. Bu bölümde 10 ad şiirlerde toplam 31 defa kullanılmıştır. Bunlar arasında 9 defa tekrarlanan *məclis* kelimesi en sık kullanılandır.

Şərab məclisində, gül məclisində,

Dodaq məclisində, dil məclisində.

Verərkən hurilər şirin busəni,

Şeytanın lənəti qorxutmur məni.

(*** Şərab Məclisində... 3)

“O da bir adamdır qalanlar kimi, -

Əba, əmmaməsi olanlar kimi.

Xalqın cahil, qorxaq, kor olduğunu

Bilib cəhalətdə saxlayar onu”.

(*** Bir Mirzə... 54)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı topluluk adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

camaat “cemaat” (5 defa), *cəm* “topluluk” (2 defa), *dəmət* “demet” (1 defa), *dəstə* “deste” (2 defa), *dövlət* “devlet” (2 defa), *xalq* “halk” (5 defa), *qafilə* “kafile” (2 defa), *məclis* “meclis” (9 defa), *meşə* “orman” (2 defa), *məiyyət* “heyet” (1 defa).

4.2.15. Yerleşim Birimleri Adları

Bu kısımda *kişvər*, *küy*, *şəhər* gibi 5 ad toplam 8 kez kullanılmıştır. Bu grupta ülke adı, *kişvər*, *mülk*, *ölkə* gibi kelimelerin farklı dillerdeki karşılığını içeren adlarla bir arada kullanılmıştır. Divan edebiyatına mahsus şiirlerde sevgilinin kendisi kadar onun yaşadığı yerlerden de sıkça bahsedilir. Şair de bu konu alanında sevgilinin oturduğu yerleri ifade etmek için yerleşim birimleri adlarına yer vermiştir.

Şiirde yer alan mahalle, sokak anlamlarına gelen Farsça *kûy* kelimesi klasik şiirimizde sevgilinin bulunduğu yeri ifade etmektedir. Vazeh'te “*Göstərər (74)*” adlı şiirinde “*kûy*”u bu manada kullanmıştır. Vazeh, cananın bulunduğu mahalleden ayrılan aşıkların halini şöyle açıklamıştır: Sevgilinin sokağından ayrılmış aşıkların halini desem, Çölde kimsesiz kalan dertli şeklini gösterir.

Küyi-canandan cüda aşıqlər əhvalın desəm,

Dəştərə bikəs qalan rəncur şəklin göstərər.

Göstərər (74)

Şefi'nin bir beytinde de sevgili güzellik ülkesinin tahtında sultandır.

Ey nəzakət çəmənı içrə xuraman Süsəni!

Xubluq kişvərinin təxtinə sultan Süsəni!

... Süsəni (61)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı yerleşim birimleri adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

kişvər “ülke” (1 defa), *küy* “sokak, mahalle” (1 defa), *mülk* “ülke” (2 defa), *şəhər* “şehir” (2 defa), *ölkə* “ülke” (2 defa).

4.2.16. Yiyecek ve İçecek Adları

Bu bölümündeki 10 ad şiirlerde toplam 49 defa kullanılmıştır. Klasik edebiyat metinlerinde en çok sözü edilen, hem hakiki hem de metaforik (mecazi) anlamlar içeren şarap; Mirza Şefi'nin şiirlerinde de sıklık değeri en yüksek olan içecektir. Şarap, divan şiirlerinde aşkı, sevgiyi ve sevdayı anlatmak için kullanılmıştır. Vazeh'in şiirlerinde onu genç ve diri tutan, ayrılık gamının ilacı, sevgilisinden ayrı kalan aşğın derdini silen *şaraptır*.

*Cəhalət içində olmuşdum sərsəm,
Qocalıb getmişdim ürəyimdə qəm.
Gümrah cavan etdi yenidən məni,
Bir mey, bir məhəbbət, bir də ki, nəğməm.*

(*** Cəhalət İçində ...14)

*Hicran qəminin **badəyi-gülgün**dür əlacı
Vazeh, danışrlar bunu meyxanələr içrə.*

(*** Hicran Qəminin... 63)

*Gəl ey saqi, gətir bir **camı-gülgün**,
Ürəkdə pas tutan dərdimi silsin.*

Məktubun İntizarında (78)

Şarap, aynı zamanda işret (eğlence) meclislerinin de vazgeçilmezidir. Şair, bu mecliste ilahi aşk şarabını içip kendinden geçerek bir süre dert ve sıkıntıları unutmuştur:

***Şərab** məclisində, gül məclisində,
Dodaq məclisində, dil məclisində,
Verərkən hurilər şirin busəni,
Şeytanın lənəti qorxutmur məni.*

(*** Şərab Məclisində... 3)

Şarabın şairin şiirlerinde aldığı adlar şunlardır: *badəyi-gülgün* (gül renkli şarap), *camı-gülgün* (kırmızı renkli şarap), *mey* (üzüm şarabı).

Şefi'nin şiirlerinde yer alan yiyecek adları ise *bal* ve *şeker*dir. Şairin şiirlerinde bulunan bu tatlı yiyecekler mecaz ve benzetmeli şekillerdedir. “Bal ve şeker (şehd ü şeker) tadı itibarıyla tatlı söz anlamında kullanılmaktadır” (Esir, 2006, s. 107). Şair, sevgilinin dudağını ve dudağından dökülen tatlı sözleri *şahdi şəkər* ifadesiyle ilişkilendirmiştir.

O şirin ləlidən şahdi-şəkər hərgah nəşib olsa
Mələklər nuşi can söylər, mənə göylərdən, ey xanım.

Qəzəl (76)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı yiyecek ve içecek adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

badə “bade, şarap” (2 defa), *badəyi-gülgün* “gül renkli şarap” (1 defa), *camigülgün* “kırmızı renkli şarap” (1 defa), *əngür* “üzüm” (1 defa), *mey* “şarap” (12 defa), *məyvə* “meyve” (1 defa), *nanə* “nane” (1 defa), *şahdi-şəkər* “bal ve şeker” (1 defa), *şəkər* “şeker” (1 defa), *şərab* “şarap” (28 defa).

4.2.17. Zaman ile İlgili Adlar

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde zaman ile ilgili 32 ad kullanılmış, bu adlar toplam 151 defa tekrar edilmiştir. Vazeh, zaman kavramı olarak en sık 18 tekrarla “*zaman*” adını kullanmıştır. Kullanım sıklığı bakımından “zaman” adını takip eden 17 tekrarla “*gün*” adıdır.

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullanılan zaman ile ilgili adlar ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

an (8 defa), *axşam* “akşam” (1 defa), *bahar* (4 defa), *çağ* (2 defa), *dan* “tan” (1 defa), *dəm* “dem, an” (3 defa), *dəmadəm* “zaman zaman” (1 defa), *dövrən* “devran” (6 defa), *əyyam* “zaman” (3 defa), *fəsil* “mevsim” (1 defa), *gecə* “gece” (16 defa), *gecəgündüz* “gece-gündüz” (1 defa), *gah* “kah” (13 defa), *gün* “gün” (17 defa), *gündüz* (8 defa), *həftə* “hafta” (2 defa), *həmişə* “daima, her zaman” (1 defa), *həmişəlik* “daima” (4 defa), *hərgah* “her zaman” (2 defa), *ibtida* “başlangıç, önce” (1 defa), *illər* “yıllar” (1 defa), *indi* “şimdi” (7 defa), *qış* “kış” (1 defa), *ləhzə-ləhzə* “zaman-zaman” (1 defa), *müddət* “müddet” (1 defa), *saat* (2 defa), *səhər* “sabah” (5 defa), *vaxt* “vakit” (16 defa), *yay* (2 defa), *yenicə* “demin” (1 defa), *zaman* (18 defa).

*Göstərər aşubi-qovğayi-qiyamət hər zaman,
Bürqə altdan gül üzü məstur şəklin göstərər.*

Göstərər (72)

*Alçaqlıq yoluna düşdüsə insan,
O yatar daim sərxoşluğundan.
Ayılmaz heç vaxtı sökülsə də dan,
Qaranlıq içində o yuxusundan.*

(*** Alçaqlıq Yoluna... 104)

4.2.18. Özel Adlar

Mirza Şefi, şiirlerinde 43 farklı özel adı, toplamda 99 defa kullanmıştır. Bu adlar ve kullanım sıklıkları şöyledir:

Şahıs adları	25 ad- 59 defa
Yer adları	12 ad- 16 defa
Din ile ilgili adlar	5 ad- 23 defa
Eser adları	1 ad- 1 defa

Şair, şiirlerinde özel ad olarak; şahıs, yer, eser ve din ile ilgili adlara yer vermiştir. En fazla kullanılan özel ad; şahıs adlarıdır. Vazeh'in şiirlerinde şahıs adlarına bakıldığında genellikle aşk hikayelerinde zikredilen hikaye kahramanlarına, dönemin şairlerine, tarihi, efsanevi ve dini şahsiyetlere yer verildiği görülmektedir. Vazeh, bunlar arasında çoğunlukla şairlere ağırlık vermiştir.

Şairin şiirlerinde yer adları çoğunlukla yaşadığı, gördüğü ve sevdiği bölgelere ait ülke ve şehir adlarıdır. Vazeh, yer adlarında en fazla İran coğrafyasında bulunan yerlerden bahsetmiştir.

Din ile ilgili adlarda ise şair, 5 özel ada yer vermektedir. Şair, 15 sıklık derecesi olan *Allah*, 4 sıklık derecesi olan *Haqq* "Hakk" 2 sıklık derecesi olan *Tanrı*, 1 sıklık derecesi olan *Qadir* "Kadir" ve 1 sıklık derecesine sahip *Müsəlman* "Müslüman" adlarını kullanmıştır. Bu da şairin İslam dinine olan bağlılığını göstermektedir.

Eser adlarında ise şair, 1248 yılında İran edebiyatının büyük şairi Şeyh Sâdi-i Şirâzi tarafından yazılan *Gülüstan* (Gülistan) adlı eseri zikretmiştir.

4.2.18.1. Şahıs Adları

Bu bölümde toplam 59 defa geçen 25 şahıs adı kullanılmıştır. Şahıs adları bölümü “Tarihi Şahıslar”, “Efsanevi Şahıslar”, “Dini Şahıslar”, “Hikaye Kahramanları” ve “Şairler” olmak üzere beş alt başlığa ayrılmıştır.

4.2.18.2. Tarihi Şahıslar

“Tarihi Şahıslar” kısmında 5 ad bulunmaktadır. Şair, bu kısımda şiirlerinde İlhanlı Devletinin kurucusu *Hülagu*, Safevi devletinin hükümdarı *Şah Abbas*, Timurlu hanedanının kurucusu *Teymur* gibi hükümdar ve devlet adamlarını anmıştır. Bunlar arasında sıklık değeri en yüksek olan gönül verdiği *Züleyha*’dır.

Dərdi-əşqin mərdi-sahibi zur şəklin göstərər,

*Gəh **Hülaku**, gəhicə **Teymur** şəklin göstərər.*

Göstərər (73)

Axtarıb tapmadım heç yanda,

*O **Züleyxama** tay cahanda.*

Gözəl, tikansız, ədəbi eşqin macərəsində,

*Tayını ancaq özündə gördüm **Züleyxamın**.*

(*** Nə Mavi Göylərdə...83)

Aşağıdaki Vazeh’in şiirlerinde kullandığı tarihi şahıs adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

Hülaku “Hülagü Han” (1 defa), *Mirzə Hacı Ağa* “Mirza Hacı Ağa” (1 defa), *Şah Abbas* (1 defa), *Teymur* “Timur” (1 defa), *Züleyxa* “Züleyha” (5 defa).

4.2.18.3. Efsanevi Şahıslar

“Efsanevi Şahıslar” başlığı altında 1 isim zikredilmektedir. Vazeh, bu kısımda İran edebiyatının efsanevi şahsı, şarabın mucidi olan *Cəmşid/Cem*’e telmihte bulunmuştur.

***Cəmşidin** cuşə gətirən şərabının,*

Qüvvətinə bənzər onun qüdrəti.

Hikmətin sirrini mənə açdıran,

Füsunkar aləmdir, bir də şöhrəti.

(*** Mən Oxuduqca... 84)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı efsanevi şahıs adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

Cəmşid “Cemşit” (1 defa).

4.2.18.4. Dini Şahıslar

“Dini Şahıslar” bölümünde 2 isim bulunmaktadır: *Muse* ve *Məsih(a)*. Şair, şiirlerinde bu isimlerle ilgili kıssalara telmihte bulunmuştur.

*Edə gər zində ləbin ləfzi Məsiha, yaraşır,
Səni hər kim ki, sevə, başinə sövda yaraşır.*

Süsəni (61)

*Səbzpuş olmuş qəddin rüxsari-atəşgün ilə,
Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərir.*

Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehin Müşairəsi (64)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı dini şahıs adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

Məsih “Hz. İsa” (2 defa), *Musə* Hz. Musa” (1 defa).

4.2.18.5. Hikâye Kahramanları

“Hikaye Kahramanları” bölümünde *Leyli*, *Məcnun* ve *Fərhad* gibi 3 ad yer almaktadır. Klasik divan şiiri geleneğinde şairler aşıklarının büyüklüğünü, yüceliğini ve aşk ıstıraplarını anlatırken meşhur aşıkları zikretmişlerdir. Mirza Şəfi de, bu geleneğe uygun olarak şiirlerinde aşkı, aşk acısını ifade ederken bu isimleri kullanıp telmihte bulunmuştur.

*Hər kəsə halınca vardır bir təcəlligahi-eşq,
Bisitun Fərhadə kuh-i Tur şəklin göstərir.*

Göstərer (73)

*Elə bil Məcnunam sevdayi-Leyli,
Ürəkdə səhraya artırdı meyli.*

Məktubun İntizarında (78)

Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı hikayə kahramanları adları və kullanım sıklıqları göstərilmişdir:

Fərhad “Ferhat” (1 defa), *Məcnun* “Mecnun” (1 defa), *Leyli* “Leyla” (1 defa).

4.2.18.6. Şairler

“Şairler” kısmında Vazeh, yaşamında böyük rol oynayan şəxsiyyətlərə yer vermişdir. Şairin adını zikrettiği önəmli şəxsiyyətlər aynı zamanda edebiyat dünyasının da önəmli şəxsiyyətləridir. Şairin şiirlerinde *Hafiz* “Hâfiz-ı Şirâzî”, *Cami* “Abdurrahmân-ı Câmî”, *Sədi* “Sâdî-i Şirâzî” gibi İran edebiyatına ait şair adlarının yoğunlukta olduğu görülməkdədir. Hâfiz-ı Şirâzî, Abdurrahmân-ı Câmî, Sâdî-i Şirâzî İran edebiyatının ən önəmli şairləri olaraq bilinməkdədir. Bunlar arasında şiirlerde ən sık geçən şairin kendi adı və *Hâfiz-ı Şirâzî*’dir. Bu isimlərin sık zikredilməsi şairin hem Fars dilinə hakim olduğunu hem de Doğu tarixi və kültüründən etkilendiğini göstərməkdədir.

*Ziyalı adama bənzəyir Mirzə Yusif,
Gah Hafizi oxuyur, gah da Qurani,
Gah Camini oxuyur, gah da “Gülüstan”ı,
Gah Xaqaniyə, Sədiyə atır göz.*

(*** Ziyalı Adama... 96)

Şefi, aynı zamanda Divan-ı Hikmet edebi meclisine üye olan *Mirza Mehdi Naci Nəseh* (Şeyh İbrahim Kudsi)’e və *Fazil* (Fazıl Han Şeyda)’e şiirlerinde yer vermişdir.

*Fazili ister qıla eşqində rüsvayi-cahan,
Xanimanı qarət olmuş ur şəklin göstərər.*

Göstərər (72)

*Dinu dil nəqdini isar etse Nəseh tang imas,
Bir mühəqqər töhfə ilə mur şəklin göstərür.*

Mirzə Şefi Vazehlə Naci Və Nəsehin Müşairəsi (64)

Şair, *Mirza Şefi* olarak kendi adını şiirlerine yazarken, aynı zamanda *Vazeh* olarak da kendi adını şiirlerine yazmıştır.

*Tulla Mirzə Şəfi, boş niyyətini,
Əl çək sərsəmlikdən, sərvaxt ol, sərvaxt!
... (***) Tulla Mirzə Şəfi... 56)*

*Qofteye Vazeh əz an ru həme şirin aməd,
Bezəbanəş soxən əz ləl-o şəkər miqozərəd.*

Miqozərəd (65)

Bu bölümünde toplam 45 defa geçen 14 ad bulunmaktadır. Aşağıda Vazeh'in şiirlerinde kullandığı şair adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

Cami “Abdurrahmân-ı Câmî” (1 defa), *Əs'əd* “Esed” (1 defa), *Fazil* “Fazıl Han Şeyda” (1 defa), *Hafiz* “Hâfiz-1 Şirâzi” (5 defa), *Xaqani* “Hâkânî-i Şirvânî” (1 defa), *İbn Yəmin* “Emir Fahreddin Mahmud” (1 defa), *Mənsur* “Mansur” (1 defa), *Mirzə Şəfi* “Mirza Şefi” (17 defa), *Mirzə Yusif* “Mirza Yusuf” (3 defa), *Müxlis* “Muhlis” (1 defa), *Naci* “Mirza Mehdi Naci” (1 defa), *Naseh* “Şeyh İbrahim Kudsi” (1 defa), *Sədi* “Sâdî-i Şirâzi” (1 defa), *Vazəh* “Mirza Şefi Vazeh” (10 defa).

4.2.19. Özel Yer Adları

“Özel Yer Adları” bölümünde ülke, şehir ve nehir adları yer almaktadır. Bu bölümde 12 ad, şiirlerde toplam 16 defa yer almıştır. Mirza Şefi 4 adet nehir adı, 3 adet ülke adı, 3 adet şehir adı ve 2 adet köy adı kullanmıştır. İncelediğimiz şiirlerde adı en çok geçen yer *Tiflis*'tir. Tiflis, Gürcistan'ın başkenti olan şehirdir. Şairin iş dolayısıyla gittiği yerlerden biridir. Şair, Tiflis geza mektebi ve gimnaziyasında öğretmen olarak görev almıştır.

*Tiflis də gözəllik mücəssiməsidir,
Gülü, şərabı və bəzəkli qızları var-
... (***) O Yüksək... 112)*

Şairin şiirlerinde bahsettiği bir diğer yer Azerbaycanda bulunan *Kür* nehridir. Vazeh, *Kür*'e olan hayranlığını ve sevgisini “*Tiflis 'ə Əlvida (128)*” şiirinde böyle dile getirmiştir:

*Sən ey Kür şəhəri, gözəl məkan,
Zənginsən günəşlə və məyvə bağlarınla!
Zənənlərin nazı ilə qəşəngləşirsən,
İgidlərin nərsilə qüdrətləşirsən,
Sən mənim kədərimin də, sevincimin də ümmanısan.
Faş edilmiş ləlsən-qəlbimin eşqi,
Qarşında diz çökərək, əlimdə piyalə
Səni tərənnüm etdiyimə şadam!*

Şairin şiirlerinde en sık tekrarladığı yerlerden birisi de İran ve coğrafyasından Şiraz, Rayna ve Roknabad'dır. Şiraz, İran'ın önemli bir yönetim merkezi olan şəhridir. Rayna ve Roknabad ise İran'ın kırsal bölgesinde yer alan köyleridir.

*Şah manifest yazdı əliylə bir gün,
Küllü İran xalqı mat qaldı bütün.
“Necə müdriknamə gözəl kəlamlar!”
Bir-bir sevindilər bütün adamlar.
(*** Şah Manifest Yazdı... 57)*

*Nə ilə məşhurdur şəhəri-Şiraz,
Qızıl gülləmi, yoxsa şərabla?
... (***) O Yüksək...112*

Vazeh, Uzak Doğu ve Güneydoğu Asya coğrafyasından da Çin ve Maçin'e yer vermiştir. Çin, miskin diyarıdır. Mirza Şefi'nin şiirlerinde de Çin, sevgilinin güzellik unsurları ve misk kokusu münasebetiyle geçmektedir. *Mektubun İntizarında (78)* adlı şiirinin bir beytinde Çin, göbeğinden misk elde edilen ahu ile anılır.

*Dolunca dağü səhra mişk ilə mən-
Dedim ahu göbəyi gəldi Çindən.
Məktubun İntizarında (78)*

Bir beyitte de Çin'in güney kısmı olan Maçin, Çin ile ahenk oluşturmak üzere beraber anılmıştır. Sevgilinin saçının kokusu söz konusu edilen beyitte, Çin ü Maçin ifadesi ile dile getirilmiştir.

*O yarın zülfü ruyindən sən ümit gözləmə, Vazeh,
Tutarsan Çin ü Maçini, əlində vardır imkanın.*

Qəzəl (76)

Şairin imgesel olarak kullandığı yer adları arasında *Cəyhun* “Ceyhun”, *Qülzüm* “Kızıldeniz” ve *Diclə* “Dicle” gibi nehir adları da bulunmaktadır. Vazeh, anlatımı güçlü ve anlaşılır kılmak için bu adları şiirlerinde benzetme unsuru olarak kullanmıştır. Âşık, sevgilinin ayrılığından dökülen gözyaşlarını *Cəyhun* “Ceyhun”, *Qülzüm* “Kızıldeniz” ve *Diclə* “Dicle” ye benzetir. Bu benzetmenin temelinde gözyaşlarının çokluğu ve kanlı oluşu yatmaktadır:

Fərağında gözüm qanla dolubdur.

Biri Qülzüm, biri Ceyhun olubdur.

Dövrəm Dəclə olub gözüm yaşından,

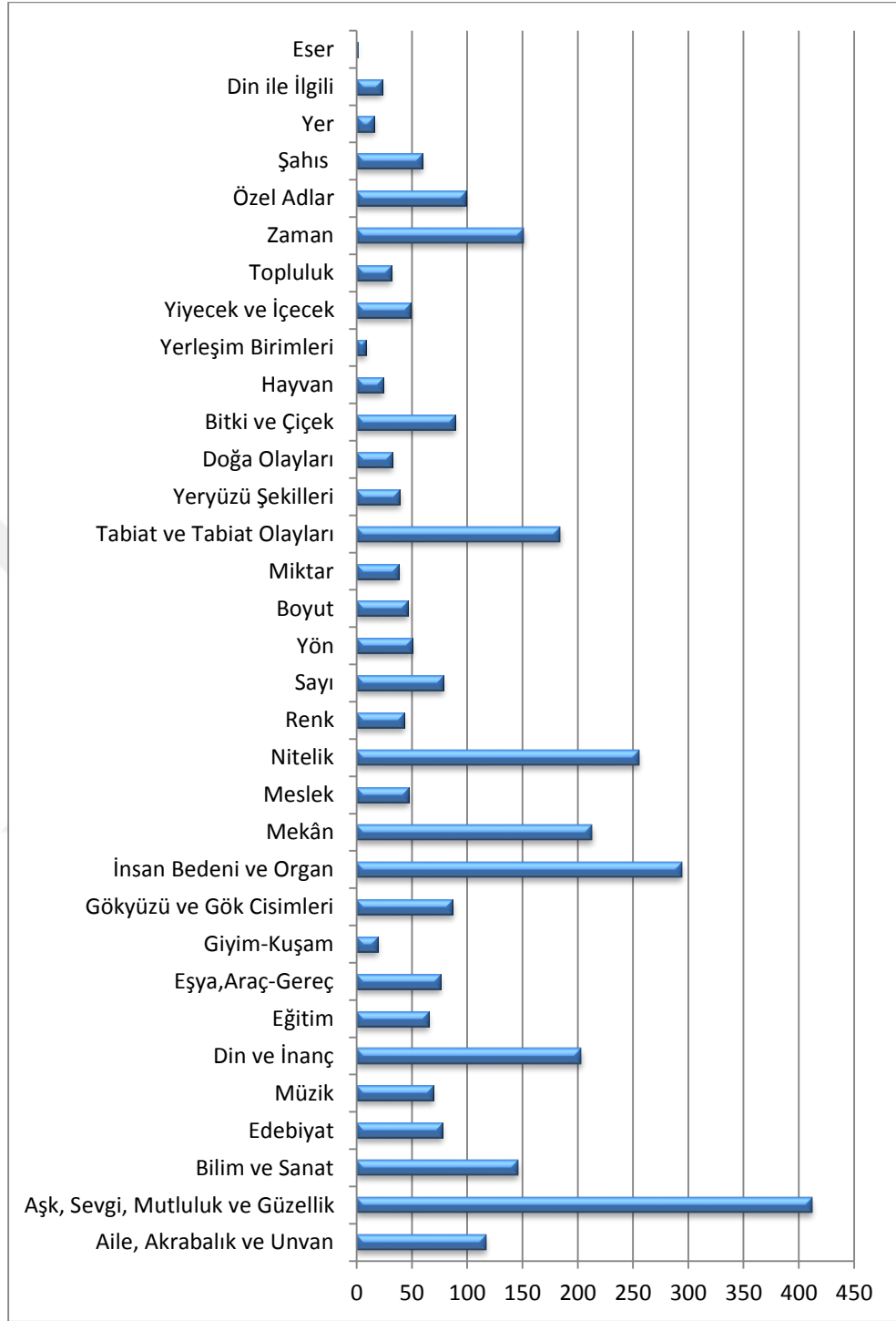
Oturmuş qan içində min-min insan.

Məktubun İntizarında (78)

Aşağıda Vazeh’in şiirlerinde kullandığı özel yer adları ve kullanım sıklıkları gösterilmiştir:

Ceyhun “Ceyhun” (1 defa), *Çin* (1 defa), *Çin ü Maçin* (1 defa), *Dəclə* “Dicle” (1 defa), *İran* (2 defa), *İstanbul* (1 defa), *Kür* (1 defa), *Qülzüm* “Kızıldeniz” (1 defa), *Rayna* (1 defa), *Roknabad* (1 defa), *Şiraz* (2 defa), *Tiflis* (3 defa).

Grafik 4.1. Mirza Şefi Vazeh'in Şiirlerindeki Adların Dağılımı

4.2.20. Ad Çekim Ekleri

Bu bölümde Mirza Şefi Vazeh'in 130 şiiri isim çekim ekleri bakımından incelenmiştir. İsim çekim ekleri; çokluk ekleri, iyelik ekleri, hal ekleri, genitif eki, akkuzatif eki, datif eki, lokatif eki, ablatif eki, instrumental eki, eşitlik eki, soru eki şeklinde tasnif edilmektedir. İncelemede şiirlerde tespit ettiğimiz ekler ve örnekler bulunmaktadır.

4.2.20.1. Çokluk Eki

İsimlerin çokluk şekillerini ifade eden eklerdir. İncelediğimiz şiirlerde çokluk eki olarak –lar/ler kullanılmıştır. Şiirlerde yer alan bazı örnekler şunlardır:

ayaqlarda (59), *bülbüllərin* (124), *çiçəklər* (6), *dodaqlara* (88), *əllər* (41), *fikirilər* (89), *günahlardan* (112), *hurilər* (3), *igidlərin* (128), *qurdlar* (52), *məclislərdən* (47), *nəvələrin* (28), *sövdalar* (78), *şərabları* (122), *ümidlərim* (80), *zənənlərin* (128).

4.2.20.2. İyelik Ekleri

İsmlere eklenerek kime veya neye ait olduğunu bildiren eklerdir. Yani iyelik ekleri, getirildikleri isimlerin bağlı oldukları “ben, sen, o, biz, siz, onlar” gibi şahısları ifade eder. İsimleri isimlere bağlayarak iyelik grubu oluşturur. İncelediğimiz şiirlerde iyelik ekleri tabloda verilen şekillerde kullanılmaktadır:

	Teklik	Çokluk
1. Kişi	+ (İ)m	+(İ)mİz
2. Kişi	+(İ)n	+(İ)nİz
3. Kişi	+sİ, +İ	+lArı, +sİ, +İ

Teklik Birinci Şahıs

arzularım (7), *böyükliüyümü* (99), *canım* (76), *dostum* (35), *əlim* (15), *günagım* (44), *xatirim* (74), *könlüm* (9), *qanım* (58), *nifrətim* (32), *özüm* (81), *ruhumun* (21), *təranələrim* (1), *üzümə* (10).

Teklik İkinci Şahıs

ayağın (121), *baxışın* (109), *çarşabın* (102), *dodağından* (7), *nanələrin* (1), *nəğmələrinlə* (124), *şeyrlərin* (113).

Teklik Üçüncü Şahıs

busəsinə (5), *daşı* (20), *əks-sədəsi* (1), *havası* (121), *qapısı* (78), *naləsini* (124), *şöləsindən* (4), *qapısını* (10), *töhfəsinə* (23), *yarısı* (31).

Çokluk Birinci Şahıs

arzumuzdan (11), *gündüzümüzə* (106), *həyatımıza* (100), *qəlbimizi* (8), *qorxumuzu* (107), *müdrükimiz* (87), *sevdamızın* (6), *şahımız* (57), *yadımızdan* (17).

Çokluk İkinci Şahıs

şeriniz (51), *qulaqlarınız* (101) *ikiniz* (124), *özünüz* (55).

Çokluk Üçüncü Şahıs

gözəlləri (107), *insanları* (59), *müdrükləri* (107), *ziddiyətləri* (97)

4.2.20.3. Hal Ekleri

Hal ekleri, “cümle içinde, adları, başka kelimelerle olan ilişkilerine göre çeşitli durumlara sokan eklerdir” (Korkmaz, 1992, s. 77). İncelenen şiirlerde tespit ettiğimiz ismin hal ekleri tabloda olduğu şekilleriyle kullanılmaktadır:

İsmin Halleri	Hal Ekleri
Yalın Hal	Eksiz
İlgi Hali	+In, +Un, +nIn, +nUn
Yükleme Hali	+I, +nI
Yönelme Hali	+A, +(y)A
Bulunma Hali	+dA
Ayrılma Hali	+dAn
Vasıta Hali	+(y)lA
Eşitlik Hali	+cA, +çA

a) Yalın Hal

İsmin hal eki almamış halidir, yani eksizdir. Çalışmada tespit ettiğimiz bazı yalın haldeki isimler şunlardır:

axmaq (27), *busə* (7), *can* (61), *çəmən* (130), *düşman* (103), *fikir* (49), *həqiqət* (22), *gül* (5), *qadın* (32), *məyvə* (128), *ox* (94), *söz* (45), *şeir* (127), *tikan* (82), *ürək* (78), *yer* (90).

b) İlgi Hal Eki

Eklendiği ismin diğer bir isimle bağı olduğunu ifade eden ektir. İncelediğimiz şiirlerde ilgi hali eki “+In”, “+Un”, “+nIn”, “+nUn” şeklinde olup ünsüzlerden sonra +In, +Un ünlülerden sonra ise +nIn, +nUn şeklindedir. Bu ekin şiirlerdeki bazı örnekleri şunlardır:

Abdullanın oğlu (97), *bağlarının* içindən (112), *camaatın* şikayəti (55), *dövrünün* qanadı (16), *günün* birində (8), *incilərinin* parıltısı (99), *hurimin* nəfəsilə (84), *müdrəklərin* ilk arzusu (33), *ruhumun* qanadıyla (21), *sevdamızın* ülvi qüvvəsi (6), *Şirazın* ətri (81), *oxunun* yarəsi (60), *ömrünün* çiçəklərini (59), *tumanın* altından (102), *zahidliyin* o dəftərini (130).

c) Yükleme Hali

İsmi fiile bağlayan ve fiilin etkisinde bulunan ektir. Yani bu eki alan isimler cümlede belirtili nesne görevinde bulunurlar. Yükleme hal eki +I ve +nI'dir. Türkiye Türkçesinden farklı olarak +nI eki kullanılır. Şiirlerdeki bazı örnekler şunlardır:

badəni (95), *busəni* (3), *çadranı* (53), *dəftərini* (130), *dünyanı* (90), *həqiqəti* (118), *hüsnünü* (39), *işığını* (4), *kədərini* (30), *qəlbini* (59), *laləni* (61), *ləzzəti* (28), *meşəni* (112), *məni* (88), *mübahisəni* (124), *müftini* (122), *sözlerini* (22).

d) Yönelme Hali

İsmi fiile bağlayarak, fiilin istikametini gösteren hal ekidir. İncelediğimiz şiirlerde yönelme hal eki olarak “+A,” “+(y)A” ekleri kullanılmaktadır. Yönelme hali eki ünsüzlerden sonra +A; ünlülerden sonra da +y(A) şeklindedir. Şiirlerdeki bazı örnekler şunlardır:

Allaha (87), *busəsinə* (5), *cana* (39), *çölə* (130), *dərdimə* (78), *əlinə* (89), *fənayə* (76), *gözlərinə* (81), *həyatımıza* (100), *xana* (57), *işgəncəyə* (30), *kölgəsinə*

(52), *quşlara* (101), *müdrikliyə* (115), *nəfəsə* (6), *pərvərdigarə* (62), *saplara* (84), *Tanrıya* (115), *yazanlara* (126), *zirvəsinə* (105).

e) **Bulunma Hali**

İsimleri fiillere bağlayan fiilin yerini bildiren eklerdir. İncelediğimiz şiirlerde bulunma hal eki +dA şeklinde kullanılmakta olup şiirlerdeki bazı örnekleri şunlardır:

altında (92), *barəsində* (45), *cəhalətdə* (54), *cağında* (1), *dünyada* (57), *evində* (35), *eşqində* (72), *harda* (77), *xislətində* (32), *insanlıqda* (90), *qapında* (29), *məsciddə* (58), *nəğməmdə* (124), *otağında* (60), *tərəfdə* (107), *vəfadə* (78), *yuxuda* (75), *zülmətdə* (129).

f) **Ayrılma Hali**

İsmi fiile bağlayarak fiilin kendisinden uzaklaştığını, ayrıldığını anlatan eklerdir. Ayrılma hal eki +dAn şeklindedir. Şiirde yer alan bazı örnekler şunlardır:

adamlardan (55), *beşikdən* (43), *cənnətdən* (72), *çöllərdən* (117), *dağlardan* (112), *əməllərindən* (87), *firqətindən* (78), *gülüstandan* (47), *hamısından* (8), *işdən* (33), *xəstəliyindən* (91), *kələmdən* (90), *qəlbimdən* (88), *macəralardan* (51), *nurundan* (38), *sevdadan* (2), *şövründən* (4), *təbibdən* (76), *üzündən* (29), *verdiyindən* (123), *yadımızdan* (17), *zarimdən* (64).

g) **Eşitlik Hali**

İsme eşitlik, benzerlik, birliktelik anlamı katan ektir. Eşitlik hali eki +cA'dır. Ekin Türkiye Türkçesinden farkı tonsuz şekillerinin bulunmasıdır. Eşitlik hal ekinin şiirlerdeki bazı örnekleri şunlardır:

birca (43), *bunca* (53), *təkcə* (75), *əvvəlcə* (78), *halınca* (73), *sakitca* (39).

h) **Vasıta Hali**

İsmin belirttiği nesnenin vasıta olarak kullanıldığını, fiile vasıta olduğunu belirten ektir. Yani vasıta hali fiilin ne ile yapıldığını gösterir. Eki +(y)lA'dır. Vasıta ekinin şiirlerde yer alan bazı örnekleri şunlardır:

həvəslə (101), *işarənlə* (109), *libasınla* (124), *meylə* (120), *nəğmələrimlə* (122), *şeyrlərinlə* (114).

4.2.20.4. Soru Eki

İsmin soru şeklini yapan ektir. Soru eki +mI, +mU şeklindedir. Azerbaycan Türkçesinde soru ifadesi daha çok vurgu ve tonlama ile yapılarak bütün çekimlerde sonda bulunur.

fırtınamı (52), *genişdirmı* (54), *həsrətləmi* (109), *küləkmi* (52), *meşəsiləmi* (112), *sazdırmı* (54), *şikayətmi* (31), *varmı* (78).

4.3. Sıfatlar

“Sıfatlar, adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözlerdir” (Korkmaz, 2009, s. 333).

Mirza Şefi Vazeh, şiirlerini biçimlendirirken sıfatlardan sıkça yararlanmıştır. Mirza Şefi'nin şiirlerinde sıfatlar içerisinde en fazla niteleme sıfatlarına yer verildiği görülmektedir. Azerbaycan Türkçesinde sıfatlar, niteleme ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayrılmaktadır. Niteleme sıfatları varlığın niteliğini gösteren sıfatlardır. Belirtme sıfatları ise varlıkları belirten sıfatlardır; varlıkları niteleyerek değil, onları işaret yoluyla, soru yoluyla ya da sayı belirterek, bazen de belirsizliği göstererek ifade ederler. Belirtme sıfatları kendi içerisinde işaret, sayı, belirsizlik ve soru sıfatları olmak üzere dört alt gruba ayrılırlar.

Çalışmada tespit ettiğimiz niteleme sıfatları şunlardır:

Niteleme Sıfatları	Sıklık
<i>gözəl</i> “güzel”	17
<i>xoş</i> “hoş”	14
<i>şirin</i>	11
<i>yaxşı</i> “yahşı, iyi”	9
<i>pis</i> “kötü”	8
<i>asan</i> “kolay”	7
<i>boş</i>	6
<i>böyük</i> “büyük”, <i>əsil</i> “asil”, <i>həqiqi</i> “hakiki”	5
<i>ağıllı</i> “akıllı”, <i>dolu</i> , <i>iti</i> “keskin”, <i>sonsuz</i> , <i>yüngül</i> “hafif”, <i>zərif</i> “zarif”	4

<i>ətirli</i> “ıtırli”, <i>güçlü</i> , <i>qıvrım</i> “kıvrım”, <i>odlu</i> , <i>parlaq</i> “parlak”, <i>sevimli</i>	3
<i>acı</i> , <i>ağır</i> , <i>cavan</i> , <i>çiçəkli</i> “çiçekli”, <i>dar</i> , <i>düz</i> , <i>ədəbi</i> “edebi”, <i>füsunkar</i> , <i>gen</i> “geniş”, <i>ipək</i> “ipek”, <i>qəribə</i> “garibe”, <i>qəşəng</i> “güzel”, <i>müdrük</i> , <i>munis</i> , <i>nurlu</i> , <i>şux</i> “şuh”, <i>təmiz</i> “temiz”, <i>ülvi</i> , <i>ürkək</i> “ürkek”, <i>yazıq</i> “yazık”, <i>yeni</i>	2
<i>alçaq</i> “alçak”, <i>aldadıcı</i> “aldatıcı”, <i>axırınıcı</i> “sonuncu”, <i>axmaq</i> “ahmak”, <i>arzulu</i> , <i>balaca</i> “küçücük”, <i>başsız</i> , <i>canlı</i> , <i>cansız</i> , <i>coşqun</i> “coşkun”, <i>dərdli</i> “dertli”, <i>donuq</i> “donuk”, <i>əzəmətli</i> “azametli”, <i>fərəhli</i> “ferahlı”, <i>haqlı</i> “haklı”, <i>həris</i> “haris”, <i>həzin</i> , <i>ılıq</i> , <i>ilk</i> , <i>incə</i> “ince”, <i>inci</i> , <i>işıqlı</i> “ışıklı”, <i>kəskin</i> “keskin”, <i>kiçik</i> “küçük”, <i>kobud</i> “kaba”, <i>köhnə</i> “köhne”, <i>qarışq</i> “karişik”, <i>qəmli</i> “gamlı”, <i>qoca</i> “koca, ihtiyar” <i>qorxunc</i> “korkunç”, <i>mələhətli</i> “melahetli”, <i>mənalı</i> “manalı”, <i>misilsiz</i> , <i>möcüzəli</i> “mucizeli”, <i>möhkəm</i> “muhkem”, <i>münbit</i> , <i>nazəndə</i> “nazende”, <i>nazlı</i> , <i>nəcib</i> “necip”, <i>ötergi</i> “geçici”, <i>parça-parça</i> , <i>sakit</i> “sakin”, <i>səhv</i> “yanlış”, <i>səmimi</i> “samimi”, <i>sərt</i> “sert”, <i>sərin</i> “serin”, <i>sıx</i> “sık”, <i>susuz</i> , <i>süni</i> “suni”, <i>şiltaq</i> “inatçı”, <i>telli</i> , <i>tək</i> “gibi”, <i>tər</i> “taze”, <i>totuq</i> “tombul”, <i>türfə</i> “zarif”, <i>uzun</i> , <i>üfunətli</i> “ufunetli”, <i>valəhədici</i> “şahane”, <i>yersiz</i> , <i>yorğun-yorğun</i> , <i>yumşaq</i> “yumuşak”, <i>ziyalı</i> , <i>ziynətli</i> “zinetli”, <i>zülmet</i> “zülmet”	1

*Mirzə Şəfi parlaq bir ulduz,
Qəlbi daim işıqlı bir gündüz,
Sinəsi çiçəkli bir bağça-bağdır,
Onun hər sətirinin öz ətri vardır.
(*** Ziyalı Adama...96)*

İncelediğimiz şiirlerde sıfat olarak kullanılan renkler şunlardır:

ağ “ak, beyaz” (1 defa), *al* (6 defa), *ala* “ela”(1 defa), *qara* “kara, siyah” (7 defa), *qırmızı* “kırmızı” (2), *qızıl* “kızıl” (18), *mavi* (3 defa), *pəmbə* “pembe” (1 defa), *sarı* (1 defa), *yaşıl* “yeşil” (2 defa).

*Nə mavi göylərdə uçan mələklərə,
Nə çiçəkli çöllərdə qızıl güllərə,
Nə ədəbi günəşin şəfəqlərinə,
İnan, dəyişməyəm Züleyxanı mən.
(*** Nə Mavi Göylərdə...83)*

Şairin şiirlerinde tespit ettiğimiz bazı belirsizlik sıfatları şunlardır:

bəzi “bazi” (1 defa), *bu* (92 defa), *bütün* (17 defa), *hər* “her” (26 defa).

Şairin şiirlerinde yer alan sayı sıfatları şunlardır:

a) Asıl Sayı Sıfatları:

dörd “dört”(4 defa), *iki* (4 defa), *min* “bin” (20 defa), *yedi* (1 defa).

b) Sıra Sayı Sıfatları

birinci (1 defa).

Şair, şiirlerinde kesir ve üleştirme sıfatlarını kullanmamıştır.

Günlərin sayı cəmi yədidir.

Birinci gün həftə başlayır.

Axırıncı gün qurtarır,

Necə gəlibsə elə də gedəcək,

Səadəti uzaqlaşdırmaq olmaz.

(*** Bütlərin Qəzəbi... 121)

4.4. Zamirler

“Zamirler nesneləri təmsil və ya işarət surətiylə qarşılayan kelimələrdir” (Ergin, 2009, s. 262). Şair şiirlerinde şahıs, dönüşlülük, işarət, soru və belirsizlik zamirlerini yalnız halin dışında değişik hal ekleriyle də kullanmıştır. Şairin kullandığı zamir çeşitləri şunlardır:

a) Şahıs Zamirleri: Azərbaycan Türkçesinde şahıs zamirlerinin kullanımı Türkiye Türkçesinde olduğu gibidir. Sadece “ben” zamiri “men” şeklindedir. Mirza Şefi Vazeh’in zamirler içinde, şiirlerinde en çok kullandığı tür, şahıs zamirleridir. Mirza Şefi, “mən” (ben) zamirini 134 defa, sən (sen) zamirini 142 defa, “o” zamirini 107 defa, “biz” zamirini 28 defa, “siz” zamirini 7 defa, “onlar” zamirini 25 defa kullanmıştır. Şair, bu şahıs zamirlerinden en fazla *sən* “sen” ikinci olarak ise *mən*

“ben” zəmirinə yer vermişdir. Bu zəmirlərin hal eki almış şəklləri və istifadə sıklıqları şöyledir:

Şahıs Zəmirləri						
T e k l i k			Yalın	İlgi	Yüklemə	Yönelmə
	1	Mən	Mən 39	Mənim 35	Məni 23	Mənə 33
	2	Sən	Sən 63	Sənin 32	Səni 17	Sənə 18
	3	O	O 30	Onun 23	Onu 20	Ona 22
			Bulunma	Ayrılma	Eşitlik	Vasıtə
	1	Mən	Məndə 2	Məndən 2	-	-
	2	Sən	Səndə 2	Səndən 3	-	Səninlə 7
	3	O	Onda 6	Ondan 5	-	Onunla 1
			Yalın	İlgi	Yüklemə	Yönelmə
Ç o k l u k	1	Biz	Biz 9	Bizim 7	Bizi 2	Bizə 9
	2	Siz	Siz 4	-	-	Sizə 2
	3	Onlar	Onlar 14	Onların 6	Onları 3	Onlara 1
			Bulunma	Ayrılma	Eşitlik	Vasıtə
	1	Biz	-	Bizdən 1	-	-
	2	Siz	-	Sizdən 1	-	-
	3	Onlar	Onlarda 1	-	-	-

Mən yarın xəstəsiyəm, eşqdən özgə demə söz,

Məni dildarımın eşqi beləcə saldı çölə.

Qəzəl (130)

Gəl, cavan oğlan, səni müdrikliyə öyrədəcəyəm,

Sən həyatın mənasını öyrənməlisən-

Sən inama, Tanrıya tapınmalısən,

Düzü ayridən ayırmağı öyrənməlisən.

(*** Gəl, Cavan Oğlan... 115)

b) Dönüşlülük Zamiri:

Azərbaycan Türkçesinde dönüşlülük zamiri “öz”dür. Anlamin güçlenmesi ve anlatıcının belirginleşmesi için dönüşlülük zamiri şiirin değişik yerlerinde değişik çekimlerde kullanılmıştır. Dönüşlülük zamiri, Mirza Şefi'nin şiirlerinde toplamda 54 defa tekrarlanmıştır.

Şairin kullandığı dönüşlülük zamirleri ve kullanım sıklıkları şunlardır:

Dönüşlülük Zamiri						
Eksiz	1.tek.şh.	2.tek.şh.	3.tek.şh.	1.çok.şh.	2.çok.şh.	3.çok.şh.
Öz	Özüm	Özün	Özü	-	Özünüz	-
24	3	23	6		1	
	öz+üm	öz+ün	öz+ü		öz+ünüz	
	3	8	6		1	
		öz+ün+ü				
		9				
		öz+ün+ə				
		2				
		öz+ün+də				
		1				
		öz+ün+dən				
		3				

Dönüslülük Zamiri				
	Yalın	İlgi	Yükleme	Yönelme
öz 54	öz 24	özü 6	özünü 9	özünə 2
		özün 8		
		özünüz 1		
	Bulunma	Ayrılma	Eşitlik	Vasıta
	özündə 1	özündən 3	-	-

*Özünü şux göstər, özünü saxla,
Getməsin üzündən təravət əsla.
Amma düşünmə ki, ölüm nə gəzir?
O, durar qapında bir gün müntəzir.
(*** Özünü Şux Göstər... 29)*

c) İşaret Zamirleri:

Mirza Şefi'nin şiirlerinde 11 adet işaret zamiri toplamda 28 defa kullanılmıştır. Şairin şiirlerinde kullandığı işaret zamirleri ve kullanım sıklıkları şöyledir: *bu* (4 defa), *buna* (1 defa), *bunca* (2 defa), *bundan* (2 defa), *bunlar* (2 defa), *bunlara* (2 defa), *bunu* (4 defa), *bunun* (4 defa), *burada* (1 defa), *budur* (2) *orda* (4 defa).

*Baharın verdiyi qoxu-
Mən onu sakitləşdirərək dedim,
Mənim nəğmələrimlə o qalacaqdır,
Orda daima yaşayacaqdır.
... (***) Qızılgül... 122)*

d) Belirsizlik Zamirleri:

Kişileri, nesneləri belirsiz olaraq ifade eden zamirlerdir. Şair, şiirlerinde tespit ettiğimiz bazı belirsizlik zamirleri ve kullanım sıklıkları şöyledir: *başqa* “başka” (2 defa), *başqası* “başkası” (2 defa), *başqasını* “başkasını” (2 defa), *başqasının* “başkasının” (2 defa), *başqaları* “başkaları” (1 defa), *başqalarının* “başkalarının” (2 defa), *biri* (4 defa), *birisi* (2 defa) *bir kəs* “bir kimse” (4 defa), *bir kimsənin* “bir

kimsenin” (1 defa), *hamı* “hepsi” (8 defa), *hər biri* “her biri” (2 defa), *heç kəs* “hiç kimse” (3 defa), *hərə* “herkes” (4 defa), *hər kəsə* “herkese” (2 defa), *hər şey* “her şey” (8 defa), *kəs* “kimse” (5 defa), *kəslər* “kimseler” (2 defa), *kimi* (2 defa), *kimin* (4 defa), *kimsə* “kimse” (1 defa), *özgə* “özge, başka” (4 defa), *özgəsinin* “özgesinin, başkasının” (1 defa), *özgələrin* “özgelerin, başkalarının” (1 defa).

Ağlımla qəlbimin özgə yolu var,

Hər biri bir yolda puç edər məni.

Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,

O biri sevdaya tuş edər məni.

(*** Ağlımla Qəlbimin... 2)

e) Soru Zamirleri

Nesneleri, kişileri soru yoluyla temsil eden zamirlerdir. Şairin şiirlerinde tespit ettiğimiz bazı soru zamirleri şunlardır: *hara* “nereye” (4 defa), *kim* (19), *kimə* “kime” (2 defa), *kimdə* “kimde” (1 defa), *nə* “ne” (31 defa), *neçə* “kaç” (1 defa).

Haray, ey çərx, əlindən, nə edərsən?!

Bu könlümü hər an dərdlə didərsən.

Kimə deyim ilahi, vəsfi-halım?

Kimə deyim bu dərdim, bu məlalım?

Məktubun İntizarında (78)

4.5. Zarflar

“Fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan, ya da değiştiren kelimelere zarf denir” (Banguoğlu, 2015, s. 371). Zarflar, cümlede fiilleri ve fiilimsiyi durum, zaman, miktar, yer-yön bakımından niteler ve belirtirler.

Mirza Şefi Vazeh’in şiirlerinde zarflar çoğunlukla zarf-fiil ekleriyle oluşturulmuştur. Şair, zarf-fiillerden en çok “-İb/-Ub” ve “-AndA” ekleriyle yapılanları kurmuştur. Bu zarf-fiilin sık olarak kullanıldığı şiirlerden bazı örnekler şunlardır: *bərq vurub* “parıldayıp” (1 defa), *əzib* “ezip” (1 defa), *gülüb* “gülüp” (1 defa), *qanadlanıb*

“kanatlanıp” (1 defa), *qocalıb* “ihtiyarlayıp” (1 defa), *qucaqlayıb* “kucaklayıp” (1 defa), *uçub* “uçup” (1 defa).

*Ayaqlarım altında coşğun sarı rəngli Kür axır,
Onun dalğaları günəş şəfəqləri altında rəqs edərək, bərq vurub gülümsünür.
Mənimsə qəlbim çəmənlikləri seyr edir,
Ah, kaş həmişəlik belə olaydı.*

(*** Ayaqlarım Altında...92)

a) Durum Zarfları

Mirza Şefi'nin şiirlerinde kullanılan bazı durum zarfı örnekleri şunlardır: *asta* (1 defa), *asta-asta* “yavaş yavaş” (1 defa), *bərk* “sağlam” (1 defa), *bərk-bərk* “sıkı sıkı” (1 defa), *bir-bir* (1 defa), *birdən* “birdən” (1 defa), *eləcə* “öylece” (1 defa), *dinməz* “dinmez, sessizce” (1 defa), *əsil* “asil” (1 defa), *mat* (1 defa), *mat-məbhut* “hayret” (1 defa), *möhkəm* “muhkem” (1 defa), *sakitcə* “sakince” (1 defa), *sərvaxt* “servaht, uyanık” (1 defa), *tez* “çabuk” (4 defa), *yaxşı* “iyi” (1 defa).

Şairin şiirlerinde durum zarfları içinde “ile” edatıyla yapılan vasitə zarfları da istifadə edilmişdir. Bu zarflardan bazıları şunlardır: *qürurla* “gururla” (1 defa), *rahatlıqla* “rahatlıkla” (1 defa), *rifahla* “refahla” (1 defa).

*Cansız bir baş qan qaraldıb korlayar meyli,
Başsız canın çox az olar insana xeyri.
Lakin canla baş bir yerdə olarsa əgər,
Ömür daim rahatlıqla, rifahla keçər.*

(*** Cansız Bir Baş... 46)

b) Zaman Zarfları:

Mirza Şefi'nin şiirlerinde zaman zarflarının böyük bir kısmı zarf-fiillerdən oluşmaktadır. Bu zarf-fiiller, “-AndA”, “-IncA”, “-kən”, “-mAdAn” ekleri ilə yapılandır. “-AndA” ekiyle yapılan zarf-fiil, Azərbaycan Türkçesinde sıklıkla kullanılan, “-ınca/ince ve “-dığında/-diğinde” fonksiyonuna sahip bir ektir. Zaman ifade eden bu zarf-fiilin kullanıldığı örneklerden bazıları şunlardır:

*Bəllidir ki, yerə zülmət düşəndə birdən
O, gizlədər hər nə varsa gözdən, nəzərdən.
Amma günəş nur saçanda göylərdən bizə,
Yerin bütün gözəlliyi görünər gözə.
(*** Göy Üzünü Bəzəyirsə... 9)*

***Baxanda** naməyə halım duruldu,
Ürək də namənin ətriylə doldu.
Məktubun İntizarında (78)*

Şairin şiirlerinde diğər zaman zarfları, zaman ifade eden kelime ve kelime gruplarıyla sağlanmışdır. Bunlardan bazıları şunlardır: *axır* “son” (1 defa), *axşam* “akşam” (1 defa), *bəzən* “bazen” (1 defa), *bir xeyli zaman* “bir hayli zaman” (1 defa), *bir anlıq* “bir anlık” (1 defa), *bir vaxt* “bir vakit” (1 defa), *daim* (15 defa), *daima* (9 defa), *əvvəl* “evvel” (4 defa), *gecə* “gece” (15 defa), *gecə-gündüz* “gece-gündüz” (1 defa), *gündüz* (7 defa), *heç zaman* “hiçbir zaman” (1 defa), *heç bir zaman* “hiçbir zaman” (1 defa), *heç vaxt* “hiçbir vakit” (1 defa), *həmişə* “her zaman, daima” (9 defa), *həmişəlik* “daima” (4 defa), *hər an* “her an” (1 defa), *illər* “yıllar” (1 defa), *illərlə* “yıllarca” (1 defa), *indi* “şimdi” (7 defa), *səhər* “seher, sabah” (3 defa), *sonra* (3 defa), *yənə* “yine” (2 defa), *yenicə* “yenice, demin” (1 defa), *yenidən* “yeniden” (1 defa), *müdam* (1 defa), *tez* “çabuk” (1 defa).

*Bax gör, Mirzə Hacı Ağası birdən
İranda nə böyük bir cənab olub!
Əvvəl seçilməzdi heç birimizdən,
İndisə sinəsi nişanla dolub!
(*** Tulla Mirzə Şəfi... 56)*

c) Miktar Zarfları

Mirza Şəfi'nin şiirlerinde yer alan bazı miktar zarfları ve kullanım sıklıkları şöyledir: *az* (4 defa), *bir nəfəslə* “bir nefesle” (1 defa), *bir zərrə* “bir zerre” (1 defa), *çox* “çok” (5 defa), *çox az* “çok az” (1 defa), *ol qədər* “o kadar” (1 defa).

*İtir ömrün bir zərrəsi hər bir nəfəslə,
Ötüb gedən geri dönməz, ha onu səslə.
(*** İtir Ömrün... 40)*

d) Yer-Yön Zarfları

Mirza Şefi'nin şiirlerinde yer alan bazı yer-yön zarfları ve kullanım sıklıkları şu şekildedir: *alt* (5 defa), *aşağı* (1 defa), *dörd bir tərəf* “dört bir taraf” (1 defa), *geri* (1 defa), *ön* (1 defa), *üst* (1 defa).

*Bütün kirpiklərin xəncərsayağı,
Tökər qəlbim qanın üzüm aşağı.
Məktubun İntizarında (78)*

e) Soru Zarfları

Mirza Şefi'nin şiirlerinde yer alan bazı soru zarfları ve kullanım sıklıkları şunlardır: *necə* “nasıl” (8 defa), *nə vaxt* (2 defa).

*İran camaatı İranda, aman
Gör necə baxır ki, şah ilə xana;
Onlar bir ağıllı iş görən zaman
Tamam heyran qalır sevinir buna.
(*** Şah Manifest Yazdı... 57)*

4.6. Fiiler

“Fiiler, karşıladıkları hareketler ile zaman ve mekan kapsamı içinde somut ve soyut nesne, kavramlarla ilgili her türlü oluş, kılış ve durumları bildirirler” (Korkmaz, 2009, s. 525). Fiiler, cümlede bir nevi hareketi karşılayan kelimelerdir.

Fiiller, Mirza Şefi'nin şiirlerinde isimden sonra en sık kullanılan gramer unsurudur. Vazeh, hem çekimli, hem fiilimsi ekini almış, hem de yardımcı fiille yapılmış fiillere şiirlerinde yer vermiştir.

Vazeh'in şiirlerinde toplam 1490 fiil kullanılmıştır. Bu 1490 fiil unsurunun içinde fiiler, isim-fiil, sıfat-fiil ve zarf-fiil unsurları da bulunmaktadır. Bunların birbirinden farklı olanların sayısı 259'dur. Şiirlerde kullanım sıklığı en yüksek olan fiil

“ol”- (olmak) fiildir. Bu fiilin sıklık derecesi 152 olarak tespit edilmiştir. İkinci olarak en çok kullanılan fiil ise 44 defa kullanılan “göstər”- (göstermek) fiildir.

Mirza Şefi Vazeh’in şiirlerinde kullandığı fiillerin sıklıkları şöyledir:

Fiiler	Sıklık
<i>ol-</i>	152
<i>göstər-</i> “göster-”	44
<i>gəl-</i> “gel-”	38
<i>ver-</i>	34
<i>de-</i>	32
<i>et-</i>	29
<i>bil-</i>	24
<i>qal-</i> “kal-”	20
<i>bax-</i> “bak-”	18
<i>al-</i>	16
<i>inan-, qoy-</i> “bırak-”	15
<i>gör-</i>	14
<i>tap-</i> “bul-”	13
<i>çix-</i> “çık-”, <i>eylə-</i> “eyle-”, <i>yan-</i>	12
<i>istə-</i> “iste-”	11
<i>aç-, get-</i> “git-”	10
<i>görün-, oxu-</i> “oku-”, <i>sal-, yazıl-</i>	9
<i>gül-, iç-, sevin-, tulla-</i> “at-”	8
<i>dol-, gətir-</i> “getir-”, <i>öyrən-</i> “öğren-”, <i>söylə-</i> “söyle-”	7
<i>as-, bənzə-</i> “süsle-”, <i>çək-</i> “çek-”, <i>dəyiş-</i> “değiş-”, <i>dön-, düş-, düşün-, keç-</i> “geç-”, <i>qıl-</i> “kıl-”, <i>saxla-</i> “sakla-”, <i>sev-, unut-, yaraş-</i> “yakış-”	6
<i>danış-</i> “konuş-”, <i>gəz-</i> “gez-”, <i>saç- toxun-</i> “dokun-” <i>vur-</i>	5
<i>anla-, bat-, başla-, birləş-</i> “birleş-”, <i>coş-, çat-</i> “ulaş-”, <i>doğ-, dolan-, dur-, duy-, qaç-</i> “kaç”, <i>qaral-</i> “öfkelen-”,	4

<p><i>sor-</i>, <i>söy-</i> “söv-”, <i>tut-</i>, <i>ucal-</i> “yüksel-”, <i>yet-</i>, <i>yetir-</i> “er-”</p>	
<p><i>açıl-</i>, <i>ağla-</i>, <i>ax-</i> “ak-”, <i>axtar-</i> “ara-”, <i>artır-</i>, <i>at-</i>, <i>bürün-</i>, <i>çilə-</i> “çile-”, <i>daşı-</i> “taşı-”, <i>dayan-</i> “dur-”, <i>doldur-</i>, <i>eşit-</i> “işit-”, <i>əs-</i> “es-”, <i>görmə-</i> “görme-”, <i>götür-</i>, <i>gözlə-</i> “gözlə-”, <i>itir-</i> “yitir-”, <i>qaldır-</i> “kaldır-”, <i>qorx-</i> “kork-”, <i>qop-</i> “kop-”, <i>öp-</i>, <i>san-</i> <i>sevindir-</i>, <i>soruş-</i> “sorgula-”, <i>tanın-</i>, <i>uç-</i>, <i>veril-</i>, <i>yat-</i>, <i>yaz-</i>, <i>yüksəl-</i> “yüksel-”</p>	3
<p><i>alçalt-</i>, <i>alovlandır-</i> “alevlendir-”, <i>apar-</i> “götür-”, <i>ara-</i>, <i>asıl-</i>, <i>bağışla-</i>, <i>bağla-</i>, <i>bəyən-</i> “beğen-”, <i>bəzən-</i> “süsle-”, <i>bürü-</i>, <i>çevril-</i>, <i>dilə-</i> “dile-”, <i>dillən-</i> “dillen-”, <i>döyün-</i> “at-, çırpın-”, <i>döz-</i> “katlan-”, <i>elə-</i> “ele-”, <i>əyil-</i> “eğil-”, <i>inanabil-</i>, <i>isit-</i>, <i>kədərlən-</i> “kederlen-”, <i>kəs-</i> “kes-”, <i>korla-</i> “boz-”, <i>qalx-</i> “kalk-”, <i>qat-</i> “kat-”, <i>qızar-</i> “kızart-”, <i>qoru-</i> “koru-”, <i>qovuş-</i> “kavuş-”, <i>qurtar-</i> “kurtar-”, <i>neylə-</i>, <i>öl-</i>, <i>öyrət-</i> “öğret-”, <i>öyün-</i> “övün”, <i>sayrış-</i> “parla-”, <i>seçil-</i>, <i>sehrlən-</i> “sihirlen-”, <i>səslən-</i> “seslen-”, <i>sol-</i>, <i>sürün-</i>, <i>tök-</i> “dök-”, <i>uğra-</i>, <i>uzaqlaşdır-</i> “uzaklaşdır-”, <i>yarən-</i> “yarat-”, <i>yarışabil-</i>, <i>yaşat-</i>, <i>yay-</i></p>	2
<p><i>açabil-</i>, <i>alçal-</i>, <i>alış-</i>, <i>anlaşıl-</i>, <i>art-</i>, <i>ayıl-</i>, <i>az-</i> “kaybol-”, <i>azal-</i>, <i>bacar</i> “becer-”, <i>bas-</i>, <i>batır-</i>, <i>becər-</i> “becer-”, <i>boyla-</i> “yüksel-”, <i>bul-</i>, <i>cilala-</i>, <i>çarpıl-</i>, <i>çevir-</i>, <i>çıxar-</i> “çıkar-”, <i>çıxart-</i> “çıkart-”, <i>çoxal-</i> “çoğal-”, <i>dağıt-</i>, <i>dal-</i>, <i>danla-</i> “azarla-”, <i>darıx-</i> “bunal-”, <i>dər-</i> “topla-”, <i>dəy-</i>, “değ-”, <i>didə-</i>, <i>dinlə-</i> “dinle-”, <i>doğra-</i>, <i>doğur-</i>, <i>dolaş-</i>, <i>doy-</i>, <i>durux-</i>, <i>durul-</i>, <i>duyabil-</i>, <i>düzəl-</i> “oluştur-”, <i>edil-</i>, <i>endir-</i> “indir-”, <i>eskil-</i> “eski-”, <i>əy-</i> “eğ-”, <i>əzil-</i> “ezil-”, <i>gəmir-</i> “kemir-”, <i>girəbil-</i> “girebil-”, <i>gömül-</i>, <i>gülümsə-</i> “gülümse-”, <i>gülüş-</i>, <i>güz-</i>, <i>hör-</i> “ör-”, <i>incit-</i>, <i>inlə-</i> “inle-”, <i>iriş-</i> “eriş-”, <i>işlət-</i> “işlet-”, <i>kövrəl-</i>, <i>qarşıla-</i> “karşıla-”, <i>qatarlaş-</i>, <i>qazan-</i> “kazan-”, <i>qır-</i> “kır-”, <i>qox-</i> “kok-”, <i>qorxut-</i> “korkut-”, <i>qovla-</i>, <i>qovuşdur-</i>, <i>qur-</i> “kur-”, <i>lovğalan-</i> “böbürlən-”, <i>ovla-</i> “avla-”, <i>oyan-</i> “uyan-”, <i>oyat-</i> “uyandır-”, <i>oynaş-</i>, <i>öldür-</i>, <i>parçalan-</i>, <i>parla-</i>,</p>	1

partla-, saçıl-, salla-, səp- “sep-”, sıçra-, sığ-, sığalla- “okşa-”, sındır- “kır-”, sil-, sökül- sön-, süz- süzül- şadlandır- “sevindir-”, şikayətlən-, şiş-, sus-, tapın-, tərpət- “kımıldat-”, titrə-, tökdür-, tökül- “dökül-” törət- “türet-” tik- “dik-” tutul-, unudabil- “unutabil-” ur- “vur-” usan- uy- uzaqlaş- “uzaklaş-” uzan- üz- yax- “yak-” yaxıl- “yakıl-”, yaxınlaş- “yakinlaş-”, yalvar-, yarat-, yazabil-, yetirəbil- “yetirebil-”, yetiş-, yüksəlt- “yükselt-”, zəhərlə- “zehirle-”, zillən- “bak-”, zorla	
--	--

4.6.1. Fiil Çekim Ekleri

4.6.1.1. Bildirme Kipleri

Bildirme kipleri eylemi hem şekil hem de zaman bakımından ifade eden kiplerdir. Çalışmada bildirme kipleri; 1. tip öğrenilen geçmiş zaman, 2. tip öğrenilen geçmiş zaman, görülen geçmiş zaman, şimdiki zaman, geniş zaman, gelecek zaman kipleri şeklinde incelenmiştir.

Bildirme Kipleri	Kip Ekleri
1. Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman	-miş
2. Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman	-İb, Ub
Görülen Geçmiş Zaman	-dİ
Şimdiki Zaman	-r, -İr
Geniş Zaman	-Ar
Gelecek Zaman	-AcAk

a) 1. Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman

Fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin daha önceden gerçekleştiğini ancak konuşanın hareketin yapıldığını görmediğini, bilmediğini, başkasından duyduğunu ya da sonradan farkına vardığını anlatan zamandır. İncelenen şiirlerde görülen 1. tip

öğrenilen geçmiş zamanın çekiminde -miş ekleri kullanılmaktadır. Şiirlerde 1. tip öğrenilen geçmiş zaman kipiyle ilgili tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

almış (64), *asılmış* (64), *çəkmiş* (55), *dolmuş* (56), *doymuş* (78), *edilmiş* (128), *gömlümüş* (37), *içmişəm* (110), *qalmış* (30), *olmuş* (44), *parçalanmış* (78), *seçilmiş* (78), *sehrələnmiş* (102), *olmuşam* (12), *oturmuş* (78), *uğramış* (64), *toxunmuş* (11), *tutmuş* (31), *vermiş* (84), *verilmiş* (101), *yaratmış* (53), *yaranmış* (59), *yazılmış* (78), *yetişmişəm* (9), *zillənmiş* (109).

b) 2. Tip Öğrenilen Geçmiş Zaman

İncelenen şiirlerde 2. tip öğrenilen geçmiş zaman eki olarak “-Ib/-Ub” kullanılmakta olup aşağıda örnekleri verilmiştir:

asılıb (64), *bürünüb* (119), *cilvələniib* (5), *deyib* (5), *deyiblər* (55), *doğub* (75), *doldurub* (75), *dolub* (56), *edib* (81), *gəlib* (121), *qatarlaşib* (100), *qocalıb* (14), *olub* (56), *olublər* (77), *unudub* (75), *uyuyub* (75), *verilib* (101), *yatıb* (75), *yazıb* (78), *yazılıb* (88).

c) Görülen Geçmiş Zaman

Fiilde bildirilen iş, oluş ve hareketin içinde bulunulan zamandan daha önceki bir zamanda bittiğini ve tamamlandığını gösteren kiptir. Bu kipin eki –dİ’dir. Ekin tonsuz şekli yoktur. İncelenen şiirlerde görülen geçmiş zaman kipiyle ilgili tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

açıldı (13), *baxdı* (55), *dəyişdi* (55), *gördüm* (83), *kəsdı* (124) *açdı* (55), *aldı* (67), *anladım* (119), *azaldı* (55), *baxdım* (13), *birləşdi* (112), *buldum* (21), *çarpıldıq* (73), *çatdı* (76), *çəkdim* (74), *çıxdı* (58), *çıxdım* (21), *daldı* (39), *dedim* (78), *dedi* (124), *derdim* (20), *dilləndi* (38), *doldu* (78), *dolandı* (78), *dolaşdı* (55), *döndüm* (19), *döyündü* (12), *duruxdu* (39), *duruldu* (78), *duydum* (78), *düzəldim* (15), *etdi* (14), *əsdı* (52), *getdi* (78) *gəldim* (19), *gəldi* (55), *gəzdi* (55), *göründü* (78), *güldü* (55), *qaldım* (13), *istədim* (15), *qaldı* (39), *qıldı* (61), *qopdu* (52), *qorxdı* (39), *qoydu* (39), *qoydum* (78), *oxudum* (78), *oldum* (78), *oldu* (78), *oyandı* (78), *öpdüm* (78), *öyrəndim* (84), *saldı* (130), *sevindilər* (57), *soldu* (78), *soruşdu* (54), *uçdun* (13), *tanındı* (112), *tapdı* (130), *tapdım* (21), *verdim* (106), *verdi* (111), *verdin* (78), *vurdu* (5), *yazdı* (57), *yetdi* (78).

d) Şimdiki Zaman

Fiilin belirttiği iş, oluş ve hareketin içinde bulunulan zamanda başladığını ve devam ettiğini bildiren kiptir. Bu kipin eki –r,-İr'dir. İncelenen şiirlerde görülen şimdiki zaman kipiyle ilgili tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

ağlayır (124), *alışır* (102), *alovlandırır* (109), *bilir* (123), *bürünür* (125), *çaxır* (6), *çiləyir* (88), *coşur* (97), *doğur* (129), *döyünür* (102), *dözürsünüz* (55), *edirlər* (97), *asir* (78), *eləyir* (116), *gəlirik* (91), *gülümsünür* (92), *görürəm* (92), *hiss edirəm* (89), *hörür* (96), *inanır* (123), *istəyirlər* (97), *işlədir* (8), *keçib-gedir* (122), *kədərlandırır* (97), *qızarır* (36), *qovuşur* (84), *qurtarır* (121), *olurlar* (125), *parlayır* (4), *sayrışır* (81), *oxuyuram* (82), *sevindirir* (109), *sındırır* (111), *tikirsiniz* (62), *titrəyirlər* (125), *tökürür* (59), *yalvarıram* (87), *yanıram* (38), *yüksəlirik* (106), *yüksəlirlər* (100).

e) Geniş Zaman

Fiilde bildirilen iş, oluş ve hareketin başlayıp devam ettiğini ve her zaman devam edeceğini belirten kiptir. Bu kipin eki –Ar şeklindedir. İncelenen şiirlerde geniş zaman kipiyle ilgili tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

açılar (87), *ağlar* (76), *axar* (78), *becərərlər* (32), *bəyənar* (94), *bilər* (124), *çilər* (7), *çoxalar* (27), *danlayar* (2), *dözərlər* (78), *gəmirər* (52), *gözləyər* (10), *istər* (12), *itirər* (83), *kövrələr* (84), *qaçaram* (78), *qalxar* (52), *qaralar* (87), *sayrışar* (11), *sığallayarlar* (32), *olunar* (91), *ovlar* (77), *öldürərlər* (32), *taparam* (88), *tökər* (78), *vurarıq* (23), *yaraşar* (32), *yetərlər*(17), *yüksəldər* (103).

f) Gelecek Zaman

Fiilin bildirdiği iş, oluş ve hareketin gelecekteki bir zaman diliminde gerçekleşeceğini gösteren kiptir. Bu kipin eki –AcAk şeklindedir. İncelenen şiirlerde gelecek zaman kipiyle ilgili tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

çıxacaq (40), *gedəcəək* (121), *gətirəcəək* (116), *görəcəək* (120), *görəcəksən* (110), *keçəcəək* (43), *qalacaq* (121), *qalacaqdır* (122), *olacaq* (112), *olacaqdır* (113), *öyrədəcəyəm* (115), *veriləcəkdir* (112), *yaşayacaqdır* (122).

4.6.1.2. Tasarlama Kipleri

Tasarlama kipleri zaman ifade etmeyen ve tasarlanan, istenilen, bir şarta bağlanan durumları ifade etmek için kullanılan kiplerdir. Tasarlama kipleri niyet, tasarı, istek, şart, emir ve gereklilik şeklindedir. Tasarlama kipleri; emir kipi, şart kipi, istek kipi, gereklilik kipi olarak incelenmiştir.

a) Emir Kipi

Tasarlanan, yapılması istenen hareketi emir biçiminde ifade eden ektir. Emir kipinde her şahsın ayrı bir eki vardır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-İm	-Ag
2. Şahıs	Eksiz	-İn
3. Şahıs	-sİn	-sİnlAr

Teklik Birinci Şahıs

alum (78), *danışım* (78), *deyim* (78), *gülüm* (86), *kədərənım* (86), *neyləyim* (56), *olmayım* (77), *söyləyim* (78), *söyüm* (86), *verim* (78).

Teklik İkinci Şahıs

aç (123), *axtar* (99), *as* (89), *bax* (82), *dinlə* (88), *doldur* (123), *inan* (8), *sev* (123), *tulla* (130).

Teklik Üçüncü Şahıs

cilalasın (41), *düşün* (78), *eyləməsin* (60), *gəlməsin* (22), *qılsın* (78), *olsun* (124), *toxunmasın* (41).

Çokluk Birinci Şahıs

İncelenen şiirlerde çokluk birinci şahıs eki kullanılmamıştır.

Çokluk İkinci Şahıs

başladın (112), *dağıtdın* (112), *dayanın* (124), *dəyişin* (55), *gedin* (62), *inanın* (90), *yetirin* (78).

Çokluk Üçüncü Şahıs

İncelenen şiirlerde çokluk üçüncü şahıs eki kullanılmamıştır.

b) Şart Kipi

Hareketin şart biçiminde tasarlandığı ektir. Şart kipi Türkiye Türkçesinde olduğu gibi –sA ekiyle ifade edilir. İncelenen şiirlerde şart kipiyle ilgili tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

desələr (30), *doğsa* (78), *keçsə* (88), *qılsa* (61), *olsa* (88), *söyləsə* (74), *tutsa* (76), *versə* (130), *yansa* (76).

c) İstek Kipi

Tasarlanan hareketin istendiğini ya da o işe niyet edildiğini ifade eden ektir. İstek kipinin eki A'dır. Ünlüyle biten fiilerden sonra araya -y girer. İncelenen şiirlerde istek kipiyle ilgili tespit edilen bazı örnekler şunlardır:

alovlandıraraq (107) *doğrayaraq* (107), *endirək* (91), *qoruyaraq* (107), *olaq* (91), *ollam* (17), *olaydı* (92), *sürünnəm* (78), *unudaq* (107), *yannam* (76), *yaşayaraq* (91).

d) Gereklilik Kipi

Gereklilik kipi istenen hareketin yapılması gerekliliğini gösteren ektir. İncelenen şiirlerde gereklilik kipi -mAlI ekiyle yapılır.

almalıdır (118), *başlamalısan* (117), *düşməməli* (59), *keçməliyik* (43), *olmalıdır* (118), *olmalısan* (119), *öyrənməlisən* (115), *saxlamalıdır* (118), *səslənməlidir* (113), *tapınmalısan* (115).

Eylem Çekimi ve Sıklıkları

Şekil ve Zaman Çekimleri	Sıklığı	Kişi						Olumsuz Çekim
		1.t	2.t	3.t	1.ç.	2.ç.	3.ç.	
Geniş Zaman	170	8	-	154	1	-	7	
Şimdiki Zaman	168	28	-	123	5	2	10	11
Görülen Geçmiş Zaman	119	26	5	86	1	-	1	1
Öğrenilen Geçmiş Zaman	72	3	-	67	-	-	2	4
Gelecek Zaman	14	1	1	12	-	-	-	1

4.6.1.3. Şahıs Ekleri

Fiil çekimlerinde kullanılan ve şahsı gösteren eklerdir. Çalışmada şahıs ekleri; zamir kökenli şahıs ekleri, iyelik kökenli şahıs ekleri ve emir şahıs ekleri şeklinde incelenmiştir.

a) Zamir Kökenli Şahıs Ekleri

Şahıs zamirlerinin zamanla ekleşmesiyle oluşan şahıs ekleridir. Bunlar, öğrenilen geçmiş zaman, gelecek zaman, geniş zaman, gereklilik ve istek kiplerinin çekiminde kullanılmaktadır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-Am	-ix, -ik, ux, -ük
2. Şahıs	-sAn	-sİnİz, sİz
3. Şahıs	Eksiz	-lAr

Teklik Birinci Şahıs

içmişəm (110), *dilərəm* (87), *göstərirəm* (99), *oxuyuram* (101), *öyrədəcəyəm* (115), *toxunaram* (88), *yetişmişəm* (9), *yaxınlaşırım* (82), *yetirəm* (87), *gözləyirəm* (129), *olmuşam* (12).

Teklik İkinci Şahıs

görəcəksən (110), *başlamalısan* (117).

Teklik Üçüncü Şahıs

ağlayır (124), *almış* (64), *azır* (58), *baxar* (52), *boylanar* (52), *çixacaq* (40), *danışar* (105), *düşməməli*, (59), *düşür* (129), *gəzir* (72), *göstərər*, (72), *göstərir* (64), *keçəcək* (43), *qalxar* (52), *saçır* (92), *sayışar* (11), *uğramış* (64), *verilmiş* (101), *yanar* (11), *yazılmış* (78).

Çokluk Birinci Şahıs

gəlirik (91), *vermərik* (23), *yüksəlirik* (106).

Çokluk İkinci Şahıs

dözürsünüz (55), *tikirsiniz* (62).

Çokluk Üçüncü Şahıs

becərərlər (32), *duyarlar* (32), *yetərlər* (17), *ölürlər* (125), *yaşadırlar* (123), *istəyirlər* (97), *olublar* (77).

b) İyelik Kökenli Şahıs Ekleri

İyelik kökenli olup fiil çekimlerinde şahıs belirtmek için kullanılan eklerdir. Görülen geçmiş zaman ve şart kipinin çekiminde kullanılmaktadır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-m	-x, -k
2. Şahıs	-n	-nİz, -uz,- üz, z
3. Şahıs	Eksiz	-lAr

Teklik Birinci Şahıs

baxdım (13), *buldum* (21), *çəkdim* (74), *döndüm* (19), *duydum* (78), *düzəldim* (15), *gördüm* (21), *qoydum* (78) *oxudum* (78), *verdim* (106).

Teklik İkinci Şahıs

anladın (119), *uçdun* (13), *verdin* (78).

Teklik Üçüncü Şahıs

açdı (55), *birləşdi* (112), *döyündü* (12), *güldü* (55), *oldu* (55), *tanındı* (112), *vurdu* (5), *yazdı* (57).

Çokluk Birinci Şahıs

dolandıq (12), *çarpıldıq* (73).

Çokluk İkinci Şahıs

İncelenen şiirlerde çokluk ikinci şahıs eki kullanılmamıştır.

Çokluk Üçüncü Şahıs

sevindilər (57).

c) Emir Şahıs Ekleri

Emir kipinde kip eki ile şahıs ekleri iç içe girmiştir, kip eki aynı zamanda şahıs da karşılamaktadır. Emir kipinde her şahsın ayrı bir eki vardır.

	Teklik	Çokluk
1. Şahıs	-İm	-Ag
2. Şahıs	-	-İn
3. Şahıs	-sİn	-sİnlAr

Teklik Birinci Şahıs

danışım (78), *gülüm* (86), *neyləyim* (56), *olmayım* (77), *söyüm* (86).

Teklik İkinci Şahıs

axtar (99), *as* (89), *bax* (82), *doldur* (123), *inan* (8), *sev* (123), *tulla* (130).

Teklik Üçüncü Şahıs

cilalasın (41), *eyləməsin* (60), *gəlməsin* (22), *qılsın* (78), *olsun* (124).

Çokluk Birinci Şahıs

İncelenen şiirlerde çokluk birinci şahıs eki kullanılmamıştır.

Çokluk İkinci Şahıs

başladın (112), *dayanın* (124), *gedin* (62), *inanın* (90), *yetirin* (78).

Çokluk Üçüncü Şahıs

İncelenen şiirlerde çokluk üçüncü şahıs eki kullanılmamıştır.

4.7. Fiilimsiler

4.7.1. İsim-Fiiller

“Ad fiilin şekli yani bir kılış, bir durum veya oluşun adıdır” (Banguoğlu, 2015, s. 420). İsim-fiiller fiil kök ve gövdelerine gelerek fiileri isimleştirirler. Vazeh’in şiirlerinde tespit edilen isim-fiil ekleri -mA, -mag/mek, -Iş/Uş şeklindedir. Şair, tezde yer alan şiirlerinde toplam 72 adet isim-fiil eki kullanmıştır. Bunlar arasında 50 defa kullanılan, mag/mek isim-fiil eki sıklığı en yüksek olan ektir. Şairin çalışmada yer alan şiirlerinden tespit ettiğimiz isim-fiiller ve kullanım sıklıkları aşağıdaki gibidir:

-mA:

ayıрмаğı (1 defa), *baxmağım* (1 defa), *çəkməyə* (1 defa), *davranmağı* (1 defa), *görməyə* (2 defa), *görünməyi* (1 defa), *sızlamasına* (1 defa), *uydurma* (1 defa), *yanmağa* (1 defa), *yaratmağa* (1 defa), *yaşamaya* (1 defa) *yaşamağa* (1 defa), *yaşamağım* (1 defa), *zarımasına* (1 defa).

-mag / mek:

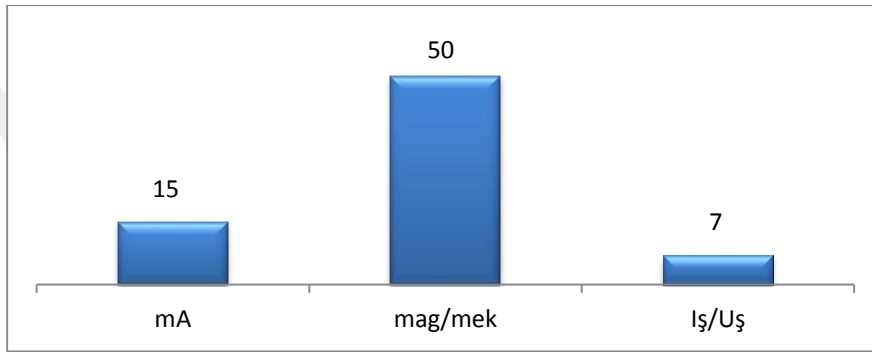
axtarmaq (1 defa), *aparmaq* (1 defa), *çatmaq* (2 defa), *çəkmək* (1 defa), *danışmaq* (2 defa), *demək* (4 defa), *dinmək* (1 defa), *etmək* (3 defa), *dözməkçün* (1 defa), *eləmək* (1 defa), *etməmək* (1 defa), *gəlmək* (1 defa), *geymək* (1 defa), *gətirmək* (1 defa), *görmək* (1 defa), *gülmək* (1 defa), *içmək* (1 defa), *qalxmaq* (1 defa), *qiymətləndirməmək* (1 defa), *qucmaq* (1 defa), *oxumaq* (1 defa), *oxumağa* (1 defa),

olmaq (3 defa), *olmaqçün* (1 defa), *ölmək* (1 defa), *öpmək* (1 defa), *pisləmək* (1 defa), *saxlamaq* (1 defa), *sevmək* (1 defa), *sevilmək* (1 defa), *sözləşmək* (1 defa), *susmaq* (1 defa), *sürmək* (1 defa), *tapmaq* (1 defa), *tikmək* (1 defa), *uçmaq* (1 defa), *uzaklaşdırmaq* (1 defa), *verməkçün* (1 defa), *yemək* (1 defa), *yığmaq* (1 defa), *yıxmaq* (1 defa).

-İş / -Uş:

baxış (6 defa), *öpüş* (1 defa).

Grafik 4.2. İsim-Fiillerin Kullanımı

İsim-fiil kullanışlarına şiirlerden seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

*Aqili axmaqdan eyləyir asılı,
Saxlayır qəlbini hüznü, yaslı,
Acı fəlakətlər törədir hər an,
Axı yaşamağa yaranmış insan!*
(*** Nə Qədər Olsa Da... 59)

*Arzumuza çatmaq üçün
Mən də, sən də can atırıq.
Gecəmizi, gündüzümüə
Yorulmadan biz qatırıq.*
(*** Arzumuza Çatmaq... 106)

*İbadət eləmək gətirməmişdi,
Məni məscidin içərisinə,*

*İçmişəm şərabı mən,
Azdığım dan düz yolumu.
(*** Molla... 110)*

*Baxışın qəlbimə işıq, nur çilər,
Onunla dünyanı ağıl dərk edər.
(*** Sənin Dodağından...7)*

4.7.2. Sıfat Fiiller

“Sıfat-fiiler, adından da anlaşılacağı üzere, sıfat gibi kullanılan fiil şekilleridir” (Korkmaz, 2009, s. 909). Sıfat fiiler, bir yönü ile sıfat bir yönü ile fiildirler. İncelenen şiirlerde *-An, dıg, -dik / -duğ, -dük, -mAz, -mİş/ -mUş* ekleri sıfat-fiil ekleri olarak tespit edilmiştir. Mirza Şefi'nin şiirlerdeki toplam sıfat-fiil sayısı 135'tir. *-An* sıfat-fiil eki, Vazeh'in şiirlerinde sıklık derecesi en yüksek olan sıfat-fiil ekidir.

Şairin çalışmada yer alan şiirlerinden tespit ettiğimiz sıfat fiiller ve kullanım sıklıkları aşağıdaki gibidir:

-An:

açdıran (1 defa), *açılan* (1 defa), *alan* (1 defa), *alovlandırın* (1 defa), *anladan* (1 defa), *axdıran* (1 defa), *atan* (1 defa), *ayrılmayan* (1 defa), *baxqan* (1 defa), *bəzənən* (1 defa), *coşan* (2 defa), *çaxdıran* (1 defa), *çarpışan* (1 defa), *çəkən* (2 defa), *çıxan* (1 defa), *çiçəklənən* (1 defa), *deyən* (2 defa), *duyan* (1 defa), *edən* (4 defa), *edənlərə* (2 defa), *edilən* (1 defa), *eyləyən* (1 defa), *əsən* (1 defa), *əyilən* (1 defa), *gedən* (1 defa), *gələn* (5 defa), *görən* (2 defa), *görünən* (1 defa), *keçən* (2 defa), *qalan* (1 defa), *qalanlar* (1 defa), *qanan* (1 defa), *qopan* (2 defa), *qovuşan* (2 defa), *qoyana* (1 defa), *içənlər* (1 defa), *inanan* (1 defa), *parlayan* (1 defa), *oxşayan* (3 defa), *oxuyan* (1 defa), *olan* (12 defa), *olanlar* (1 defa) *olmayan* (1 defa), *olmayanlar* (1 defa), *ovlayana* (1 defa), *ölənə* (1 defa), *sataşanları* (1 defa), *sayıran* (1 defa), *sevdiren* (1 defa), *sevən* (3 defa), *sevənlərə* (1 defa), *sevənlərlə* (1 defa), *sevənin* (1 defa), *süzülən* (1), *söyləyən* (1 defa), *söyləyənləri* (1 defa), *tutan* (1 defa), *uçan* (1 defa), *verən* (2), *vuran* (2), *yağan* (1 defa), *yaltaqlanan* (1 defa), *yandıran* (2), *yaradan* (3 defa), *yaşatdıran* (1 defa), *yaşayan* (2 defa), *yaşayana* (1 defa), *yatan* (1 defa), *yazanlara* (1 defa), *yetən* (1 defa).

-dıg,-dik / -dug, -dük:

axtardığını (1 defa), *aldığım* (1 defa), *azdığımdan* (1 defa), *bulduğun* (1 defa), *dediklərindən* (1 defa), *etdiyimə* (1 defa), *gətirdiyi* (1 defa), *keçirə bilmədiyindən* (1 defa), *qazandığı* (1 defa), *oxuduğum* (1 defa), *oxuduğu* (1 defa), *olduğunu* (1 defa), *tutduğunuz* (1 defa), *verdiyi* (1 defa), *verdiyindən* (1 defa), *verdiyin* (1 defa), *yetirdiyi* (1 defa).

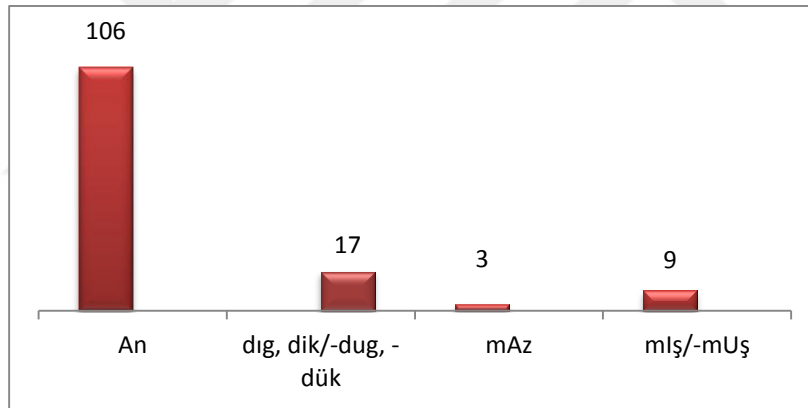
-mAz:

anlaşılmaz (1 defa), *görünməz* (1 defa), *tükənməz* (1 defa).

-mİş/ -mUş:

asılmış (1 defa), *bəzənmiş* (1 defa), *coşmuş* (1 defa), *çeynənmiş* (1 defa), *dönmüş* (1 defa), *görməmiş* (1 defa), *olmuş* (1 defa), *yaranmış* (1 defa), *yuxlamış* (1 defa).

Grafik 4.3. Sıfat-Fiillerin Kullanımı

Sıfat-fiil kullanımına şairlerden seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

-Çünkü əziz dostum, qaralır qanım,

Səni görən kimi azır imanım.

(*** Bir Gün Gedirdim...58)

Hərədən bir üsul, hərədən bir söz,

Hərədən bir gözəl misra götürür.

Sonra özgələrin dediklərindən

Özüyçün bir şeir çələngi hörür.

(*** Ziyalı Adama...96)

*Anlaşılmaz möcüzənlə, duanla,
Sən artırma bu dünyada ələmi!
Qoy məqsədin bir şey olsun... gəl anla,
Tez ol qurtar dərdü-qəmdən ələmi!
(*** Bu Dünyanın Kədərini... 30)*

*Hicrandan, vüsaldan, qəmdən, kədərdən,
Min dəfə çeynənmiş qafiyələrdən,
Şeir quraşdırıb mızıldayanlar!
Sizə şair kimi min nifrətim var!
(*** Qulağı Oxşayan...51)*

4.7.3. Zarf Fiiller

“Gerundiumlar (zarf-fiiler) hareket hali ifade eden fiil şekilleridir” (Ergin, 2009, s. 582). Zarf-fiiler, fiillerin zarf halleridir. Mirza Şefi, filimsiler içerisinde en çok zarf-fiilleri kullanmıştır. Şefi'nin şiirlerinde tespit edilen zarf-fiiller -A -AndA -Araq -dIKcA, -Ib/-Ub, -IncA/-UncA, -kən, -mAdAn ekleridir. Vazeh, şiirlerinde toplam 174 adet zarf-fiil kullanmıştır. -Ib/-Ub eki, Mirza Şefi'nin şiirlerinde kullanımı en fazla olan zarf fiil ekidir. Hem Azerbaycan Türkçesinde hem de Anadolu ağızlarında çokça kullanılan, fiillerin hareket durumunun ortaya çıktığı zamanı bildiren -AndA zarf-fiil eki, Türkiye Türkçesinde “-dığında/-diğinde; -ınca/ince” zarf-fiillerine karşılık gelir.

Şairin çalışmada yer alan şiirlerinden tespit ettiğimiz zarf-fiiller ve kullanım sıklıkları aşağıdaki gibidir:

-A

ala (1 defa), *alışa* (1 defa), *deyə* (1 defa), *yana* (1 defa).

-AndA:

alanda (1 defa), *baxanda* (3 defa), *deyiləndə* (1 defa), *dolduranda* (1 defa), *düşəndə* (2 defa), *eşidəndə* (2 defa), *gedəndə* (1 defa), *güləndə* (1 defa), *görəndə* (1 defa), *gələndə* (2), *içəndə* (1 defa), *işləyəndə* (1), *keçəndə* (2 defa), *qaldıranda* (1), *oxuyanda* (1 defa), *saçanda* (2 defa), *tərifləyəndə* (1 defa).

-ArAQ:

çökərək (2), edərək (2), çıxaraq (1), dayanaraq (1), gələrək (1), olaraq (1), olmayaraq (1), sakitləşdirərək (1), sürüşərək (1), verərək (1), yanaraq (1).

-dIKcA:

artdıqca (1 defa), dolandıqca (1 defa), getdikcə (1 defa), qaldıqca (1 defa), oxuduqca (1 defa), yelləndikcə (1 defa).

-Ib / - Ub:

axıb (2 defa), axtarıb (1 defa), alıb (4 defa), alçalıb (1 defa), alışıb (1 defa), alışdırıb (1 defa), baxıb (1 defa), basıb (1 defa), bilip (1 defa), böyüdüb (1 defa), cıvlənib (1 defa), coşdurub (1 defa), çəkib (1 defa), çıxıb (2 defa), dağıdıb (1 defa), dayanıb (1 defa), dəyib (4 defa), dolaşıb (1 defa), donub (1 defa), dönüb (1 defa), durub (2 defa), düşüb (2 defa), düzülüb (1 defa), edib (6 defa), əkib (1 defa), eləyib (2 defa), əyilib (2 defa), eyləyib (2 defa), endirib (1), əsəbləşib (1), əsib (2 defa), əzib (1 defa), gedib (1 defa), gelib (2 defa), gəzib (2 defa), girib (1 defa), görüb (1 defa), göstərib (1 defa), gülüb (1 defa), içib (1 defa), inanıb (1 defa), keçib (1 defa), qaçıb (1 defa), qalıb (2 defa), qaldırıb (1 defa), qanadlanıb (1 defa), qapıb (1 defa), qaraldıb (1 defa), qızınıb (1 defa), qocalıb (1 defa), qoparmayıb (1 defa), qorxub (1 defa), qucaqlaşıb (1 defa), qucaqlayıb (1 defa), quraşdırıb (1 defa), nəşələnib (1 defa), pıçıldayıb (1 defa), saçıb (2 defa), salıb (1 defa), sayrışıb (1 defa), sevib (2 defa), sevinib (1 defa), sınıb (1 defa), olub (1 defa), oluban (1 defa), ötüb (3 defa), tapıb (1 defa), tutub (2 defa), ucalıb (1 defa), uçub (1 defa), verib (1 defa), vurub (3 defa), yandırıb (1 defa), yaşayıb (1 defa), yayıb (1 defa), yetişib (1 defa), yıxıb (1 defa).

-IncA / UncA:

dolunca (1 defa), gedincə (1 defa).

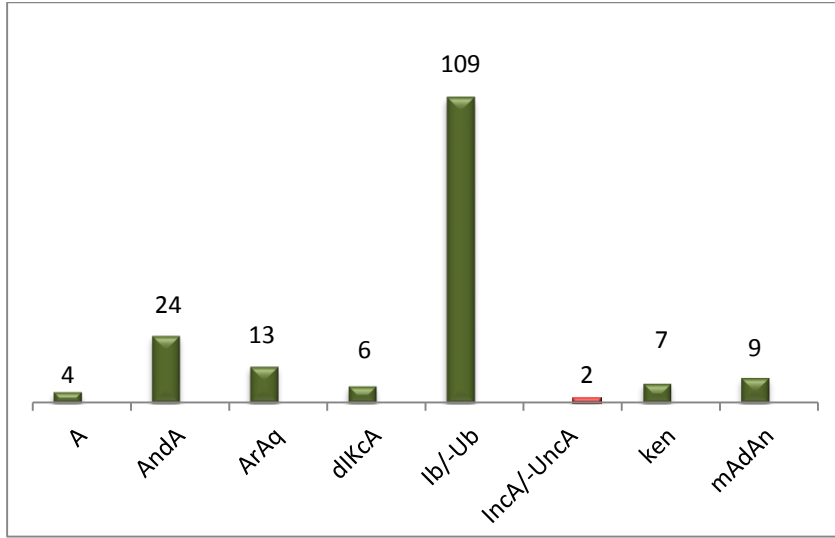
-ken:

açarkən (1 defa), çıxarkən (1 defa), edərkən (2 defa), istər ikən (1 defa), toplanarkən (1 defa), verərkən (1 defa).

-mAdAn:

dirənmədən (1 defa), durmadan (1 defa), duymadan (1 defa), düşünmədən (1 defa), eyləmədən (1 defa), hiss etmədən (1 defa), söyləmədən (1 defa), utanmadan (1 defa), yorulmadan (1 defa).

Grafik 4.4. Zarf-Fiillerin Kullanımı

Zarf-fiil kullanışlarına şiirlerden seçtiğimiz bazı örnekler şunlardır:

Günəş işığı yayıb hər yana,
Min rənglə nur səpir mavi ümmana.
Onun şöləsindən bərq vuran sular
Az qalır alısa, az qalır yana.
(*** Günəş İşığı ... 4)

İki dünyanı verrəm, sən baxanda,
Mənə eşqin bu sövdası əyandır.
(Qəzəl 77)

İti qılınc sürüşərək düşsə yatağa.
Üzü yumşaq ipək üstən sıçrar qırağa.
Bu dünyada kəskinlikdən, zor gücdən artıq,
Səmər verər xeyirxahlıq və mehribanlıq.
(*** İti Qılınc... 25)

Mən oxuduqca şərqilərimi,
Qızların sevincdən qəlbi kövrələr.
Zümrüd tək incə sözlərim,
Saplara düzülüb sevinc gətirər.

(*** Mən Oxuduqca... 84)

*Gülüstandan əsib gələn ətirli külək,
Əziz dostum, söylə sənə vermirmi ürək?
Niyə onda bir xoş xəbər eşidəndə sən,
Özgəsinin sevincinə sevinməyirsən?*

(*** Gülüstandan Əsib...47)

*Dolunca dağü səhra mişk ilə mən-
Dedim ahu göbəyi gəldi Çindən.*

(Məktubun İntizarında 78)

*Yer üzündə o adama olsun ki, əhsən
Deyə bilir bu dünyaya vida edərkən:
Bir günahım yoxdur, ancaq çox olmuş ahım,
Bundan sonra yaxşı olsun tək, ilahim!*

(*** Yer Üzündə... (44)

*Arzumıza çatmaq üçün
Mən də, sən də can atırıq.
Gecəmizi, gündüzümüə
Yorulmadan biz qatırıq.*

(*** Arzumıza Çatmaq... 106)

4.8. Edatlar

“Edatlar, yalnız başlarına anlamları olmayan, ad ve ad soylu kelime ve kelime gruplarından sonra gelerek anlam bakımından bunlarla sıkı sıkıya bağlı bulunan, gramer bakımından onlara hakim olan ve eklendikleri kelimeler ile cümlenin öteki kelimeleri arasında çeşitli anlam ilişkileri kuran görevli sözlərdir” (Korkmaz, 2009, s. 1052).

Mirza Şefi'nin incelenen şiirlerinde 13 farklı edat toplamda 164 defa kullanılmıştır. Şair, şiirlerinde edatlar arasında en çok 60 defa geçen *ilə* (ile) edatına

yer vermiştir. Kullanım sıklığı açısından en yüksek olan ikinci edat *kimi* (gibi) edatıdır. Vazeh'in şiirlerinde tespit ettiğimiz edatlar Türkçe, Arapça ve Farsça kökenlidir.

Şairin çalışmada yer alan şiirlerinde kullanılan edatlar ve kullanım sıklığı şu şekildedir: *əfsus* “ne yazık” (1 defa), *görə* “göre” (3 defa), *içrə* “içinde” (3 defa), *ilə* “ile” (60 defa), *kimi* “gibi” (33 defa), *qabaq* “önce” (1 defa), *qarşı* “karşı” (11 defa), *qədər* “kadar” (14 defa), *sarı* “e-doğru” (1 defa), *tək* “gibi” (12 defa), *təki* “gibi” (2 defa), *tərəf* “taraf” (7 defa), *üçün* “için” (13 defa), *üzrə* “üzere” (3 defa).

Sığmayırdı yerə-göyə şahlıq vüqarı,

Vəhşi kimi parçalardı qulluqçuları.

O müstəbid hökm eləyib yerin üzünə,

Allah kimi baxırdı o, özü-özünə.

(*** Şah Abbasın... 55)

Tilbə könlüm tellər ilə asılıb, tildir səbəb,

Filməsəl, baxqan kəsə Mənsur şəklin göstərür.

Mirzə Şəfi Vazehlə Naci Və Nasehinmüşairəsi (64)

4.9. Bağlaçlar

“Cümleler, belirtme grupları ve kelimeler arasında irtibat kurmaya yarayan lafızlara bağlaç denir” (Bilgegil, 2009, s. 222). Vazeh'in şiirlerinde 32 çeşit bağlaç bulunmaktadır. Şair, şiirlerinde toplam 225 kez bağlaçlara yer vermiştir. Bunlar arasında 42 sıklık derecesi olarak belirlenen *və* (ve) bağlacı en çok kullanılan bağlaç olmuştur.

Şairin çalışmada yer alan şiirlerinde kullanılan bağlaçlar ve kullanım sıklığı şu şekildedir: *amma* (11 defa), *ancaq* “ancak” (16 defa), *bəle* “böyle” (10 defa), *bəlkə* “belki” (5 defa), *çün* “çünkü” (8 defa), *çünki* “çünkü” (10 defa), *da* (36 defa), *da... da* (1 defa), *daha* (7 defa), *demeli* (1 defa) *də* “de” (35 defa), *əgər* “eğer” (7 defa), *fəqət* “fakat” (3 defa), *gah* “kah” (1 defa), *gah... gah da* “kah...kah da” (4 defa), *gah... gah* “kah...kah” (2 defa), *isə* “ise” (5 defa), *məgər* “meğer” (5 defa), *lakin* (6 defa), *sanki* (6 defa), *mütləq* “mutlak” (2 defa), *şəksiz* “şüphesiz” (1 defa), *həm... həm* “hem...hem” (1 defa), *həm də* “hem de” (2 defa), *hərgah* “her zaman” (2 defa), *nə... nə* “ne...ne” (7 defa), *nə... nə də* “ne... ne de” (2 defa), *və* “ve” (42 defa), *ya* (3 defa), *ya... ya* (1 defa), *ya... ya da* (2 defa), *yalnız* (5 defa).

*Biz d  qucaqlaşıb, biz d  yanaraq,
Çıxar yadımızdan d rdimiz artıq.
Q lbimiz qızınıb h rar t il ,
İsid r d nyanı m h bb t il .*

(*** Biz d  Qucaqlaşıb... 17)

*H r yerd , b t n  lk d ,
S nin  eirler n, Mirz  Ş fi, s sl nm lidir.
H r c ir g z lliyl  v   m l ,
T z  h yat olacaqdır!*

(*** H r Y rde... 113)

4.10.  nlemler

“Sevinme, kızma, korkma, acıma, beğenme, şaşma,  z lme gibi duyguları anlatmaya; karşıda bulunan kimselere seslenmeye, cevap vermeye, onları g stermeye, çağırma, onaylamaya, redde veya birtakım tabiat seslerini anlatmaya yarayan kelimelere  nlem denir” (Vural ve B ler, 2012, s. 260).

Mirza Şefi Vazeh’in  iirlerinde toplam 72 defa kullanılan 10 farklı  nlem tespit edilmiřtir. Şairin  iirlerinde yer alan  nlemler řunlardır: *ah* (7 defa), *b s* “yeter” (1 defa), *ha* (1 defa), *kař* “keřke” (5 defa), *qoy* “bırak” (12 defa), *oh* (3 defa) duygu  nlemleri; *ey* (37 defa), *ay* (3 defa) seslenme  nlemleri; *axı* “ (4 defa), *yoxsa* “yoksa” (1 defa) sorma  nlemleri gibi. Şair, bunlar arasında en fazla seslenme  nlemi olan “ey”  nlemini kullanılmıřtır.

*Sevinib dolandıq biz ařına t k,
Yeni bir eřq il  d y nd   r k.
S ninl  dost oldum, ey g z l xilq t,
Verdi m h bb tin m n  m rif t.*

(*** Sevinib Dolandıq... 12)

*Bataqlıřın  fun tli, pis havasından
Axı dostum, k nar g zib daim qaçırısan.
Onda vurma b dxahlıřın g l n  g l bař,
Qeyb t dolu m clisl rd n qaçıb, uzaqlař.*

4.11. İkilemeler

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde söz varlığı içerisinde yer tutan önemli yapılardan biri de ikilemelerdir. Şair, şiirlerinde anlatımı gücləndirmək, vurgulamak və yer alan kavramları pekişdirmək amacıyla aynı sözcüklerin tekrarı və ya eş, yakın ya da zıt anlamlı sözcüklərlə ikilemeler gerçəkləşdirmişdir. Şairin çalışmada yer alan şiirlerinde sıklıqla *aynı sözcüğün tekrarı* və *yakın anlamlı* ikilemə türünə yer verdiği təsbit edilmişdir. Azərbaycan Türkçəsi imlasına uyğun olaraq təkrar grubunu oluşturan kelimələr arasında kisa çizgi bulunmaktadır.

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde kullandığı ikilemelerden bazıları şunlardır: *ahu-fəğan, al-qırmızı, alışdırıb-yandıran, asta-asta, aşubi-qovğayı-qıyamət, bağça-bağ, baş-başa, bərk-bərk, bir-bir, bir-birindən, biri-birinə, birdən-birə, cəfavu-möhnət, çin-çin, dərdü-qəm, dildən-dilə, əks-səda, əl-qolunu, gecə-gündüz, gəzib-dolandıqca, gül-çiçək, gül-çiçəklə, həddi-hüdüd, hədə-qorxu, keçib-gedir, kədər-qəm, kor-koranə, könül-könülə, qara-qorxusuz, qaş-göz, qəh-qəh, qəm-kədər, qonaq-qarə, ləhzə-ləhzə, mal-dövlət, mat-məbhut, məhrəm-əsrar, mərdi-sahib, min-min, parça-parça, sevib-sevilmək, şanı-şöhrəti, şəbi-dəycur, şəhdi-şəkər, ömrümün-günümün, öz-özündən, özü-özünə, ürək-ürək, varı-dövləti, vəslı-hicran, yemək-içmək, yerə-göyə, yox-yox, yorğun-yorğun.*

İncelenen şiirlerde təsbit ettiğimiz aynı sözcüğün tekrarıyla yapılan ikilemeler:

Yer, gözəl bir kürədir,

Asta-asta dövrə vurur.

(*** Yer... 90)

Vaxt var idi güclü, cavan qolumla,

*Səni **bərk-bərk** qucaqlayıb öpərdim.*

... Köhnə Məhəbbət (20)

*Gül yanağın üzre **çin-çin** ol çelipa tellərin,*

Aftab üzre şəbi-dəycur şəklin göstərər.

Göstərər (72)

*Gece düşür hər yana, ay **ürkək-ürkək** doğur,
Şəfəqlər **parça-parça**, dağlalar **yorğun-yorğun**.*

(*** Qədəhim Şərab... 129)

İncelenen şiirlərdə tespit etdiyimiz yakın anlamlı ikilemələrə nümunələr:

*Sinəsi çiçəkli bir **bağça-bağdır**,
Onun hər sətirinin öz ətri vardır.*

(*** Ziyalı Adama... 96)

*Qoy məqsədin bir şey olsun... gəl anla,
Tez ol qurtar **dərdü-qəmdən** aləmi!*

... (***) Bu Dünyanın Kədərini... 30)

*Dörd yanım indi **gül-çiçək**,
dörd yanım indi yasəmən.*

... (***) İstədim Ki... 15)

*Babaların, nəvələrin **şanı-şöhrəti**,
Nəvələrin qürurunu artırır qəti!*

(*** Mal- Dövlət... 28)

İncelenən şiirlərdə tespit etdiyimiz zıt anlamlı ikilemələrə nümunələr

*Ağlım **gəcə-gündüz** yazıq qəlbimi,
Daima danlayar, daima söyər.*

(*** Ağılımla Qəlbimin... 2)

*Sığmayırdı **yerə-göyə** şahlıq vüqarı,
Vəhşi kimi parçalardı qulluqçuları.*

... (***) Şah Abbasın... 55)

4.12. Deyimlər

“Deyimlər, bir toplumun dünya görüşünü, yaşam biçimini, gelenek, görenek və inançlarını, kısacası maddi-manevi kültürünü yansıtan sözlərdir” (Aksan, 2009, s. 83).

Mirza Şefi Vazeh'in incelenen şiirlerinde deyimlere sıklıca başvuru gördükdür. Vazeh'in çalışmada yer alan şiirlerinde 160 deyim tespit edilmiştir. Şairin deyimlere bolca yer vermesi söylemek istediklerini daha açık, net ve etkili bir şekilde ifade etmesinden kaynaklanmaktadır. Tespit edilen deyimlerin birçoğu Türkiye Türkçesindekiler ile ortaklık göstermektedir. Şairin incelenen şiirlerinde atasözlerine rastlanılmamıştır.

Şairin çalışmada yer alan şiirlerinden tespit ettiğimiz deyimler şunlardır:

axşam düş-, alıb apar-, alışıb yan-, ayağa düş-, ayağına düş-, aydın ol-, aydınlığa çıx-, azlıq et-, bağına bas-, baş əy-, baş qaldır-, baş vur-, bayram et-, bəxş et-, bərq vur-, boyun əy-, büruza vər-, can at-, cana gəl-, cavab ver-, cəm ol-, cəzb et-, cövlan et-, cuşə getir-, çarəsiz qal-, dağ çək-, dayanıb dur-, dərk et-, dilə gəl-, düçar ol-, dünyaya gəl-, dövrə vur-, əfv et-, əkib bəcər-, əks et-, əl çək-, əl-qolunu bağla-, əl götür-, ələ getir-, ələ sal-, əməl et-, əmr et-, ərsə çih-, ərsə dayan-, əsər eylə-, əsiri ol-, ətir saç-, əziyyət vər-, faş elə-, fikir vər-, gərdişə gəl-, göylərə qalh-, göz at-, hali ol-, haray sal-, hasil ol-, həsəb et-, həsəd et-, həsrət qal-, həyran qal-, həyret et-, hiss et-, hökm elə-, huşu başından çıx-, xatirinə dəy-, xəbər gətir-, xəbər vər-, xəbərdar ol-, xəndan et-, xeyir vər-, xidmət et-, ibadət elə-, ilham al-, imdad et-, inkar et-, işiq ol-, itmamı yet-, kama yetir-, kar etmə-, kənar gəz-, kənara çih-, kəsərdən düş-, kinayə et-, kor ol-, köniil açıl-, qan qaral-, qan qaralt-, qanad vər-, qəbul et-, qədəm bas-, qəhqəh çək-, qəhqəhə ilə gül-, qəlbi vur-, qərq ol-, qılinc çək-, qismət ol-, qiyməti olma-, qulaq as-, qulaq batır-, qonaq gət-, lal dayan-, ləzzət al-, lütf eylə-, manə olmaz-, mat qal-, mat məbhut qal-, mədh et-, məftun et-, məhv elə-, məhv ol-, məst ol-, məşq et-, müalicə ol-, naçar qal-, naz et-, nəzər sal-, nifret et-, nur saç-, nur səp-, nuş et-, nüfuz eylə-, puç et-, rəqs et-, səcdə et-, sərfe eylə-, sərhoş ol-, seyr et-, sövq et-, şad eylə-, şafəq saç-, şikayət et-, şölə saç-, ömür sür-, tay ol-, təaccüb eylə-, tələb et-, tərif et-, tərək elə-, təsir et-, tuş et-, uca tut-, uzaq ol-, ümid bağla-, ümid vər-, ürək döyün-, ürək vər-, üz qoy-, üz göstər-, üzü dön-, üzünü tut-, vəsf et-, viran qal-, vida et-, yad ol-, yaxşılıq eylə-, yar ol-, yolu az-, zar eylə-, zülm çək-.

Mirza Şefi'nin şiirlerinde yer verdiği deyim örnekleri şunlardır:

axşam düş-: Akşam olmak, güneş batmak, hava kararmak.

Bir gün İbn Yəmin dedi ki, söylə

Ey atəş böcəyi, nədir bu şölə?

*Gündüz olan kimi sönürsən müdam,
Alışıb yanırsan düşəndə axşam.*

(*** Bir Gün... 38)

alışıb yan-: 1. Ateş alıp yanmaq, büyük alevler saçarak yanmaq, alevlenmek. 2. Çok kızmaq, çok hiddetlenmek, hiddetinden deliye dönmək. 3. Kızarmak, kırmızı rengine bürünmək, al rengine görünmək.

*Məni yaşayıb-yaratmağa sövq edən meydür,
Qəlbimi oxşayan o, sanki həzin bir neydir.
Odur həyatın sirrini anladan mənə,
Məni daim alışdırıb-yandıran.*

(*** Müəllimim Hafiz... 87)

bərq vur-: Parlamak, ışıldamak.

*Sənə oxuduğum təranələrin,
Sonsuz ümmanında günəşsən, pərim!
Odur ki, bərq vurub yanır, parlayır,
Çöhrənin şövqündən bu nəğmələrim.*

(*** Günəş Işığını... 4)

bürüza vermə-: Belli etməmək, göstərməmək.

*Bu füsunkar nəğməmə qulaq as bir an,
Dodaqlarımdan süzülür eşqim, ilhamım,
Mənim dodaqlarım qeder başqası
Heç vaxt məhəbbətini bürüza verməz.*

(*** İnana Bilmirəm... 89)

cövlan et-: Dolaşmaq, gezmək, hərəkət etmək, etrafında dönmək.

*Məhəbbət mürqi, cövlan etsə harda,
O eşq ovları, xəbərdar ol, amandır.*

Qəzəl (77)

cuşə getir-: Gale yana getirmek, coşturmaq, canlandırmaq, şevke getirmek.

Cəmşidin cuşə gətirən şərabinin,

Qüvvətinə bənzər onun qüdrəti.

Hikmətin sirrini mənə açdıran,

Füsunkar aləmdir, bir də şöhrəti.

(*** Mən Oxuduqca... 84)

dərk et-: 1. Anlamak, kavramak. 2. Objektif əlemi kəndi əklıyla idrak etmək, kavramak.

Baxışın qəlbimə işıq, nur çilər,

Onunla dünyanı ağıl dərk edər.

(*** Sənin Dodağından... 7)

düçar ol-: 1. Alışkın olmaq, müptəla olmaq, tutulmaq. 2. Rastlamək, karşı karşıya gəlmək, təsadüf etmək.

Göy üzünü bəzəyirsə al günəş necə,

Qəlb evimi bəzəyirsən sən də, eləcə.

Yetişmişəm sayəndə mən bu səadətə,

Könlüm bil ki, düçar olar sənsiz zülmətə.

(*** Göy Üzünü Bəzəyirsə... 9)

əl götür-: 1. Yakasını bırakmaq, vazgeçmək. 2. İlişkisini kəsmək.

Məni sevənlərə məhəbbətim var,

Nifrət edənlərə min nifrətim var.

Əgər əl çəksəm də səadətimdən,

Mən əl götürməyəm bu adətimdən.

(*** Məni Sevənlərə... 32)

əsər eylə-: Etki etmək, təsir etmək.

Siz dəyişin, qorxub sizdən o da dəyişər,

Yoxsa ona heç bir tədbir eyləməz əsər”.

*Dünyagörmüş müğənninin haqlı sözləri,
Açdı sanki birdən-birə bağlı gözləri.*

(*** Şah Abbasın... 55)

faş elə-: Gizli bir işi, bir şeyi, sırrı başkalarına söylemək, bildirmək, yaymaq, meydana çıxarmək.

*Elm nadanlığı faş eləyir,
Ağılla davranmağı şeyrdən öyrənməlisən
Gözəl danışmaq və dodaqlarındaki gözəllik.
Sənin qəlbinə səadət və sevgi gətirəcək.*

(*** Elm Nadanlığı... 116)

gərdisə gəl-: Coşturmaq, harekete sevk etmək, istek uyandırmək.

*Kamınca gərdisə gəlsin bu dövran,
Sənə sağlıq dilər qəlb ol xudadan.*

Məktubun İntizarında (78)

hali ol-: Haberi olmaq, öyrənmək, bilmək.

*Oxudum naməsin gülüzlü yarın
İşindən hali oldum ol nigarın.*

Məktubun İntizarında (78)

haray sal-: 1. Haykırmək, feryat etmək, bağırmaq. 2. Gürültü koparmək, bağırıp çağırmaq.

*Allah deyə bayquş kimi haray salar,
Mənası yox bir kələmdən ilham alar.
Gözəllik karşısında diz çökərək, nəğmə deyib oxuyuram
Bu dünyaya səcdə edib, şair kimi yaşayıram*

(*** Yer... 90)

huşu başından çıx-: Aklını kaybetmək, kendini kaybetmək.

Qovuşan zamanda könül-könülə,

*Nəfəslər nəfəsə, çiçəklər gülə.
Dodaqlar edərkən abi-həyat nuş,
Ağıl sərxoş olur, başdan çıxır huş.
(*** Qovuşan Zamanda ... 6)*

xatirinə dəy-: Gururuna, haysiyetine, izzeti nefsine dokunmaq.

*Amandır, xatirinə dəymə birdən,
Bəlkə də, rəmzi var, gizlində səndən.
Məktubun İntizarında (78)*

xəndan et-: Neşeləndirmək, sevindirmək, güldürmək, gönlünü açmaq.

*Tutulsa qönçətək bir qəlb kədərdən,
Sən onu gül kimi xəndan edərsən.
Məktubun İntizarında (78)*

kama yetir-: Arzusuna ulaştırmək.

*Müəllimim hafiz, məqsədim meydır,
Onlardır gözəllikləri sevdiren mənə.
Odur ki, vurğunam mən hər ikisinə.
Gəzib-dolandıqca kama yetirəm.
(*** Müəllimim Hafiz... 87)*

kənar gəz-: Alakayı kesmək, yaxınlıq göstərməmək, uzak durmaq.

*Bataqlığın üfunətli, pis havasından
Axı dostum, kənar gəzib daim qaçırsan.
Onda vurma bədxahlığın gölünə gəl baş,
Qeybət dolu məclislərdən qaçıb, uzaqlaş.
(*** Gülüstandan Əsib... 47)*

kəsərdən düş-: 1. Keskinliyini kaybetmək, körelmək. 2. Etkisini kaybetmək, etkili olmamak, kendi etkinliyini kaybetmək.

İlahi, sən uzaq et bədnəzərdən,

Yanında bədnəzər düxsün kəsərdən.

Məktubun İntizarında (78)

qan qaralt-: Hiddetlendirmək, asabını bozmaq, çox sinirləndirmək.

Cansız bir baş qan qaraldıb korlayar meyli,

Başsız canın çox az olar insana xeyri.

Lakin canla baş bir yerdə olarsa əgər,

Ömür daim rahatlıqla, rifahla keçər.

(*** Cansız Bir Baş... 46)

mat qal-: Hayret etmək, şaşırmaq.

Şah manifest yazdı əliylə bir gün,

Küllü İran xalqı mat qaldı bütün.

“Necə müdriknamə gözəl kəlamlar!”

Bir-bir sevindilər bütün adamlar.

(*** Şah Manifest Yazdı... 57)

məftun et-: 1. Kendini sevdirmək, kendine bağlamak. 2. Kendine hayran bırakmaq.

Misilsiz nemətdir seyr etmək səni,

Baxdım, məftun etdi camalın məni.

Uçdun, qanadlanıb üstümə birbaş,

Sanki olmuş idik nə vaxtdı sirdaş.

(*** Munis Gəncliyinin... 13)

nuş et-: İçki içmək.

Qovuşan zamanda könül-könülə,

Nəfəslər nəfəsə, çiçəklər gülə.

Dodaqlar edərkən abi-həyat nuş.

Ağıl sərxoş olur, başdan çıxır huş.

(*** Qovuşan Zamanda ... 6)

puç et-: Mahvetmək, hiç etmək, yok etmək.

*Ağlımla qəlbimin özgə yolu var,
Hər biri bir yolda puç edər məni.
Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,
O biri sevdaya tuş edər məni.
(*** Ağlımla Qəlbimin... 2)*

şad eylə-: Sevindirmək, ferahlandırmaq, memnun etmək.

*Məni şad eylədi, o verdi namə,
Nə namə, ətridə misli - şəmamə.
Məktubun İntizarında (78)*

şölə saç-: Şule saçmaq, allanmaq, kızıl hal almaq; parlamak, ıstıq saçmaq.

*Munis gəncliyinin əzəmətiylə,
Sən mənim qarşımda saçanda şölə,
Sanasan önümdə açıldı göylər,
Mat-məbhut qaldım mən yox oldum kədər.
(*** Munis Gəncliyinin ...)*

təəccüb eylə-: Hayret etmək.

*Təəccüb eyləyirdim iqbalımdan,
Mənə namə gəlib mişgin xalımdan.
Məktubun İntizarında (78)*

tuş et-: 1. Tesadüf etmək, qarşılaşmaq. 2. Maruz bırakmaq.

*Ağlımla qəlbimin özgə yolu var,
Hər biri bir yolda puç edər məni.
Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,
O biri sevdaya tuş edər məni.
(*** Ağlımla Qəlbimin ... 2)*

uca tut-: Yüksək tutmaq, yüksəklərə kaldırmaq, şərəfləndirmək.

Gəl baxma bunlara, ey Mirzə Şəfi!

Uca tut daima arı, şərəfi.

(*** Qoy Sən Həqiqəti... 22)

ürək döyün-: 1. Kalbi çarpmaq veya çalışmaq. 2. Yüreği hoplamak, coşku ve heyecan sebebiylə kalbi hızlı hızlı çarpmaq veya çalışmaq.

Sevinib dolandıq biz aşına tək,

Yeni bir eşq ilə döyündü ürək.

Səninlə dost oldum, ey gözəl xilqət,

Verdi məhəbbətin mənə mərifət.

(*** Sevinib Dolandıq ... 12)

üzünü tut-: Yüzünü çevirərək söyləmək, yüzünü çevirmək.

Sonra da üzünü o tutub yana,

Qapıya üz qoydu sakitcə, dinməz.

Özü də özündən gələrək cana,

Qapıdan çıxaraq oldu görünməz.

(*** Bir Gün Qoca Molla... 39)

vəsf et-: 1. Bir şeyin özəlliklərini, niteliklərini etraflı bir şəkildə göstərmək, təsvir etmək. 2. Methətmək, övmək.

Səlləri coşdurub, çayları axdıran.

Göydə buludlara şimşək çaxdıran.

Sonsuz qüvvələri peyda eyləyən,

Bəşər taleyini vəsf edirəm mən.

(*** Səlləri Coşdurub... 24)

viran qal-: Yıkılmək, bərət olmaq, harabeyə dönmək.

Bu dünyanın kədərini, qəmmini,

Sorsan, deyər yer üzündə hamıdan,

Ahu-fəğan çıxararmı bu dərdi,

Ürəklərin viran qalmış damından?

(*** Bu Dünyanın Kədrini ... 30)

yolu az-: Yolunu kaybetmək, şaşırmaq.

İçmişəm şərəbi mən,

Azduğımdan düz yolumu.

(*** Molla... 110)

zar eylə-: Yanıklı yanıklı, hazin hazin ağlamak, figan etmək.

İbadət eləmək gətirməmişdi,

Məni məscidin içərisinə,

Bülbül bağda zar eylər.

Zərif boynunu sallayar.

(*** Bülbül Bağda... 124)

4.13. Şiirlerde Görülen Alıntı Kelimeler

“Her dilde başka dillerden alınmış sözcükler vardır. Ödünç alınan bu sözcükler zaman içinde, kullanıldığı dilin sözcük ve ses dizimsel özelliklerine, sözdizimsel yapısına uygun değişimler geçirir” (Günay, 2007, s. 47). Azerbaycan Türkçesinde de Arapça, Farsça ve diğer dillerden alınmış kelimeler mevcuttur.

Mirza Şefi Vazeh'in klasik edebiyat geleneğinden beslenmiş olması şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelerin işlenmesini de beraberinde getirmiştir. Şairin kullandığı kelime kadrosunun çoğunluğunu Türkçe kelimeler oluştururken onu Arapça, Farsça ve Batı kökenli kelimeler izlemektedir. Vazeh, şiirlerinde Türkçe kelimeleri en fazla fiil seviyesinde kullanmayı tercih etmiştir. Alıntı sözcüklerin çokluğu bakımından birinci sırayı, Arapça almaktadır. Şairin şiirlerinde kullandığı Arapça kelime sayısının Farsça kelime sayısından fazla olduğu görülmektedir. Şiirlerde kullanılan Arapça ve Farsça kelimelere zaman zaman Türkçe ekler getirilerek yeni kelimeler meydana getirilmiştir. Şair, şiirlerinde 455 Arapça kelimeyi 1,345 kere ve 237 Farsça kelimeyi ise 848 kere kullanmıştır. Şiirlerde geçen Batı kökenli kelimelerin oldukça düşük olduğu, bu kelimelerin genellikle birer kez geçtiği görülmektedir. Alıntı kelimeler, Azerbaycan Türkçesinin fonetik özelliklerine göre kullanılmıştır.

4.13.1. Arapça Kökenli Kelimeler

Arapça Kökenli Kelimeler	Sıklık Değeri
<i>eşq</i> “aşk”, <i>nəğmə</i> “nağme”	40
<i>dünya</i>	33
<i>qəlb</i> “kalp”	31
<i>şərab</i> “şarap”	28
<i>qəm</i> “gam”	24
<i>İnsan</i>	20
<i>həyat</i> “hayat”	19
<i>məhəbbət</i> “muhabbet”, <i>zaman</i>	18
<i>kədər</i> “keder”, <i>nur</i> , <i>şey</i> , <i>şeyr</i> “şiir”, <i>vaxt</i> “vakit”	16
<i>daim</i>	15
<i>ömr</i>	14
<i>hal</i> , <i>həqiqət</i> “hakikat”, <i>hiss</i>	13
<i>adam</i> , <i>amma</i>	11
<i>ağıl</i> “akıl”, <i>aləm</i> “alem”, <i>tale</i> “tale; talih”	10
<i>axmaq</i> “ahmak”, <i>aşiq</i> “aşık”, <i>cənnət</i> “cennet”, <i>hikmət</i> “hikmet”, <i>qədəh</i> “kadeh”, <i>məclis</i> “meclis”, <i>nifrət</i> “nefret”	9
<i>an</i> , <i>xəbər</i> “haber”, <i>mələk</i> “melek”, <i>müdrək</i> , <i>nəzər</i> “nazar”	8
<i>hicran</i> , <i>qüvvə</i> “kuvvet”, <i>nəfəs</i> “nefes”, <i>ruh</i> , <i>səadət</i> “saadet”, <i>tərəf</i> “taraf”	7
<i>əsil</i> “asil”, <i>həsrət</i> “hasret”, <i>qiymət</i> “kıymet”, <i>lakin</i> , <i>molla</i> , <i>zülüm</i> “zulüm”	6
<i>cahan</i> “cahan”, <i>camaat</i> “cemaat”, <i>fikir</i> , <i>haqq</i> “hak” <i>hava</i> , <i>həqiqi</i> “hakiki”, <i>hüsn</i> , <i>xalq</i> “halk”, <i>qamət</i> “kamet”, <i>qismət</i> “kısmet”, <i>müfti</i> “müftü”, <i>səhər</i> “seher”, <i>seyr</i> “seyir”, <i>şair</i> , <i>şəfəq</i> “şafak”, <i>töhfə</i> “töhfe”	5
<i>bahar</i> , <i>camal</i> “cəmal”, <i>cavab</i> “cevap”, <i>cəhənnəm</i> “cehennem”, <i>dövran</i> “devran”, <i>əhl</i> “əhil”, <i>əməl</i> “eməl”, <i>həvəs</i> “heves, <i>hicr</i> “hicran”, <i>hünər</i> “hüner”, <i>kinayə</i> “kinaye”, <i>ləzzət</i> “lezzet”, <i>məna</i>	4

<p>“mana”, <i>məscid</i> “mescit”, <i>nəcib</i> “necip”, <i>ömür</i>, <i>səma</i> “sema”, <i>sirr</i> “sır”, <i>sual</i>, <i>sultan</i>, <i>şölä</i> “şule”, <i>tamam</i>, <i>tufan</i>, <i>vəsl</i> “vasıl”, <i>zərif</i> “zarif”</p>	
<p><i>adət</i> “adet”, <i>bəşər</i> “beşer”, <i>cövr</i> “cevir”, <i>dəfə</i> “defa”, <i>dua</i>, <i>əbədi</i> “ebedi”, <i>əmr</i> “emir”, <i>ərş</i> “arş”, <i>ərz</i> “arz”, <i>əyyam</i> “eyyam”, <i>əziz</i> “aziz”, <i>fəqət</i> “fakat”, <i>xatir</i> “hatır”, <i>xəsarət</i> “haseret”, <i>xəyal</i> “hayal”, <i>xidmət</i> “hidmet”, <i>iqbal</i> “ikbal”, <i>ilham</i>, <i>qürur</i> “gurur”, <i>layiq</i> “layık”, <i>mavi</i>, <i>məcəz</i> “mecaz”, <i>məhrəm</i> “mahrem”, <i>məxmur</i> “mahmur”, <i>məqsəd</i> “maksat”, <i>nəşə</i> “neşe”, <i>rəftar</i> “reftar”, <i>sənət</i> “sanat”, <i>söhbət</i> “sohbet”, <i>şikayət</i> “şikayet”, <i>şövq</i> “şevk”, <i>təhlükə</i>, “tehlike”, <i>təmiz</i> “temiz”, <i>ülvi</i>, <i>ümman</i> “umman”, <i>zülmet</i> “zulmet”</p>	3
<p><i>amal</i> “amel”, <i>cəhalət</i> “cehalet”, <i>cəm</i> “cem”, <i>cəza</i> “ceza”, <i>cism</i> “cisim”, <i>dövlət</i> “devlet”, <i>elm</i> “ilim”, <i>əbədi</i> “ebedi”, <i>əks</i> “aks”, <i>fələkət</i> “felaket”, <i>fələk</i> “felek”, <i>fəsl</i> “fasıl”, <i>ənbər</i> “anber”, <i>əsa</i> “asa”, <i>hədiyyə</i> “hediyə”, <i>həram</i> “haram”, <i>hərərət</i> “hararet”, <i>həyrət</i> “hayret”, <i>huri</i>, <i>xeyir</i> “hayır”, <i>xislət</i> “haslet”, <i>ixtiyar</i> “ihtiyar”, <i>iman</i>, <i>imkan</i>, <i>inkar</i>, <i>intiqa</i> “intikam”, <i>kəlam</i> “kelam”, <i>qafiyə</i> “kafiye”, <i>qafil</i> “gafil”, <i>qafilə</i> “kafile”, <i>qəbr</i> “kəbir”, <i>qəbul</i> “kəbul”, <i>qədr</i> “kədir”, <i>qəfəs</i> “kəfes”, <i>qəhqəh</i> “kahkaha”, <i>qəyrət</i> “gayret”, <i>qəzəb</i> “gazap”, <i>qüdrət</i> “kudret”, <i>qüllə</i> “kule”, <i>qəsd</i> “kasıt”, <i>macərə</i> “macera”, <i>məkan</i> “mekan”, <i>mələhət</i> “melahət”, <i>mələl</i> “melal”, <i>mələhəm</i> “merhem”, <i>mənsur</i> “mansur”, <i>meyl</i>, <i>məzar</i> “mezar”, <i>minval</i>, <i>munis</i>, <i>müdam</i>, <i>müğənni</i> “muğanni”, <i>mülk</i>, <i>müşgül</i> “müşkül”, <i>mütləq</i> “mutlak”, <i>möhkəm</i> “muhkem”, <i>nar</i>, <i>nəhayət</i> “nihayet”, <i>razi</i>, <i>rəhm</i> “rahim”, <i>rəmz</i> “remz”, <i>sadiq</i> “sədik”, <i>sifət</i> “sifat”, <i>sövq</i> “sevk”, <i>sübh</i>, <i>şəhər</i> “şehir”, <i>şeriyət</i> “şeriyet”, <i>şeyx</i> “şeyh”, <i>şeytan</i>, <i>şöhrət</i> “şöhret”, <i>tərif</i> “tarif”, <i>təsir</i> “tesir”, <i>ürfan</i> “irfan”, <i>vəhşi</i> “vahşi”, <i>vüqar</i> “vakar”, <i>vüsal</i> “visal”, <i>zirvə</i> “zirve”, <i>zövq</i> “zevk”</p>	2
<p><i>adi</i>, <i>afaq</i> “afak”, <i>afət</i> “afet”, <i>aqibət</i> “akıbet”, <i>ali</i>, <i>amin</i>, <i>bədən</i> “beden”, <i>bədr</i> “bedir”, <i>bəla</i> “bela”, <i>bəyan</i> “beyan”, <i>bəzən</i> “bazen”, <i>bəzi</i> “bazı”, <i>böhtan</i> “bühtan”, <i>buxar</i> “buhar”, <i>bürqə</i></p>	1

“bürge”, *cazibə* “cazibe”, *cəhəvir* “cevhər”, *cənab* “cənab”,
çəllad “çəllat”, *cərimə* “cerime”, *cəsərət* “cesaret”, *cəsür*
 “cesur”, *cisman*, *cünun*, *cüzi*, *daxil* “dahil”, *dəftər* “deftər”,
deycur, *dövlət* “devlet”, *erbab*, *eyb*, *eyni* “aynı”, *ehtiram*
 “ihtiram”, *ehtiyac* “ihtiyaq”, *etiraf* “itiraf”, *əcəb* “acep”, *əfi* “efi”,
əflak “eflak”, *əhd* “əhd”, *əhval* “ahval”, *əks-səda* “aks-seda”,
əksərən “ekseren”, *əlac* “ilaq”, *ələm* “elem”, *əmmamə* “emame”,
ələman “elaman”, *əsas* “esas”, *əsir* “esir”, *əsla* “asla”, *əsrar*
 “esrar”, *əyan* “ayan”, *əzab* “azap”, *əzəmət* “azamet”, *əziyyət*
 “eziyyət”, *fəxr* “fəxr”, *fələk* “felek”, *fəna* “fena”, *fəraq* “fırak”,
fərq “fərk”, *fəvvarə* “fevvarə”, *firaq* “fırak”, *firqət* “fırkat”, *halal*
 “helal”, *hasil* “hasil”, *hazır*, *heca* “hece”, *hədə* “hede”, *həsab*
 “hesap”, *həsəd* “həsəd”, *heyran* “hayran”, *hüdüd* “hudud”,
həram “haram”, *hərəkət* “hərəkət”, *həris* “həris”, *həzin* “həzin”,
hiddət “hiddət”, *hifz* “hifz”, *himmət* “himmət”, *hökm* “hüküm”,
hörmət “hürmət”, *xatirə* “hatıra”, *xəncər* “hançer”, *xərab*
 “harap”, *xərabə* “harabə”, *xətt* “hatt”, *xilqət* “hilkət”, *xilas*
 “hilas”, *ibadət* “ibadət”, *ibtida*, *icazə* “icazə”, *idbar*, *ilah*, *imdad*
 “imdat”, *imtina*, *işarə* “işarət”, *iştiaq* “iştiaq”, *itmam*, *ittifaq*,
 “ittifak”, *izhar*, *kəlam* “kelam”, *kəlmə* “kelime”, *kəramət*
 “keramet”, *kitab* “kitap”, *kövkeb* “kevkeb”, *kürə* “kürə”, *qadir*
 “Kadir”, *qala* “kale”, *qarət* “garet”, *qəbr* “kəbir”, *qədəm*
 “kadem”, *qədim* “kadim”, *qəmzə* “gamze”, *qənimət* “ganimet”,
qərar “karar”, *qəti* “kati”, *qəybət* “gıybet”, *qeyrət* “gayret”, *qərəz*
 “garez”, *qiyamət* “kıyamət”, *quran* “Kur’an”, *qüssə* “gusse”, *lal*,
ləhzə “lahze”, *lənət* “lanet”, *lətafət* “letafet”, *libas*, *mal-dövlət*
 “mal-devlet”, *malik*, *manə* “mani”, *mədar* “medar”, *məftun*
 “meftun”, *məğrur* “mağrur”, *məhrab* “mihrap”, *məhviyyət*
 “mahviyyət”, *məhzun* “mahzun”, *məiyyət* “maiyyət”, *memur*,
mənsəb “mensep”, *məram* “meram”, *mərhəmət* “merhamet”,
mərifət “marifet”, *məskən* “mesken”, *məsləhət* “maslahat”,
məsrur “mesrur”, *məstur* “mestur”, *məsud* “mesut”, *məşgul*
 “meşgul”, *məşhur* “meşhur”, *məşuq* “maşûk”, *mətlə* “matla”,

<p><i>miknət</i> “miknet”, <i>minval</i>, <i>misra</i> “mısrā”, <i>mübahisə</i> “mübahise”, <i>müçəssimə</i> “mucessime”, <i>müddət</i> “müddet”, <i>müəllim</i> “muallim”, <i>münbit</i>, <i>müntəzir</i> “muntazır”, <i>müstəbid</i> “müstebit”, <i>müştəgül</i> “müştükül”, <i>möcüzə</i> “mucize”, <i>möhnət</i> mihnet”, <i>mömin</i> “mümin”, <i>namus</i>, <i>nəfər</i> “nefer”, <i>nemət</i> “nimet”, <i>nesim</i>, <i>nəsib</i> “nesib”, <i>nəticə</i> “netice”, <i>nəzzarə</i> “nazzare”, <i>müqəddəs</i> “mukaddes”, <i>nəzir</i> “nazir”, <i>niyyət</i> “niyet”, <i>nöqtə</i> “nokta”, <i>rahat</i>, <i>rəfiq</i> “refik”, <i>rəqsan</i> “raks”, <i>rəy</i> “rey”, <i>rəiyyət</i>, “raiyyet”, <i>rəsmi</i> “resmi”, <i>rəssam</i> “ressam”, <i>rifah</i> “refah”, <i>riya</i>, <i>sabit</i>, <i>sahib</i> “sahip”, <i>sahil</i>, <i>saqi</i> “saki”, <i>savad</i>, <i>səbəb</i> “sebeb”, <i>səbr</i> “sabır”, <i>səhər</i> “seher”, <i>səhra</i> “sahra”, <i>sələf</i> “selef”, <i>səmər</i> “semer”, <i>səmimi</i> “samimi”, <i>sərrəf</i> “sarraf”, <i>sərvət</i> “servet”, <i>sətir</i> “satır”, <i>səyyarə</i> “seyyare”, <i>surətən</i> “sureten”, <i>süni</i> “suni”, <i>şan</i>, <i>şacər</i> “şecer”, <i>şəfəqqət</i> “şefkat”, <i>şərqi</i> “şarkı”, <i>şəhd</i>, <i>şərəf</i> “şeref”, <i>şərh</i> “şerh”, <i>şükür</i> “şükür”, <i>şüphə</i> “şüphe”, <i>tac</i>, <i>tamaşa</i> “temaşa”, <i>təbəssüm</i> “tebessüm”, <i>təbiat</i> “tabiat”, <i>təbib</i> “tabib”, <i>tədbir</i> “tedbir”, <i>təaccüb</i> “taaccüb”, <i>təqib</i> “takip”, <i>təkəbbür</i> “tekebbür”, <i>təklif</i> “teklif”, <i>təkrar</i> “tekrar”, <i>tənbur</i> “tanbur”, <i>tən</i> “ten”, <i>təravət</i> “teravet”, <i>tərənnüm</i> “terennüm”, <i>təsəlli</i> “teselli”, <i>təlsim</i> “tılsım”, <i>timsal</i>, <i>tuba</i>, <i>türrə</i> “turre”, <i>türfə</i> “türfe”, <i>üləma</i> “ulema”, <i>üsul</i> “usül”, <i>vəfa</i> “vefa”, <i>vəhdət</i> “vahdet”, <i>vəhm</i> “vehm”, <i>vəşf</i> “vasıf”, <i>vəzir</i> “vezir”, <i>vida</i> “veda”, <i>vücut</i> “vücut”, <i>zahid</i>, <i>zarafat</i>, <i>zəhmət</i> “zahmet”, <i>zəif</i> “zayıf”, <i>zəmanə</i> “zamane”, <i>zənbur</i> “zenbur”, <i>zərrə</i> “zerre”, <i>ziddiyət</i> “ziddiyet”, <i>zinət</i> “zinet”, <i>zümürüd</i> “zümrüt”</p>	
--	--

4.13.2. Farsça Kökenli Kelimeler

Farsça Kökenli Kelimeler	Sıklık Değeri
<i>mən</i> “ben”	134
<i>gül</i>	46
<i>dərd</i> “dert”	24

<i>can</i>	22
<i>xoş</i> “hoş”	21
<i>yar</i>	18
<i>şah</i>	15
<i>əgər</i> “eğer”	13
<i>bülbül, gah</i> “kah”, <i>mey, sevda, şirin</i>	12
<i>çünki</i> “çünkü”, <i>xoşbəxt</i> “hoşbaht”	10
<i>sinə</i> “sine”	11
<i>bağ, çün, namə</i> “name”,	9
<i>cavan, dost</i>	8
<i>arzu, asan, canan, ümid</i> “ümit”	7
<i>busə</i> “buse”, <i>çərx çarh</i> , <i>xəstə</i> “hasta”, <i>kəs</i> “kimse”, <i>nadan</i>	6
<i>gər</i> “eğer”, <i>kaş, məst</i> “mest”, <i>naz, sərv</i> “servi”, <i>yad</i>	5
<i>ahəng</i> “ahenk”, <i>bahar, bəxt</i> “baht”, <i>çəşm, çəmən</i> “çimen”, <i>dağ,</i> <i>faş, günah, hünər</i> “hüner”, <i>qönçə</i> “gonca”, <i>lalə</i> “lale”, <i>ləb</i> “leb”, <i>mərd</i> , “merd” <i>mur, nalə</i> “nale”, <i>nişan, rəng</i> “renk”, <i>şən</i> “şen”, <i>tay, zar</i>	4
<i>atəş</i> “ateş”, <i>büt</i> “put”, <i>cuş, çöhrə</i> “çehre”, <i>dəm</i> “dem”, <i>didə</i> “dide”, <i>həmin</i> “hemin”, <i>xeyli</i> “hayli”, <i>nigar, pəri</i> “peri”, <i>ru,</i> <i>rüxsar</i> “ruhsar”, <i>sərxoş</i> “sarhoş”, <i>şux</i> “şuh”, <i>təzə</i> “taze”	3
<i>afərin</i> “aferin”, <i>ağuş, ayna, bağca</i> “bahçe”, <i>bikes, çələng</i> “çelenk”, <i>çəşmə</i> “çəşme”, <i>dastan</i> “destan”, <i>dərman</i> “derman”, <i>dərya, dəst</i> “dest”, <i>dəstə</i> “deste”, <i>dildar, divanə</i> “divane”, <i>fəğan</i> “figan”, <i>füsunkar, gülüstan</i> “gülistan”, <i>günahkar, həftə</i> “hafta”, <i>hərgah</i> “hergah”, <i>işgəncə</i> “işkence”, <i>kam, mehman, məhriban</i> “mihriban”, <i>meşə</i> “meşe”, <i>mişk</i> “misk”, <i>mur, pəyğəmbər</i> “peygamber”, <i>piyalə</i> “piyale”, <i>rəncur</i> “rencur”, <i>rəvan</i> “revan”, <i>ruzigar, saray, sərvaxt</i> “servaht”, <i>şeyda, şəhr</i> “şehir”, <i>təxt</i> “taht”, <i>tən</i> “ten”, <i>təranə</i> “terane”, <i>tiğ, zəhər</i> “zehir”, <i>zindan</i>	2
<i>aftab, aşina, atəşgün</i> “ateş-gun”, <i>ayna, azad</i> “azat”, <i>badə</i>	

<p>“bade”, <i>bağca-bağ</i> “bahçe-bağ”, <i>barə</i> “bare”, <i>barı</i>, <i>bədməst</i> “bed-mest”, <i>bəndə</i> “bende”, <i>bərbad</i> “berbat”, <i>bəs</i> “bes”, <i>biğanə</i> “biğane”, <i>bihudə</i> “beyhude”, <i>bisitun</i> “bisûtun”, <i>buta</i>, <i>cah</i>, <i>cüda</i> “cüda”, <i>çarşab</i> “çarşaf”, <i>çelipa</i>, <i>damen</i>, <i>dərrakə</i> “derrake”, <i>dəstə</i> “deste”, <i>dəşt</i> “deşt”, <i>didar</i>, <i>dilruba</i>, <i>divar</i> “duvar”, <i>dudü</i> “dudu”, <i>dur</i>, <i>dü</i> “du”, <i>düşman</i>, <i>ebr</i>, <i>əfğan</i> “efgan”, <i>əfsun</i> “efsun”, <i>əfsus</i> “efsus”, <i>əndam</i> “endam”, <i>əngur</i> “engur”, <i>fani</i>, <i>fərasət</i> “feraset”, <i>gərdiş</i> “gerdiş”, <i>giysu</i> “gisu”, <i>göftar</i> “güftar”, <i>güya</i> “güya”, <i>güman</i>, <i>gümrah</i>, <i>həmağuş</i> “hemağuş”, <i>həmişə</i> “hemişe”, <i>huş</i>, <i>xan</i> “han”, <i>xaniman</i> “hanüman”, <i>xar</i> “har”, <i>xoşraftar</i> “xoş-reftar”, <i>xuraman</i> “huraman”, <i>kar</i>, <i>kaşane</i>, <i>kəhribar</i> “kehribar”, <i>kəm</i> “kem”, <i>kələk</i> “kelek”, <i>kirdar</i>, <i>kişvər</i> “kişver”, <i>kuh</i>, <i>küy</i> “küy”, <i>köhnə</i> “köhne”, <i>leşker</i>, <i>qəmhar</i> “gam-har”, <i>qovğa</i> “kavga”, <i>mehr</i>, <i>mərdüm</i> “merdüm”, <i>mərdümək</i> “merdümek”, <i>məstan</i> “mestan”, <i>meyfürüş</i>, <i>meyxanə</i> “meyhane”, <i>meyxar</i> “meyhar”, <i>məyvə</i> “meyve”, <i>məzaq</i> “mezak”, <i>məzə</i> “meze”, <i>murdar</i>, <i>mürq</i> “murg”, <i>naçar</i>, <i>nam</i>, <i>nərgiz</i> “nergis”, <i>nəva</i> “neva”, <i>nəvə</i> “neve”, <i>nigəh</i> “nigah”, <i>pak</i>, <i>parça</i>, <i>padşah</i> “padişah”, <i>pərişan</i> “perişan”, <i>pərvanə</i> “pervane”, <i>pəst</i> “pest”, <i>peyda</i>, <i>peyman</i>, <i>pillə</i> “pille”, <i>sarban</i>, <i>səbzpuş</i> “sebzpuş”, <i>səd</i> “sed”, <i>səhi</i> “sehi”, <i>sər</i> “ser”, <i>sərapa</i> “serapa”, <i>sərgəştə</i> “sergeşte”, <i>sərməşk</i> “ser-meşk”, <i>sərsəm</i> “sersəm”, <i>səyyarə</i> “seyyare”, <i>sirişk</i>, <i>şəb</i> “şeb”, <i>şikən</i> “şiken”, <i>şikəstə</i> “şikeste”, <i>sitəm</i> “sitem”, <i>sünbül</i> “sümbül”, <i>şəkər</i> “şeker”, <i>tar</i>, <i>tər</i> “ter”, <i>təşnə</i> “teşne”, <i>til</i> “dil”, <i>tir</i>, <i>ustad</i> “üstad”, <i>viran</i>, <i>yasəmən</i> “yasemin”, <i>zat</i> “zat”, <i>zəng</i> “zeng”, <i>zəngin</i> “zengin”, <i>zərd</i> “zərd”, <i>zor</i></p>	<p>1</p>
---	----------

4.13.3. Arapça+Farsça Kökenli Kelimeler

dindar (1 defa), *zülmkar* “zulüm-kâr (1 defa), *nəğməkar* “nağmekâr” (2 defa), *sənətkar* “sanatkâr” (1 defa), *üsyankâr* “isyânkâr” (1 defa), *hökmran* “hükümdâr” (1

defa), *zahirpərəst* “zahir-perest” (1 defa), *təcəlligah* “tecelligâh (1 defa), *xeyirxah* “hayırhâh” (1 defa), *həykəltərəş* “heykeltırâş” (1 defa).

4.13.4. Farsça+Arapça Kökenli Kelimeler

biqərar “bîkarâr”(1 defa), *bisitun* “bisûtun” (1 defa).

4.13.5. Arapça+Türkçe Kökenli Kelimeler

ağıllı “akıllı” (6 defa), *anlıq* “anlık” (2 defa), *ətirli* “ıtırılı” (2 defa), *əzəmətli* “azametli” (1 defa), *haqlı* “haklı” (1 defa), *hikmətsiz* “hikmetsiz” (1 defa), *hüzünlü* (1 defa), *xəsislik* “hasislik” (1 defa), *insanlıq* “insanlık” (1 defa), *kədərli* “kederli” (1 defa), *qəmli* “gamlı” (3 defa), *qəmsiz* “gamsız” (1 defa), *qərorsız* “karârsız” (1 defa), *qəribəlik* “garibelik” (1 defa), *ləzzətli* “lezzetli” (1 defa), *mələhətli* “melâhetli” (1 defa), *mənalı* “manalı” (1 defa), *məzarlıq* “mezarlık” (1 defa), *misilsiz* (1 defa), *möcüzəli* “mucizeli” (1 defa), *müdrilik* (2 defa), *nurlu* (2 defa), *rahatlıq* “rahatlık” (1 defa), *sirli* “sırlı” (2 defa), *şahlıq* “şahlık” (1 defa), *üfunətli* “ufunətli” (1 defa), *zahidlik* “zahitlik” (1 defa), *ziyalı* (1 defa), *ziynətli* “zinetli” (1 defa).

4.13.6. Farsça+Türkçe Kökenli Kelimeler

ahəngli “âhenkli” (1 defa), *arzulu* (1 defa), *atəş böcəği* “ateş böceği” (2 defa), *atəşli* “ateşli” (1 defa), *azadlıq* “âzâtlık” (1 defa), *bədbəxtlik* “bedbahtlık” (1 defa), *canlı* (1 defa), *cansız* (1 defa), *çarəsiz* “çâresiz” (1 defa), *çəmənlik* “çimenlik” (1 defa), *dərdli* “dertli” (1 defa), *fərahlı* “ferahlı” (1 defa), *günahlı* (1 defa) *günahsız* (1 defa), *heç bir* “hiçbir” (2 defa), *xubluq* “hubluk” (1 defa), *məhribanlıq* “mihribanlık” (1 defa), *nadanlıq* “nâdânlık” (defa), *naümmidlik* “ümitsizlik” (1 defa), *nazlı* (4 defa), *pərdəsiz* “perdesiz” (1 defa), *rənqli* “renkli” (2 defa), *riyakarlıq* “riyâkârlık” (3 defa), *sərxoşluk* “sarhoşluk” (1 defa), *sərsəmlik* “sersemlik” (1 defa).

4.13.7. Türkçe+Farsça Kökenli Kelimeler

beş beter (1).

4.13.8. Fransızca Kökenli Kelimeler

maşın (1 defa), *vapur* (1 defa).

4.13.9. İbranice Kökenli Kelimeler

adam (11 defa).

4.13.10. İtalyanca Kökenli Kelimeler

fırtına (1 defa), manifest (1 defa).

4.13.11. Moğolca Kökenli Kelimeler

gürşad (1 defa).

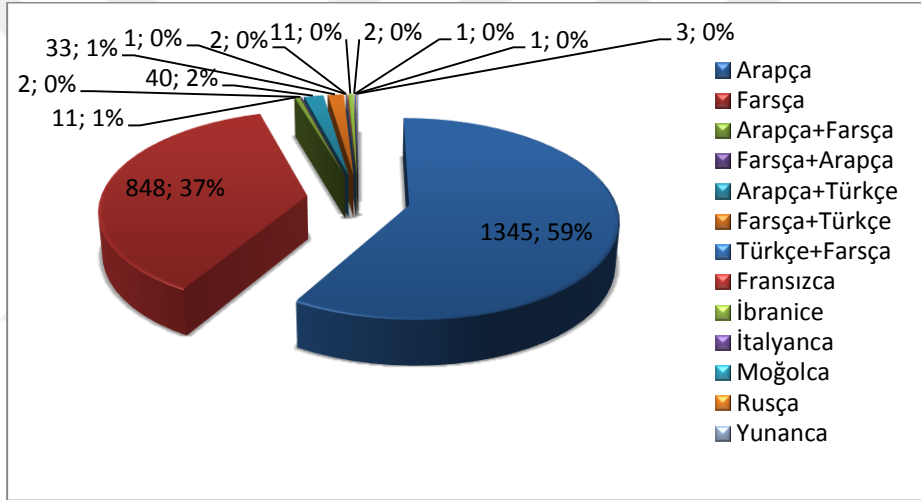
4.13.12. Rusça Kökenli Kelimeler

kinyaz (1 defa)

4.13.13. Yunanca Kökenli Kelimeler

dəmət “demet” (1 defa), *fidan* (1 defa), *mərmər* “mermer” (1 defa).

Grafik 4.5. Mirza Şefi Vazeh’in Şiirlerdeki Alıntı Kelimelerin Oranı

4.14. Arapça, Farsça, Arapça-Farsça, Farsça-Arapça Tamlamalar

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinde dikkati çeken özelliklerden biri de Arapça ve Farsça yapıtlı tamlamaların çokluğudur. İncelenen şiirlerde 27 adet Arapça-Arapça, 15 adet Farsça-Farsça, 12 adet Arapça-Farsça, 9 adet Farsça-Arapça yapıtlı tamlamalar bulunmaktadır. Özellikle gazel, mesnevi ve muhammes nazım biçimleriyle yazılan şiirlerin birçok cümlesi Arapça, Farsça kelime ve tamlamalarla doludur.

Tamlamalar *Arapça-Arapça Tamlamalar*, *Farsça-Farsça Tamlamalar*, *Arapça-Farsça Tamlamalar* ve *Farsça-Arapça Tamlamalar* başlıkları altında dört grupta incelenmiştir.

4.14.1. Arapça-Arapça Tamlamalar

bədr-i-tamam “bedr-i tamam”, *cəfavu-möhnət* “cefa-u mihnet”, *cinsi-bəşər* “cins-i beşər”, *cismi-aşiq* “cism-i aşık”, *cövri-fəraq* “cevr-i firak”, *dərsi-cünun* “ders-i cünun”, *əhli-fəqr* “ehl-i fakir”, *əhli-eşq* “ehl-i aşk”, *əhli-ürfan* “ehl-i irfan”, *ərbabi-eşq* “erbab-ı aşk”, *ərbabi-riya* “erbab-ı riya”, *xəncəri-müjgan* “hançer-i müjgan”, *küfri-eşq* “küfr-ü aşk”, *lütfü-məhəbbət* “lütf-ü muhabbet”, *məcəzi-eşq* “mecaz-ı aşk”, *məhrəmi-əsrar* “mahrem-i esrar”, *Museyi-İmran* “Musa-ı İmran”, *mülki-məhviyyət* “mülk-i mahviyyət”, *nari-şəcər*, “nar-ı şecer”, *nəşei-zat* “neşe-i zat”, *rəsmi-dövlət* “resm-i devlet”, *səbhayi-vəhdət* “sebha-ı vahdet”, *sevdayi-Leyli* “sevda-ı Leyla”, *tubavü cənnət* “tuba-ü cennet”, *vəşfi-hal* “vasf-ı hal”, *vəsl-i-hicran* “vasl-ı hicran” *zölmü-dövrən* “zulm-ü devran”.

4.14.2. Farsça-Farsça Tamlamalar

badəyi-gülgün “bade-i gülgün”, *bikəsü-bixaniman* “bikes-ü bihaniman”, *camigülgün* “cam-i gülgün”, *çəşmi-məstan* “çeşm-i mestan”, *çərxi-bülənd* “çarh-ı bülənd”, *dideyi-giryan* “dide-i giryan”, *dideye-tər* “dide-i ter”, *küyi-canan* “küy-ı canan”, *mahutaban*, *mətləi-hüsn* “matla-ı hüsn”, *rüxsari-atəşgün* “ruhsâr-ı atəş-gun”, *rüsvayi-cahan* “rüsva-ı cahan”, *sərvi-rəvan* “serv-i revan”, *tari-giysu* “tar-i gisu”, *yari-sitəmkar* “yar-ı sitemkâr”.

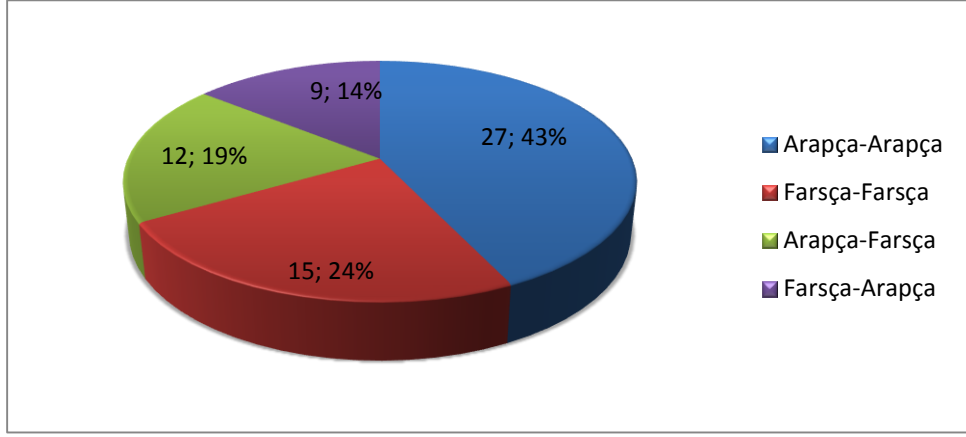
4.14.3. Arapça-Farsça Tamlamalar

aşiqi-zar “aşık-ı zar”, *çismi-zar* “cism-i zar”, *dərdi-eşq* “derd-i aşk”, *xətti-rüxsar* “hatt-ı ruhsar”, *kövkəbi-sə'd* “kevkeb-i sed”, *məzaqi-can* “mezak-ı can”, *munisü-dərman* “munis-ü derman”, *nəqli-mey* “nakl-i mey”, *nəşei-meyxar* “neşe-i meyhar”, *ruhi-rəvan* “ruh-i revan”, *şəhdi-şəkər* “şəhd-i şeker”, *türreyi-zülf* “turre-i züluf”.

4.14.4. Farsça Arapça Tamlamalar

abi-həyat “ab-ı hayat”, *badı-səhər* “bad-ı seher”, *çəşmi-cəllad* “çeşm-i cellad”, *dərdi-qəm* “derd-i gam”, *kuhi-Tur* “küh-i Tur”, *mərdi-sahib* “merd-i sahip”, *məsti-şəhla* “mest-i şəhla”, *şəbi-deycur* “şeb-i deycur”, *təcəlligahi-eşq* “tecelligah-ı aşk”.

Grafik 4.6. Arapça, Farsça, Arapça-Farsça, Farsça-Arapça Tamlamalar

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. ORİJİNAL METİN VE TÜRKİYE TÜRKÇESİNE AKTARMA

5.1. Orijinal Metin

***[BU KİÇİK...] (1)

Bu kiçik məhəbbət təranələrim,
Yaranmış ətrindən tər nanələrin.
Əks-sədasıdır bu səslər, ey dost,
Eşqin, səadətin və nalələrin...

(Vazəh, 2004, s. 23)

*** [AĞLIMLA QƏLBİMİN ...] (2)

Ağımla qəlbimin özgə yolu var,
Hər biri bir yolda puç edər məni.
Birisi sevdadan uzaqlaşdırar,
O biri sevdaya tuş edər məni.

Ağlım gecə-gündüz yazıq qəlbimi,
Daima danlayar, daima söyər.
Qəlbimsə sevdaya bir həris kimi,
Daima istəyər, daima sevər.

(Vazəh, 2004, s. 23)

*** [ŞƏRAB MƏCLİSİNDƏ ...] (3)

Şərab məclisində, gül məclisində,
Dodaq məclisində, dil məclisində,
Verərkən hurilər şirin busəni,
Şeytanın lənəti qorxutmur məni.

(Vazəh, 2004, s. 24)

***** [GÜNƏŞ İŞIĞINI ...] (4)**

Günəş işığını yayıb hər yana,
Min rənglə nur səpir mavi ümmana.
Onun şöləsindən bərq vuran sular
Az qalır alışa, az qalır yana.

Sənə oxuduğum təranələrin,
Sonsuz ümmanında günəşsən, pərim!
Odur ki, bərq vurub yanır, parlayır,
Çöhrənin şövqündən bu nəğmələrim.

(Vazəh, 2004, s. 24)

***** [YENƏ GƏLDİ ...] (5)**

Yenə gəldi qızıl gülün dövranı,
İşıq saçıb dörd bir tərəf vurdu bərq.
Cilvələnib yer üzünün hər yanı,
Dodaqların busəsinə oldu qərq.

Gül bülbülə, bülbül gülə etdi naz,
Ürəklərdən uçub getdi kədər, qəm.
Qocalar da budur, - deyib – gəldi yaz!
Gülüm, meyın məclisinə oldu cəm.

(Vazəh, 2004, s. 25)

***** [QOVUŞAN ZAMANDA ...] (6)**

Qovuşan zamanda könül-könülə,
Nəfəslər nəfəsə, çiçəklər gülə.
Dodaqlar edərkən abi-həyat nuş,
Ağıl sərxoş olur, başdan çıxır huş.

Ötərgi hisslərə amma vermə haqq.
Hər adi cismani nəşədən uzaq!
Bizim sevdamızın ülvi qüvvəsi,

Nəcib arzuların səsidir, səsi!
(Vazəh, 2004, s. 25)

*****[SƏNİN DODAĞINDAN...] (7)**

Sənin dodağından busə almasam,
İllərlə yanında mehman qalmasam,

Bu fani dünyaya nə etsəm yenə,
O qismət eyləməz səadət mənə

Baxışın qəlbimə işıq, nur çilər,
Onunla dünyanı ağıl dərk edər.

Ən nəcib hisslərin açarıdır o,
Ömrümün-günümün baharıdır o!

Şirin arzularım göylərdən dərin,
Mənim sarbanımdır şux nəzərlərin.

(Vazəh, 2004, s. 26)

***** [KÜLƏKLƏR İŞLƏDİR ...] (8)**

Küləklər işlədir dəyirmanları,
Maşını tərpedir suyun buxarı.
Döyüşə sövq edir bu qəlbimizi,
Coşan hissimizin sərt tufanları.

Lakin min küləkdən, tufandan, sudan,
Bütün qüvvələrin hamısından inan,
Bir güclü qüvvə var, bir güclü nəsim,
Sənin məlahətli, incə nəfəsin!

(Vazəh, 2004, s. 26-27)

*****[GÖY ÜZÜNÜBƏZƏYİRSƏ...] (9)**

Göy üzünü bəzəyirsə al günəş necə,
Qəlb evimi bəzəyirsən sən də, eləcə.
Yetişmişəm sayəndə mən bu səadətə,
Könlüm bil ki, düçar olar sənsiz zülmətə.

Bəllidir ki, yerə zülmət düşəndə birdən
O, gizlədər hər nə varsa gözdən, nəzərdən.
Amma günəş nur saçanda göylərdən bizə,
Yerin bütün gözəlliyi görünər gözə.

(Vazəh, 2004, s. 27)

*****[CƏNNƏT QAPILARI ...] (10)**

Cənnət qapıları günün birində,
Mömin bəndələrə açılan zaman.
Günahlı, günahsız hamı yerində
Gözləyər qəlbində şübhəylə, güman.

Bütün günahkarlar içində tək mən,
Dayanıb duraram qara – qorxusuz.
Cənnət qapısını bu dünyada sən
Açmısan üzümə ey nazəndə qız!

(Vazəh, 2004, s. 28)

***** [GÖYDƏ DÖVRƏ VURAN ...] (11)**

Göydə dövrə vuran ulduzlara bax,
Yenə nur saçılar bizlərdən uzaq.
Başımız üstündə o qızıl çətir,
Bizim arzumuzdan toxunmuş nədir?

Durub bir-birindən uzaqda yanar,
Gah batar, gah da ki sayrışar onlar.
Qəmli dursalar da, səmada titrək,

Onlarda birləşər bu vaxt bizim tək.

(Vazəh, 2004, s. 28)

***** [SEVİNİB DOLANDIQ ...] (12)**

Sevinib dolandıq biz aşına tək,
Yeni bir eşq ilə döyündü ürək.
Səninlə dost oldum, ey gözəl xilqət,
Verdi məhəbbətin mənə mərifət.

İndi dərk edirəm başqa cür, qəti
Eşqi, səadəti və məhəbbəti.
Səni istər ikən gətirmək ələ,
Mən özüm olmuşam qarşında kölə....

(Vazəh, 2004, s. 29)

***** [MUNİS GƏNCLİYİNİN...] (13)**

Munis gəncliyinin əzəmətiylə,
Sən mənim qarşımda saçanda şölə,
Sanasan önümdə açıldı göylər,
Mat-məbhut qaldım mən yox oldum kədər.

Misilsiz nemətdir seyr etmək səni,
Baxdım, məftun etdi camalın məni.
Uçdun, qanadlanıb üstümə birbaş,
Sanki olmuş idik nə vaxtdı sirdaş.

(Vazəh, 2004, s. 29)

***** [CƏHALƏT İÇİNDƏ ...] (14)**

Cəhalət içində olmuşdum sərsəm,
Qocalıb getmişdim ürəyimdə qəm.
Gümrah cavan etdi yenidən məni,
Bir mey, bir məhəbbət, bir də ki, nəğməm.

Mey iç, Mirzə Şəfi, dayanma gəl boş,
Ol meylə, sevdəylə, nəğməylə sərxoş.
Yalnız nəşə çağı coşar nəğmələr,
Odur ki ey nəğməm, nəşələnib coş?

(Vazəh, 2014, s. 30)

***** [İSTƏDİM Kİ ...] (15)**

İstədim ki, bir dəmət düzəldim ey mələk, sənə,
Əfsus ki, tapmadım mən, nə gül, nə bir çiçək sənə.
Dörd yanımda indi gül-çiçək, dörd yanımda indi yasəmən,
Əlim irişməz əlinə, artıq yoxsan yanımda sən...

(Vazəh, 2004, s. 30)

***** [QOY O VAXTA...] (16)**

Qoy o vaxta kimi ömür uzansın,
Dövrünün qanadı düşsün, dayansın.

Şirin bir həsrətin, xoş xatirənin,
Qiyəti böyükdür, mənası dərin.

İnan çatmasa da əlim əlinə,
Sənin yanımdadır xəyalım yenə.

(Vazəh, 2004, s. 31)

***** [BİZ DƏ QUCAQLAŞIB ...] (17)**

Biz də qucaqlaşdıq, biz də yanaraq,
Çıxar yadımızdan dərdimiz artıq.
Qəlbimiz qızınıb hərarət ilə,
İsə də dünyanı məhəbbət ilə.

Yerlə göy əyilib qovuşar yenə,
Busələr verərək biri-birinə.
Onlar da yetərlər arzuya, kama,

Onda mən yer ollam, sən isə səma.

(Vazəh, 2004, s. 31)

***** [NÜFUZ ELƏYƏRDİK...] (18)**

Nüfuz eləyərdik yerin təkinə,
Uçardıq göylərə, ulduza, günə.
Yuxlamış sirləri salardıq oyaq,
Şirin nəğmələrə asardıq qulaq.

Bütün yer üzünün gözəllikləri,
İlıq yay havası, çəmən gülləri,
Göydə ulduzlar da güləndə üzə.
Deyərdik hamısı verilmiş bizə.

(Vazəh, 2004, s. 32)

***** [FƏLƏYİN ÇƏRXİNİ...] (19)**

Fələyin çərxini saxlamaq olmaz,
Böyük sevincin də ömrü olar az.

Gəldim, məsud olam, yanına sənin,
Döndüm, nəqş oldu ki, qəlbimə əksin.

Səadət yolunu göstərsin mənə,
Bir də çatmaq üçün əlim əlinə.

(Vazəh, 2004, s. 32)

KÖHNƏ MƏHƏBBƏT (20)

Vaxt var idi güclü, cavan qolumla,
Səni bərk-bərk qucaqlayıb öpərdim.
Gənclik getdi... Köhnə eşqin oduyla,
Vurur qəlbim indiyədək... nə dərdim!

Mənim həyat üzüyümün qaşısan,
O üzüyün bəzəyi sən, daşı sən.
İnan bütün nəğmələrim sənindir,
Ürəyə bax... neyləyirsən yaşı sən.

(Vazəh, 2004, s. 33)

***** [QƏLBİMİN ...] (21)**

Qəlbimin, ruhumun qanadıyla mən,
Çıxdım aydınlığa zülmət gecədən.
Gördüm şəriyyətdə həqiqətimi –
Təpdim həqiqətdə şəriyyətimi.

(Vazəh, 2004, s. 34)

***** [QOY SƏN HƏQİQƏTİ ...] (22)**

Qoy sən həqiqəti söyləyən zaman,
Qopsun min təhlükə, qopsun min tufan.

Gəl baxma bunlara, ey Mirzə Şəfi!
Uca tut daima arı, şərəfi,

Həqiqət bir şeydir gözəllik ilə,
Olarımı gözəllik gəlməsin dilə?

Cəzadan, təqibdən olmaqçün uzaq,
Bəzən sözlərini söyləmə çılpaq.

Asta ol, özünü daim gözlə sən,
Acı sözünü də de xoş sözlə sən.

(Vazəh, 2004, s. 34)

***** [ŞAHLARIN ZİYNƏTLİ...] (23)**

Şahların ziynətli hədiyyəsinə,
Təriflə vurarıq daha da ziynət.

Ancaq təbiətin min töhfəsinə,
İnanın, vermərik bir dəfə qiymət.

(Vazəh, 2004, s. 35)

***** [SELLƏRİ COŞDURUB...] (24)**

Selləri coşdurub, çayları axdıran.
Göydə buludlara şimşək çaxdıran.
Sonsuz qüvvələri peyda eyləyən,
Bəşər taleyini vəsf edirəm mən.

(Vazəh, 2004, s. 35)

***** [İTİ QILINC...] (25)**

İti qılinc sürüşərək düşsə yatağa.
Üzü yumşaq ipək üstən sıçrar qırağa.
Bu dünyada kəskinlikdən, zor gücdən artıq,
Səmər verər xeyirxahlıq və mehribanlıq.

(Vazəh, 2004, s. 35)

***** [DÜZLÜKLƏ ALÇAQLIQ...] (26)**

Düzlüklə alçaqlıq çarpışan zaman,
Alçaqlıq nədənsə qazanır hər an.
Çünki alçaqlarçün ən alçaq işlər,
Alçaqlıq deyildir, hünərdir, hünər.

(Vazəh, 2004, s. 36)

***** [MÜDRİKLİK ADAMI...] (27)**

Müdrilik adamı çox xoşbəxt edər,
Lakin elm artdıqca çoxalar kədər.
Bu dünya üzündə xoşbəxtdir axmaq,
Aqil həsəd etməz ona da ancaq.

(Vazəh, 2004, s. 36)

***** [MAL- DÖVLƏT...] (28)**

Mal-dövlət vərəsəlik olsa da, asan,
Zəhmət çəkib bir ev tikmək müşğuldür yaman.

Babaların, nənələrin şanı-şöhrəti,
Nəvələrin qürurunu artırar qəti!

Lakin, verər insanlara əsl ləzzəti,
Öz əliylə qazandığı varı-dövləti.

(Vazəh, 2004, s. 36)

***** [ÖZÜNÜ ŞUX GÖSTƏR...] (29)**

Özünü şux göstər, özünü saxla,
Getməsin üzündən təravət əsla.
Amma düşünmə ki, ölüm nə gəzir?
O, durar qarında bir gün müntəzir.

(Vazəh, 2004, s. 37)

***** [BU DÜNYANIN KƏDƏRİNİ...] (30)**

Bu dünyanın kədərini, qəmini,
Sorsan, deyər yer üzündə hamıdan,
Ahu-fəğan çıxararmı bu dərdi,
Ürəklərin viran qalmış damından?

Fəlakətə, işgəncəyə, kədərə,
Üstün gəlib qılınc çəkmək gərəkdir.
Ümid bağla sən bir yolluq hünərə,
Üləmlər nə desələr, kələkdir.

Anlaşılmaz möcüzənlə, duanla,
Sən artırma bu dünyada ələmi!
Qoy məqsədin bir şey olsun... gəl anla,
Tez ol qurtar dərdü-qəmdən ələmi!

(Vazəh, 2004, s. 37)

***** [ŞİKAYƏTMI EDİM...] (31)**

Şikayətmi edim, gülümmü, bilməm,
Dünyanın yarısı dərrakədən kəm.
Edir utanmadan, eyləmədən ar,
Mini bir axmağın sözünü təkrar.

Yox! Səni mədh edim, qoy ey yaradan,
Ki, tutmuş dünyanın bu qədər nadan.
Etməsəydin bizə bu mərhəməti,
Olmazdı aqlın da qədri, qiyməti.

(Vazəh, 2004, s. 38)

***** [MƏNİ SEVƏNLƏRƏ...](32)**

Məni sevənlərə məhəbbətim var,
Nifrət edənlərə min nifrətim var.
Əgər əl çəksəm də səadətimdən,
Mən əl götürməyəm bu adətimdən.

Kişişən, var isə səndə cəsərət,
Olsun xislətində belə bir adət:
Yaxşılıq edənə yaxşılıq eylə,
Cavab ver yamana yamanlıq ilə.

Tüfə gözəlləri sevib duyarlar,
Qəşəng gül yanağı sığallayarlar.
Əkib becərərlər münbit tarlanı,
Əzib öldürərlər əfi ilanı.

Namusa, qeyrətə sataşanları,
Əfv edən, əslində zəif adamdır.
Yumşaqılıq yaraşar qadın qəlbinə,

Kişininki isə bil, intiqamdır!
(Vazəh, 2004, s. 38-39)

***** [EY BƏŞƏRİN...] (33)**

Ey bəşərin xilasına edilən kömək, -
Ey göylərin ilk töhfəsi, sevimli əmək!
Sənə xidmət edənlərə təsəllisən sən,
Müdriklərin ilk arzusu, ilk istəyisən.

Ancaq nadan çətin işdən qaçar asana,
Məhv olardım dirənmədən min yol asana!
Ey göylərin ilk vergisi!... İnan ki, sənə
Daim sadıq qalasıyam gedincə sinə.
(Vazəh, 2004, s. 39)

***** [GÜLÜB CAVABINI...] (34)**

Gülüb cavabını qaytar mehriban,
Birisi kinayə edərsə sənə.
Bil ki, kinayəyə layiq olmayan
Min bir kinayədən alçalmaz yenə.
(Vazəh, 2004, s. 40)

***** [SƏN ÖZ MƏNLIYININ...] (35)**

Sən öz mənliyinin dar sarayından
Kənara çıxmasan, ey dostum, inan,
Anla ki, ömründə ola bilməzsən
Düzlük evində də bir dəfə mehman.
(Vazəh, 2004, s. 40)

***** [ƏLƏ QƏDƏH ALSAN...] (36)**

Ələ qədəh alsan, gəl olma nadan,
İçmə hiss etmədən, içmə duymadan.
Özünü böyüdüb boş yerə şişmə,

Bir də ki, alçalıb ayağa düşmə.

Elə bil şəh ilə dolubdu lalə,
Qızarıb əlində qızıl piyalə.
İç, amma su kimi içərsə bir kəs
Meyin bu dünyada qədrini bilməz.

(Vazəh, 2004, s. 40)

***** [TOZU QALDIRSA...] (37)**

Tozu qaldırsa da nə qədər külək,
Toz öz tozluğunu dəyişməyəcək.
Gömülmüş olsa da, toza cəhəvir,
Yenə də qiyməti öz üstündədir.

(Vazəh, 2004, s. 41)

***** [BİR GÜN...] (38)**

Bir gün İbn Yəmin dedi ki, söylə
Ey atəş böcəyi, nədir bu şölə?
Gündüz olan kimi sönürsən müdam,
Alışıb yanırısan düşəndə axşam.

Böcək dilləndi ki: - Ey İbn Yəmin!
Gündüz də nur saçıb yanırım həmin.
Fəqət, günəş göydə parlayan zaman,
Görünməz nurumdan mənim bir nişan.

(Vazəh, 2004, s. 41)

***** [BİR GÜN QOCA MOLLA...] (39)**

Bir gün qoca molla dayanaraq lal,
Coşmuş arvadına asırdı qulaq.
Cırnadıb arvadı daha da bu hal,
Onun sinəsinə çəkirdi min dağ.

Durub bu minvalla bir xeyli zaman,
Bir söz söyləmədən öz arvadına.
Molla tez güzgünü qapıb divardan,
Qorxunc sifətini göstərdi ona.

Qorxdu öz-özündən güzgüdə arvad,
Bir anlıq duruxdu, xəyala daldı.
Daha qoparmayıb o bir də fəryad,
Ağzı açıq halda yerində qaldı.

Sonra da üzünü o tutub yana,
Qapıya üz qoydu sakitcə, dinməz.
Özü də özündən gələrək cana,
Qapıdan çıxaraq oldu görünməz.

Sənin də, ey Şəfi, bu nəğmələrin,
Əks edir hüsnünü axmaq kəslərin.
Dünyada eybinə kor olmayanlar,
Görüb bu güzgüdə özünü anlar.

(Vazəh, 2004, s. 42)

***** [İTİR ÖMRÜN...] (40)**

İtir ömrün bir zərrəsi hər bir nəfəslə,
Ötüb gedən geri dönməz, ha onu səslə.

Gərək ola əvvəlində nəcib məqsədin,
Qarşıdakı amalını edəsən yəqin.

Bu dünyaya gəlmək deyil sənin günahın,
Boş keçibsə ömrün, ərşə çıxacaq ahın.

(Vazəh, 2004, s. 43)

***** [KOBUD ƏLLƏR...] (41)**

Kobud əllər toxunmasın gözəlliyə, olmaz gərək,
Əsil almaz qaşını mütləq cilaləsın almaz gərək.

(Vazəh, 2004, s. 43)

***** [ƏGƏR MƏNSƏB...] (42)**

Əgər mənsəb pilləsiylə qalxmaq istəsən,
Gərək mütləq iki şeyə əməl edəsən;
Dinmək lazım gələn yerdə, susasan gərək,
Susmaq lazım olan yerdə, dillənəsən bərk.

(Vazəh, 2004, s. 43)

***** [BEŞİKDƏN TA...] (43)**

Beşikdən ta qəbrə qədər yol var ki, şəxsiz
Əldə əsa, ya əsasız keçməliyik biz.
Arasında bunun yalnız fərq var ki, bircə
Kim həyatda həmin yolu keçəcək necə!

(Vazəh, 2004, s. 44)

***** [YER ÜZÜNDƏ...] (44)**

Yer üzündə o adama olsun ki, əhsən
Deyə bilir bu dünyaya vida edərkən:
Bir günahım yoxdur, ancaq çox olmuş ahım,
Bundan sonra yaxşı olsun təki, ilahim!

(Vazəh, 2004, s. 44)

***** [BAŞQASININ BARƏSİNDƏ...] (45)**

Başqasının barəsində pis söz eşitsən,
Onu yayma heç bir zaman möhkəm saxla sən.
Asandırsa başqasının evini yıxmaq,
Çox çətindir amma, daşını daş üstə yığmaq.

(Vazəh, 2004, s. 44)

***** [CANSIZ BİR BAŞ...] (46)**

Cansız bir baş qan qaraldıb korlayar meyli,
Başsız canın çox az olar insana xeyri.
Lakin canla baş bir yerdə olarsa əgər,
Ömür daim rahatlıqla, rifahla keçər.

(Vazəh, 2004, s. 45)

***** [GÜLÜSTANDAN ƏSİB...] (47)**

Gülüstandan əsib gələn ətirli külək,
Əziz dostum, söylə sənə vermirmi ürək?
Niyə onda bir xoş xəbər eşidəndə sən,
Özgəsinin sevincinə sevinməyirsən?

Bataqlığın üfunətli, pis havasından
Axı dostum, kənar gəzib daim qaçırsan.
Onda vurma bədxahlığın gölünə gəl baş,
Qeybət dolu məclislərdən qaçıb, uzaqlaş.

(Vazəh, 2004, s. 45)

***** [TALE BİR TÖHFƏNİ...] (48)**

Tale bir töhfəni edərsə halal,
Onu əldə şərab, gülər üzlə al.
Özün bacarmasan gər bunu, heç vaxt
Səni padşah da edəmməz xoşbəxt.

(Vazəh, 2004, s. 46)

***** [ŞEİR DEYƏN...](49)**

Şeir deyən bir kimsənin sərrafdırsa əgər gözü,
Tapar əsil fikir üçün lazım olan əsil sözü.
Əsil şair olan kimsə, söz önündə qalmaz naçar,
Əsil evin qapısına tapıb salar əsil açar.

(Vazəh, 2004, s. 46)

***** [NƏĞMƏSİNDƏN...] (50)**

Nəğməsindən məscid havası gələn şairlərin,
Başları boşdur yəqin, ağılları deyil dərin.

(Vazəh, 2004, s. 46)

***** [QULAĞI OXŞAYAN...] (51)**

Qulağı oxşayan boş hecalardan,
Min cürə uydurma macəralardan,
Cənnət, cəhənnəmdən, dənizdən, çaydan,
Güldən və bülbüldən, günəşdən, aydan,

Hicrandan, vüsaldan, qəmdən, kədərdən,
Min dəfə çeynənmiş qafiyələrdən,
Şeir quraşdırıb mızıldayanlar!
Sizə şair kimi min nifrətim var!

Çünki tutduğunuz bu yol asandır,
Təkcə axmaqlarçün “ürəkaçandır”.
Şeriniz ürəyi gətirməz cuşa,
Qanan kəslər üçün bələdir başa.

(Vazəh, 2004, s. 47)

***** [AZADLIQ RƏMZİDİR...] (52)**

Azadlıq rəmzidir şux sərv ağacı,
Əyilib budağı toxunmaz yerə.
Ardınca cəzb edib o, nəzərləri
Daima ucalar nurlu göylərə.

Fırtınanı qopdu, küləkmi əsdi,
Tökülməz yarpağı, əyilməz qəddi.
Bilməz bu dünyada riyakarlığı,
Ülvidir, nəcibdir onun varlığı.

Qarışıq həyatın qəmindən uzaq,
Sakit məzarlıqdan göylərə qalxar.
Sərin kölgəsinə kim gəlsə qonaq
Dalınca göylərə boylanar, baxar.

Bir yaşıl qüllədir-ümid qülləsi,
Ucalıb tərəsi ərşə dayanar.
Altında gəmirər qurdlar məzarı,
Üstündə ulduzlar sayrışıb yanar.

(Vazəh, 2004, s. 48)

***** [TULLA GƏL ÇADRANI...] (53)**

Tulla gəl çadranı ... görünsün üzün
Gül də gizlədəirmi de bağda özün?!
Səni qadir Allah, ey incə çiçək,
Yaratmış dünyaya verməkçün bəzək.

De, bunca lətafət, bunca məlahət,
Solsun dar qəfəsdə neyçün, nəhayət!
Tulla gəl çadranı ... bilsin ki, dünya
Yoxdur yer üzündə sənin tək afət.

Qoy sənin nəzərin hər yana baxsın,
Baxışın qəlbləri yandırır yaxsın.
Pəmbə dodaqların təbəssümləri
Ətrafa nur yaysın, açsın səhəri.

Sənə, çadra kimi ey incə mələk,
Tək gecə zülməti olsun bürüncək.
Tulla gəl çadranı ... hüsnün tək hüsnü
İstanbul soltanı görməmiş belə!

Uzun sıx kirpiklər arasındakı,
O aydın gözlərin-nurlu piyalə.
Aç qara gözünü, çadranı tulla!
Həyatda cəsur ol, yaşa qürurla.

(Vazəh, 2004, s. 49)

***** [BİR MİRZƏ...] (54)**

Bir Mirzə üz tutub soruşdu məndən:
“Bizim şah haqqında nə fikirdəsən?
Söylə genişdirmi ondakı ürək,
Sazdırmı ağılı da qulaqları tək?”

“O da bir adamdır qalanlar kimi, -
Əba, əmmaməsi olanlar kimi.
Xalqın cahil, qorxaq, kor olduğunu
Bilib cəhalətdə saxlayar onu”

(Vazəh, 2004, s. 50)

***** [ŞAH ABBASIN...] (55)**

Şah Abbasın bir vaxt zülmü yetmirdi sona,
Kim gəldi tullayırdı bir-bir zindana.
Məsləhətə qulaq asmaz, fikri qan idi,
Tanrısından üzü dönmüş hökmran idi.

Sığmayırdı yerə-göyə şahlıq vüqarı,
Vəhşi kimi parçalardı qulluqçuları.
O müstəbid hökm eləyib yerin üzünə,
Allah kimi baxırdı o, özü-özünə.

Düşüb müdrik adamlardan tamam uzağa,
Çevirirdi qulağını yalnız yaltağa.
Baxsa kəskin bir nəzərlə o, bir insana
Bil ki, onun ömrü o gün yetərdi sona.

Şahdan xeyli zülm çəkmiş müğənni Səlim,
Dedi bir gün yuxarıya qaldırıb əlin:
Ay camaat, dözürsünüz neyçün bu qədər,
Şah axmaqdır, siz özünüz ondan beşbetər!

Hədə-qorxu bəsdir daha! Bir nəfər murdar,
Bu qədərin əl-qolunu bağlayar?!“
“Şah-güclüdür! Biz neynəyək özün de barı
“Ələ salın, sınıb getsin tamam vüqarı,

Siz dəyişin, qorxub sizdən o da dəyişər,
Yoxsa ona heç bir tədbir eyləməz əsər”.
Dünyagörmüş müğənninin haqlı sözləri,
Açdı sanki birdən-birə bağlı gözləri.

Səhəri gün şah yenə də təkəbbür ilə,
Tərk eləyib sarayını çıxarkən çölə
Baxıb ona qəhqəhəylə güldü camaat,
Şah bu işə heyrət etdi, donub qaldı mat.

Hiddətindən alını oldu tamam qapqara,
Baxdı odlu gözləriylə o, adamlara.
Xalqa onun kar etmədi qəzəbi bir an,
Güldü hərə bir tərəfdən daha ucadan.

Dörd tərəfdən qəh-qəh çəkən rəiyyət ilə
Pıçıldaşib gülüşürdü məiyyət belə.
Şah özü də birdən-birə qalıb çarəsiz,
Güldü bütün camaatla, göstərib xoş üz.

Düz deyiblər, gülmək açar donuq məcazı
Həmin gündən şah dəyişdi, xalq qaldı razı.
Camaatın şikayəti azaldı, kəsdi,

Şahın adı dildən-dilə dolaşdı gəzdi.

(Vazəh, 2004, s. 51-52)

***** [TULLA MİRZƏ ŞƏFİ...] (56)**

Tulla Mirzə Şəfi, boş niyyətini,
Əl çək sərsəmlikdən, sərvaxt ol, sərvaxt!
Sən öz hünərini, fərasətini,
Ağıllı bir işə sərf eylə hər vaxt.

Bax gör, Mirzə Hacı Ağası birdən
İranda nə böyük bir cənab olub!
Əvvəl seçilməzdi heç birimizdən,
İndisə sinəsi nişanla dolub!

Sərf eylə qüvvəni dövlətə sən gəl,
Xeyir verməmişən ona heç zaman.
- AXI, mən neyləyim: vəzir, vəkillər
Əksərən olurlar ən böyük nadan.

(Vazəh, 2004, s. 53)

***** [ŞAH MANİFEST YAZDI...] (57)**

Şah manifest yazdı əliylə bir gün,
Küllü İran xalqı mat qaldı bütün.
“Necə müdriknamə gözəl kəlamlar!”
Bir-bir sevindilər bütün adamlar.

Hamı bayram etdi: “Dünyada təksən,
Ey böyük şahımız, sənə min əhsən!”
Baxdı Mirzə Şəfi bir xeyli müddət,
Bu səslər qəlbində doğurdu heyrət:

“İran camaatı İranda, aman
Gör necə baxır ki, şah ilə xana;

Onlar bir ağıllı iş görən zaman
Tamam heyran qalıb sevinir buna”
(Vazəh, 2004, s. 54)

***** [BİR GÜN GEDİRDİM...] (58)**

Bir gün gedirdim mən bir dalda yolla,
Nə qafil qarşıma çıxdı bir molla.

-Ay Mirzə, xeyir ola, nə olmuş yəni,
Heç görmək olmayır məsciddə səni?

-Çünki əziz dostum, qaralır qanım,
Səni görən kimi azır imanım.

(Vazəh, 2004, s. 55)

***** [NƏ QƏDƏR OLSADA...] (59)**

Nə qədər olsa da qəm, qüسسə, kədər,
Dünyada dərd varmı yoxsulluq qədər?
Yazıq insanları bu dərdli tilsim
Qoymur nə yaşasın, nə də ki, ölsün.

Məhv edib insanın diləklərini,
Tökdürür ömrünün çiçəklərini.
Ən möhkəm adamın girib qəsdinə,
Qırır qürurunu dəyib şəstinə.

Aqili axmaqdan eyləyir asılı,
Saxlayır qəlbini hüzünlü, yaşlı,
Acı fəlakətlər törədir hər an,
Axı yaşamağa yaranmış insan!

Yoxsulluq şairə bir boş məzardır,
Sərvət də, miknət də alçaqlardadır.

Onların önündə əyilən bir baş,
Gərək ayaqlarda əzilsin birbaş.

Ruhdan düşməməli, dərd, qəm nədir ki,
Bircə partlamasın qəlbimiz təki!
Zülmün bu dünyada hikməti yoxdur,
Hikmətin zülməsə davamı çoxdur.

Dərdü qəm əlində nə yan, nə inlə,
Qovla sən onları nəğmələrinlə ...

(Vazəh, 2004, s. 55-56)

VAR (60)

Nə qədər kim, fələyin sabitü səyyarəsi var,
Ol qədər sinədə qəmzən oxunun yarəsi var.

Deyil əflakdə kövkəb görünən, çərxi-bülənd
Oluban didə, sərəpa sənə nəzzarəsi var.

Ruzigarı qara, daim gecəsi tar keçər,
Hər kimin eşqdə bir yari-sitəmkarəsi var.

Necə qan cuşə gəlib, eyləməsin ahü-fəğan?
Könlümün didəyi-giryən kimi fəvvarəsi var!

Ol qəzəldir ki, Vazəh dedi, bir dərd əhli,
Zahirən lalə otağında qonaq-qarəsi var.

(Vazəh, 2004, s. 58)

SÜSƏNİ (61)

Ey nəzakət çəmənə içrə xuraman Süsəni!
Xubluq kişvərinin təxtinə sultan Süsəni!
Sədəğın yayı qaşın sədqəsi qurban Süsəni!

Bir baxışla yaraşır kim, ala yüz can Süsəni!
Belə getsə, tez olur dillərə dastan, Süsəni!

Hərəkətü rəvişin qıldı səhi sərvini pəst,
Sünbülə türreyi-zülfün şikəni verdi şikəst,
Laləni dağə salıb ruyün, edib badəpərəst,
Ey könül, qaş-göz aradə nə gəzərsən belə məst,
Yoxdu vəhmin ki, ara yerdə tökə qan, Süsəni!

Ey mələk, əbr yüzün gündümü, ya bədri-tamam?
Kim ki, ruyindən olur məst, ona badə həram,
Pərdəsiz cilvələnin, naz ilə ver qəddə qiyam,
Küfri-zülfün dağıdıb, məst çıxıb, eylə xuram,
Bilsələr ta ki, nədir küfr ilə iman, Süsəni!

Bu qəddü qamətinə ətlasü xara yaraşır,
Qaşların guşəsinə qətlimə eyma yaraşır,
Edə gər zində ləbin ləfzi Məsiha, yaraşır,
Səni hər kim ki, sevə, başinə sövda yaraşır,
Ola sərgəştəvü divanəvü heyran, Süsəni!

Gün ki, hər gün çıxar, dərgəhinə səcdə edər
Sərv rəftara gəlir, qılsa qədin bağə güzər,
Qönçə gər ağzın ilə qarşu dura, boynu əyər,
Küfri-eşqin yetişib bir yerə kim, ey kafər,
Desələr, Vazəhə böhtandı, müsəlman Süsəni!

(Vazəh, 2004, s. 59-60)

***** [MİN EV YIXIB...] (62)**

Min ev yixib, tikirsiniz bir boş minarə,
Ərşə çıxıb, qonaq gedin pərvərdigarə.

(Vazəh, 2004, s. 60)

***** [HİCRAN QƏMİNİN...] (63)**

Hicran qəminin badeyi-gülgündür əlacı
Vazeh, danışirlar bunu meyxanələr içrə.

(Vazəh, 2004, s. 60)

MİRZƏ ŞƏFİ VAZEHLƏ NACİ VƏ NASEHİN MÜŞAİRƏSİ (64)

Vazeh:

Səbzpuş olmuş qəddin rüxsari-atəşgün ilə,
Museyi-İmranə guya, Tur şəklin göstərür.

Naci:

Tiğın almış dəstinə, ol çeşmi-cəlladın sənin,
Canə qəsd etmək dilər, məxmur şəklin göstərür.

Çismi-zarimdən çıxar hicrin əlindən nalələr,
Bələ bir təndür tənim, tənbur şəklin göstərür.

Xətti-rüxsarın edib tarac hüsnün mülkünü,
Bir xərabə şəhr içində mur şəklin göstərür.

Naseh:

Göz sirişki mərdüməknin nöqtəsin bərbad edib,
Aqibət bir gün olur kim, kur şəklin göstərür.

Tilbə könlüm tellər ilə asılıb, tildir səbəb,
Filməsəl, baxqan kəsə Mənsur şəklin göstərür.

Kəhraba dik rəngi-zərdim sanmağay bihudə kim,
Dərdi-eşqə uğramış, rəncur şəklin göstərür.

Dinu dil nəqdini isar etse Naseh tang imas,
Bir mühəqqər töhfə ilə mur şəklin göstərür.

(Vazəh, 2004, s. 61-62)

MİQOZƏRƏD(65)

Hər zəman kan qədd-o bala ze nəzər miqozərəd.

Vəh, çəha bər del-o bər didəye-tər miqozərəd!

Mənəm, ey şeyx, ze nəzzare məkon, kəz roxe dust

To çe dani ke, çe bər əhle bəsər miqozərəd!

Ey ke, bər mən qozəri, məhv koni əz xişəm,

Həm ço xorşid ke, bər dovre qəmər miqozərəd!

To ke, çəndin bekeşi damən əz oftadəye-eşq,

Dəste kutahe mənət, key, bekəmər miqozərəd?

Qoftəye Vazeh əz an ru həme şirin aməd,

Bezəbanəş soxən əz ləl-o şəkər miqozərəd.

(Vazəh, 2004, s. 63)

QƏZƏL(66)

Ey ke, həmhöcreye mai, vəraqe zohd beşuy,

Vey ke, sabetqədəmi, ğeyre rəhe eşq məpuy.

Əz mənə ğənzəde coz eşqe roxe yar məpors,

Ba mənə delşode coz söhbəte deldar məquy.

Ta əz an dəm ke, hərime dele mən xəlvəte ust,

Faş binəm roxe u, gər negərəm bər həme suy.

Çərx sərgəşte nə anəst monəqqəş benecum,

Bəlke əndər tələbəş mande fru ğərqə be xun.

Ruze qolgəşt, bahar əst-o, təmaşa-vo tərəb,
Xiz, ta xeymə bezən ba mej-o ney bər ləbe cuy.

Vazeh əz xak sər arəd be nəsime dəre dust,
Koştəye-eşq bəle, zende təvan gəşt be buy!

(Vazəh, 2004, s. 65)

QƏZƏL (67)

Şahede xərgəhneşin zolf ze rox kərd baz,
Nure həqiqət pədid əz zolemate məcaz.

Dide be didare dust, dəst dər ağuşə yar,
Eşq əz an su niyaz, hosn əz an suy naz.

Sədre hərimə qəbul dər xore hər xam nist.
Pəs benişin, şəmvar sər bekəş əz suz o saz.

Torbəte Məhmud ra ruze cəza in nedast:
“Hacəte ferdos nist koştəye tiğə Əyaz”

Vazehe avare ra bange cərəs, sovte zağ,
Paye tələb dər bemand, mənzele məqsəd deraz.

(Vazəh, 2004, s. 67)

***** [TA KEY DEL...] (68)**

Ta key del on delaram zin del rəmidə darəd,
Vəz dustane bidel, del arəmidə darəd?

(Vazəh, 2004: 69)

RÜBAİ (69)

Gər mərđi ze ma zəni darəd dust,
Yarist neku-bo eybəş nə nekust.
Əmma, ze çe ruy çon zəni mərđi xast,

Dər çeşmə cahan pəlid-o bəd siyreyi ust.

(Vazəh, 2004, s. 70)

RÜBAİ (70)

Can-o tənə mən fədaye yek buseye yar,

Amal-o xəyale mən, bər u bad nesar.

Aşeq mənəm-o be eşqe u dər ğəm-o dərd,

Şeyda mənəm-o be hecre u zar-o nezar.

(Vazəh, 2004, s. 71)

RÜBAİ (71)

Ləb bər ləbe bordənəş, vəh, çe xoş əst!

Cam əz peye cam xordənəş, vəh, çe xoş əst!

Ziba sənəmi, poste ləbi, şirin quy,

Ənbər bare xod foşordənəş, vəh, çe xoş əst!

(Vazəh, 2004, s. 72)

GÖSTƏRƏR (72)

Mətlə-i-hüsnün gözəl kim, nur şeklin göstərər,

Od urar afaqə şirin, şur şeklin göstərər.

Göstərər aşubi-qovğayi-qiyamət hər zaman,

Bürqə altdan gül üzü məstur şeklin göstərər.

İbtida eşqin ədibi öyrədir dərzi-cünun,

Dar sərməşqin çəkər, mənsur şeklin göstərər.

Xəncəri-müjgan aludə məsti-şəhla gözlərin,

Mey içib, bədməst olan məxmur şeklin göstərər.

Gül yanağın üzre çin-çin ol çelipa tellərin,

Aftab üzre şəbi-deycur şeklin göstərər.

Qamətin tubavü cənnətdən verir namü nişan,
Mumiyanın bel bağında mur şəklin göstərər.

Əhli-ürfani edər səbhayi-vəhdətdən xərab,
Zahidi zahirpərəstə dur- şəklin göstərər.

Nuş-nişin, vəsli-hicranın məzaqi-canda,
Cəm olmuş bir yerə zənbur şəklin göstərər.

Gah mey, gəh cam meyxarə, gahi meyfürüş,
Gah nəqli-mey, gəhi əngur şəklin göstərər.

Gəh ulu, gəhi tir gəzir ləl Məsihasa, gah
Bikəsü bixaniman rəncur şəklin göstərər.

Göstərər cümhur şəklin, surətin göz küsidə,
Surətinin göz küside cəmhur şəklin göstərər.

Fazili ister qıla eşqində rüsvayi-cahan,
Xanimanı qarət olmuş ur şəklin göstərər.

(Mümtaz, 2005, s. 24-25)

GÖSTƏRƏR (73)

Dərdi-əşqin mərđi-sahibi zur şəklin göstərər,
Gəh Hülaku, gahicə Teymur şəklin göstərər.

Yanmağa məcbur edən, bilməm, nədir pərvanəni,
Varsa nar, əhli-eşqə nur şəklin göstərər.

Sərdə atəş, dildə dudü əşkim dü didə çərx,
Cismi-aşiq surətən vapur şəklin göstərər.

Böylə derlər, mülki-məhvıyyətdə rəsmi-dövləti
Kim Süleymancah olursa, mur şəklin göstərər.

Hər kəsə halınca vardır bir təcəllıgahi-eşq,
Bisitun Fərhadə kuh-i Tur şəklin göstərir.

Qeyrəti-ərbabi-eşqə afərin, səd afərin,
Daima məhzun ikən, məsrur şəklin göstərər.

Bənzər erbabi-riyanın halı ol kaşaneyə,
İç yüzü viran, dışı memur şəklin göstərər.

Nəşei-zatımdır çeşmində cananın əcəb,
Hər nigəhdə aşiqə məxmur şəklin göstərər.

Bir pəri rüxsarə çarpıldıq ki, Müxlis, ələman,
Surətən insan, amma hur şəklin göstərər.

(Mümtaz, 2005, s. 25-26)

GÖSTƏRƏR (74)

Gözlərin kim, aşiqə məxmur şəklin göstərər,
Əhli-fəqrə mərdüm məğrur şəklin göstərər.

Qamətin yadilə çəkdim bəski ahi-atəşin,
Xatirim nari-şəcərdən Tur şəklin göstərər.

Küyi-canandan cüda aşiqlər əhvalın desəm,
Dəştara bikəs qalan rəncur şəklin göstərər.

Nəşei-meyxarə bais bulduqun buldum günün,
Bu pərivəş camara məstur şəklin göstərər.

Qamət üzrə tari-giysudan asılmış heqqə var,
Dil “ənəlheqq” söyləsə, Mənsur şəklin göstərər.

Asimanda kövkəbi-sə'd olsa, Əs'əd yərdədir,
Bu səbəbdən yer savadı nur şəklin göstərər.

(Mümtaz, 2005, s. 26)

BU GECƏ (75)

Bülbülün bağı yanıq, nəğməsi nalan bu gecə,
Doldurub bağçaları, bağları hicran bu gecə.

Çöl yatıb, çay uyuyub bir əbədi nəğmə ilə,
Ay doğub, ayna sular nur ilə rəqsən bu gecə.

Bütün aləm yuxuda, təkə məhəbbətdir oyaq,
Ona aydın görünür hər tərəf, hər yan bu gecə.

Unudub dərdi-qəmi gör nə yatıb insanlar,
Yenə bülbül oxuyur onlara dastan bu gecə.

(Əliyeva, 2013, s. 34)

QƏZƏL(76)

Gəl ey canım ki, hicrimdə dodağa çatdı bu canım,
Dodağın qoy dodağıma, özün al canı, cananım.

Sənin atəşli çöhrəndən iki xislət doğub məndə:
Gözüm ağlar, özüm yannam, inan ey çeşmi- məstanım.

Xoşam, qəmlə səvinc tutsa əgər dünyanı hər yandan,
Nə onla, nə bununlayam, mənim eşq oldu ürfanım.

Tacım ah, göz yaşım təxt, leşkərim dərddir, qənim ölkəm,
Mən eşqə sultan olsam da, sənin eşqindi sultanım.

Fənayə uğrasam da bil, fəqət məhv olmaram, canan,
Bu müşkül hikməti özgə təbibdən sorma loğmanım.

O şirin ləlidən şəhdi-şəkər hərgah nəsb olsa
Mələklər nuşi can söylər, mənə göylərdən, ey xanım.

Nigarım, vaxt gəlib çatdı, bu xəstə aşiqi yad et,
Mən öylə xəstəyəm ancaq, sənin vəslindi dərmanım.

Kim eşqin dərdinə yansa, o nalə eyləyə hər dəm,
Mən öylə gizli yannam ki, nə naləm var, nə əfqanı.

O mişkin zülflərin şövqü, o aytək çöhrənin mehri
Gecəylə gündüzü almış əlimdən mahı-tabanım.

O yarın zülfü ruyindən sən ümit gözləmə, Vazeh,
Tutarsan Çin ü Maçini, əlinde vardır imkanın.

(Əliyeva, 2013, s. 35)

QƏZƏL(77)

Xoş olsun ol könül, eşqə məkandır,
Var olsun ol fikir, eşqə həyəandır.

Susuz çeşməyə bənzər ol ürək kim,
Nə eşqin dərdini, nə qəm duyandır.

Bax, öyrən gör necə pərvanə, bülbül
Olublar eşq şeydası, zamandır.

Məhəbbət əhlinə bu kafidir kim,
Öz eşqiylə o rüsvayi-cahandır.

Məhəbbət mürqi, cövlan etsə harda,
O eşq ovlar, xəbərdar ol, amandır.

İki dünyanı verrəm, sən baxanda,
Mənə eşqin bu sövdası əyandır.

Necə Vazeh, əsiri olmayım mən,
Bu eşqin qarşısında Qaf yalandır.

(Əliyeva, 2013, s. 35-36)

MƏKTUBUN İNTİZARINDA (78)

Məhəbbət bağının sərv-i-rəvanı,
Mələhət bağının tazə fidanı,

Ucaboylular içrə fəxr-dövrən,
Şikəstə qəblərə munisü-dərman,

Zamanın ən seçilmiş növcəvani,
Gözəllərin gözəli, mehribani,

Şəfəqdə, mehrdə göylərdə bir ay,
Vəfadə, əhddə yoxdur sənə tay.

Xoş əndamsan, xoş iqbal, xoş əməlsən,
Zəmanə görməmiş nazlı gözəlsən.

İlahi, sən uzaq et bədnəzərdən,
Yanında bədnəzər düşsün kəsərdən,

Səni Allah görüm ki, hifz qılsın,
Könül aynan həmişə aydın olsun,

Kamınca gərdisə gəlsin bu dövrən,
Sənə sağlıq dilər qəlb ol xudadan.

Deyirəm, dost ayağına dəyən daş,
Ona yox, sinəmə dəysin mənim kaş.

Əbədi ömür qıl sən bu cahanda,
Həyatım olmasın sənsiz bir an da.

O tazə qönçə tək ətrin var olsun.
Başında daima sövdalar olsun.

Məhəbbət şərtinin itmamı yetdi,
Bizim ərzi-halın əyyamı çatdı.

Bizə qafil olubsan, bu nədəndir?
Cövrə mayıl olubsan, bu nədəndir?

Fərağında gözüm qanla dolubdur.
Biri Qülzüm, biri Ceyhun olubdur.

Bütün kirpiklərin xəncərsayağı,
Tökər qəlbim qanın üzüm aşağı.

Dövrəm Dəclə olub gözüm yaşından,
Oturmuş qan içində min-min insan.

Ürək göylər kimi əfğana gəlcək,
Gözümdən yaş axar gürşad yağıştək.

Mənim göz yaşlarım, himmət edin siz,
Yarın məskəninə axıb gedin siz.

Ayağıma düşüb nazlı nigarın
Yetirin ərzini bu biqərarın.

Ürəyim parçalanmış qəm əlindən,
Məgər zülfü əsir sübhün yelindən?

Hardan bir qafilə gəlsə, qərarı
Sürünnəm mən, sürünnəm ixtiyarsız.

Bu xəstə qəlbimin ahi, nəvası
Olar ol qafilənin zəng sədası

Arayar, varmı yarın bir nişanı,
Arayar ol yeniyetmə cəvanı.

Nə ümid, nə cavab tapmaz sualı,
Suallar dəf qılmaz bu məlalı.

Niyə didəm dolar həsrət yaşıyla?
İlahi, kimsəni salma bu hala!

Haray, ey çərx, əlindən, nə edərsən?!
Bu könlümü hər an dərdlə didərsən.

Mənə min dərdi verdin, yoxdu dərman;
Bir anlıq vəsl üçün bu qədri hicran?

Neçə min sinəyə dağlar çəkibsən,
Usanmazsan məgər bu cövridən sən?

Nə olardı, məhəbbət olmayaydı!
Olurdu kaş bu möhnət olmayaydı!

Üzünü görməyə yox əldə imkan,
Nə də gül dərmədim vəslin bağından.

Nə bir kəs var ki, həməsrarım olsun,
Nə bir kəs var mənim qəm-xarım olsun.

Kimə deyim ilahi, vəsfi-halım?
Kimə deyim bu dərdim, bu məlalım?

Bu əsrərə, ilahi, kimdi məhrəm?
De kimdə var bu qədri dərdilə qəm

Ki, ona söyləyim dərdimi bir dəm?
Alım ondan bu dərdə bəlkə məlhəm.

Ey ənbər qoxulu sübhün küləyi,
Xəbər gətir, sevindir bu ürəyi.

Sən ey, aşıqlərin dərdinə məhrəm,
Möhnətkəş insana ən yaxşı həmdəm,

Tutulsa qönçətək bir qəlb kədərdən,
Sən onu gül kimi xəndan edərsən.

Nə olar ki, olub məhrəmi-əsrar
Bizim də dərdimizdən ol xəbərdar.

Danışım mən yarımın firqətindən,
Xəbər verim cəfavu- möhnətindən.

Mənim bu halıma rəhm eyləyib sən,
Tükənməz dərdimə imdad edəsən.

Gedib sən yanına ol zülmkarın,
Yetir peymanını aşiqi-zarın.

Onun vüsalına yetən zamanda
Tələsmə halımı şərhü bəyanda.

Amandır, xatirinə dəymə birdən,
Bəlkə də, rəmzi var, gizlində səndən.

Əvvəlcə başına dolan onun sən,
Mənim əvəzimdə öp gözlərindən.

Yetir bu ərzimi qəlb ovlayana,
Kədərli qəlblərə məlhəm qoyana.

Dəmadəm, ləhzə-ləhzə, sən müdam de,
Ona məndən dua söylə, salam de.

Əgər lütf eyləyib halım sorarsa,
Bu idbar olmuş iqbalım sorarsa,

Nə gecəm var, nə də bir gündüzüm var,
Nə bir iş görməyə yox məndə kirdar.

Qərarım ol şəkər göftarım idi,
Mədarım ol gözəl rəftarım idi.

O sözlərdən ürəkdən dərd qalmış,
O rəftardan məni tufanlar almış,

Ürəkdə qəm, bu canımda soyuq tər,
Həyat bağçamda da əsir küləklər.

Haray, mənim bahar fəslim nə soldu?
Həyat çeşməm daha görünməz oldu.

İnan, sənsiz elə yannam, yaxıllam,
Mənim tək görməmiş təşnə bu əyyam.

Əgər sevdan başımda qalsa böylə,
Ümidim yoxdu vəslə heç səninlə.

Dönüb bəxtim, gecəm bil, gündüz olmaz
Səhər doğsa qəmimdən heç nə qalmaz.

Kimin xoş bəxti var gülsün, sevinsin
Ona tale yar olmuş, qoy öyünsün.

Qarabəxtin halın hardan bilər o?
Sitəmdən, hicrdən bilməz xəbər o.

Günəş cəmallıda rəhm olsa hərgah
Günəşə həsrətlə mən çəkmərəm ah.

Axı, səndən uzaqdı bu kədər-qəm,
Ürək darda, ciyər qan, gözlərim nəm.

Könül doymuş inan ki, qəm-kədərdən,
Qaçaram vəhşitək, cinsi-bəşərdən.

Elə bil Məcnunam sevdayi-Leyli,
Ürəkdə səhrayə artırdı meyli.

Göründü bir qasid, yox-yox o candı,
Bu xəstə qəlbimə ruhi-rəvandı.

Məni şad eylədi, o verdi namə,
Nə namə, ətridə misli - şəmamə.

Dolunca dağü səhra mişk ilə mən-
Dedim ahu göbəyi gəldi Çindən.

Başımdan əqlimi aldı bir anda,
Dəyişdi halimi bu xəstə canda.

Açarkən naməni getdi kədər, qəm,
Kəramət qapısı açıldı ol dəm.

Bu namə dilruba, o yardan idi,
O munis sevgilim dildardan idi.

Gah öpdüm, gah da qəlbim üstə qoydum,
Mənə sevinc gətirmişiydi, duydum.

Fəqət birdən halım oldu pərişan,
O xəttə baxmağım deyildi asan.

Təəccüb eyləyirdim iqbalımdan,
Mənə namə gəlib mişgin xalımdan.

Baxanda naməyə halım duruldu,
Ürək də namənin ətriylə doldu.

İlahi, bu necə xoş saat idi?
Bu ki, bir əvəzsiz səadət idi.

Məgər bu dövrənin rəyi dolandı,
Yatan bəxtim məgər, birdən oyandı?

Nə oldu cövr, çərx, ol zülmü-dövrən?
O zülmündən mægər oldu peşiman?

Oxudum naməsin gülüzlü yarı
İşindən hali oldum ol nigarın.

O namə çox şəfəqqətlə yazılmış,
Necə lütfü-məhəbbətlə yazılmış.

Yazıb: "Ey hicranın bəndində dustaq,
Hicrana səbr ilə dözərlər ancaq.

Qoy, üzün dönməsin cövri-fəraqdan,
Hicrimdə əl üzmə sən iştiyaqdan.

Hələ əskilməmiş mehrin yanımda,
Sevdan başımdadır, zövqün canımda.

Səni unutmaram, fikrimi almış
Nə vaxt ollam o yarım ilə həmağuş.

Bütün eşq əhlinə bu bir məramdır,
Naümmidlik məşuqlara həramdır..."

Gəl ey saqi, gətir bir cami-gülgün,
Ürəkdə pas tutan dərdimi silsin.

Şükür olsun ki, bəxtim də yar oldu,
Nə xoş əyyam, nə xoş ruzigar oldu!

Gəl ey Vazeh, məcazi-eşqdən sən
Həqiqət tap, onunla yüksələrsən.

(Əliyeva, 2013, s. 36-42)

***** [XƏSİSLİKLƏ...] (79)**

Xəsisliklə vurub ömrünü başa,
O dünyada cənnət axtarır nadan.
Bizi cəhənnəmlə qorxudur müfti,
Qorxmaz boş sözlərdən ağıllı insan.
Müftinin nə qədər olsa əfsunu,
Uymaz Mirzə Şəfi ona heç zaman.

(Əliyeva, 2013, s. 62-63)

***** [HƏM İNKAR...] (80)**

Həm inkar, həm də nifrət,
Qəzəb timsalıdır tikan.
Gözəl səni inkar (rədd) etsə,
Demək, verir sənə tikan.

Bir gözəl qız gül qönçəsi,
Tullayırsa mənə sarı,
Bəxt üzümə gülür demək,
Ölənəcən sevmək gərək.

Qızılgülü versə o qız,
Ümidlərim hasil olar.
Dilbər mənə qismət olar,
Məhəbbəti qəlbə dolar.

(Bodenştedt, 2014: 24)

***** [QAMƏTİNİN YANINDA...] (81)**

Qamətinin yanında sərvin qiyməti olmaz,
Maralın gözləri də gözlərinə tay olmaz.
Küləklərin gətirdiyi Şirazın ətri,
Nəfəsinin ətrilə, gülüm, yarışa bilməz.

Dodaqlarından qopan inci kəlmənin yanında,
Heç nədir Hafizin oxuduğu şirin nəğmələr də.
Bülbüllərin su kasası, o qızılgülün butası,
Bənzər rənginə al dodaqlarının sənin.

Günəş nədir, Ay nədir, göyde sayrısan ulduzlar nə?
Onlar camalını seyr edib sayrışırlar göylərdə.
Özüm nəyəm, ürəyim nə, nəğmələrimin mənası nə?
Qüdrətinin quluyam, yaşadıram gözəlliyini nəğmələrimdə.

(Bodenştedt, 2014, s. 25)

***** [MƏNİM QƏLBİMDƏ...] (82)**

Mənim qəlbimdə müqəddəs, səmimi bir duyğu,
Yaxınlaşıram, gülüm, sevginin zirvəsinə.
Oxuyuram, bax, bu nəğməni sirli, arzulu,
Sənə min sözü var, sualı var, söhbəti var.

Qəbul et onu, ya sevinclə, ya da nifrətlə,
Ya mənə tikan bağışla, ya qarşıla gül-çiçəklə.
Ya məni məhv elə, ya da ümid ver qəlbimə,
Gözləyirəm etirafını, gülüm, cavab ver mənə.

(Bodenştedt, 2014, s. 26)

***** [NƏ MAVİ GÖYLƏRDƏ...] (83)**

Nə mavi göylərdə uçan mələklərə,
Nə çiçəkli çöllərdə qızılgüllərə,
Nə ədəbi günəşin şəfəqlərinə,
İnan, dəyişməyəm Züleyxamı mən.

Mələklərin qəlbində məhəbbət olmaz,
Qızılgül budağı da tikansız olmaz.
Günəş də gecələr itirər nurunu.
Züleyxam itirməz gözəlliyini.

Axtarib tapmadım heç yanda,
O Züleyxama tay cahanda.
Gözəl, tikansız, ədəbi eşqin macərasında,
Tayını ancaq özündə gördüm Züleyxamın.

(Bodenştedt, 2014, s. 29)

***** [MƏN OXUDUQCA...] (84)**

Mən oxuduqca şərqlərimi,
Qızların sevincdən qəlbi kövrələr.
Zümrüd tək incə sözlərim,
Saplara düzülüb sevinc gətirər.

Hurimin nəfəsile dolmuş,
Sözlərim ətir qoxuyar.
Sanki bir dəstə qızılgülü,
Hədiyyə vermiş mənə Züleyxam!

Təəccüb etməyin ki, nəğməkarın,
Qəlbi hikmətlə doludur.
Hikmətlərimlə şıltaq gəncliyim,
Ancaq şeirlərimdə qovuşur.

Eşqdir, məhəbbətdir müdrikiyim,
Ondan öyrəndim sözü, söhbəti.
Qara gözlüm, gözəl mələyim
Çevrilmiş nəğmənin sözlərinə.

Hikmətsiz olsa da, nəğmələrim,
Xoş gələr sizə, mənə bəllidir.
Dodaqlarımdan qopan sözlərim,
Çünki sevgilimin vəsfidir.

Cəmşidin cuşə gətirən şərabinın,
Qüvvətinə bənzər onun qüdrəti.
Hikmətin sirrini mənə açdıran,
Füsunkar aləmdir, bir də şöhrəti.

Gözəl səslənirmi o nəğmələrim,
Qəlbləri oxşayan ahənglərimdə?
Nəğmələrimin axını deyilmi,
Nazlı gözəlin yüngül qədəmləri?
(Bodenştedt, 2014, s. 37-38)

*** [NAZLI CANAN...] (85)

Nazlı canan, qəlbim sənin gözəlliyinlə bəzənir,
Səma günəş şəfəqlərindən bəzənən kimi.
Sən mənə, ey gül, camalını bəxş etməsəydin,
Qaranlıq aləm olardı mənə zindan kimi.

Günəş işıqlandırmısaydı qaranlıqları,
Dünya gözəlliklərə, inan, həsrət qalardı.
Sənin gözəlliyindən şəfəq alan anları,
Qəlbim qızılgül kimi xoş ətir saçardı.

Nəğməni yaradan da sən, oxuyan da sən!
Ancaq sənə bəzək verən rəssamam mən.
Əlinlə verdiyin təmiz mərmerdə,
Gözəllik yaradan heykəltəraşam mən.

Sən mənə ruh verdin, fikir verirsen,
Məndə ancaq ağıl vardır.
Əgər ağılım mənə azlıq etsə,
Onu ruhundan aldığım ilhamla doldururam.

(Bodenştedt, 2014, s. 39)

***** [İNSANIN AXMAQLIĞINA...] (86)**

İnsanın axmaqlığına
Gülüm, kədərlənim mən?
Başqalarının sözlərini
Söyləyənləri söyümmü mən?

Axmaqlar yer üzündə olmasaydılar,
Qiymeti olmazdı şeirin, sənətin.
Tərifə layiqdir müdrik sənətkar,
Odur sənət aleminin hörməti şahı.

(Bodenştedt, 2014, s. 43)

***** [MÜƏLLİMİM HAFİZ...] (87)**

Müəllimim hafiz, məqsədim mekdir,
Onlardır gözəllikləri sevdiren mənə.
Odur ki, vurğunam mən hər ikisinə.
Gəzib-dolandıqca kama yetirəm,

Gəlirəm sevinclə, deyirlər müdrikimiz gəlir.
Gedirəm, qəlbləri kədər-qəm alar.
Əgər yoxamsa, demək, günəş qaralar.
Qonaq qalaramsa, sevincdən könüllər açılar.

Uzaq olmaq üçün dinin pis əməllərindən,
Daim Allaha dua edib yalvarıram mən.
Deyirəm məhəbbətdən qəlbim qoy cana gəlsin,
Meyin özü məni pis əməllərdən gözləsin!

Məni yaşayıb-yaratmağa sövq edən mekdir,
Qəlbimi oxşayan o, sanki həzin bir neydir.
Odur həyatın sirrini anladan mənə,
Məni daim alışdırıb-yandıran.
Odur mənə xeyir-dua verib yaşatdıran.

Oh, mey içində keçən fərəhli dəmlərim,
Gözəl sevgilimə qovuşan anlarım.
Onu bağrıma basıb xoşbəxt ölmək istərəm,
Hər kəsə mən haqq yolunda “amin” dilərəm.

(Bodenstedt, 2014, s. 44-45)

*** [ÜRKƏK-ÜRKƏK...](88)

Ürkək-ürkək addını atan nazənin,
Düşünməki, qıvrım tellərinə toxunaram.
Bir busə keçsə qəlbimdən gizlin,
Düşünmə ki, al dodaqlara toxunuram,
Taleyimə nə yazılıbsa, ancaq onu taparam.

Allaha, Qurana inanan kimi
İnana bilərsən məhəbbətimə.
Başqaları məhəbbətinə kor olan kimi,
Mənim məhəbbətim nur çiləyir səadətimə.
Çünki belə yazılıb taleyimə.

Yad məhəbbət incitsə səni,
At onu qəlbindən, sevindir məni.
Əgər axtardığını taparamsa mən,
Başkası yad olar sevən qəlbimə.
Çünki belə yazılıb taleyimə.

İstəsen qəlbimi alıb aparmaq,
Hazıram yolunda rəfiqin kimi.
İstəsen məhəbbətini sinəmdə tapmaq
Müraciət et sevən qəlbimə,
Çünki belə yazılıb taleyimə.

Ürəkdən gələn səsimi dinlə,
Qəbul et onu eşqimin ahəngi kimi.

Ölüm yatağında cənnət məstliyindən
Yaxşıdır bu dünyada sevib-sevilmək mənə.
Çünki belə yazılıb taleyimə.

Səhər küləyində gələn qızılgül ətri
O mənim qəlbimin hərarətindəndir.
Məni bağışla, çılğın olsa da eşqin,
Qovuşdurmuş məni səadətimə,
Demək, belə yazılmış taleyimə.

(Bodenştedt, 2014, s. 45-46)

*** [İNANA BİLMİRƏM...] (89)

İnana bilmirəm, sevimli canan,
O zərif ayaqların sənin
Dünya qədər gözəlliyini
Necə daşıya bilsin.
İncə əlinə baxanda
Düşünürəm, mələyim, onlar insana
Necə xesarət yetirə bilsin.

Laləyə bənzər al dodaqlarını görəndə,
Anlaya bilmirəm, gözəlim
Odlu öpüslərdən necə imtina etsin.
Elə ki baxıram o ağıllı gözlərinə,
Fikirler məni alıb aparır.
Ülvi məhəbbət yolunda ona
Çətin tay ola bilsin.

Səni hiss edirəm, mənə məhəbbətlə bax.
Qəlbim səndən cana gəlir, sevimli qız.
İnan, mənim ürəyimdir səni sevən yalnız.
Bu füsunkar nəğməmə qulaq as bir an,
Dodaqlarımdan süzülür eşqim, ilhamım,

Mənim dodaqlarım qeder başqası
Heç vaxt məhəbbətini büruza verməz.
(Bodenştedt, 2014, s. 46-47)

***** [YER...] (90)**

Yer, gözəl bir kürədir,
Asta-asta dövrə vurur.
Kimi onda xoşbəxt yaşar,
Kimi də ki, ondan qaçar.

Mən xoşbəxtlərin xoşbəxtiyəm.
Torpaq kimi dayağım var,
Gen sinəmdə eşqi yaşar.
Qollarımda qüvvəti var.

Axmaqların adətidir
O dünyanı tərif etmək,
Gül camallı torpaq kimi
Bir cananı seyr etməmək.

Bədbəxtlikdir, inanın mənə
Kor-koranə ömür sürmək.
Mollaların arzusudur
Xoşbəxt olmaq o dünyada.

Çünki yoxdur onun haqqı
Yaşamağa bu dünyada.
Gözəllik yad, sevda ona biganədir,
İnsanlıqda payı olmaz, divanədir.

Allah deyə bayquş kimi haray salar,
Mənası yox bir kəlamdan ilham alar.
Gözəllik qarşısında diz çökərək, nəğmə deyib oxuyuram

Bu dünyaya səcdə edib, şair kimi yaşayıram.

(Bodenştedt, 2014, s. 47-48)

***** [BİZİ HƏR TƏRƏFDƏN...] (91)**

Bizi hər tərəfdən təhlükə bürüsə,

Gəlin, qəmsiz yaşayaq.

Şərab, qızılgül, bir də qadınla qayğısız yaşayaq.

Qoy riyakarlıq lovğalıqla, qərəz axınaqlıqla birləşsin.

Gəlin nəzakətli ağıllarının müqəddəs dəstəsində olaq.

Qabaqlar dini xurafata qarşı çıxan üsyankar sələflər

İndi bizə aydın olan həqiqətin müjdəçiləri idilər.

Peyğəmbərin iti qılıcından da iti qılınca malikik.

O haraya dəyərsə, kor belə qara göz xəstəliyindən müalicə olunar.

Biz günəşi, ayı, ulduzları yerə endirək ki,

Qoy gözəllik gümbəzinin nəzir alovuna dönsün.

Biz sevinc xəbəri ilə gəlirik,

Qoy bizə, gözəl göz, qıvrım saçlardan başqa ayrı xəsarət qismət olmasın!

(Bodenştedt, 2014, s. 65-66)

***** [AYAQLARIM ALTINDA...] (92)**

Ayaqlarım altında coşğun sarı rəngli Kür axır,

Onun dalğaları günəş şəfəqləri altında rəqs edərək, bərq vurub gülümsünür.

Mənimsə qəlbim çəmənlikləri seyr edir,

Ah, kaş həmişəlik belə olaydı.

Qırmızı rəngli Kaxet şərabı qədəhdə şəfəq saçır,

Mənim sevgilim isə qədəhimə şərab süzür,

Mən şərabla birlikdə sanki onun baxışlarını daiçirəm,

Ah, kaş həmişəlik belə olaydı.

Günəş batır, qaş qaralır,

Mənim qəlbimdəmə məhəbbət ulduzu

Qaranlıqdan parlaq şəfəq çiləyir,

Ah, kaş həmişəlik belə olaydı.

Mənim çöşğün məhəbbətimin axını
Sənin qara gözlərinin dənizinə axır,
Gəl, ay qız! Qaş qaralır, heç kəs görünmür,
Ah, kaş həmişəlik belə olaydı!

Dənizin gen sinəsinə günəş şəfəq saçır,
Onun dalğalarında öz əks-sədasını tapır.
Sən də günəş kimi nəğmələrimdə öz əksini tapırsan.
Sənin şəfəqindən nəğmələrim nur alıb, cana gəlir.

Mən hiss edirəm ki, sənin nəfəsidir
Hər tərəfimdə əsən,
Hara baxırımsa, mənə elə gəlir ki, səni orda görürəm.

Mənim fikrim dənizdədir
Sən bəlkə orda yenidən batmışsan ki,
Günəş kimi səhərlər yenidən gözəl çıxasan.

(Bodenştedt, 2014, s. 66-67)

*** [MİRZƏ YUSİF...] (93)

Mirzə Yusif, kefim kökdür şərəbdən,
Səninlə sözləşmək gərəyim deyil.
Həyatını özün zəhərləyirsən,
Haqla yaşayana həyat cənnət olar, bil.

Mirzə Yusif daim qaşqabaqlı dolanar,
Bəyənməz heç kəsi, sevməz heç kəsi.
Özünü hamıdan ağıllı sanar,
İstəyər ki, hamı ona bənzəsin.

Öküz maymaq olar, üzü də gülməz,
Yersiz böyürtüsü də qulaq batırar.
Bülbül ilə o həç zaman yarışa bilməz,
Çünki bülbülün zərif, incə səsi var.

(Bodenştedt, 2014, s. 86)

***** [MİRZƏ YUSİFÇOX ...] (94)**

Mirzə Yusif çox qəribə oğlandır,
Günəş parıltısı xoş gəlməz ona.
Əline qızılgül heç zaman almaz,
Tikanları ox olub batar canına.
Tək özün bəyənər, tək özün səvər,
Xəyalı göylərdə gəzər həmişə.
Həqiqət axtarmaq istəsə əgər,
Həqiqi sənətə salmaz bir nəzər.
Mirzə Şəfi onun aldadıcı görkəmindən,
Kədərindən onun üçün gözəl bir nəğmə yazar.

(Bodenştedt, 2014, s. 87)

***** [MİRZƏ ŞƏFİ...] (95)**

Mirzə Şəfi, badəni qaldıranda
Dodaqlarından süzülən pis söz belə
Xoş bir xəbər kimi sərxoşun da
Qəlbini şadlandırır.
Onlar bunu hər saat hiss ədirler ki,
Həyatda axmaqlığa qarşı
Mənim qəlbimdə hikmət dolu
Bir qədər qalxır.

(Bodenştedt, 2014, s. 99)

***** [ZİYALI ADAMA...] (96)**

Ziyalı adama bənzəyir Mirzə Yusif,
Gah Hafizi oxuyur, gah da Quranı,

Gah Camini oxuyur, gah da “Gülüstan”ı,
Gah Xaqaniyə, Sədiyə atır göz,

Hərədən bir üsul, hərədən bir söz,
Hərədən bir gözəl misra götürür.
Sonra özgələrin dediklərindən
Özüyçün bir şeir çələngi hörür.

Mirzə Şəfi parlaq bir ulduz,
Qəlbi daim işıqlı bir gündüz,
Sinəsi çiçəkli bir bağça-bağdır,
Onun hər sətirinin öz ətri vardır.

(Bodenştedt, 2014, s. 90)

*** [MƏN OXUYANDA...](97)

Mən oxuyanda sevənlərlə sevənin,
Böyüklərin” qarşısında günahkar tək baş əyməyin.
Özündən kiçiklərin qarşısında lovğalanma,
Bil, hikmət nəğmələrdə şöhrətləndirilər.

İkiüzlü yanıma gələndə dedim:

Kim ki özlüyündə müqəddəsdir, o Allahdır.
Kim ki onun adına nifrət edir, söyür,
O öz müqəddəsliyində yəqin bir kinayə daşıyır.

Mən gözəlliyi, məhəbbəti, şərabı tərifləyəndə,
Bu, mənə min ahəngli tərifdən irəlidir.

Ey Abdullanın oğlu Mirzə Şəfi,
Alçaqlıqdır mollanın ikiüzlüyü.
Sevgi aləmində, şərab məclisində
Unutma ala gözləri, bir də dolu qədəhin şəfəqini sən.

Gözəllikdən, məhəbbətdən, şərabdan ləzzət alanda,
Həyatda yaşamağım məni gözəlləşdirir.
Eşidəndə ki, əsəbləşib məni söyürlər,
Bütün dünya birdən məni kədərləndirir

Onlar dini ziddiyyətləri ilə,
Göyə inanıb ona xidmət etmək istəyirlər.
Lakin intiqam hissi damarlarında coşur,
Nifrət isə sifətlərinə rəng verir.

Əllərində ölüm qılıncı,
Onlar bizdən inam və peşmançılıq tələb edirlər.
Onlar elə hesab edirlər ki, bu “yaxşı” yolda Allah da onlardır.
Lakin mən deyirəm: Allah pis əməllərdən uzaqdır,
Nifrət Allahsızlıqdır, məhəbbət Allahlılıq!

(Bodenştedt, 2014, s. 106)

***** [KİM XOŞBƏXTDİRSƏ...] (98)**

Kim xoşbəxtdirsə, o, yaxşı adamdır.
Bu özünü hər addımda göstərir.
Kim ki yer üzündə pis əməllərlə məşğuldur,
O öz cəzasını özü ilə daşıyır!

(Bodenştedt, 2014, s. 107)

***** [BƏZİ MƏHƏBBƏT...] (99)**

Bəzi məhəbbət incilərinin parıltısı bizə sirli qalardı
Yaxşı şərab ətri dəyib onu oyatmasaydı.
Nə qədər ki mən yaxşı şərab içirəm,
Xoş zarafatımla öz əqlimi göstərirəm,
Onda mənim böyüklüyümü dərinliyimdə axtar!

(Bodenştedt, 2014, s. 108)

*****[ALLAHIN ƏMRİ...] (100)**

Allahın əmri ilə günəş yanır,
Bütün dünyaya şəfəq salır.
Onun əmrilə qızılgül açır
Ətirli çiçək çəmənində.

Onun əmri ilə dağlar qatarlaşıb,
Yer üzündə yüksəlirlər.
Küləyə də əmr edib ki, əsib coşsun
Canlı həyatımıza min rəng versin.

(Bodenştedt, 2014, s. 109)

***** [QUŞLARA UÇMAQ...] (101)**

Quşlara uçmaq üçün qanad verilib,
Dənizə də öz səsi, öz ahəngi.
Mənə də nəğmə oxumaq qismət olub ki,
Qulaqlarınız onu eşitsin.
Günəş niyə yanır,
Külək, dalğa nə oxuyur,
Qızılgül niyə açır,
Göydə coşan nədir, yağan nə,
Onları ancaq mən duyuram,
Nəğmələrimdə həvəslə oxuyuram.

(Bodenştedt, 2014, s. 109)

***** [OH, QƏLBİM...] (102)**

Oh, qəlbim bir duyğudan
Necə məhəbbətlə döyünür,
Sən yüngül qədəmlərinlə
Qarşımdan ötüb gedəndə.

Valəhədici ağ çarşabın
Kürəyində yelləndikcə,

Sanki gözlərində alışır
Qərribə bir alov.

Çoxlu qara, burma tellərin
Boynuna dolaşıb oynadır.
Sinən bu örtükdə
Elə bil ki, bədənində darıxır.

Vücudunda olan bu hərəkət, bu şövq
Əqlimi alıb aparır, ağır bir təsirdən
Qəlbimdə məhəbbət baş qaldırır,
Sən yüngül qədəmlərinlə qarşımdan keçəndə.

Mavi səma paltalarını geymək üçün
Nərgizlər, qızılgüllər açır.
Al-qırmızı ipək tumanın altından balaca, zərif ayaqların bir aləmdir.
İncə, totuq əllərin,

Şirin dodaqların da sanki sehrlənmiş, sonsuz bir aləmdir.
Oh, ağır bir təsirdən
Qəlbimdə məhəbbət baş qaldırır,
Sən yüngül qədəmlərinlə qarşımdan ötüb keçəndə!

(Bodenstedt, 2014, s. 111)

***** [ŞƏRABDIR İNSANI...](103)**

Şərabdır insanı alovlandıran,
Hissə zəhər verən, qəlbi yandıran.

Yüksəldər insanı odlu qəlbində,
Alçaldar onu bil öz əməlində.

Bunlara dözümlü olarsa insan,
Müdrikdən bir kəsə olmaz düşman.

(Bayramov, 2014, s. 64)

***** [ALÇAQLIQ YOLUNA...] (104)**

Alçaqlıq yoluna düşdüsə insan,
O yatar daim sərxoşluğundan.
Ayılmaz heç vaxtı sökülsə də dan,
Qaranlıq içində o yuxusundan.

(Bayramov, 2014, s. 64)

***** [AĞILLA İÇƏNLƏR...] (105)**

Ağilla içənlər xoşrəftar olur,
Hikmət zirvəsinə daim ucalar.
Gözəllikdir onun ali duyğusu,
Mənalı danışar, olmaz qorxusu.

(Bayramov, 2014, s. 64)

***** [ARZUMUZA ÇATMAQ...] (106)**

Arzumuza çatmaq üçün
Mən də, sən də can atırıq.
Gecəmizi, gündüzümüze
Yorulmadan biz qatırıq.

Sən qəlbini mənə verdin,
Mən könlümü sənə verdim.
Hər ikimiz ayrılıqda
Yaşasaq da birik dedim.

Qəlbimizdə istək böyük,
Ayrılmayan bir bütövük.
Qartal kimi səmalara
Biz durmadan yüksəlirik.

(Bayramov, 2014, s. 75-76)

***** [HƏR TƏRƏFDƏ...] (107)**

Hər tərəfdə duman olsa, çən olsa,
Qorxumuzu, qəmimizi unudaq.
Gözəl yanında, şərab məclisində
Riyakarlığı unudaq.
Müdrükləri, xeyirxahı qoruyaq
Peyğəmbərin iti, qılıncı ilə.
Xurafatı məhv edib doğrayaq,
Günəşi, ayı yerə endirib
Ocağımı nəğməmizlə alovlandıraraq.
Qoy bizim nəğməmiz gözəllik
Mehrabımın nəzir alovuna çevrilsin,
Qıvrım telli gözəlləri öz
Şəfəqində isitsin, bizə sevinc gətirsin.

(Bayramov, 2014, s. 76-77)

***** [DİNDARLAR PİS...](108)**

Dindarlar pis əməllərini,
Dərd çəkən qəmli görünməyi,
Ümidlə yaşayan gələcəyi,
Ustadlar isə əqlin gücünü səvər.

(Bayramov, 2014, s. 117)

***** [SƏNİN SEHRLƏNMİŞ...] (109)**

Sənin sehlənmiş o baxışın məni sevindirir.
Getdikcə təsir edir, qəlbimi alovlandırır.
Bəxtimin o parlaq qəribəliyində.

Ehtiramla qulaq as, şirin həyatım,
Bir sual verirəm sənə:
O baxışlar həsrətləmi zillənmiş mənə,
Bildir bir işarənlə bu sirri mənə!

Sənin icazənlə nazını çəksəm,
Ağuşumda əlçatmaz olarsan.
Qəlbim mənim də şadlıqla dolu,
Olmazdı sevincimin həddi-hüdudu!

Möcüzəli taleyimdə səadətimi anlarıma,
Anlarımı səadətə qatardım.
İllər boyu mən xoşbəxt yaşardım!
(Bayramov, 2014, s. 151)

***** [MOLLA...] (110)**

Molla, şərab təmiz içkidir.
Onu qiymətləndirməmək günahdır.
Əgər sözlərimi pisləmək istəsən,
Sən onun içində həqiqət görəcəksən.

İbadət eləmək gətirməmişdi,
Məni məscidin içərisinə,
İçmişəm şərabı mən,
Azdığımından düz yolumu.
(Veysəlli, 2010, s. 22)

***** [MƏNİ EŞQİN...] (111)**

Məni eşqin dərdi sındırır,
Amma soruşmayın ki, kimin eşqidir?
Mənə ayrılığın zəhərin verdi,
Amma soruşmayın ki, onu kim verdi?
(Veysəlli, 2010, s. 22)

***** [O YÜKSƏK...] (112)**

O yüksək ruhla öyünür,
Bu minvalla səsini ucaldır,
Məzə çələnginin kinyazı kimi

Gözəllik aləminin ağası kimi.
Nə ilə məşhurdur şəhəri-Şiraz,
Qızıl gülləmi, yoxsa şərabla?
Bəs Roknabad necə tanındı,
Mozella meşəsiləmi?
Onların gözəlliyi deyildi əsas,
Yer üzündə də gözəl şeylər var-
Onlar sənin şeirinlə tanındı.
Təkcə səninlə, Hafız.
Bütləri sən dağıtdın,
Şirazın vəsfini sən başladın
O balaca səninlə böyük oldu,
Sən şəhəri və meşəni vəsf elədin!
Çayı və sahili də vəsf elədin-
Sənin şəhərinin hər daşı-
Dönüb nəcib daşa o məşhurlaşdı.
Tiflis də gözəllik mücəssiməsidir,
Gülü, şərabı və bəzəkli qızları var-
Səninlə, Şəfi, yalnız səninlə,
Ona bir nəğməkar qismət oldu!
Odur ki, Şiraz Hafızın,
Tiflis isə sənin nəğmələrinlə-
Odur ki, burada hər şey,
Əzəmətli bir birlikdə birləşdi.
Şəhər bağlarının içindən keçən çay,
Uca dağlardan axıb gəlir,
Onda yaşayan və çiçəklənən,
Mirzə Şəfi, sənindir hamısı!
Onun gözəl qızları (bunu unutma!)
Mənimdir, mənim şeirimdir!
Gözləri, yanaqları və sözləri mənimdir
Bununla da onlar parıltılı və işıqlı oldu!
Sənin nəğmə cənnət üçündür,

Bu cənnətə daxil olan hər şey,
Bütün günahlardan uzaq olacaq,
Bütlər üçün öpüş və şərab,
Bu adamlar üçün hər şey,
Əbədi əzaba veriləcəkdir!
(Veysəlli, 2010, s. 59)

***** [HƏR YERDƏ ...] (113)**

Hər yerdə, bütün ölkədə,
Sənin şeirlərin, Mirzə Şəfi, səslənməlidir.
Hər cür gözəlliyə və əmələ,
Təzə həyat olacaqdır!
(Veysəlli, 2010, s. 60)

***** [SƏN ÖZ GƏNCLƏRİNİ...] (114)**

Sən öz gənclərini göndərirsen,
Bu da sənin istəyindir,
Tiflis sənin şeirlərinlə tanındı,
Krosdan Rayna qədər.
(Veysəlli, 2010, s. 60)

***** [GƏL, CAVAN OĞLAN...] (115)**

Gəl, cavan oğlan, səni müdrikliyə öyrədəcəyəm,
Sən həyatın mənasını öyrənməlisən-
Sən inama, Tanrıya tapınmalısən,
Düzü əyridən ayırmağı öyrənməlisən.
(Veysəlli, 2010, s. 60)

***** [ELM NADANLIĞI...] (116)**

Elm nadanlığı faş eləyir,
Ağılla davranmağı şeirdən öyrənməlisən
Gözəl danışmaq və dodaqlarındaki gözəllik.
Sənin qəlbinə səadət və sevgi gətirəcək.

(Veysəlli, 2010, s. 60)

***** [AZAD OLARAQ...](117)**

Azad olaraq bataqlı qədim çöllərdən!
İstərəm daha yaxşı şeylərə qədəm basım,
Şərab və sevgilə güllər arasında,
Sən yeni həyata başlamalısan!
Sən məşq edərək mənim şeirlərimi öyrənsən,
Bunun üçün açıq və şən özün başla,
Uzaq ol ikiüzlükdən, yalandan,
Gizləndə həmişə yaxşı şey öyrən!
Nadanları düz yola çəkməyə yox qılıncım,
Kim müdriklik edir, o başqasını zorlamır,
Mənim zülmüm cüzidir, emləmin kökü
Şərabda, sevgidə, bir də nəğmələrdədir.
Nəhayət gözəlliyin cazibəsi,
Sonsuzdur, həsrət dolu olur,
İnsan qəlbi həmişə layiqdir,
Nəğmənin sirlərinə bürünsün!

(Veysəlli, 2010, s. 61)

***** [QULAK AS...] (118)**

Qulak as gör xalq nə deyir:
Kim həqiqəti sevirsə, o həmişə
Atını yəhərdə saxlamalıdır-
Kim həqiqəti düşünürsə, həmişə
Ayağını üzəngidə saxlamalıdır-
Kim həqiqəti danışsın, onun həmişə
Qol əvəzinə qanadı olmalıdır-
Ancaq Mirzə Şəfi yenə oxuyur,
Kim yalan deyirsə, işgəncə almalıdır.

(Veysəlli, 2010, s. 63)

***** [HƏQİQƏTİ DANİŞMAQ...] (119)**

Həqiqəti danışmaq həm də böyük təhlükədir,
Bundan asılı olmayaraq, Mirzə Şəfi, sən həmişə düz və doğru olmalısən-
Sən yalan danışa bilməzsən, yalanın bataqlığına girə bilməzsən,
Çün gözəl olan hər şey düzdür və gözəlliyi heç vaxt açə bilməzsən.
Ancaq hər cəriməyə və tənəyə ağılla dözməkçün,
Müdrikliyini çiçək kimi sözlərə bürü,
Necə ki, qədəhin ləzzətli şərəblə doludur,
Ancaq yarpağa və yaşıl budaqlara bürünüb.
Şənliyə toplanarkən qəmli xəbər gələndə,
Düşünmədən ki, tez və ya anladın.
Şərəblə qədəhi dolduranda, dodaqlarda lətifə,
Qızarmış uşaq da yemək-içməklə ittifaqda,
Həvəslə orda olursan, ay Mirzə Şəfi, səndə müdrikliyin
Hüdudu yoxdur sən ki, dəryasan, dərya...

(Veysəlli, 2010, s. 64)

***** [HƏQİQİ MÜDRİK...] (120)**

Həqiqi müdrək axtarır ki, o haqqı tapsın.
Cavankən qoca olmaz, qoca ikən cavan.
Qışda çiçək olmaz,
Yayda buz olmaz,
Cavan çağında qəlbin sevinər,
Qoca vaxtında cavanlıq olmaz.
Cavanın öz yeri var,
Qocalıq müdrəklikdir,
Heç vaxt həqiqi müdrikin,
Məsləhət və oxumağa ehtiyacı olmaz!
Əzizim, kimin alınına
Lap əvvəldən nə yazılıbsa,
Onu da görəcəək,
Məylə və sevgilə!

(Veysəlli, 2010, s. 65)

***** [BÜTLƏRİN QƏZƏBİ...] (121)**

Bütlərin qəzəbi ona mane olmaz,
Məscidin havası onu məftun etməz,
Tək qədəhlə baş-başa qalsa da,
Öz sevgisinə sadıq qalacaq.
Mirzə Şəfi, budur sənin həyatın.
Ondan ləzzət al, şikayət etmə,
İçəndə unutma həftədə,
Günlərin sayı cəmi yedidir.
Birinci gün həftə başlayır.
Axırncı gün qurtarır,
Necə gəlibsə elə də gedəcək,
Səadəti uzaqlaşdırmaq olmaz.
Asandır, mahnı şəndir,
Hər şey Allahın ixtiyarındadır,
Ona görə sərsəmliyi burax, çıx,
Ayağın dəyən yola.

(Veysəlli, 2010, s. 66)

***** [QIZILGÜL...](122)**

Qızılgül şikayətlənir,
Onun qoxusu tez keçib-gedir,
Baharın verdiyi qoxu-
Mən onu sakitləşdirərək dedim,
Mənim nəğmələrimlə o qalacaqdır,
Orda daima yaşayacaqdır.
Sən gülləri nədən tanıyırsan?
Onların çiçəyindən!
Ən yaxşı şərabları necə tanıyırsan?
Onların dadından!
Ən yaxşı insanları nədən tanıyırsan?
Onların ruhundan!
Şeyxi və müftini nədən tanıyırsan?

Onların başından!
Ey dost, düzdür, get
Və özünə nəticə çıxart!

(Veysəlli, 2010, s. 67)

**** [ÖZ CAVAN ...] (123)**

Öz cavan ömrünü korlama,
Razı qal Allahın sənə verdiyindən!
Ürəyini məhəbbətin izharına aç
Ağzını şərəblə doldur!
Bax, şərab və sevgi kimi iki gözəl təkliflə,
Öz istəyinə görə yeri qənimət bilmə!
Odur ki, onları yer Allahı kimi sev,
Amma eyni zamanda başqasını alçaltma!
Ölənə qədər yaltaqlanan axmaqlar,
Onlar yaşadılar, amma yaşamırlar
Müfti cəhənnəm və şeytanla qorxudur,
Ağıllılar bunu eşidir, amma yaşamırlar
Müfti inanır ki, heç vaxt hər şeyi çox yaxşı bilir,
Mirzə Şəfi, sən isə ona heç vaxt inanma.

(Veysəlli, 2010, s. 68)

***** [BÜLBÜL BAĞDA...] (124)**

Bülbül bağda zar eylər.
Zərif boynunu sallayar:
Nə olsun ki, mənim gözəl şeirlərimin,
Çox gözəl ahəngi var-
Mən, bu söz qəfəsində qaldıqca,
Gülün gözəlliyin duya bilmərəm.
Gülüstanda gül ağlayır,
Həyat mənə necə də xoş ola bilər?
Nə olsun ki, bütün güllərdən
Mən gözəllik və ruh alıram-

Nədəndir ki, bülüllərin naləsini,
Və şirin nəğməsini duymuram!
Mirzə Şəfi mübahisəni kəsdi.
Və dedi: hər ikiniz dayanın
Sən, qızılgül, xoş, ətirli libasınla,
Şən, bülbul, nəğmələrinlə,
İnsanların şən və qulaq dinc,
Mənim nəğməmdə birləşdiriniz.

(Veysəlli, 2010, s. 70)

***** [AŞIQLƏR VAR Kİ...] (125)**

Aşıqlər var ki, həmişə ağlayır,
Süni kədərə bürünür,
Titrəyirlər, elə bil ağrıdan ölürlər,
Həmişə səhv hisslərə qərq olurlar,
Onlar həqiqi hissi keçirə bilmədiyindən,
Ona görə də başqalarının ürəyində,
Həqiqi hisslər oyada bilməyirlər.
Özünü yalan başgicəllənməsindən qoru,
Zövqünün və dərrakənin məhvindən
Təmiz, həm də pak,
Göstərməsən özünü,
Şeirdə və hisslərində.

(Veysəlli, 2010, s. 73-74)

***** [MƏN NƏFRƏT EDİRƏM...] (126)**

Mən nəfrət edirəm qafiyə xatirinə yazanlara,
Cəhənnəm və göyün daim zarımasına,
Sevginin və coşqunun,
Günəşin və ləzzətin,
Havanın və sinənin,
Və hər şeyin sızlamasına.
Hər şey çox işləyəndə, çox deyiləndə,

Bütün axmaqlara xoş,
Və rahat olan şey,
Ancaq aqillərə əziyyət verir.

(Veysəlli, 2010, s. 74)

***** [KİM Kİ...] (127)**

Kim ki, şeir yaza bilmir,
Öz qəlbindən, ya həqiqətdən,
Deməli başsızlardandır
Ki, başsızlara bu şeir xoş gəlir.

(Veysəlli, 2010, s. 75)

TİFLİSƏ ƏLVİDA (128)

Sən ey Kür şəhəri, gözəl məkan,
Zənginsən günəşlə və meyvə bağlarınla!
Zənənlərin nazı ilə qəşəngləşirsən,
İgidlərin nərəsilə qüdrətləşirsən,
Sən mənim kədərimin də, sevincimin də ümmanısan.
Faş edilmiş ləlsən-qəlbimin eşqi,
Qarşında diz çökərək, əlimdə piyalə
Səni tərənnüm etdiyimə şadam!

***** [QƏDƏHİM ŞƏRAB...] (129)**

Qədəhim şərab dolu al günəşin töhfəsi,
Ürəkde sevinc, həvəs, öpmək, qucmaq həvəsi
Gözlərimə saçılır gözlərinin şöləsi.
Ah, nolaydı, nolaydı,
Daim belə olaydı.

Gece düşür hər yana, ay ürkək-ürkək doğur,
Şəfəqlər parça-parça, dağlalar yorğun-yorğun,
Məhəbbət ulduzları zülmətdə də saçır nur.
Ah, nolaydı, nolaydı,

Daim belə olaydı.

Gözləyirəm yolunu, dodağında nəğmələr,
Gözlərini götür gəl, uçsun dünyadan kədər,
Gəl ki, hələ gəcədir, qaranlıqdır nə qədər.
Ah, nolaydı, nolaydı,
Daim belə olaydı.

(Əsgərli, 2010, s. 48-49)

QƏZƏL(130)

Bizə hemsöhbət olan özgə kitab almaz ələ,
Sən də zahidliyin o dəftərini tulla selə.

Mən yarın xəstəsiyəm, eşqdən özgə demə söz,
Məni dildarımın eşqi beləcə saldı çölə.

O zamandan ki, mənim qəlbimə yol tapdı o yar,
Unuda bilməyirəm mən onu bir an da belə.

Bu fələk kim sənə ulduzla bəzənmiş görünür,
Bəlkə, aşiqdir o da, sirrini faş etməz hələ?

İndi gül fəslidi, çöllərdə tamaşa dəmidir,
Çıx çəmən seyrinə, el məclisi qur, şadlıq elə.

Yardan versə xəbər, Vazehə o badı-səhər,
Qəbirdə olsa əgər, bil ki, gələr bir də dilə.

(Vazəh, 2014, s. 32)

5.2. Şiirlerin Türkiye Türkçesine Aktarımı

*** (1)

Bu küçük aşk şarkılarım,
Yaratılmış kokusundan taze nanelerin.
Yankısıdır bu sesler, ey dost,
Aşkın, mutluluğun ve feryadın...

*** (2)

Aklımla kalbimin başka yolu var,
Her biri bir yolda yok eder beni.
Birisi sevdadan uzaklaştırır,
Öteki sevdaya maruz bırakır beni.

Aklım gece-gündüz zavallı kalbimi,
Daima azarlar, daima söver.
Kalbim ise sevdaya bir açgözlü gibi,
Daima ister, daima sever.

*** (3)

Şarap meclisinde, gül meclisinde,
Dudak meclisinde, gönül meclisinde,
Verirken huriler şirin buseyi,
Şeytanın laneti korkutmuyor beni.

*** (4)

Güneş ışığını yayıp her yana,
Bin renkle ışık saçıyor mavi ummana.
Onun ışığından parlayan sular
Az kalıyor alevi, az kalıyor yanması.

Sana söylediğim şarkıların,
Sonsuz ummanında güneşsin, perim!

Odur ki, parıldayıp yanyor, parlıyor
Yüzünün şevkinden bu şarkılarım.

*** (5)

Yine geldi kızıl gülün devranı,
Işık saçıp her taraf parladı.
Cilvelenmiş yeryüzünün her yanı,
Dudakların busesine gömüldü.

Gül bülbüle, bülbül güle etti naz
Yüreklerden uçup gitti keder, gam.
İhtiyarlar da budur, -deyip- geldi ilkbahar!
Gülüm, şarabın meclisine konu oldu.

*** (6)

Kavuştığı zaman gönül gönüle,
Nefesler nefese, çiçekler güle.
Dudaklar içerken dirlik suyunu,
Akıl sarhoş oluyor, kendini kaybediyor.

Geçici hislere ama verme hak.
Her zamanki cismani neşeden uzak!
Bizim sevdamızın yüce kuvveti,
Soylu arzuların sesidir, sesi!

*** (7)

Senin dudağından buse almasam,
Yıllarca yanında misafir kalmasam,

Bu fani dünyaya ne etsem yine,
O kısmet eylemez mutluluk bana.

Bakışın kalbime ışık, nur serper,
Onunla dünyayı akıl algılar.

En soylu hislerin anahtarıdır o,
Ömrümün-günümün baharıdır o!

Şirin arzularım göklerden derin,
Benim devecimdir şuh bakışların.

*** (8)

Rüzgarlar çalıştırıyor değirmenleri,
Makinayı kımıldatıyor suyun buharı.
Dövüşe sevk ediyor bu kalbimizi,
Coşan hissimizin sert tufanları.

Lakin bin rüzgardan, tufandan, sudan,
Bütün kuvvetlerin hepsinden inan,
Bir güçlü kuvvet var, bir güçlü yel,
Senin güzel, ince nefesin.

*** (9)

Gökyüzünü süslüyor ise al güneş nasıl,
Kalp evimi süslüyorsun sen de, öylece.
Yetişmişim sayende ben bu mutluluğa,
Gönlüm bil ki, tutulur sensiz karanlığa.

Bellidir ki, yere karanlık düştüğünde birden
O, gizli eder her ne varsa gözden, bakıştan.
Ama güneş ışık saçtığında göklerden bize,
Yerin bütün güzelliği görünür göze.

***** (10)**

Cennet kapıları günün birinde,
Mümin kullarına açıldığı zaman.
Günahlı, günahsız herkes yerinde
Gözler kalbinde şüphe ile, zan.

Bütün günahkarlar içinde tek ben,
Durup beklerim korkusuz.
Cennet kapısını bu dünyada sen
Açmazsın yüzüme ey nazlı kız!

***** (11)**

Gökte dolanan yıldızlara bak,
Yine ışık saçıyorlar bizlerden uzak.
Başımız üstünde o kızıl örtü,
Bizim arzumuzdan dokunmuş mu nedir?

Durup birbirinden uzakta yanar,
Kah batar, kah da ışıldar onlar.
Gamlı dursalar da, gökyüzünde titrek,
Onlarda birleşir bu vakit bizim gibi.

***** (12)**

Sevinip geçindik biz dost gibi,
Yeni bir aşk ile çırpındı yürek.
Seninle dost oldum, ey güzel yaratılış,
Verdi sevgin bana marifet.

Şimdi anlıyorum başka çeşit, tereddütsüz
Aşk, mutluluğu ve sevgiyi.
Seni isterken elde etmek,
Ben kendim olmuşum karşında köle...

***** (13)**

Munis gençliğinin azametiyle,
Sen benim karşımda saçtığında ışık,
Sanırsın önümde açıldı gökler,
Hayret içinde kaldım ben yok oldum keder.

Eşsiz nimettir seyretmek seni,
Baktım, aşık etti yüzün beni.
Uçtun, kanatlanıp üstüme direkt,
Sanki olmuştuk ne vakitti sırdaş.

***** (14)**

Cehalet içinde olmuştum sersem,
İhtiyarlayıp gitmişim yüreğimde gam.
Dinç genç etti yeniden beni,
Bir şarap, bir sevgi, bir de şarkım.

Şarap iç, Mirza Şefi, durma gel boş,
Ol şarapla, sevdıyla, şarkıyla sarhoş.
Yalnız neşe çağı coşar şarkılar,
Odur ki ey şarkım, neşelenip coş.

***** (15)**

İstedim ki, bir demet oluşturdum ey melek, sana,
Ne yazık ki, bulamadım ben, ne gül, ne bir çiçek sana.
Her yanım şimdi gül çiçek, her yanım şimdi yasemin,
Elim ulaşmaz eline, artık yoksan yanımda sen...

***** (16)**

Bırak o vakte kadar ömür uzasın,
Devranın kanadı düşsün, dursun.

Şirin bir hasretin, hoş hatıranın,
Kıymeti büyüktür, manası derin.

İnan ulaşmasa da elim eline,
Senin yanındadır hayalim yine.

***** (17)**

Biz de kucaklaşıp, biz de yanarak,
Çıkar aklımızdan derdimiz artık.
Kalbimiz ısınıp hararetle,
Isıtır dünyayı sevgiyle.

Yer gök eğilip kavuşur yine,
Buseler vererek birbirine.
Onlar da ulaşırlar arzuya, emele,
Öyleyse ben yer olayım, sen ise gökyüzü.

***** (18)**

Tesir ederdik yerin dibine,
Uçardık göklere, yıldıza, güneşe.
Uyanış sırlarını tuttuk uyanık,
Şirin şarkıları dinlerdik.

Bütün yeryüzünün güzellikleri,
Ilık yaz havası, çimen gülleri,
Gökte yıldızlar da gülünce yüze.
Derdik hepsi verilmiş bize.

***** (19)**

Feleğin çarkını durdurmak olmaz,
Büyük sevincin de ömrü olur az.

Geldim, mesut olayım, yanına senin,
Döndüm, nakşoldu, kalbime yansıman.

Mutluluk yolunu gösterebilir bana,
Bir de ulaşmak için elim eline.

ESKİ SEVGİ (20)

Bir zamanlar güçlü, genç kolumla,
Seni sımsıkı kucaklayıp öperdim.
Gençlik gitti... Eski aşkın ateşiyle,
Atar şimdiye dek... ne derdim!

Benim hayat yüzüğümün taşıydın,
O yüzüğün süsü sen, taşı sen.
İnan bütün şarkılarım senindir,
Yüreğe bak... neyliyorsun yaşı sen.

***** (21)**

Kalbimin, ruhumun kanadıyla ben,
Çıktım aydınlığa karanlık gecedem.
Gördüm şiirde hakikatimi
Buldum hakikatte şiirimi.

***** (22)**

Bırak sen hakikati söylediğin zaman,
Kopsun bin tehlike, kopsun bin tufan.

Gel bakma bunlara, ey Mirza Şefi!
Yüksek tut daima arı, şerefi,

Hakikat bir şeydir güzellikle,
Olur, mu güzellik gelmesin dile?

Cezadan, takipten olmak için uzak,
Bazen sözlerini söyleme çıplak.

Yavaş ol, kendini daima gözle sen,
Acı sözünü de söyle hoş sözle sen.

***** (23)**

Şahların süslü hediyesine,
Övgüyle daha da süsleriz.
Ancak tabiatın bin hediyesine,
İnanın, vermeyiz bir defa kıymet.

***** (24)**

Selleri coşturup, çayları akıtan.
Gökte bulutlara şimşek çaktıran.
Sonsuz kuvvetleri ortaya çıkaran,
İnsan talihini tasvir ediyorum ben.

***** (25)**

Keskin kılıç kayarak düşse yatağa.
Yüzü yumuşak ipek üstten sıçrar kenara.
Bu dünyada keskinlikten, zor güçten artık,
Fayda verir iyilik ve dostluk.

***** (26)**

Doğrulukla alçaklık çarpıştığı zaman,
Alçaklık nedense kazanıyor her an.
Çünkü alçaklar için en alçak işler,
Alçaklık değildir, hünerdir, hüner.

***** (27)**

Bilgelik adamı çok mutlu eder,
Lakin ilim arttıkça çoğalır keder.

Bu dünya yüzünde mutludur ahmak.
Akıl kıskanmaz onu da ancak.

*** (28)

Servet-miras olsa da, kolay
Zahmet çekip bir ev dikmek zordur yaman.
Babaların, ninelerin şanı-şöhreti,
Torunların gururunu artırır kesin!

Lakin, verir insanlara asıl lezzeti,
Kendi eliyle kazandığı zenginlik.

*** (29)

Kendini şuh göster, kendini sakla.
Gitmesin yüzünden tazelik asla.
Ama düşünme ki, ölüm ne gezer?
O, durur kapında bir gün bekler.

*** (30)

Bu dünyanın kederini, gamını,
Sorsan, der yeryüzünde herkesten,
Ah ve feryad çıkarır mı bu derdi,
Yüreklerin harabeye dönmüş evinden?

Felakete, işkenceye, kedere,
Üstün gelip kavgaya hazırlanmak lazımdır.
Ümit bağla sen bir yolluk hünere,
Ulemalar ne deseler, hiledir.

Anlaşılmaz mucizenle, duanla,
Sen arttırma bu dünyada derdi.
Bırak maksadın bir şey olsun...gel anla,
Çabuk ol kurtar dert ve gamdan alemini!

*** (31)

Şikayet mi edeyim, güleyim mi, bilmem,
Dünyanın yarısı idraktan eksik.
Ediyor utanmadan, eylemeden ar,
Mini bir ahmağın sözünü tekrar.

Yok! Seni methedeyim bırak ey yaradan,
Ki, tutmuş dünyayı bu kadar cahil.
Etmeseydin bize bu merhameti,
Olmazdı aklın da kadri, kıymeti.

*** (32)

Beni sevenlere sevgim var.
Nefret edenlere bin nefretim var.
Eğer vazgeçsem de mutluluğumdan
Ben vazgeçmem bu adetimden.

Erkeksen, var ise sen de cesaret,
Olsun yaratılışında böyle bir adet:
İyilik edene iyilik et,
Cevap ver kötülüğe kötülükle.

Zarif güzelleri sevip duyarlar,
Güzel gül yanağı okşarlar.
Ekip biçerler verimli tarlayı,
Ezip öldürürler engerek yılanı.

Namusa, gayrete sataşanları,
Affeden, aslında zayıf adamdır.
Yumuşaklık yakışır kadın kalbine,
Erkeğinin ki ise bil, intikamdır!

*** (33)

Ey insanın kurtuluşuna edilen yardım,
Ey göklerin ilk hediyesi, sevimli emek!
Sana hizmet edenlere tesellisin sen,
Bilgelerin ilk arzusu, ilk isteğisin.

Ancak cahil zor işten kaçar kolaya,
Yok olurum direnmeden bin yol kolaya!
Ey göklerin ilk vergisi!...İnan ki, sana
Daima sadık kalesiyim gidince sine.

*** (34)

Gülüp cevabını gönder sevgili,
Birisini kinaye ederse sana.
Bil ki, kinayeye layık olmayan
Bin bir kinayeden alçalmaz yine.

*** (35)

Sen kendi benliğinin dar sarayından
Uzaklaşmazsan, ey dostum, inan,
Anla ki, ömründe olamazsın
Doğruluk evinde de bir defa misafir.

*** (36)

Ele kadeh al, gel olma cahil,
İçme hissetmeden, içme duymadan.
Kendini büyütüp boş yere böbürlenme,
Bir de, alçalıp ayağa düşme.

Sanki çiyle dolmuştu lale,
Isınıyor elinde kızıl kadeh.
İç, ama su gibi içerse bir kimse
Şarabın bu dünyada kadrini bilmez.

*** (37)

Tozu kaldırırsa da ne kadar rüzgar,
Toz kendi tozluğunu deęişmeyecek.
Gömülmüş olsa da, toza cevher,
Yine de kıymeti kendi üstündedir.

*** (38)

Bir gün İbn Yemin dedi ki, söyle
Ey ateş böceęi, nedir bu ışık?
Gündüz olduęu gibi sönüyorsun sürekli,
Alevlenip yanıyorsun olunca akşam.

Böcek konuştu: -Ey İbn Yemin!
Gündüz de ışık saçıp yanıyorum.
Fakat güneş gökyüzünde parladıęı zaman,
Görünmez ışığımdan benim bir iz.

*** (39)

Bir gün ihtiyar molla susarak,
Heyecanlı eşini dinliyordu.
Kızmış eşi daha da bu hal,
Onun sinesine çekiyordu bin yara.

Durmuş bu yolla bir hayli zaman,
Bir söz söylemeden kendi eşine.
Molla hemen aynasını kapıp duvardan,
Korkunç yüzünü gösterdi ona.

Korktu kendi kendinden aynada eşi,
Bir anlık durakladı, hayale daldı.
Daha koparmayıp o başka feryat,
Ağız açık halde yerinde kaldı.

Sonra da yüzünü çevirerek,
Kapıya yöneldi yavaşça, sessizce.
Kendi de kendinden bıkarak,
Kapıdan çıkarak oldu görünmez.

Senin de, ey Şefi, bu şarkıların,
Yansıtır güzelliğini ahmak kimselerin.
Dünyada ayıbına kör olmayanlar,
Bakıp bu aynada kendini anlar.

***** (40)**

Yitiriyor ömrün bir zerresi her bir nefesle,
Geçip giden geri dönmez, ha onu çağır.
Lazım olur evvelinde soylu maksadın,
İlerideki emelini yerine getiresin şüphesiz.

***** (41)**

Kaba eller dokunmasın güzelliğe, gerekmez,
Asil elmas taşı mutlaka parlatılmamalıdır.
Bu dünyaya gelmek değil senin günahın,
Boş geçmişse ömrün, göklere yükselecek ahın.

***** (42)**

Eğer makam basamağıyla çıkmak istersen,
Gerek mutlaka iki şeyi icra edesin;
Konuşman gereken yerde, susmalısın,
Susman gereken yerde, konuşmalısın sağlam.

***** (43)**

Beşikten ta mezara kadar yol var ki, şüphesiz
Elde asa, ya اساسız geçmeliyiz biz.
Arasında bunun yalnız fark var ki, bir tek
Kim hayatta bu yolu geçecek nasıl!

*** (44)

Yeryüzünde o adama aşk olsun ki,
Diyebiliyor bu dünyaya veda ederken:
Bir günahım yoktur, ancak çok olmuş ahım,
Bundan sonra iyi olsun sadece, Tanrım!

*** (45)

Başkasının hakkında kötü söz işitirsen,
Onu yayma hiçbir zaman sağlam sakla sen.
Kolaysa başkasının evini yıkmak,
Çok zordur ama, taşı taş üstüne koymak.

*** (46)

Cansız bir baş öfkelenip bozar eğilimi,
Başsız canın çok az olur insana hayrı.
Lakin canla baş bir yerde olursa eğer,
Ömür daima rahatlıkla, refahla geçer.

*** (47)

Gül bahçesinden esip gelen ıtırılı rüzgar,
Sevgili dostum, söyle sana vermiyor mu yürek?
Niçin ondan bir hoş haber işitince sen,
Başkasının sevincine sevinmiyorsun?

Bataklığın pis kokan, kötü havasından
Niye dostum, uzak durup daima kaçırıyorsun.
O zaman kötülüğün gölüne uğrama gel,
Gıybet dolu meclislerden kaçıp, uzaklaş.

*** (48)

Talih bir hediye ederse helal,
Onu elde şarap, güler yüzle al.
Kendin beceremezsen eğer bunu, hiçbir zaman

Seni padişah da edemez mutlu.

***** (49)**

Şiir diyen bir kimsenin sarrafdır ise eğer gözü,
Bulur asil fikir için lazım olan asil sözü.
Asil şair olan biri, söz önünde kalmaz çaresiz,
Asil evin kapısını bulup asil açar.

***** (50)**

Şarkısından mescit havası gelen şairlerin,
Kafaları boştur şüphesiz, akılları değil derin.

***** (51)**

Kulağı okşayan boş hecelerden,
Bin türe uydurma maceralardan,
Cennet, cehennemden, denizden, nehirden,
Gülden ve bülbülden, güneşten, aydan,

Ayrılıktan, vuslattan, gamdan, kederden,
Bin defa çiğnenmiş kafiyelerden,
Şiir uydurup mızıldayanlar!
Size şair gibi bin nefretim var!

Çünkü tuttuğunuz bu yol kolaydır,
Sadece ahmaklar için “ferahlaticıdır”.
Şiiriniz yüreği coşturmaz,
Kanan kimseler için beladır başa!

***** (52)**

Özgürlük sembolüdür şuh servi ağacı,
Eğilmiş dalı dokunmaz yere.
Ardından cezbedip o, bakışları
Daima yükselir nurlu göklere.

Fırtına mı koptu, rüzgar mı esti,
Dökülmez yaprağı, eğilmez beli.
Bilmez bu dünyada ikiyüzlülüğü,
Yücedir, soyludur onun varlığı.

Karışık hayatın gamından uzak,
Sakin mezarlıktan yükselir.
Serin gölgesine kim gelse misafir
Ardınca göklere yükselir, bakar.

Bir yeşil kuledir ümit kulesi,
Yücelmiş tepesi göklere yükselir.
Altında kemirir kurtlar mezarı,
Üstünde yıldızlar parlayıp yanar.

*** (53)

At gel çarşafını... görünsün yüzün
Gül de gizli eder mi de bağda kendini?
Seni kadir Allah, ey ince çiçek,
Yaratmış dünyaya vermek için süs.

Söyle, bunca hoşluk, bunca güzellik,
Solsun dar kafeste niçin, nihayet!
At gel çarşafını... bilsin ki, dünya
Yoktur yeryüzünde senin gibi afet.

Bırak senin bakışın her yana baksın,
Bakışın kalpleri yandırıp yaksın.
Pembe dudakların tebessümleri
Etrafa ışık yaysın, açsın sabahı.

Sana, çarşaf gibi ey ince melek,
Gece gibi karanlık olsun peçe.

At gel çarşafını... güzelliğin tek güzelliği
İstanbul sultanı görmemiş böyle!

Uzun sık kirpikler arasındaki,
O aydın gözlerin-nurlu iri.
Aç kara gözünü, çarşafını at!
Hayatta cesur ol, yaşa gururla.

*** (54)

Bir beyefendi yüz çevirip sordu benden:
“Bizim şah hakkında ne fikirdesin?
Söyle geniş midir ondaki yürek,
İyi midir akli da kulakları gibi?”

“O da bir adamdır kalanlar gibi,
Hırkası, sarığı olanlar gibi.
Halkın cahil, korkak, kör olduğunu
Bilip cehalette saklar onu.”

*** (55)

Şah Abbas'ın bir vakit zulmü ermiyordu sona,
Kim geldi atlıyordu tek tek zindana.
Tavsiyeyi dinlemez, fikri kandı,
Tanrısından küsmüş hükümdardı.

Sığmıyordu yere göğe şahlık vakarı,
Vahşi gibi parçalardı hizmetçileri.
O zorba hükmeyleyip yeryüzüne,
Allah gibi bakıyordu o, kendi kendine.

Düşüp bilge adamlardan tamamen uzağa,
Çeviriyordu kulağını yalnız dalkavukluğa.
Baksa keskin bir bakışla o, bir insana

Bil ki, onun ömrü o gün ererdi sona.

Şahtan hayli zulüm çekmiş muganni Selim,
Dedi bir gün yukarıya kaldırıp elini:
Ey cemaat, katlanırsınız niçin bu kadar,
Şah ahmaktır, siz kendiniz ondan beş beter!

Tehdit korku yeterdir artık! Birisi alçak,
Bu kaderin elini kolunu bağlar!
Şah güçlüdür! Biz ne yapalım kendinde öyleyse
Ele geçirin, kırıp gitsin tamamen vakarı,

Siz değişin, korkup sizden o da değişir,
Yoksa ona hiçbir tedbir tesir etmez”.
Tecrübeli muganninin haklı sözleri,
Açtı sanki birden bire bağlı gözleri.

Sabah şah yine de kibriyle,
Terk eyleyip sarayını çıkarken dışarı
Bakıp ona kahkahayla güldü cemaat,
Şah bu işe hayret etti, donup şaşırıldı

Öfkesinden alını oldu tamamen kapkara,
Baktı ateşli gözleriyle o, adamlara.
Halka onun kar etmedi öfkesi bir an,
Güldü herkes bir taraftan daha yüksekten.

Dört taraftan kahkaha atan tebaayla
Fısıldaşıp gülüşüyordu heyet böyle.
Şah kendi de birden bire kalmış çaresiz,
Güldü bütün cemaatle, gösterip hoş yüz.

Dođru söylemişler, gülmek açar donuk mecazı
Bu günden şah deđiřti, halk kaldı razı.
Cemaatin řikayeti azaldı, kesti,
řahın adı dilden-dile dolařtı gezdi.

*** (56)

At Mirza řefi, boş niyetini,
Vazgeç sersemlikten, uyanık ol, uyanık!
Sen kendi hünerini, anlayıřını,
Akıllı bir iře harca her vaktini.

Bak gör Mirza Hacı Ađası birden
İran'da ne büyük bir adam olmuş!
Önce seçilmezdi hiç birimizden,
řimdi ise sinesi niřanla dolmuş!

Harca kuvvetini devlete sen gel,
Fayda vermemiřsin ona hiçbir zaman.
-Peki, ben ne yapayım: Vezir, vekiller
Çođu zaman olurlar en büyük cahil.

*** (57)

řah manifesto yazdı eliyle bir gün,
Bütün Küllü İran halkı řaşırdı.
“Ne kadar hikmetli güzel sözler!”
Tek tek sevindiler bütün adamlar.

Hepsi bayram etti: “Dünyada teksin,
Ey büyük řahımız, sana bin řükür!”
Baktı Mirza řefi bir hayli müddet,
Bu sesler kalbinde doğuruyordu hayret:

“İran cemaati İran’da, aman
Gör nasıl bakıyor ki, şah ile hana;
Onlar bir akıllı iş yaptıkları zaman
Tamamen hayran kalıp seviniyor buna”.

*** (58)

Bir gün gidiyordum ben bir taraftaki yola,
Nasıl da gafil bir molla karşıma çıktı.

-Ey Mirza, hayrola, ne olmuş yeni,
Hiç görmüyoruz mescitte seni.

-Çünkü sevgili dostum, öfkeleniyorum,
Seni gördüğüm gibi kayboluyor imanım.

*** (59)

Ne kadar olsa da gam, üzüntü, keder,
Dünyada dert var mı yoksulluk kadar?
Zavallı insanları bu dertli tılsım
Bırakmıyor ne yaşasın, ne de, ölsün,

Yok etmiş insanın dileklerini,
Döktürüyor ömrünün çiçeklerini.
En sağlam adamın girip kastına,
Kırıyor gururunu dokunmuş şanına.

Akıllı ahmaktan alıyor esasını,
Saklıyor kalbini hüznü, yaşlı,
Acı felaketler türetiyor her an,
Niye yaşamaya yaratılmış insan!

Yoksulluk şaire bir boş mezardır,
Servette, güçte alçaklardadır.

Onların önünde eğilen bir baş,
Gerek ayaklarda ezilsin direkt.
Ruhtan düşmemeli, dert, gam nedir ki,
Yalnız parçalanmasın kalbimiz bari!
Zulmün bu dünyada hikmeti yoktur,
Hikmetin zulme ise sabrı çoktur.

Dert ve gam elinde ne yan, ne inle,
Kovala sen onları şarkılarınla...

VAR (60)

Ne kadar ki, feleğin sabit gezegeni var,
O kadar sinede gamzen okunun yarası var.

Feleklerin yüce göklerinde görünenler, yıldızlar değildir,
Göz olup baştan ayağa kadar seni seyredeler.

Zamanı kara, daima gecesi karanlık geçer,
Her kimin aşkta bir sitemli yarı var.

Nasıl kan coşup, eylemesin ah ve feryat?
Gönlümün ağlayan göz gibi fiskiyesi var!

O gazeldir ki, bir dert ehli, Vazeh dedi,
Görünür ki lale otağında misafirleri var.

SÜSEİNİ (61)

Ey zariflik çimeni içerisinde nazlanan Süseni!
Güzellik ülkesinin tahtına sultan Süseni!
Yay gibi çatılan kaşın oklarına kurban Süseni!
Bir bakışla yakışıyor sana almak yüz can Süseni!
Böyle giderse, çabucak olur dillere destan, Süseni!

Yürüyüşün ve davranışların servinin düzlüğünü alçalttı,
Sünbüle kıvrım saçların verdi kırık,
Laleyi dağa salıp yüzün, etmiş şaraba düşkün,
Ey gönül, kaş ile göz arasında niye gezersin böyle sarhoş,
Yoktu korkun ki, ara yerde döke kanını, Süseni!

Ey melek, bulut yüzün güneş midir, yoksa dolunay olmuş ay mıdır?
Kim ki, yüzünden olur sarhoş, ona içki haramdır,
Saklamadan cilvelenip, naz ile ayağa kalk,
Saçlarının karalığını dağıtıp, ayık olup, salın.
Bilsinler ki, nedir küfür ile iman Süseni!

Bu boyuna posuna atlas ipekli kumaş yakışıyor
Kaşlarının köşesine katlime işaret yakışıyor,
Eğer dudakların beni yaşatırsa; ona İsa'nın sözü yakışıyor,
Seni her kim ki severse, başına sevda yakışıyor,
Ola sersem, divane ve hayran, Süseni!

Güneş ki, her gün çıkar, dergâhına secde eder,
Servi harekete geliyor; eğerse boyun, bağa gider,
Gonca eğer ağzın ile karşı karşıya gelse, boyunu eğer.
Aşkın küfrü yetişip bir yere ki, ey kâfir,
Deseler Vazeh'e Müslüman iftiradır, Süseni!

*** (62)

Bin ev yıkıp, dikersiniz bir boş minare
Göklere yükselip, misafir gidin Allah'a.

*** (63)

Ayrılık gamının gül renkli şaraptır ilacı
Vazeh, konuşuyorlar bunu meyhaneler içinde.

MİRZA ŞEFİ VAZEHLE NACİ VE NASEH'İN ŞİİRLEŞMESİ (64)

Vazeh:

Yeşil örtüye sarılmış boyun, ateş yanaklarınla,
İmran oğlu Musa'ya sanki Tur (dağı) şeklini gösteriyor.

Naci:

Kılıcı almış eline, o cellat gözlerin senin,
Cana kastetmek ister, mahmur şeklini gösteriyor.

Zayıf vücudumdan çıkar ayrılığın elinden inilteler,
Böyle bir tendir benim, arı şeklini gösteriyor.

Yanağının tüyleri etmiş yağma, güzelliğin ülkesini,
Bir harabe şehir içinde karınca şeklini gösteriyor.

Naseh:

Gözyaşı, gözbebeğinin noktasını berbat etmiş,
Sonunda öyle bir gün gelir ki, mezar şeklini gösteriyor.

Deli gönlüm teller ile asılmış, gönüldür sebep,
Sanki, bakan kimselere Mensur şeklini gösteriyor.

Kehribar gibi altın renkli olduğumu sanma gel,
Aşk derdine düşmüş hasta şeklini gösteriyor.

Din ve gönül neyini kurban etse Naseh, ayıp olmaz,
Bir zayıf hediyesi ile karınca şeklini gösteriyor.

GEÇERKEN (65)

Her zaman o uzun boyun hayalimden geçerken,
Ah, gönlümden ve yaşlı gözlerimden neler geçer!

Ey şeyh, yarın yüzüne bakmayı bana yasak etme,
Basiret ehlinin gözünden neler geçtiğini sen ne bilirsin?

Güneş Ayın yanından geçerken onu yok ettiği gibi,
Sen de benim yanımdan geçip giderken, varlığımı yok edersin.

Sen ki, kendi eteğini kendi aşığından çekip uzaklaşırsan,
Benim kısa ellerim senin kemerinden peki nasıl tutabilecek?

Vazeh'in şiiri ona göre bu kadar şirin oldu ki,
Senin şeker sözlerinden sohbet açtı.

GAZEL (66)

Ey bizimle bir hücrede oturan zahidlik defterini suya at,
Ey dayanıklı şahıs, yolundan başka bir yol tutma.

Bu gamlı âşıktan aşk yolunu sor başka bir şey sorma,
Bu zavallı aşıkla, sevgili sohbeti et, başka bir sohbet etme.

O zamandan ki, gönül evim onun halveti olmuş,
Her taraftan onun yüzünü açık, aydın ve aşikar görürüm.

Bu gezip dolaşan gökyüzü yıldızlarla süslenmiş gibi görünmesin,
Belki o da öyle bir âşıktır ki, yar hasretiyle gözünden kan yaş döker.

Gül çağıdır, bahardır, seyretme ve neşe zamanıdır,
Kalk çay kenarında çadır kur, şarap meclisi oluştur ney çal.

Vazeh yar kapısından gelen hafif yeli hissedince topraktan baş kaldırır,
Evet, aşk ile helak olan sevgilinin kokusuyla hayat bulur.

GAZEL (67)

Çadırda oturan güzel, saçlarını yüzünden topladı,
Mecaz karanlığından hakikat nuru parladı.

Göz dost gözünde, el yar koynunda karar kıldı,
Aşk bir taraftan, güzellik öbür taraftan naz ve duaya başladılar.

Onun gönlüne merhem olmak herkesin işi değildir,
Şimdi ki, böyledir, otur mum gibi yan ve sabret.

Kıyamet gününde Mahmut'un toprağından böyle bir ses duyulur:
Ayazın kılıcı ile ölene cennet lazım değildir.

Avare Vazeh için kervan çanlarının sesinin yerini karga sesleri aldı,
Onun ayakları yarı yolda, menzili ise uzaklarda kaldı.

***** (68)**

Ne zamana kadar o güzel gönlünü benden ürkmüş saklayacak,
Ne zamana kadar o, seven aşığına soğuk davranacak?

RUBAİ (69)

Bizlerden bir kişi bir kadını severse,
O, güzel bir dost sayılır ve ona kusur bulmak iyi olmaz.
Peki, niçin kadın bir kişiyi sevse,
Dünyanın gözüne dikenli ve ahlaksız görünür?

RUBAİ (70)

Benim canım ve kalbim yârin bir öpücüğüne feda,
Benim arzu ve emelim ona feda olsun.
Ben aşığım, onun aşkıyla gama, derde düşmüşüm,
Ben şeyda bülbülyüm, onun ayrılığıyla böyle ağlar olmuşum.

RUBAİ (71)

Yarla dudak dudağa gelmek, ah ne hoştur!
Onunla kadeh ardından kadeh doldurmak, ah ne hoştur!
Fıstık dudaklı, şirin sözlü, güzel bir dilber,
Alıp kucağa sıkmak, ah, ne hoştur!

GÖSTERİR (72)

Hüsn-ü matla güzel ki, nur şeklini gösterir,
Divan tutar ufuklara şirin, coşkun şeklini gösterir.

Gösterir kavga-kıyamet çıkaran her zaman
Peçe altından gül yüzü kapalı şeklini gösterir.

Önce aşkın edebini öğretir dersi-cünun
Dar sermeşkin çeker, mensur şeklini gösterir.

Hançere benzeyen kirpiklerin bulaşmış sarhoş baygın gözlerine,
Şarap içip, sarhoş olan sersem (uykulu) şeklini gösterir.

Gül yanağının üzerine büklüm-büklüm kahrülün,
Güneş üzerine karanlık gece şeklini gösterir.

Boyun tuba ağacından cennetten veriyor nam ve nişan
Mumyanın bel bağında karınca şeklini gösterir.

İrfan ehli eder sebha-i vahdetten harap,
Zahid zahir-pereste uzak şeklini gösterir.

İçtikçe içerek ayrılığın visalini tadar canda,
Toplanmış bir yere arı şeklini gösterir.

Kah şarap, kah şarap içen, kah meyhaneci,
Kah nakli-şarap, kah üzüm şeklini gösterir.

Kah ulu, kah tir geziyor İsa, kah
Kimsesiz evsiz dertli şeklini gösterir.

Gösterir halk şeklini, suretin göz de,
Suretin göz de halk şeklini gösterir.

Fazıl ister kıla aşkında en aşağılık,
Evi yağmalanmış ur şeklini gösterir.

GÖSTERİR (73)

Aşkın derdine sahip insan şeklini gösterir,
Kah Hülagu, zaman zaman Timur şeklini gösterir,

Yanmaya mecbur eden, bilmem, nedir kelebeği,
Varsa ateş, aşk ehline nur şeklini gösterir.

Başta ateş, dilde tatlı aşkım iki göz çark,
Aşık cismi suret olarak vapur şeklini gösterir.

Böyle derler, alçakgönüllülükte mülk resmi devleti
Kim Süleyman makamı oluyorsa, karınca şeklini gösterir.

Herkes halince vardır bir aşk tecelligahı,
Dağ Ferhada Tur dağı şeklini gösterir.

Gayret ve aşk sahipleri aferin, yüz kere aferin
Daima mahzun iken, sevinçli şeklini gösterir.

Benzer riya sahiplerinin hali o köşke,
İç yüzü viran, dışı mamur şeklini gösterir.

Neşe özümdür gözünde cananın acep,
Her bakışta aşığa mahmur şeklini gösterir.

Bir peri yanaklıya çarpıldık ki, Mühlis, elaman,
Sureten insan, ama huri şeklini gösterir.

GÖSTERİR (74)

Gözlerin ki aşığa mahmur şeklini gösterir,
Fakir ehline insan gururlu şeklini gösterir.

Boyunun hayali ile çektim o kadar ateşin ahını,
Hatırım ateş ağacından Tur şeklini gösterir.

Sevgilinin sokağından ayrılmış aşıkların halini desem,
Çölde kimsesiz kalan dertli şeklini gösterir.

Şarap içen sebep olan bulduğun buldum günün
Bu peri gibi örtülü şeklini gösterir.

Boyunun üzerinden kara saçlarından asılmış Hak var,
Dil “En’el Hakk” söylese, Mensur şeklini gösterir.

Gökyüzünde yıldız yağmuru olsa, Esed yeredir,
Bu sebepten yer çizgileri nur şeklini gösterir.

BU GECE (75)

Bülbülün bağı yanık, şarkısı inler bu gece,
Doldurmuş bahçeleri, bağları ayrılık bu gece.

Çöl yatmış, nehir uyumuş bir ebedi şarkıyla,
Ay doğmuş, berrak sular ışıkla dans eder bu gece.

Bütün alem uykuda, sadece sevgidir uyanık,
Ona açık bir şekilde görünüyor her taraf, her yan bu gece.

Unutmuş derdi, gamı gör ne yatmış insanlar,

Yine bülbül okuyor onlara destan bu gece.

GAZEL (76)

Gel ey canım ki, ayrılığında dudağa ulaştı bu canım,
Dudağını koy dudağıma, kendin al canı, cananım.

Senin ateşli yüzünden iki huy doğmuş bende:
Gözüm ağlar, kendim yanarım, inan ey baygın gözlüm.
Hoşum, gamla sevinç tutsa eğer dünyayı her yandan,
Ne onunla, ne bununlayım, benim aşk oldu irfanım.

Tacım ah, gözyaşım taht, askerim derttir, gamım lkem,
Ben aşka sultan olsam da, senin aşkındı sultanım.

Ktlge uğrasam da bil, fakat yok olmam, canan,
Bu zor hikmeti başka tabipten sorma lokmanım.

O şirin dudaklarından bal ve şeker her zaman nasip olsa
Melekler afiyet olsun der, bana göklerden, ey hanım.

Sevgilim, vakit gelip çattı, bu hasta aşığı hatırla,
Ben yle hastayım ancak, senin visalindi ilacım.

Kim aşkın derdine yansa, o feryat eder her an,
Ben yle gizli yanarım ki, ne çığlığım var, ne feryadım.

O kokulu saçlarının ışığı, o ay gibi yüzünün sevgisi
Geceyle gündüzü almış elimden parlayan ayım.

O yarin saç ve yüzünden sen mit gözleme, Vazeh,
Tutarsan Çin ile Maçini, elinde vardır imkanın.

GAZEL (77)

Hoş olsun o gönül, aşka mekandır,
Var olsun o fikir, aşka korumadır.

Susuz çeşmeye benzer o yürek ki,
Ne aşkın derdini, ne gamı duyandır.

Bak, öğren gör nasıl kelebek, bülbül
Olmuşlar aşk şeydası, zamandır.

Muhabbet ehline bu kafidir ki,
Kendi aşkıyla o en aşağılıktır.

Muhabbet kuşu, gezse nerede,
O aşk avlar, haberdar ol, amandır.

İki dünyayı veririm, sen baktığında,
Bana aşkın bu sevdası ayandır.

Nasıl Vazeh, esiri olmayayım ben,
Bu aşkın karşısında Kaf yalandır.

MEKTUBUN İNTİZARINDA (78)

Muhabbet bağının yürüyen servisi,
Güzellik bağının taze fidanı,

Uzun boylular içinde şerefli devran,
Kırık kalplere munis-ü derman,

Zamanın en seçilmiş genci,
Güzellerin güzeli, sevgilisi,

Şafakta, sevgide göklerde bir ay,
Vefada, ahde de yoktur sana eş.

Hoş endamsın, hoş ikbal, hoş emelsin,
Zamane görmemiş nazlı güzelsin.

İlahi, sen uzak et kem gözden,
Yanında kem göz körleşsin,

Seni Allah göreyim ki, korusun,
Gönül aynan her zaman aydın olsun,

İstediğim gibi coştursun bu devran,
Sana sağlık diler kalp o Allahtan.

Diyorum, dost ayağına değen taş,
Ona değil, sineme değsin benim taş,

Ebedi ömür kıl sen bu dünyada,
Hayatım olmasın sensiz bir an da.

O taze gonca gibi kokun var olsun.
Başında daima sevdalar olsun.

Muhabbet şartının tamamı yetti,
Bizim arzu halin günü ulaştı.

Bize gafil olmuşsan, bu nedendir?
Cefaya mail olmuşsan, bu nedendir?

Ayrılığında gözüm kanla dolmuştur.
Biri Kırmızı deniz, biri Ceyhun olmuştur.

Bütün kirpiklerin hançer gibi,
Döker kalbim kanın yüzüm aşağı.

Devrim Dicle olmuş gözüm yaşından,
Oturmuş kan içinde binlerce insan.

Yürek gökler gibi feryad edecek,
Gözümden yaş akar sağanak yağmur gibi.

Benim gözyaşlarım yardım edin siz,
Yarın meskenine akıp gidin siz.

Ayağına kapanıp nazlı sevgilinin,
Ulaştırıyor arzını bu kararsızın.

Yüreğim parçalanmış gam elinden,
Meğer saçı esiyor sabahın yelinden

Nereden bir kabile gelse, kararsız,
Sürüneyim ben, sürüneyim istemeyerek.

Bu hasta kalbimin ahı, sesi,
Olur, o kafilenin zil sesi.

Arar, var mı yarın bir izi,
Arar o yeni yetme delikanlıyı.

Ne ümit, ne cevap bulmaz sorusu,
Sorular ortadan kaldırmaz bu sıkıntıyı.

Niye gözlerim dolar hasret yaşıyla?
İlahi, kimseyi salma bu hale!

Nereye, ey felek, elinden, ne edersin?
Bu gönlümü her an dertle didiklersin.

Bana bin derdi verdin, yoktu derman;
Bir anlık visal için bu kadar ayrılık?

Kaç bin sineye yaralar çekmişsin,
Usanmazsın meğer bu cefadan sen?

Ne olurdu, muhabbet olmayaydı!
Oluyordu keşke bu sıkıntı olmayaydı!

Yüzünü görmeye yok elde imkan,
Ne de gül toplamadım visalin bağından.

Ne bir kimse var ki, hem esrarım olsun,
Ne bir kimse var benim dert ortağımolsun.

Kime diyeyim ilahi, halimin vasfını?
Kime diyeyim bu derdimi, bu sıkıntımı?

Bu esrara, ilahi, kimdi merhem?
Söyle kimde var bu kadar dert ile gam.

Ki, ona söyleyeyim derdimi bir an?
Alayım ondan bu derde belki merhem.

Ey anber kokulu sabahın rüzgarı,
Haber getiriyor, sevindiriyor bu yüreği.

Sen ey, aşıkların derdine merhem,
Mihnet çeken insana en iyi dost,

Tutulsa gonca gibi bir kalp kederden,
Sen onu gül gibi gönlünü açarsın.

Belki de, olmuş gizli sır
Bizim de derdimizden ol haberdar.

Konuşayım ben yarimin ayrılığından.
Haber vereyim cefa ve sıkıntıdan.

Benim bu halime merhamet edip sen,
Tükenmez derdime yardım edesin.

Gidip sen yanına o zulümkarın,
Ulaştırıyor yeminini inleyen aşığa.

Onun visaline ulaştığın zamanda
Acele et halimi şerh ve beyanda.

Amandır, gururuna dokunma birden,
Belki de, remzi var, gizlice senden.

Önce başına dolan onun sen,
Benim yerimede öp gözlerinden.

Ulaştırıyor bu arzımı kalp avlayana,
Kederli kalplere merhem koyana.

Zaman zaman, an an, sen sürekli de,
Ona benden dua söyle, selam söyle.

Eğer lütfedip halimi sorarsa,
Bu talihsizlik olmuş kaderim sorarsa,

Ne gecem var, ne de bir gündüzüm var,
Ne bir iş görmeye yok bende sabır.

Kararım o tatlı sözlüm idi.
Yörüngem o güzel gidişim idi.

O sözlerden yürekten dert kalmış,
O gidişten beni tufanlar almış,

Yürekte gam, bu canımda soğuk ter,
Hayat bahçemde de esiyor rüzgarlar.

Nereye, benim bahar mevsimim ne soldu?
Hayat çeşmem daha görünmez oldu.

İnan, sensiz öyle yanayım, yakılayım,
Benim gibi görmemiş susamış bu zaman.

Eğer sevdan başımda kalsa böyle,
Ümidim yoktu kavuşmaya hiç seninle.

Dönmüş şansım, gecem bil, gündüz olmaz
Seher doğsa gamımdan hiç ne kalmaz.

Kimin iyi bahtı var gülsün, sevinsin
Ona talih yar olmuş, bırak övünsün.

Kara bahtın halin nereden bilir o?
Sitemden, ayrılıktan bilmez haber o

Güneş yüzünde merhamet olsa her zaman
Güneşe hasretle ben çekmem ah.

Niye, senden uzaktı bu keder gam,
Yürek darda, ciğer kan, gözlerim nem.

Gönül doymuş inan ki, gam kederden,
Kaçarım vahşi gibi, insan cinsinden.

Sanki Mecnunum Leyla sevdası,
Yürekte sahraya artırdı meyli.

Göründü bir ulak, yok -yok o candı,
Bu hasta kalbime ruhun ferahlığıydı.

Beni sevindirdi, o verdi mektup,
Ne mektup, kokuda misk-i şemmame.

Dolunca dağ ve sehra misk ile men-
Dedim ceylan göbeği geldi Çin'den.

Başımdan aklımı aldı bir anda,
Değişti halim bu hasta canda.

Açarken mektubunu gitti keder, gam,
Keramet kapısı açıldı o an.

Bu mektup gönül alan, o yardan idi,
O munis sevgilim sevgiliden idi.

Kah öptüm, kah da kalbimin üstüne koydum,
Bana sevinç getirmişti, duydum.

Fakat birden halim oldu perişan,
O hatta bakmam değildi kolay.

Şaşırıyordum kaderimden,
Bana mektup gelmiş halimden.

Baktığımda mektuba halim duruldu,
Yürekte mektubun kokusuyla doldu.

İlahi, bu nasıl hoş saat idi?
Bu ki, bir karşılıksız mutluluk idi.

Meğer bu devranın fikri değişti,
Yatan bahtım meğer birden uyandı.

Ne oldu cevir, felek, o devran zulmü?
O zulmünden meğer oldu pişman.

Okudum mektubunu gül yüzlü yarin
İşinden haberim oldu o sevgilinin.

O mektup çok şefkatle yazılmış,
Nasıl muhabbetle iyilikle yazılmış.

Yazmış: “Ey ayrılığın bağında hapis,
Ayrılığa sabırla katlanırlar ancak.

Bırak, küsme ayrılık cefasından,
Ayrılığında ümidini kesme sen arzumdan.

Hala eksilmemiş sevgin yanında,
Sevdan başımdadır, zevkin canımda.

Seni unutmam, düşünceye dalsam
Ne vakit olayım o yarimle kucak kucağa.

Bütün aşk ehline bu bir meramdır,
Ümitsizlik maşûklara haramdır...”

Gel ey saki, getir bir kırmızı şarap,
Yürekte pas tutan derdimi silsin.

Şükür olsun ki, bahtım da yar oldu,
Ne hoş zaman, ne hoş rüzgar oldu!

Gel ey Vazeh, aşk mecazından sen
Hakikati bul, onunla yükselirsin.

*** (79)

Cimrilikle ömrünü bitirip,
O dünyada cennet arıyor cahil.
Bizi cehennemle korkutuyor müftü,
Korkmaz boş sözlerden akıllı insan.
Müftünün ne kadar olsa büyüğü,
Uymaz Mirza Şefi ona hiçbir zaman.

*** (80)

Hem inkar, hem de nefret,
Öfke simgesidir diken.
Güzel seni inkar (ret) etse,
Demek, veriyor sana diken.

Bir güzel kız gül goncası,
Atıyorsa bana doğru,
Baht yüzüme gülüyor demek,
Ölesiye sevmek gerek.

Kızıl gülü verse o kız,
Ümitlerim ortaya çıkar.

Dilber bana kısmet olur,
Sevgisi kalbe dolar.

***** (81)**

Boyunun yanında servinin kıymeti olmaz,
Geyiğin gözleri de gözlerine denk olmaz.
Rüzgarların getirdiği Şiraz'ın kokusu,
Nefesinin kokusuyla, gülüm, yarışamaz.

Dudaklarından kopan inci kelimenin yanında,
Hiç nedir Hafız'ın okuduğu şirin şarkılarda.
Bülbüllerin su kasası, o kızıl gülün goncası,
Benzer rengine al dudaklarının senin.

Güneş nedir, Ay nedir, gökte pırıltılı yıldızlar ne?
Onlar yüzünü seyredip ışıldıyorlar göklerde.
Kendim neyim, yüreğim ne, şarkılarımın manası ne?
Kudretinin kuluyum, yaşıyorum güzelliğini şarkılarımda.

***** (82)**

Benim kalbimde mukaddes, samimi bir duygu,
Yakınlaşıyorum, gülüm, sevginin zirvesine.
Söylüyorum, bak, bu şarkıyı sırlı, arzulu,
Sana bin sözü var, sorusu var, sohbeti var.

Kabul et onu, ya sevinçle, ya da nefretle,
Ya bana diken bağışla, ya karşıla gül çiçekle.
Ya beni yok et, ya da ümit ver kalbime,
Gözlüyorum itirafını, gülüm, cevap ver bana.

***** (83)**

Ne mavi göklerde uçan meleklerle,
Ne çiçekli çöllerde kızıl güllere,

Ne edebi güneşin ışıklarına,
İnan, değişmem Züleyha'mı ben.

Meleklerin kalbinde sevgi olmaz,
Kızıl gül dalı da dikensiz olmaz.
Güneşte geceler yitirir ışığını.
Züleyha'm yitirmez güzelliğini.

Arayıp bulamadım hiçbir yerde,
O Züleyha'ma denk cihanda.
Güzel, dikensiz, edebi aşkın macerasında,
Dengini ancak kendisinde gördüm Züleyha'mın.

*** (84)

Ben okudukça şarkılarımı,
Kızların sevinçten kalbi etkilenir.
Zümrüt gibi ince sözlerim,
İpliklere dizilip sevinç getirir.

Hurimin nefesiyle dolmuş,
Sözlerim esans kokar.
Sanki bir deste kızıl gülü,
Hediye vermiş bana Züleyham!

Hayret etmeyin ki, nağmekarın,
Kalbi hikmetle doludur.
Hikmetlerimle inatçı gençliğim,
Ancak şiirlerimde kavuşuyor.

Aştır, sevgidir bilgeliğim,
Ondan öğrendim sözü, sohbeti.
Kara gözlüm, güzel meleğim
Çevrilmiş şarkının sözlerine.

Hikmetsiz olsa da, şarkılarım,
Hoş gelir size, bana bellidir.
Dudaklarımdan kopan sözlerim,
Çünkü sevgilimin vasfıdır.

Cemşid'in coşturan şarabının,
Kuvvetine benzer onun kudreti.
Hikmetin sırrını bana açtıran,
Büyülü alemdir, bir de şöhreti.

Güzel seslenir mi o şarkılarım,
Kalpleri okşayan ahenklerimde?
Şarkılarımın akışı değil mi?
Nazlı güzelin hafif adımları.

*** (85)

Nazlı canan, kalbim senin güzelliğinle süsleniyor,
Gökyüzü güneş ışıklarından süslendiği gibi.
Sen bana, ey gül, yüzünü bağışlamasaydın,
Karanlık alem olurdu bana zindan gibi.

Güneş ışıklandırmasaydı karanlıkları,
Dünya güzelliklere, inan, hasret kalırdı.
Senin güzelliğinden ışık alan anları,
Kalbim kızıl gül gibi hoş koku saçardı.

Şarkını yaratan da sen, söyleyen de sen!
Ancak sana süs veren ressamım ben.
Elinle verdiğin temiz mermerde,
Güzellik yaratan heykeltıraşım ben.

Sen bana ruh verdin, fikir veriyorsan,
Ben de ancak akıl vardır.

Eğer aklım bana yetmezse,
Onu ruhundan aldığım ilhamla dolduruyorum.

*** (86)

İnsanın ahmaklığına
Güleyim mi kederleniyim mi ben?
Başkalarının sözlerini
Söyleyenleri söveyim mi ben?

Ahmaklar yeryüzünde olmasaydılar,
Kıymeti olmazdı şiirin, sanatın.
Takdire layıktır bilge sanatkâr,
Odur sanat aleminin hürmeti şahı.

*** (87)

Muallimim, Hafız, maksadım şaraptır,
Onlardır güzellikleri sevdiren bana.
Bu yüzden vurgunum ben her ikisine.
Gezip dolaştıkça arzuma ulaşıyorum.

Geliyorum sevinçle, diyorlar bilgemiz geliyor.
Gidiyorum, kalpleri keder-gam alır.
Eğer yoksam, demek, güneş kararır.
Misafir kalırsam, sevinçten gönüller neşelenir.

Uzak olmak için dinin kötü emellerinden,
Daima Allah'a dua edip yalvarıyorum ben.
Diyorum sevgiden kalbim bırak canlansın,
Şarabın özü beni kötü emellerden korusun!

Beni yaşayıp yaratmaya sevk eden şaraptır,
Kalbimi okşayan o, sanki hazin bir neydir.
Odur hayatın sırrını anlatan bana,

Beni daima yakıp kavuran.

Odur bana hayır dua verip yaşattıran.
Oh, şarap içinde geçen ferahlı zamanlarım,
Güzel sevgilime kavuşan anlarım.
Onu bağrıma basıp mutlu ölmek isterim,
Herkesen ben hak yolunda “amin” dilerim.

*** (88)

Ürkek-ürkek adımını atan nazenin,
Düşünme ki, kıvrım tellerine dokunurum.
Bir buse geçse kalbimden gizlice,
Düşünme ki, al dudaklara dokunuyorum,
Talihime ne yazılmışsa, ancak onu bulurum.

Allah’a Kuran’a inandığın gibi
İnanabilirsın sevgime.
Başkaları sevgine kör olduğu gibi,
Benim sevgim ışık serpiyor mutluluğuma.
Çünkü böyle yazılmış talihime.

Yabancı muhabbet incitse seni,
At onu kalbinden, sevindir beni.
Eğer aradığını bulursam ben,
Başkası yabancı olur seven kalbime.
Çünkü böyle yazılmış talihime.

İstersen kalbimi alıp götürmek,
Hazırım yolunda dostun gibi.
İstersen sevgini sinemde bulmak
Müracaat et seven kalbime,
Çünkü böyle yazılmış talihime.

Yürekten gelen sesimi dinle,
Kabul et onu aşkımın ahengi gibi.
Ölüm yatağında cennet sarhoşluğundan
İyidir bu dünyada sevip seilmek bana.
Çünkü böyle yazılmış talihime.

*** (89)

İnanamıyorum, sevimli canan,
O zarif ayakların senin
Dünya kadar güzelliğini
Nasıl taşıyabilsin.
İnce eline baktığımda
Düşünüyorum, meleğim, onlar insana
Nasıl zarar verebilsin.

Laleye benzer al dudaklarını gördüğümde,
Anlayamıyorum, güzelim
Ateşli öpmelerden nasıl vazgeçsin.
Öyle ki bakıyorum o akıllı gözlerine,
Fikirler beni alıp götürüyor.
Yüce sevgi yolunda ona
Zor denk olabilsin.

Seni hissediyorum, bana sevgiyle bak.
Kalbim senden cana gelir, sevimli kız.
İnan, benim yüreğimdir seni seven yalnız.
Bu büyülü şarkımı dinle bir an,
Dudaklarımdan süzülüyor aşkım, ilhamım,
Benim dudaklarım kadar başkası
Hiçbir zaman sevgisini belli etmez.

*** (90)

Yeryüzü,güzel bir küredir,
Yavaş yavaş döner.
Kimi onda mutluluk yaşar,
Kimi de ondan kaçar.

Ben mutlulukların mutluluğuyum.
Toprak gibi dayanağım var,
Geniş sinemde aşkı yaşar.
Kollarımda kuvveti var.

Ahmakların adetidir
O dünyayı övmek,
Gül yüzlü toprak gibi
Bir cananı seyretmemek.

Talihsizliktir, inanın bana
Körü körüne ömür sürmek.
Alimlerin arzusudur
Mutlu olmak o dünyada.

Çünkü yoktur onun hakkı
Yaşamaya bu dünyada.
Güzellik yabancı, sevda ona yabancıdır,
İnsanlıkta payı olmaz, divanedir.

Allah diye baykuş gibi feryat eder,
Manası yok bir kelimadan ilham alır.
Güzellik karşısında diz çökerek, şarkı deyip okuyorum,
Bu dünyaya secde edip, şair kimi yaşıyorum.

*** (91)

Bizi her taraftan tehlike sarsa,
Gelin, gamsız yaşayalım.
Şarap, kızıl gül, bir de kadınla kaygısız yaşayalım.
Bırak riyakarlık kibirlikle, garaz budalalıkla birleşsin.
Gelin nezaketli akıllarının mukaddes grubunda olalım.
Geçmişte dini hurafelere karşı çıkan isyankar selefler
Şimdi bize aydın olan hakikatin müjdecileriydiler.
Peygamberin keskin kılıcından da keskin kılıca sahibiz.
O nereye değerse, kör bile kara göz hastalığından tedavi olunur.
Biz güneşi, ayı, yıldızları yere indirelim ki,
Bırak güzellik gümbez nazir alevine dönsün.
Biz sevinç haberiyle geliyoruz,
Bırak bize, güzel göz, kıvrım saçlardan başka ayrı zarar kısmet olmasın!

*** (92)

Ayaklarım altında coşkun sarı renkli Kür akıyor,
Onun dalgaları güneş ışıkları altında dans ederek, parıldayıp gülümsüyor.
Benimse kalbim çimenlikleri seyrediyor,
Ah, keşke ebedilik böyle olaydı.

Kırmızı renkli Kakheti şarabı kadehte ışık saçıyor,
Benim sevgilim ise kadehime şarap süzüyor,
Ben şarapla birlikte sanki onun bakışlarını daiçiyorum,
Ah, keşke ebedilik böyle olaydı.

Güneş batır, karanlık çöküyor,
Benim kalbimde ise sevgi yıldızı
Karanlıktan parlak ışık yansıyor,
Ah, keşke ebedilik böyle olaydı.

Benim coşkun sevgimin akışı
Senin kara gözlerinin denizine akıyor,

Gel, ay kız! Karanlık çöküyor, hiç kimse görünmüyor,
Ah, keşke ebedilik böyle olaydı.

Denizin geniş sinesine güneş ışık saçıyor,
Onun dalgalarında kendi yansımasını buluyor.
Sen de güneş gibi şarkılarımda kendi yansımanı buluyorsun.
Senin ışıklarından şarkılarım nur alıp, canlanıyor.

Ben hissediyorum ki, senin nefesindir
Her tarafımda esen,
Nereye bakıyorsam, bana öyle geliyor ki, seni orada görüyorum.

Benim fikrim denizdedir,
Sen belki orada demin batmışsın ki,
Güneş gibi sabahlara yeniden güzel çıkasın.

***** (93)**

Mirza Yusuf, keyfimin esas şaraptan,
Seninle sözleşmek gerekli değil.
Hayatımı kendin zehirliyorsun,
Allahla yaşayana hayat cennet olur, bil.

Mirza Yusuf daima somurtkan gezer,
Beğenmez hiç kimseyi, sevmez hiç kimseyi.
Kendini herkesten akıllı sanır,
İster ki, herkes ona benzesin.

Öküz kalıncakafalı olur, yüzü de gülmez,
Yersiz böğürtüsü de sağır eder.
Bülbül ile hiçbir zaman yarışamaz,
Çünkü bülbülün zarif, ince sesi var.

***** (94)**

Mirza Yusuf çok tuhaf oğlandır,
Güneş parıltısı hoş gelmez ona.
Eline kıvırl gül hiçbir zaman almaz,
Dikenleri ok olup batar canına.
Tek kendisini beğenir, tek kendisini sever,
Hayali göklerde gezer her zaman.
Hakikat aramak isterse eğer,
Hakiki sanata bakmaz.
Mirza Şefi onun aldatıcı görkeminden,
Kederinden onun için güzel bir şarkı yazar.

***** (95)**

Mirza Şefi, şarabını kaldırdığında
Dudaklarından süzülen kötü söz bile
Hoş bir haber gibi sarhoşun da
Kalbini sevindiriyor.
Onlar bunu her saat hissediyorlar ki,
Hayatta ahmaklığa karşı
Benim kalbimde hikmet dolu
Bir kadeh kalkıyor.

***** (96)**

Aydın adama benziyor Mirza Yusuf,
Kah Hafız'ı okuyor, kah da Kuran'ı,
Kah Cami'yi okuyor, kah da Gülistan'ı,
Kah Hakani'ye, Sadi'ye atıyor göz.

Herkesten bir usül, herkesten bir söz,
Herkesten bir güzel mısra götürüyor.
Sonra başkalarının dediklerinden
Kendisi için bir şiir çelengi örüyor.

Mirza Şefî parlak bir yıldız,
Kalbi daima ışıklı bir gündüz,
Sinesi çiçekli bir bağçe bağdır,
Onun her satırının öz kokusu vardır.

*** (97)

Ben okuduğumda sevenlerle sevenin,
Büyüklerin karşısında günahkâr gibi baş eğmeyin.
Kendinden küçüklerin karşısında böbürlenme,
Bil, hikmet şarkılarda meşhur olur.

İkiyüzlü yanıma geldiğinde dedim:
Kim ki kendiliğinde mukaddesdir, o Allah'tır.
Kim ki onun adına nefret ediyor, sövüyor,
O kendi mukaddesliğinde şüphesiz bir kinaye taşıyor.

Ben güzelliği, sevgiyi, şarabı övdüğümde,
Bu, bana bin ahenkli övgüden ileridir.

Ey Abdulla'nın oğlu Mirza Şefî,
Alçaklıktır molların ikiyüzlülüğü.
Sevgi âleminde, şarap meclisinde
Unutma ela gözleri, bir de dolu kadehin ışığını sen.

Güzellikten, muhabbetten, şaraptan lezzet aldığında,
Hayatta yüz örtüm beni güzelleştiriyor.
İşittiklerinde asabileşip beni sövüyorlar,
Bütün dünya birden beni kederlendiriyor.

Onlar dini çelişkileriyle,
Göğe inanıp ona hizmet etmek istiyorlar.
Lakin intikam hissi damarlarında coşuyor,
Nefret ise suratlarına renk verir.

Ellerinde ölüm kılıcı,
Onlar bizden inanç ve pişmanlık talep ediyorlar.
Onlar öyle hesap ediyorlar ki, bu “iyi” yolda

Allah da onlardır.
Lakin ben diyorum: Allah kötü emellerden uzaktır,
Nefret Allahsızlıktır, sevgi Allahlılık!

***** (98)**

Kim mutluysa, o, iyi adamdır.
Bu kendisini her adımda gösterir.
Kim ki yeryüzünde kötü emellerle meşguldür,
O kendi cezasını kendiyle taşıyor!

***** (99)**

Bazı sevgi incilerinin parıltısı bize sırlı kalırdı
İyi şarap kokusu diyip onu uyandırmıyaydı.
O vakte kadar ben iyi şarap içiyorum,
Hoş şakalarımınla kendi aklımı gösteriyorum,
Onda benim büyüklüğümü derinliğimde ara!

***** (100)**

Allah'ın emriyle güneş yanıyor,
Bütün dünyaya ışık saçıyor.
Onun emriyle kızıl gül açıyor
İtirlili çiçek çimeninde.

Onun emriyle dağlar sıralanmış,
Yeryüzünde yükseliyorlar.
Rüzgara da emretmiş ki, esip coşsun
Canlı hayatımıza bin renk versin.

***** (101)**

Kuřlara uęmak ięin kanat verilmiř,
Denize de kendi sesi, kendi ahengi.
Bana da řarkı söylemek kısmet olmuř ki,
Kulaklarımız onu iřitsin.
Güneř nięin yanıyor,
Rüzgar, dalga ne okuyor,
Kızıl gül niye aęıyor,
Gökte cořan nedir, yağın ne,
Onları ancak ben duyuyorum,
řarkılarımda hevesle söylüyorum.

***** (102)**

Oh, kalbim bir duygudan
Nasıl sevginle atıyor,
Sen hafif adımlarınla
Karşımdan geçip gittiğinde.
řahane beyaz çarřafın
Sırtında salındıkça,
Sanki gözlerinde yanıyor
Tuhaf bir alev.

Çok kara, burma saçların
Boynuna dolařıp oynařıyor.
Sinen bu örtüde
Sanki bedeninde bunalıyor.

Vücudunda olan bu hareket, bu řevk
Aklımı alıp götürüyor, ağır bir tesirden
Kalbimde sevgin uyanıyor,
Sen hafif adımlarınla karşımdan geçtiğinde.

Mavi gökyüzü kıyafetini giymek için
Nergisler, kızıl güller açıyor.
Al kırmızı ipek tumanının altından küçücük, zarif ayakların bir alemidir.
İnce, tombul ellerin,

Şirin dudakların da sanki sihirlenmiş, sonsuz bir alemdir.
Oh, ağır bir tesirden
Kalbimde sevgin uyanır,
Sen hafif adımlarınla karşımdan geçip gittiğinde!

***** (103)**

Şaraptır insanı alevlendiren,
Hisse zehir veren, kalbi yandıran.

Yükseltir insanı ateşli kalbinde,
Alçaltır onu bil kendi emelinde.

Bunlara sabırlı olursa insan,
Bilgeden bir kimseye olmaz düşman.

***** (104)**

Alçaklık yoluna düştüyse insan,
O yatar daima sarhoşluğundan.
Ayılmaz katiyen ağırsa da tan.
Karanlık içinde o uykusundan

***** (105)**

Akılla içenler uysal oluyor,
Hikmet zirvesine daima yükselir.
Güzelliktir onun yüce duygusu,
Manalı konuşur, olmaz korkusu.

***** (106)**

Arzumuza ulaşmak için
Ben de, sen de can atıyoruz.
Gecemizi, gündüzümüze
Yorulmadan biz katıyoruz.

Sen kalbini bana verdin,
Ben gönlümü sana verdim.
Her ikimiz ayrılık da
Yaşasakta biriz dedim.

Kalbimizde istek büyük,
Ayrılmayan bir bütünlük.
Kartal gibi göklere
Biz durmadan yükseliyoruz.

***** (107)**

Her tarafta duman olsa, sis olsa,
Korkumuzu, gamımızı unutalım.
Güzel yanında, şarap meclisinde
Riyakarlığı unutalım.
Bilgeleri, iyilikleri koruyalım
Peygamberin keskin, kılıcıyla.
Hurafeleri yok edip doğrayalım,
Güneşi, ayı yere indirip
Ocağın şarkımızla alevlendirelim.
Bırak bizim şarkımız güzellik
Mihrabımın benzer alevine çevrilsin,
Kıvrım telli güzelleri kendi
Işığında ısıtsın, bize sevinç getirsin.

***** (108)**

Dindarlar kötü emellerini,
Dert çektiğinde gamlı görünmeyi,
Ümitle yaşayan geleceği,
Üstadlar ise aklın gücünü sever.

***** (109)**

Senin sihirlenmiş o bakışın beni sevindiriyor.
Gittikçe etkiliyor, kalbimi alevlendiriyor.
Bahtımın o parlak tuhaflığında.

Hürmetle dinle, şirin hayatım,
Bir soru soruyorum sana:
O bakışlar hasretle mi bakmış bana,
Bildir bir işaretle bu sırrı bana!

Senin izninle nazını çeksem,
Kucağında ulaşılmaz olursun.
Kalbim benim de sevinçle dolu,
Olmazdı sevincimin sınırı!

Mucizeli talihimde mutluluğumu anlarıma,
Anlarımı mutluluğa katardım.
Yıllar boyu ben mutlu yaşadım!

***** (110)**

Molla, şarap temiz içkidir.
Onu değerlendirmemek günahtır.
Eğer sözlerimi kötölemek istersen,
Sen onun içinde hakikat göreceksin.

İbadet etmek getirmemişti,
Beni mescidin içerisine,

İçmişim şarabı ben,
Kaybettiğimden doğru yolumu.

*** (111)

Beni aşkın derdi kırdırıyor,
Ama sorgulamayın ki, kimin aşkıdır?
Bana ayrılığın zehirini verdi,
Ama sorgulamayın ki, onu kim verdi?

*** (112)

O yüksek ruhla övünüyor,
Bu yolla sesini yüceltir,
Meze çelenginin prensi gibi
Güzellik aleminin ağası gibi.
Ne ile meşhurdur Şiraz şehri,
Kızıl gülle mi, yoksa şarapla mı?
Peki, Roknabad nasıl tanındı,
Mozella ormanı mı?
Onların güzelliği değildi esas,
Yeryüzünde de güzel şeyler var
Onlar senin şiirinle tanındı.
Bir tek seninle, Hafız.
Putları sen dağıttın,
Şiraz'ın vafını sen başladın
O küçük seninle büyük oldu,
Sen şehri ve ormanı tasvir ettin!
Çayı ve sahili de tasvir ettin
Senin şehrinin her taşı
Dönüp soylu taş a meşhurlaştı.
Tiflis'te güzellik timsalidir,
Gülü, şarabı ve süslü kızları var
Seninle, Şefi, yalnız seninle,
Ona bir nağmekar kısmet oldu!

Odur ki, Şiraz Hafız'ın,
Tiflis ise senin şarkılarınla
Odur ki, burada her şey,
Azametli bir birlikte birleşti.
Şehir bağlarının içinden geçen çay,
Yüce dağlardan akıp gelir,
Onda yaşayan ve çiçeklenen,
Mirza Şefi, senindir hepsi!
Onun güzel kızları
Benimdir, benim şiirimdir!
Gözleri, yanakları ve sözleri benimdir
Bununla da onlar parıltılı ve ışıklı oldu!
Senin şarkın cennet içindir,
Bu cennete dahil olan her şey,
Bütün günahlardan uzak olacak,
Putlar için öpme ve şarap,
Bu adamlar için her şey,
Ebedi azaba verilecektir!

***** (113)**

Her yerde, bütün ülkede,
Senin şiirlerin, Mirza Şefi, seslenmelidir.
Her türlü güzelliğe ve emele,
Taze hayat olacaktır!

***** (114)**

Sen kendi gençlerini gönderiyorsun,
Bu da senin isteğindir,
Tiflis senin şiirlerinle tanındı,
Krosdan Rayna kadar.

***** (115)**

Gel, genç oğlan, sana bilgeliği öğreteceğim,

Sen hayatın manasını öğrenmelisin
Sen nimete, Tanrıya tapınmalısın,
Doğruyu eğriden ayırmayı öğrenmelisin.

***** (116)**

İlim cahilliği açığa çıkarır,
Akılla davranmayı şiiirden öğrenmelisin
Güzel konuşmak ve dudaklarındaki güzellik.
Senin kalbine mutluluk ve sevgi getirecek.

***** (117)**

Özgür olarak bataklı eski çöllerden!
İsterim daha iyi şeylere ayak basayım,
Şarap ve sevgiyle güller arasında,
Sen yeni hayata başlamalısın!
Sen hazırlık yaparak benim şiirlerimi öğrensen,
Bunun için açık ve şen kendin başla,
Uzak ol ikiyüzlülükten, yalandan,
Gizlice de her zaman iyi şey öğren!
Cahilleri doğru yola çekmeye yok kılıcım,
Kim bilgelik ediyor, o başkasını zorlamıyor,
Benim zulmüm cüzidir, emlimin kökü
Şarapta, sevgide, bir de şarkılardadır.
Nihayet güzelliğın cazibesi,
Sonsuzdur, hasret dolu oluyor,
İnsan kalbi daima layıktır.
Şarkının sırlarına bürünsün!

***** (118)**

Dinle gör halk ne diyor:
Kim hakikati seviyorsa, o her zaman
Atını eyerde saklamalıdır
Kim hakikati düşünüyorsa, her zaman

Ayağını üzengide saklamalıdır
Kim hakikati konuşuyorsa, onun her zaman
Kol yerine kanadı olmalıdır
Ancak Mirza Şefi yine okuyor,
Kim yalan diyorsa, işkence almalıdır.

***** (119)**

Hakikati konuşmak hem de büyük tehlikedir,
Bundan bağı olmayarak, Mirza Şefi, sen her zaman dürüst ve doğru olmalısın.
Sen yalan konuşamazsın, yalanın bataklığına giremezsin,
Çünkü güzel olan her şey doğrudur ve güzelliği katiyen açamazsın.
Ancak her cezaya ve kabahate akılla katlanmak için,
Bilgeliğini çiçek gibi sözlere bürü,
Nasıl ki, kadehin lezzetli şarapla doludur,
Ancak yaprağa ve yeşil dallara bürünmüş.
Şenliğe toplanırken gamlı haber gelince,
Düşünmedin ki, çabuk ve ya anladın.
Şarapla kadehi doldurduğunda, dudaklarda latife,
Utanmış çocukta yemek içmekle ittifakta,
Hevesle orada olursun, ey Mirza Şefi, sen de bilgeliğin
Sınırı yoktur sen ki, deryasın, derya...

***** (120)**

Hakiki bilge arıyor ki, o hakkı bulsun.
Gençken ihtiyar olmaz, ihtiyar iken genç.
Kışta çiçek olmaz,
Yazda buz olmaz,
Genç çağında kalbin sevinir,
İhtiyar vaktinde gençlik olmaz.
Gençliğin kendi yeri var,
İhtiyarlık bilgeliktir,
Katiyen hakiki bilgenin,
Nasihat ve okumaya ihtiyacı olmaz!

Azizim, kimin alınına
Tamamen evvelden ne yazılmışsa,
Onu da görecek,
Şarapla ve sevgiyle!

***** (121)**

Putların gazabı ona engel olmaz,
Mescidin havası onu hayran bırakmaz,
Tek kadehle baş başa kalsa da,
Kendi sevgisine sadık kalacak.
Mirza Şefi, budur senin hayatın.
Ondan lezzet al, şikayet etme,
İçince unutma haftada,
Günlerin sayı toplamı yedidir.
Birinci gün hafta başlıyor.
Sonuncu gün bitiriyor,
Nasıl gelmişse öyle de gidecek,
Mutluluğu uzaklaştırmak olmaz.
Kolaydır, şarkısı şendir,
Her şey Allah'ın emrindedir,
Ona göre sersemliği bırak, çık,
Ayağın değdiğinde yola.

***** (122)**

Kızıl gül yakınıyor,
Onun kokusu çabuk geçip gidiyor,
Baharın verdiği koku
Ben onu sakinleştirerek dedim,
Benim şarkılarımla o kalacaktır,
Orada daima yaşayacaktır.
Sen gülleri ne diye tanıyorsun?
Onların çiçeğinden!
En iyi şarapları nasıl tanıyorsun?

Onların tadından!
En iyi insanları ne diye tanıyorsun?
Onların ruhundan!
Şeyhi ve müftiyi ne diye tanıyorsun?
Onların başından!
Ey dost, doğrudur, git
Ve kendine sonuç çıkart!

***** (123)**

Kendi genç ömrünü harap etme,
Razı kal Allah'ın sana verdiğiinden!
Yüreğini muhabbetin izharına aç
Ağzını şarapla doldur!
Bak, şarap ve sevgi gibi iki güzel teklifle,
Kendi isteğine göre yeri fırsat bilme!
Odur ki, onları yer Allah'ı gibi sev,
Ama aynı zamanda başkasını alçaltma!
Ölene kadar dalkavuklanan ahmaklar,
Onlar yaşatıyorlar, ama yaşamıyorlar
Müftü cehennem ve şeytanla korkutuyor,
Akıllılar bunu işitiyor, ama yaşamıyorlar
Müftü inanıyor ki, katiyen her şeyi çok iyi biliyor,
Mirza Şefi, sen ise ona katiyen inanma.

***** (124)**

Bülbül bağda inler.
Zarif boynunu sallar:
Demek ki, benim güzel şiirlerimin,
Çok güzel bir ahengi var
Ben, bu söz kafesinde kaldıkça,
Gülün güzelliğini duyamam.
Gül bahçesinde gül ağlıyor,
Hayat bana nasıl da hoş olabilir?

Demek ki, bütün gllerden
Ben güzellik ve ruh alıyorum
Çünkü bülbüllerin feryadını
Ve Őirin Őarkısını duymuyorum!
Mirza Őefi tartıŐmayı kesti.
Ve dedi: her ikiniz durun
Sen, kızıl gl, hoŐ, kokulu elbisenle,
Ően, bülbül, Őarkılarınla,
İnsanların Ően ve kulađı din,
Benim Őarkımda birleŐtiriniz.

***** (125)**

AŐıklar var ki, her zaman ađlıyor,
Sni kedere bürünüyor,
Titriyorlar, sanki ađrıdan ölüyorlar,
Her zaman yalan hislere bođuluyorlar,
Onlar hakiki hissi geirebilmediđinden,
Ona göre de baŐkalarının yüređinde,
Hakiki hisler uyandıramıyorlar.
Kendini yalan baŐ dönmesinden kuru,
Zevkinin ve idrakının mahvedilmesinden
Temiz, hem de pak,
Gstermezsen kendini,
Őiirde ve hislerinde.

***** (126)**

Ben nefret ediyorum kafiye hatrına yazanlara,
Cehennem ve göđün daima, inlemesine,
Sevginin ve coŐkunun,
GüneŐin ve lezzetin,
Havanın ve sinenin,
Ve her Őeyin sızlamasına.
Her Őey çok iŐlendiđinde, çok deđilindiđinde,

Bütün ahmaklara hoş,
Ve rahat olan şey,
Ancak akıllara eziyet verir.

*** (127)

Kim ki, şiir yazamıyor,
Kendi kalbinden, ya hakikatten,
Demeli kafasızlardandır
Ki, kafasızlara bu şiir hoş gelir.

TİFLİS'E ELVEDA (128)

Sen ey Kür şehri, güzel mekan,
Zenginsin güneşle ve meyve bağlarınla!
Kadınların nazıyla güzelleşirsin,
Yiğitlerin neresiyle güçlenirsin,
Sen benim kederimin de, sevincimin de ummanısın.
İfşa edilmiş lalsın-kalbimin aşkı,
Karşında diz çökerek, elimde kadeh
Seni terennüm ettiğime sevinçliyim!

*** (129)

Kadehim şarap dolu al güneşin hediyesi,
Yürekte sevinç, heves, öpmek, kucaklamak hevesi,
Gözlerime saçılıyor gözlerinin ışığı.
Ah, ne olaydı, ne olaydı,
Daima böyle olaydı.

Gece başlıyor her yana, ay ürkek-ürkek doğuyor,
Şafaklar parça-parça, dağlar yorgun-yorgun,
Sevgi yıldızları karanlıkta da saçıyor ışık.
Ah, ne olaydı, ne olaydı,
Daima böyle olaydı.

Gözlüyorum yolunu, dudağımda şarkılar,
Gözlerini götürüyor gel, uçsun dünyadan keder,
Gel ki, hala gecedir, karanlıktır ne kadar.
Ah, ne olaydı, ne olaydı,
Daima böyle olaydı.

GAZEL (130)

Bize dost olan başka kitap almaz ele,
Sen de zahitliğin o defterini at sele.

Ben yârin hastasıyım, aşktan başka söyleme söz,
Beni sevgilimin aşkı böylece saldı çöle.

O zamandan ki, benim kalbime yol buldu o yar,
Unutamıyorum ben onu bir an da böyle.

Bu gökyüzü ki sana yıldızla süslenmiş görünüyor,
Belki, aşktır o da, sırrını açığa çıkarmaz hala?

Şimdi gül mevsimiydi, çöllerde seyretme zamanıdır,
Çık çimen yürüyüşüne, el meclisi kur, neşelendir.

Yardan verse haber, Vazeh'e o sabah rüzgarı,
Kabirde olsa eğer, bil ki, bir de konuşur.

SONUÇ

Mirza Şefi Vazeh, XIX. yüzyıl Azerbaycan edebiyatı ve medeniyeti tarihinde edebi ve ilmi kişiliği ile dikkat çeken önemli şahsiyetlerindedir. Vazeh, yaşadığı dönem içerisinde kendi çizgisini asla kaybetmeyen, klasik Şark edebiyatını, kültür ve medeniyetini yaşatmaya çalışan diğer yandan da çağın isteklerine uyan eğitim neferlerinden biri olmuştur. Hayatı Azerbaycan'da savaşların yaşandığı buhranlı ve karmaşık döneme tesadüf etmiş bulunan Vazeh, 1794 yılında Gence'de doğmuş ve 1852 yılında Tiflis'te vefat etmiştir.

Medrese eğitimi almış, Farsça ve Arapça'yı öğrenmiş, dini ilimlerin yanı sıra klasik Şark edebiyatı alanında da belirgin bir bilgiye sahip olmuştur. Bilhassa gençlik dönemlerinde hüsnü hat alanında kendini geliştiren Vazeh, maarifçilik faaliyetlerinde bulunmuş, Gence ve Tiflis'de Divan-ı Hikmet edebi meclisini kurmuştur. Ömrünün büyük çoğunu Tiflis ve Gence kaza mekteplerinde muallimlik ederek geçirmiştir.

Mirza Şefi Vazeh'in iki eseri bulunmaktadır. Farsça ve Azerbaycan Türkçesiyle yazdığı şiirleri ve Azerbaycan Türkçesi'nin öğretimi için İ. Grigoryev ile yazdığı Kitab-ı Türkî adlı ders kitabıdır. Şiirlerinin büyük bir kısmında klasik Şark edebiyatından beslenmiş olan Vazeh, şiirlerinin çoğunda aşk, kadın, hakikat, din hakkındaki görüşlerini ortaya koymuştur.

Mirza Şefi, bir lirik şair olmasına rağmen şiirlerinde yaşadığı dönemin toplumsal problemleriyle de yakından ilgilenmiştir. Vazeh, yobaz din adamları karşısındaki tavrı itibarıyla de çağdaşları arasında önemli bir yere sahiptir. Cehalete, bağnazlığa karşı "maarifi" koyan şair, ilime, eğitime büyük önem vermiş ve şiirlerinde bunları dile getirmiştir. Özellikle hicivlerindeki başarısı, onun eleştirel düşünce yeteneğine sahip olduğunu açıkça ortaya koymaktadır.

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinin en önemli temalarından biri kadın özgürlüğü meselesidir. Doğu kadınlarının yaşadığı sıkıntıları dile getiren Vazeh, kadına hem birey olarak değer vermiş, hem de onun aile ve toplum içindeki yerini ve önemini vurgulamıştır.

Mirza Şefi'nin şiirlerinin büyük bir bölümünde âşıkane söyleyişler ve lirik ve samimi ifadeler hakimdir. Vazeh, aşka ve sevgiye dair duygu ve düşüncelerini ifade

ederken klasik Şark şiirinin kalıplarından çıkmamıştır. Toplumsal konulu şiirlerinde ise hitabet üslubu mevcuttur. Bu yüzden şiirlerinin dili sade ve akıcıdır.

Klasik şiir geleneğinin izinden giden Vazeh beyit, dörtlük, beşlik, yedilik ve muhtelif düzensiz bentlerden oluşan nazım birimleri ile şiirlerini yazmıştır. Ancak şair, şiirlerinin büyük bir bölümünde dörtlük nazım birimini tercih etmiştir.

Vazeh'in şiirlerinin dili Arapça ve Farsçadan geçmiş kelime ve ifadelerle birlikte mazmun ve sembollerle yüklüdür. Şiirlerinde hem aruz hem de hece veznini kullanan Mirza Şefi bazen de herhangi bir vezne bağlı olmayan serbest şiirler de yazmıştır. Şiirlerinin büyük bir kısmını aruzla yazan Vazeh, vezin açısından da başarılı sayılabilir. Aruzun klasik edebiyatta en çok kullanılan bahirlerinden bahr-i hezec, şairin en fazla tercih ettiği bahirdir.

Vazeh'in şiirlerinde ritim ve ahenk vezin, kafiye ve tekrarlarla sağlanmıştır. Şair, şiirlerinde bütün ünlü ve ünsüz seslerden, istifade etmiş olmakla birlikte asonans ve aliterasyonlar sayesinde ses ile mana arasında armoniyi ve ahengi sağlamlaştırmıştır. Ses, kelime, cümle ve ek tekrarları şairin hemen hemen bütün şiirlerine yayılmıştır. Kafiye ve redifler ile birlikte bu ritim daha da arttırılmıştır.

Mirza Şefi, şiirlerinde hususi ve umumi semboller, mazmunlar ve mecazlar kullanmıştır. Bu sözcükler, Vazeh'in hem ruh hem de fikir dünyasının anlaşılması bakımından hususi önem taşımaktadır.

Mirza Şefi Vazeh'in şiirlerinin kelime kadrosu ve kelime sıklıkları üzerine şunları söyleyebiliriz: Şiirde toplam 7734 farklı kelime yer almaktadır. Bu kelimelerin büyük çoğunluğunu oluşturan adlar Mirza Şefi'nin şiirlerinin önemli bir kısmını oluşturan kelime çeşididir. Adlar içerisinde 42 adet aile, akraba ve unvan ile ilgili adlar, 66 adet aşk, sevgi, mutluluk, güzellik ile ilgili adlar, 36 adet bilim ve sanat ile ilgili adlar, 71 adet din ve inanış ile ilgili adlar, 17 adet eğitim ile ilgili adlar, 41 adet eşya, araç-gereç ile ilgili adlar, 15 adet giyim-kuşam ile ilgili adlar, 14 adet gökyüzü ve gök cisimleri ile ilgili adlar, 59 adet insan bedeni ve organları ile ilgili adlar, 45 adet mekân adı, 19 adet meslek ile ilgili adlar 57 adet nitelik adları, 55 adet tabiat ve tabiat ile ilgili adlar, 10 adet topluluk ile ilgili adlar, 5 adet yerleşim yeri ile ilgili adlar, 10 adet yiyecek ve içecek ile ilgili adlar, 32 adet zaman ile ilgili adlar ve 43 adet özel ad bulunmaktadır. Mirza Şefi, şiirlerindeki zengin kelime kadrosu aracılığıyla şiirlerini daha etkileyici ve daha canlı hale getirmiştir.

Şiirlerde görülen özel adlar şairin yaşamında yeri olan tarihi ve edebi şahıslar ve yaşadığı gördüğü yer adlarından oluşmuştur.

Zamirler içerisinde Vazeh, şiirlerinde en fazla şahıs zamirlerine yer vermiştir. “Sen” şahıs zamiri en sık kullanılan zamirdir. Şahıs zamirlerinin sıklığı şöyledir: *Men* 134, *Sen* 142, *O* 107, *Biz* 28, *Siz* 7, *Onlar* 25.

Vazeh, fiilimsiler içinde en fazla zarf-fiil ekine yer vermiştir. Şiirlerde en çok kullanılan zarf fiil eki *Ib/Ub* ekidir.

Şiirlerde en fazla geçen fiil ise esas fiil ve yardımcı fiil olarak kullanılan *ol-* fiilidir.

Şairin şiirlerinde dikkat çeken unsurlardan biri de deyimlerdir. Mirza Şefi'nin şiirleri deyimler ve ikilemeler açısından da oldukça zengindir. Şairin deyimlerden fazlaca yararlanması, onun mahallileşme ve millileşme çabasını göstermektedir. Şiirler üzerinde yapılan incelemelerde 160 deyime ve çeşitli biçimlerdeki ikilemelere rastlanmıştır. Aynı kelimelerin tekrarlanmasıyla kurulan, yakın anlamlı kelimelerin bir araya getirilmesiyle, zıt anlamlı kelimelerin bir araya getirilmesiyle kurulan ikilemeler mevcuttur.

Vazeh'in şiirlerine zaman ekleri açısından bakıldığında basit fiil çekiminde geniş, gelecek, şimdiki, görülen geçmiş ve öğrenilen geçmiş zaman olmak üzere beş kip ve zaman çekimi; dilek, istek, emir ve gereklilik olmak üzere dört kip çekimi görülmektedir. Fiil çekiminde en fazla geniş zaman ve şimdiki zamana yer verilmiştir.

Şairin, bilhassa gazel, rubai, mesnevi ve muhammeslerinde Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin yoğun olarak kullanıldığı görülür. Arapça kökenli kelimeler alıntı kelimeler içerisinde daha ağırlıktadır. Şair, Türkçe kelimeleri ise şiirlerinde en fazla fiil seviyesinde kullanmayı tercih etmiştir. Özellikle gazellerinde Arapça-Farsça kelimelerle yüklü tamlamalar yer almıştır.

Türkiye’de Mirza Şefi Vazeh hakkında makale ve neşrine ihtiyaç duyulmaktadır. Vazeh’in şiirleri üzerine yaptığımız bu çalışma, onun dili kullanma biçimi, kavramlar dünyası ve üslubu hakkında kayda değer bilgiler elde etmemizi sağlamıştır.

Çalışmanın bütünü ele alındığında Mirza Şefi Vazeh, yaşadığı dönemi çok iyi tahlil eden bir şair olarak dönemin insanına dair; aşk, sevgi, kadın, eğitim, sahte

mollalar ve zamanın getirdiđi yıkımları eserlerine taşıyan önemli bir şairdir. Bunun yanında dile hakim bir şair olarak dilin bütün imkanlarından faydalanarak eserlerini oluşturmuştur.

SEÇME SÖZLÜK

-A-

ab-ı hayat: Hayat suyu, dirilik suyu.

açar:Anahtar.

adam [Ar.]: İnsan, er kişi.

addım: Adım.

adi [Ar.]: Sıradan, normal.

afaq [Ar.]: Ufuklar.

afət [Ar.]: Son derece güzel kadın.

afitab [Far.]: Güneş.

ağıl [Ar.]: Akıl.

ağuş [Far.]: Kucak.

ahü-fəğan: Ah feryat.

axı: Peki, ama.

axır: Son, nihayet, bitiş.

axşam düş-: Havanın kararması, güneşin batması.

axtar-: Aramak, araştırmak.

ala: Ela.

alış-: Alevlenmek, yanmak.

alışdır-: Alevlemek, tutuşturmak.

alışıb yan-: Şiddetle yanmak.

ali [Ar.]: En yüksek, en yüce.

almaz: Elmas.

alov: Alev.

alovlandır-: Yandırmak, alevlendirmek

amal [Ar.]: Emeller, arzular.

aməd [Far.]: Gelme, geliş.

ar et-: Utanmak.

ardınca: Ardından, arkasından.

arvad: Kadın.

asan [Far.]: Kolay.

asılı: Başkasının iradesine, hükmüne tabii vaziyette olan, bağımlı.

asta: Yavaş, yavaşça.

asta-asta: Ağır-ağır, yavaş-yavaş.

aşına [Far.]: Dost, yakın yoldaş.

atəşgün [Far.]: Ateş gibi kırmızı.

avare [Far.]: Avare, başıboş.

ayna [Far.]: Saflık, duruluk, berraklık.

azad [Far.]: Özgür.

azadlıq: Özgürlük.

azlıq et-: Yetmemek, ihtiyaca cevap vermemek.

az-: Kaybolmak, doğru yoldan çıkmak.

-B-

bacar-:Yapabilmek, becermek.

badə [Far.]: Şarap, içki.

badə-i gülgün: Gül renkli şarap.

badə pərəst: Şaraba tapan, şaraba pek düşkün.

bad [Far.]: Rüzgar.

bahar [Far.]: İlbahar.

bais[Ar.]: Sebep.

bala: Evlat, çocuk.

balaca: Küçük, küçücük.

barə [Far.]: Konu, husus.

barı [Far.]: Hiç olmazsa, öyle ise.

başgicəllənmə: Baş dönmesi.

başına dolan-: Birisini çok sevmek.

bədbəxtlik: Talihsizlik, bahtsızlık.
bədxahlıq: Kötülük, kötü niyet.
bədməst [Far.]: Sarhoş, ayyaş.
bədnəzər: Kötü bakış.
bədr[Ar.]:Dolunay.
bəxş et-: Bahşetmək, vermək.
bəxt [Far.]: Baht, talih, şans.
bəxt dön-: Şansı dönmək.
bəndə[Far.]: Köle, kul, esir.
bərk: Katı, sert, sağlam.
bərk-bərk: Sımsıkı, sıkı sıkıya.
bərq: Parlaklık, parıltı, pırıltı.
bərq vur-: Parlamak, ışık saçmaq.
bəs [Far.]: Yeter, kafi.
bəski:Oldukça çok, o kadar ki.
bəşər [Ar.]: İnsan, adam.
bəzək: Süs, ziynet.
bəzəkli: Süslü.
bəzə-: Süslemek, donatmaq.
bəzən-: Bezenmək, süslenmək.
biganə [Far.]: Yabancı, el.
bihudə [Far.]: Beyhude,boş.
bixaniman: Evsiz, yurtsuz.
bikes [Far.]: Kimsesiz, yalnız.
biqərar [Far.+Ar.]: Kararsız.
birbaş: Direkt, dosdoğru, durmadan.
bircə:Yalnızca, tek.
birdə: Başka defa, digər.
birdəki: Üstelik ek olaraq, yine.
boyla-: Yükselmək.
böhtan [Ar.]: İftira, yalan.
budaq: Ağaç kollarının her biri, dal.
busə [Far.]: Öpme, öpücük.

buta [Far.]: Gonca, desen.
bülənd [Far.]: Yüksek, yüce.
bürqə [Ar.]: Peçə, tülbent.
bürüncək: Peçə, yüz örtüsü.
bürü-: Örtmək, sarmak.
bürün-:Bürünmək,sarılmak,
kuşatılmak.
bürüza vermə-: Belli etməmək.
büt [Far.]: Put, sevgili.
bütövlük: Bütünlük, bölünmezlik.

C-

cahan [Ar.]: Cihan,dünya.
camal [Ar.]: Yüz güzelliği, hüsün.
camı-gülgün: Kırmızı şarap.
cana gəl-:Bıkmak, usanmaq.
canan [Far.]: Sevgili, yar.
cavan [Far.]: Civan, genç.
cavanlıq: Gençlik, çocukluk.
cəhəvir [Ar.]: Kıymətli taşlar.
cəmi [Ar.]: Yekunu, toplamı.
cəm ol-: Toplanmaq, toplama işlemine konu olmaq.
cənab [Ar.]: Şeref, saygınlık.
cərimə[Ar.]: Cereme, suç.
cırnat-: Kızdırmak, sinirləndirmək.
cismani [Ar.]: Cisme ait, maddi.
cövlan et-: Dolaşmaq, gəzmək.
cövr [Ar.]: Cevir, cəfa, zulüm.
cuşə gəl-: Coşmaq, şevke gəlmək.
cüda [Far.]: Ayrı, ayrı düşmüş.
cümhur [Ar.]: Topluluk, halk.
cünun: Delilik, cinnet.

cür: Tür, çeşit.

cüzi [Ar.]: Az miktarda.

-Ç-

çadra: Çarşaf, peçe.

çarşab [Far.]: Çarşaf, peçe.

çat-: İstenen yere ulaşmak, varmak.

çay: İrmak.

çelipa[Far.]: Kâkül.

çəmən: Çimen, çayır.

çəmənlik: Çimenlik, çayırılık.

çən: Duman, sis.

çərx [Far.]: Dünya, felek.

çəşm [Far.]: Göz.

çətin: Güç, müşkül, zor.

çətir: Örtü.

çılpaq: Çıplak, giyinmemiş.

çilə-: Damlamak, sepelemek.

çism-i zar: Zayıf vücut.

çöhrə [Far.]: Çehre, yüz.

çün [Far.]: Çünkü.

-D-

dağ [Far.]: Keder, dert, yara.

dağ çek-: Yürekten yaralamak.

dalinca: Arkasınca, ardınca.

damən [Far.]: Etek.

dan: Tan, şafak.

danla-: Azarlamak, paylamak.

danış-: Konuşmak, söylemek.

darıx-: Bıkmak, usanmak.

daş: Taş.

davam: Sabır.

dayan-: Durmak, beklemek.

dayanıb dur-: Durup beklemek.

dayaq: Destek.

dəm [Far.]: An.

dər- [Ar.+T.]: Toplamak.

dərk et-[Ar.+T.]:Anlamak, kavramak.

dərrakə [Far.]: Anlama, idrak.

dərya [Far.]: Deniz.

dəst [Far.]: El.

deycur[Ar.]: Karanlık.

didar [Far.]: Yüz, çehre.

didə [Far.]:Göz.

dik: Gibi.

dil [Far.]: Gönül, yürek, kalp.

dilbər: Gönüller alan, çekici, cazibeli.

dildar [Far.]: Sevgili.

dillən-: Konuşmak, dillenmek.

dilruba [Far.]: Gönül kapan.

dinməz: Sessiz, sakin, sessizce.

divanə[Far.]: Deli.

divar [Far.]: Duvar.

dolan-: Dolaşmak, gezmek.

dört tərəf: Her taraf, her yer.

dövr [Ar.]: Devir.

dövrən [Ar.]: Devran, zaman.

dövre: Çevre, etraf.

dövrə vur-: Dönmek, dolanmak.

döyün-: Atmak, çarpmak [kalp, yürek].

döyüş: Dövüş, münakaşa.

döz-: Katlanmak, sabretmek.

dözümlü: Sabırlı.

dur [Far.]: Uzak.

durux: Duraklamak, duraksamak.

dustag: Hapis, tutsak.
düçar ol-: Yakalanmak, tutulmak.
dünyagörmüş: Tecrübeli, müdrik.
düz: Doğru.
düzəl-: Düzenlemek, kurmak.
düzlük: Doğruluk, dürüstlük.
düzül-: Dizilmek, düzene konulmak.

-E-

ehtiram [Ar.]: Saygı, hürmet.
elə: Öyle.
eləcə: Öylece.
elə bil: Sanki, güya.
elə ki: Öyle ki.
elm [Ar.]: İlim.
endir-: İndirmek.
erbab [Ar.]: Sahipler, malikler.

-Ə-

əba: Hırka.
əbr [Far.]: Bulut.
əfğan [Far.]: Feryat, figan.
əfğanə gəl-: Feryat etmək, figan etmək.
əfi [Ar.]: Engerek yılanı.
əflak [Ar.]: Felekler, semalar, bahtlar.
əfsus [Far.]: Yazık, eyvah, ne çare!
əfsun[Far.]: Büyü.
əhd [Ar.]: Yemin, ant.
əhl [Ar.]: Sahip, malik.
əhsən: Bravo, aşk olsun, afərin.
əhval [Ar.]: Haller, durumlar.
əks [Ar.]: Akis, yansıma.
əks et-: Aksetmek, yansımak.

əks-səda [Ar.]: Yankı.
əksərən [Ar.]: Çoğunlukla, en çok.
əçatmaz: Ulaşılmaz.
əl çək-: Bırakmak, vazgeçmek.
əl üz-: Ümidini kesmek.
ələm [Ar.]: Dert, gam, keder.
əl götür-: Vazgeçmek.
ələ getir-: Elde etmek, ele geçirmek.
ələ sal-: Ele geçirmek, elde etmek.
əməl et-: İcra etmek, yerine getirmek.
əmmamə [Ar.]: Sarık.
əndam [Far.]: Vücut, beden, boy pos.
əngur [Far.]: Üzüm.
ərş [Ar.]: Arş, gök.
ərşə dayan-: Göklere yükselmek.
əsər eylə-: Etki etmek, tesir etmek.
əsilzadə [Ar.+Far.]: Asilzade.
əsil [Ar.]: Asıl, soylu.
ətir [Ar.]: İtir.
ətir saç-: Güzel koku yaymak, saçmak.
ətirli: İtirli, güzel kokulu.
əvəz: Karşılık, yerine.
əyyam [Ar.]: Günler, zamanlar.
əyan [Ar.]: Belli, açık, aşikar.

-F-

faş elə-: Gizli bir işi, sırrı açıklamak.
fəxr [Ar.]: Fahr, övünme.
fələk [Ar.]: Gökyüzü, sema.
fəna [Ar.]: Fena, kötü.
fəraq [Ar.]: Firak, ayrılık.
fərasət: Hemen kavrama veya anlama.
fəryad [Far.]: Haykırma, çılgılık, figan.

fəsl [Ar.]: Yılın dörd mevsimindən her biri.

fəvvarə [Ar.]: Fıskiye.

filməsəl: Sanki.

fırqet [Ar.]: Ayrılık, ayrılış.

füsunkar [Far.]: Büyücü, büyüleyici.

-G-

gah [Far.]: Kah, zaman zaman, bazen.

gahicə: Zaman zaman.

gen: Geniş.

gərdişə gəl-: Coşturmak, istek uyandırmak.

gərək ol-: Lazım olmak, işe yaramak.

gizlin: Gizli, gizlice.

guya [Far.]: Sanki, diyelim ki.

gülüstan [Far.]: Gülistan, gül bahçesi.

güman [Far.]: Zan, sanma, sezme.

gümrah [Far.]: Dinç, çevik, atik.

gün: Güneş; gün.

gürşad: Sağanak.

güzgü: Ayna.

göy: Gök, gökyüzü.

-Q-

qaç-: Kaçmak, kaçınmak.

qabaq: Önce, daha evvel.

qala: Kale.

qamət [Ar.]: Kamet, boy bos.

qan-: Anlamak, idrak etmek.

qan qaral-: Morali bozulmak, sinir olmak.

qan qaralt-: Hiddetlendirmek, asabını bozmak, çok sinirlendirmek.

qanad vər-: Cesaretlendirmek.

qaş: Yüzüğe takılan kıymetli taş.

qaşqabaqlı: Somurtkan, düşünceli.

qaş qaral-: Akşam olmak.

qatar-: İade etmek, göndermek.

qayıt-: Dönmek, geri gelmek.

qəbir: Kabir, mezar.

qədd [Far.]: Boy, endam.

qədd-gamət: Boy bos.

qədəm: Adım.

qəhqəh [Ar.]: Kahkaha.

qəh-qəh çək-: Kahkaha atmak.

qəmhar [Far.]: Dert ortağı.

qər [Far.]: Eđer, şayet.

qərq ol-: Batmak, boğulmak.

qəribə[Ar.]: Tuhaf, şaşkırtıcı.

qəsdinə gir-: Birinin ölümü veya kötülüğü için çalışmak.

qəşəng [Far.]: Güzel, zarif.

qəşənglən-: Güzelleşmek.

qəti [Ar.] : Kati, kesin.

qəzəb [Ar.]: Gazap, kızgınlık, öfke.

qılınc çək-: Kavgaya hazırlanmak.

qırağ: Uç, kenar.

qızın-: Isınmak.

quc-: Kucaklamak.

qucaqla-: Sarmak, kucaklamak.

qulaq as-: Dinlemek, kulak vermek.

qulaq batır-: Sağır etmek, gürültü sebebiyle rahatsız olmak.

qulluq et-: Hizmet etmek.

qulluqçu: Hizmetçi.
quraşdırma: Uydurma, yalan.
quraşdır-: Uydurmak, yakıştırmak.
qüllə: Kule.
qüssə[Ar.]: Gam, keder.
qoca: İhtiyar.
qocal-: Kocamak, yaşlanmak.
qonaqqarə: Misafirler.
qonaq gət-: Misafirlığe gitmek.
qoy: Hayhay, terk et, bırak.

-H-

hali ol-: Haberi olmak, öğrenmek.
hamı: Herkes,hepsi.
hansı: Hangi.
hara: Hangi taraf, nere.
haray sal-: Haykırmak, feryat etmek.
hasil ol-: Sonuç olarak ortaya çıkmak.
həddə [Ar.]: Tehdit, gözdağı.
həddi-hüdüd [Ar.]: Sınır, son nokta.
həmağuş [Far.]: Kucak kucağa.
həmdəm: Dost, arkadaş.
həmin [Far.]: Aynısı, tıpkı, bu, şu.
həmişə [Far.]: Her zaman, daima.
həmişəlik: Ebedilik, süreklilik.
hərə: Herkes.
hərgah [Far.]: Her zaman, hervakit.
həris [Ar.]: Haris,açgözlü.
həsəd et-: Kiskanmak, hasetlenmek.
həyan: Koruma, himaye.
hicran [Ar.]: Ayrılık.
hifz [Ar.]: Saklama, koruma.
hökmran: Hükümdar.

hör-: Örmek.
huri [Ar.+Far.]: Cennet kızı, sevgili.
huş [Far.]: Akıl, bilinç, şuur.
huşu başından çıx-: Aklını kaybetmek, kendini kaybetmek.
hüdüd [Ar.]: Sınır, ölçü.
hüsn [Ar.]: Güzellik, çekicilik.

-X-

xan [Far.]: Han, hükümdar.
xaniman [Far.]: Ev bark, aile ocağı.
xar [Far.]: Diken.
xatir [Ar.]: Zihin, fikir.
xatirinə dəy-: Gururuna, haysiyetine dokunmak.
xendan et-: Neşelendirmek, gönlünü açmak.
xeyirxah [Ar.+Far.]: İyilik isteyen, iyi dilekte bulunan.
xeyirxahlıq: İyilik, lütfkarlık.
xəsarət [Ar.]: Hasar, zarar ve ziyan.
xəsarət yətir-: Zarara uğratmak.
xəsis [Ar.]: Cimri.
xidmət [Ar.]: Hizmet, iş görme, vazife.
xidmət et-: Hizmet etmek.
xilqət [Ar.]: Yaratılış.
xilas [Ar.]: Kurtulma, kurtuluş.
xislət [Ar.]: İnsanın yaratılışındaki huyu, tabiatı, mizacı.
xoşbəxt [Far.]: Mesut, mutlu.
xoşbəxtlik: Mutluluk, bahtiyarlık.
xoşbəxt et-: Mutlu etmek.
xoşrəftar [Far.]: Geçimli, uysal.

xubliq: Güzellik.

xurafat [Ar.]: Hurafe, batıl inanç.

xuraman [Far.]: Salına salına, naz ve eda ile yürüyen.

-İ-

ibtida[Ar.]: Başlangıç, önce.

icazə [Ar.]: İzin, onay.

içrə: İçinde, içerisinde.

idbar [Ar.]: Talihsizlik, bahtsızlık.

igid: Yiğit.

ixtiyar [Ar.]: Müsaade, izin.

ixtiyarsız: İstemeyerek.

iqbal [Ar.]: İقبال, kader, mukadderat.

ilan: Yılan.

imtina et-: İstememek, reddetmek.

inkar [Ar.]: İnkâr.

ireli: İleri.

iriş-: Erişmek, kavuşmak.

illər: Yıllar.

illərlə: Yıllarca.

isar et-: Malını cömertçe vermek, kurban etmek.

işarə [Ar.]: İşaret.

işlə-: Çalışmak, iş yapmak.

işlət-: Çalıştırmak, kullanmak.

iştiaq [Ar.]: Özleme, göreceği gelme.

iti: Keskin, sivri.

itir-: Yitirmek, kaybetmek.

itmamı yet-: Bitmek, tamamlamak.

izhar [Ar.]: Belirtme, gösterme, ortaya çıkarma.

-K-

kam [Far.]: Arzu, tutku, emel.

kama yetir-: Arzusuna ulaştırmak.

kaş [Far.]: Keşke.

kaşane [Far.]: Köşk.

kəf: Keyif.

kəm [Far.]: Eksik, noksan.

kəlam [Ar.]: Söz, deyiş, lakırdı.

kələk: Kelek, hile, tuzak.

kəlmə: Kelime.

kənar gəz-: Alakayı kesmek, yakınlık göstermemek, uzak durmak.

kənara çıx-: Asıl meseleden uzaklaşmak.

kəs [Far.]: Kimse.

kəsərdən düş-: Kırışmak.

keyfiyyət [Ar.]: Keyfiyet, nitelik.

kimi: Gibi, kadar.

kinyaz [Rus]: Komutan, prens.

kirdar [Far.]: Sabır.

kişvər [Far.]: Ülke, memleket.

kros [İng.]: Kros, kır koşusu.

kobud: Kaba, battal, hantal.

kor [Far.]: Kör, görmeyen.

kor-korane: Gözü kapalı, körü körüne.

korla-: Harap etmek, kötü vaziyete bırakmak.

kömək: Birine yapılan yardım.

köhnə [Far.]: Yıpranmış, eski, eskimiş.

kövkeb [Ar.]: Yıldız.

kövre-: Duygusal bir nedenle ağlayacak duruma gelmek, yaşarmak.

kuh [Far.]: Dağ.

küçe: Sokak, cadde.

külək: Rüzgar.

küy [Far.]: Sokak, mahalle, semt.

-L-

lal dayan-: Susmak, konuşmamak.

lap: Tamamen, kesinlikle.

lazım ol-: Gerek olmak, işe yaramak.

ləb [Far.]: Dudak.

ləhzə [Ar.]: An, kısa zaman.

ləl: Kıymetli taş, lal.

leşkər [Far.]: Asker.

lətafət [Ar.]: Latiflik, güzellik, hoşluk.

libas [Ar.]: Giysi, elbise.

lovğalık: Fiyaka, caka.

lovğalan-: Böbürlenmek.

-M-

mahnı: Nağme, şarkı.

mal-dövlət [Ar.]: Varlık, servet.

mane ol-: Mani olmak, engel olmak.

manifəst [Lat.]: Manifesto.

maral: Meral, dişi geyik.

maşın [Fr.]: Makine.

mat qal-: Hayret etmek, şaşırmaq.

mat-məbhut: Hayret içinde.

mat-məbhut qal-: Hayret içinde kalmak.

maymaq: Mıymıntı, kalın kafalı.

mədar [Ar.]: Yörünge.

mədh et-: Övmək.

məftun et-: Kendini sevdirmek, kendine bağlamak.

məğrur [Ar.]: Gururlanan, gururlu.

mehman [Far.]: Konuk, misafir.

məxmur [Ar.]: Sersemlik.

mehr [Far.]: Sevgi, muhabbet.

mehrab [Ar.]: Mihrap.

məhrəm [Ar.]: Mahrem.

mehriban [Far.]: Sevimli, şefkatli.

mehribanlıq: Dostluk.

məhviyyət [Ar.]: Alçakgönüllülük.

məiyyət [Ar.]: Bir amirin emrinde bulunma.

mələl [Ar.]: Sıkılma, sıkıntı.

mələhətli [Ar.]: Güzel, letafetli, hoş.

məlhəm [Ar.]: Merhem, çare.

mən [Far.]: Ben.

mən eyləme-: Yasaklamamak.

mənsəb [Ar.]: Yüksek makam, rütbe.

məram [Ar.]: İstek, maksat, niyet.

mərdüm [Far.]: İnsan, beşer, adam.

mərdümək [Far.]: Gözbebeği.

məsrur [Ar.]: Sevinmiş, sevinçli.

məst [Far.]: Kendinden geçmiş, sarhoş.

məstan [Far.]: Sarhoşlar.

məstur [Ar.]: Kapalı, gizlenmiş.

məşə: Orman.

məşq et-: Hazırlık yapmak.

məşuq [Ar.]: Sevilen, sevilmiş.

mətləb [Ar.]: Arzu, istek, istenen şey.

mey [Far.]: İçki, şarap.

məyl [Ar.]: Meyil, eğilim.

miknət [Ar.]: Güç, kuvvet, iktidar.

min-min: Binlerce, hayli.

minval [Ar.]: Yöntem, yol, düzen.

mirvar [Far.]: İnci.
misilsiz: Eşsiz, nadir.
munis [Ar.]: Candan, içten.
mur [Far.]: Karınca.
murdar [Far.]: Leş.
müalicə ol-: Tedavi olmak.
mübahisə [Ar.]: Tartışma, polemik.
mübarizə[Ar.]: İki kişi arasında kavga.
müdam [Ar.]: Sürekli, kesintisiz.
müdrük [Ar.]: İdrak eden, akli eren.
müdrüklük: Bilgelik.
mühəqqər: Hakir, zayıf, aciz.
mülk [Ar.]: Bir devletin ülkesi.
münbit [Ar.]: Bereketli, verimli.
müntəzir [Ar.]: Beklenen, gözlenen.
mürğ [Far.]: Kuş.
müşgül [Ar.]: Sıkıntılı, çetin, zor.
müstəbid [Ar.]: Kendi keyfine göre hareket eden, zor kullanan.
möhkəm [Ar.]: Muhkem, sağlam.
möhnət [Ar.]: Zahmet, eziyet; gam.
möhnətkəş [Ar.+Far.]: Mihnet çeken.

-N-

naçar qal-: Çaresiz kalmak.
nadan [Far.]: Bilmez, cahil.
nalə [Far.]: Feryat, figan, inilti.
nalə et-: Feryat etmek, inlemek, ağlamak.
namə [Far.]: Mektup.
naümmidlik: Ümitsizlik.
nazəndə [Far.]: Nazlı, işveli; sevgili.
nəcib [Ar.]: Soyu temiz, soylu, asil.

nəfər [Ar.]: Bir tek kişi, şahıs, asker.
nə qədər ki: O vakte kadar, o zaman.
nəğmə [Ar.]: Nağme, ezgi, şarkı.
nesim [Ar.]: Hafif esen yel.
nəva [Far.]: Ses, seda, makam.
nəvə [Far.]: Torun.
neyçün: Niçin.
nəzər sal-: Bakmak, göz gezdirmek.
nəzzarə [Ar.]: Seyirci, bir şeye bakma.
nəzir [Ar.]: Benzer, misil, eş.
nigar [Far.]: Sevgili.
nigəh [Far.]: Bakış, bakma.
nişan [Far.]: İz, belirti, alamet.
nişanə [Far.]: Eser, iz, alamet.
nur [Ar.]: Aydınlik, ışık, nur.
nur saç-: Işık saçmak, parlatmak.
nur səp-: Işık saçmak, parlatmak.
nuş et-: İçki içmek.
nüfuz eylə-: Nüfuz etmek, tesir etmek.
növcəvan [Ar.+Far.]: Delikanlı, genç.

-O-

o biri: Öteki.
od: Ateş.
oda düş-: Ateşe düşmek, büyük tehlikeyle karşılaşmak.
odlu: Ateşli.
oxşa-: Sevmek, okşamak.
ov: Av.
ovla-: Avlamak.
oyaq: Uyanık, ayık.
oyan-: Uyanmak.
oyat-: Uyandırmak.

-Ö-

ölkə: Ülke.

örtük: Örtü.

öt-: Geçmek, geçip gitmek.

ötərgi: Geçici, muvakkat.

ötüb keç-: Geçip gitmek, ilerlemek.

öyün-: Övünmek.

öz: Kendi.

özgə: Başka, yabancı.

-P-

palta: Elbise, giysi.

partla-: Patlamak.

pəri-ruhsar: Peri yanaklı, çok güzel.

pərvərdiqar [Far.]: Allah, tanrı.

pervane [Far.]: Işığın etrafında dönmeyi seven gece kelebeği.

pəst [Far.]: Alçak, aşağı.

peşmançılıq: Pişmanlık.

pərt et-: Mahcup etmek, utandırmak.

peyda eylə-: Ortaya çıkarmak.

peyman [Far.]: Yemin.

pıçıl-da-: Fısıldamak, mırıldanmak.

pillə [Far.]: Basamak, merdiven.

pis: Kötü.

pislə-: Kötülemek, kınamak.

piyalə [Far.]: İçki kadehi.

puç et-: Mahvetmek, hiç etmek, yok etmek.

-R-

rəfiq [Ar.]: Arkadaş, yoldaş.

rəftar [Ar.]: Davranış, hareket.

rəhm [Ar.]: Acıma, esirgeme, koruma.

rəqs et-: Bale yapmak, dans etmek.

rəncur [Far.]: İncinmiş, hasta.

rəy [Ar.]: Fikir, hüküm.

rəiyyət [Ar.]: Uyruk.

rəmz [Ar.]: Simgesel, sembolik.

ru[Far.]: Yüz, çehre.

rübənd [Far.]: Peçe.

rüxsar [Far.]: Yanak, yüz, çehre.

rüsvayi-cahan: En bayağı, çok aşağılık

ruzigar [Far.]: Zaman, vakit; yel.

-S-

sakitləşdir-: Yatıştırmak, zapt etmek.

sakitcə: Yavaşça, sakince.

sap: İplik.

sarban [Far.]: Deveci, deve sürücüsü.

sarı: Taraf, semt, e doğru.

sayağı: Benzeri, gibi.

sayrış-: Pırıldamak, ışıldamak.

sazdır: Güzeldir, iyidir.

səbzpuş [Far.]: Yeşil elbiseli, yeşil örtülü.

səhər [Ar.]: Sabah vakti.

səhi [Far.]: Düz, doğru.

sələf [Ar.]: Bir görevde, bir makamda kendinden önce bulunmuş olan kimse.

səma [Ar.]: Gök, gökyüzü.

səmər [Ar.]: Fayda, menfaat, hayır.

sərgəştə [Far.]: Yersiz yurtsuz, serseri.

sərraf [Ar.]: Sarraf.

sərv [Far.]: Uzun ince boylu ağaç.

sərv-i rəvan: Yürüyən selvi, uzun boylu sevgili.

sərvaxt [Far.+Ar.]: Uyanık, gözü açık.

sərapa [Far.]: Tümüyle, baştan ayağa, baştan başa.

səyyarə [Ar.]: Güneşin etrafında dolaşan gezegen.

sıǵalla-: Okşamak, sıvazlamak.

sın-: İncinmek, üzülmek.

sındır-: Kırıp dökmek.

sifət [Ar.]: Suret.

sinə [Far.]: Göğüs, bağır.

sirişk [Far.]: Gözyaşı.

sitəmkarə: Zulüm ve haksızlık eden.

soruşma: Sorgu.

söy-: Sövmek, azarlamak.

söyle-: Konuşmak, lakırdı etmek.

sübh [Ar.]: Sabah.

sürüş-: Kaymak.

-Ş-

şadlan-: Sevinmek.

şadlıq: Sevinç, neşe.

şah [Far.]: Padişah, hükümdar.

şəb-i deycür: Karanlık gece.

şəcər [Ar.]: Ağaç.

şəfəq sal-: Parıldamak, ışık saçmak.

şəfəqqət [Ar.]: Şefkat.

şəh: Şebnem, çiy.

şəhd [Ar.]: Bal.

şəksiz: Şüphesiz, elbette.

şəriyyət [Ar.]: Şiir, nazım.

şəstinə də-: Şanına yedirememek, izzetinefsine dokunmak.

şeyda [Far.]: Deli, çılgın, divane.

şıltaq: Kavga, çekişme.

şikən [Far.]: Kıvrım, büküm.

şikəst [Far.]: Kırılmış, kırık, kıvrılma.

şux [Far.]: Şuh, parlak.

şölə [Ar.]: Şule, alev, ateş ışığı.

şövq[Ar.]: Nur, ışık.

-T-

tale [Ar.]: Talih, kader, yazgı.

tanq-imas [ÖT.]: Ayıp olmaz.

tap-: Bulmak, meydana çıkarmak.

tar [Far.]: Karanlık.

tarac et-: Yağma edilmek.

tay [Far.]: Eşit, eş, denk.

tay ol-: Eş olmak, denk olmak.

təccüb et-: Hayret etmek.

təssüflən-: Kederlenmek.

tək: Tek, gibi.

təkcə: Biricik, sadece.

təki: Gibi, benzeri, sadece.

təkin: Dip, derinlik

tələsmə: Acele etmek.

tənbur [Ar.]: Tambur.

tənə[Ar.]: Sitem, kınama, serzeniş.

tər [Far.] : Taze, yeni; yaş, nemli.

təranə [Far.]: Ezgi, name, şarkı.

təravət [Ar.]: Tazelik, canlılık.

tərif [Ar.]: Tarif, övme, övgü.

tərif et-: Övmek, methetmek.

tərpət-: Kımıldatmak, oynatmak.

təşnə[Far.]: Arzulu, istekli, heveskâr.

tez: Çabuk, hemen, acele.

təzə [Far.]: Taze, körpe.

tiğ [Far.]: Kılıç.

tik-: İnşa etmek, dikmek.

tikan: Diken.

til [Far.]: Gönül, yürek, kalp.

tülbə könlüm [ÖT.]: Deli gönlüm.

tilsim [Ar.]: Tılsım.

tulla-: Atmak, fırlatmak.

tuman: Bol ve kısa iç donu.

turre [Ar.]: Alın saçı, kıvrıkcık saç lülesi.

tuş et-: Tesadüf etmek, maruz bırakmak.

totuq: Tombul.

töhfə [Ar.]: Hediye, armağan.

türfə[Ar.]: Zarif, ince, güzel.

-U-

uca: Yüksek, yüce.

ucal-: Yücelmek, yükselmek.

uca tut-: Yüksek tutmak, şereflendirmek.

ulduz: Yıldız.

uşaq: Çocuk.

-Ü-

üfunətli: Pis kokan.

üləma[Ar.]: Alimler, bilginler.

ülvi [Ar.]: Yüksek, yüce, ulu.

ümman [Ar.]: Büyük deniz.

ürək döyün-: Kalbi çarpmak veya çalışmak.

ürəkaçan: İç açıcı, ferahlatıcı..

üsyankar [Ar.+Far.]: Baş kaldırıcı, isyankar.

üz: Yüz, çehre.

üz qoy-: Yönelmek, yönelip gitmek.

üz göstər-: Görünüş olarak herhangi bir ilgi göstermek, tavrı sergilemek.

üz tut-: Birine yönelerek konuşmak.

üzük: Yüzük.

üzü dön-: Küsmek, incinmek, sırt çevirmek.

-V-

vaxt [Ar.]: Vakit.

valəhədici: Şahane.

var-dövlət: Zenginlik.

vəsf et-: Tarif etmek, methetmek.

vəsl [Ar.]: Ulaşma, kavuşma, vuslat.

vərəsəlik: Miras.

vəzir [Ar.]: Bakan, nazır.

viran qal-: Yıkılmak, harabeye dönmek.

vüqar [Ar.]: Ağırbaşlılık, ciddiyet.

vüsal [Ar.]: Ulaşma, kavuşma.

-Y-

yad: Akıl, hafıza. Yabancı.

yad et-: Hatırlamak, anmak.

yad ol-: Yabancı olmak, tabiatına, karakterine uygun olmamak.

yada düş-: Hatırlanmak, akla gelmek.

yaddan çıx-: Akıldan çıkmak, unutmak.

yaxşı: İyi, güzel.

yaxşılıq: İyilik, güzellik.

yaxşılıq et-: İyilik etmək.

yaltağ: Müdahin, dalkavuk.

yaltaqlan-: Dalkavukluk, yaltaklık yapmak.

yamanlıq: Kötülük, fenalık.

yar [Far.]: Sevgili, arkadaş.

yarə: Yara.

yarlanmış: Yaratılmış, halk olunmuş.

yaraş-: Yakışmak, uygun düşmek.

yaşıl: Yeşil.

yay: Yaz [mevsim].

yaz: İlbahar [mevsim].

yazıq: Zavallı, biçare [kimse].

yəqin: Şüpheşiz, kesin.

yenicə: Demin.

yer üzü: Yeryüzü, dünya.

yol: Amaç, uğur, erek.

yolu az-: Yolunu kaybetmek, şaşırmaq.

yuxu: Uyku.

yüngül: Hafif.

-Z-

zahirən: Görünüşe göre, görünüşte.

zarafat [Ar.]: Şaka, latife.

zar eylə-: Yanıklı yanıklı ağlamak, figan etmək.

zənbur [Ar.]: Arı.

zəng: Çan, zil.

zər [Far.]: Sarı.

ziddiyyət [Ar.]: Birbirine qarşı olma durumu, qarşıtlık.

zillən-: Dik dik bakmaq.

ziynət vur-: Süslemek, bezemek.

ziyalı: Aydın, münevver.

ziynət [Ar.]: Süs, güzelleştirme.

ziynətli: Süslü, zarif, şık.

ziynət vur-: Süslemek, bezemek.

zövq [Ar.]: Zevk.

zülmət [Ar.]: Karanlık.

zümürüd [Ar.]: Pek kıymətli yeşil bir taş.

KAYNAKÇA

- ABDULLAYEV, A. (1966). *Azerbaycan Dilinin Tedrisi Tarihinden*. Bakı: Maarif Yay.
- AKDOĞAN, B. (1999). *Azerbaycan Türkçesi'nden Türkiye Türkçesi'ne Büyük Sözlük*. İstanbul: Beşir Yayınevi.
- AKPINAR, Y. (1994). *Azeri Edebiyatı Araştırmaları*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- AKPINAR, Y. (2012). Mirza Şefi Vazih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. (Cilt. 42, ss.579). İstanbul: TDV Yayınları.
- AKSAN, D. (1998). *Anlambilim, Anlambilim Konuları ve Türkçenin Anlambilimi*. Ankara: Engin Yayınevi.
- AKSAN, D. (2009). *Her Yönüyle Dil – Ana Çizgileriyle Dilbilim*. Ankara: TDK Yayınları.
- AKTAŞ, H. (2002). *Modern Türk Şiirinde Edebi Sanatlar*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- ALTAYLI, S. (2005). *Azerbaycan Türkçesi Deyimler Sözlüğü*. Ankara: Prestij Matbaası.
- ARZUMANOV, V. (2005). *Mirza Şefi Şünaslıkta Yeni Merhale*. Bakı.
- BANGUOĞLU, T. (2015). *Türkçenin Grameri*. Ankara: TDK Yayınları.
- BAYRAMOV, A. (1975). *Klasik İrsimizden*. Bakı.
- BAYRAMOV, A. (1980). *Mirza Şefi Vazehin Edebi İrsi*. Bakı: Yazıçı.
- BAYRAMOV, A. (2014). *Fridrix Bodeştedtin Mirzə Şəfi Vazəh Haqqında Xatirələri*. Gəncə: Elm Nəşriyyatı.
- BİLGEGİL, K. (2009). *Türkçe Dil Bilgisi*. Erzurum: Salkım Söğüt Yayınları.
- BODEŞTEDT, F. (1850). *Tausend und Ein Tag im Orient*. Berlin: Decker.
- BODEŞTEDT, F. (1875). *Aus dem Nachlasse Mirza Schaffys*. Berlin: Hofmann.
- BODEŞTEDT, F. (2014). *Mirzə Şəfi Haqqında Xatirələr*. Azərbaycan: Hədəf Nəşrləri.
- BURAN, A. Alkaya Ercan (2009). *Çağdaş Türk Lehçeleri*. Ankara: Akçağ Basım.
- COŞKUN, M. (2007). *Sözün Büyüsü Edebi Sanatlar*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- CUMA, F. İ. (2011). Friedrich Martin Von Bodenstedt'in Şiirlerinde Mirza Şefi Vazeh İzleri. *Xəzər Universitəsi Nəşriyyatı Khazar University Press*, ss.191-200.
- ÇETİN, N. (2013). *Şiir Çözümleme Yöntemi*. Ankara: Öncü Kitap.
- ÇETİŞLİ, İ. (2010). *Metin Tahlillerine Giriş/1*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- DEVELİOĞLU, F. (2012). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları.
- DİLÇİN, C. (2009). *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- ERCİLASUN, A. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Basım.
- ERGİN, M. (1986). *Azeri Türkçesi*. İstanbul: Ebru Yayınları.
- ERGİN, M. (1998). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- ESİR, H.A. (2006). Şeyhi Divanı'nda Geçen Yiyecek ve İçecek Adları. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 29, ss. 95-116.
- ƏLİSA, N. (1980). *Nəğməyə Dönmüş Ömür*. Bakı: Yazıçı.
- ƏLİSA, N. (1990). *Gəncəli Müdrik*. Bakı: Yazıçı.
- ƏLİYƏVA, N. (2013). *Mirzə Şəfi Şərq-Qərb Araştırmalarında*. Gəncə: Elm Nəşriyyəti.
- ƏSGƏRLİ, Z. (2010). *Mirzə Şəfi Vazəh*. Bakı.
- GÜNAY, V. Doğan. (2007). *Sözcükbilime Giriş*. İstanbul: Multilingual Yabancı Dil Yay.
- HARMAN, Ö. F. (2006). Musa. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C.31, ss. 207-213, İstanbul: TDV Yayınları.
- HÜSEYNOV, H. (2007). *Azərbaycanda XIX Əsr İctimai və Fəlsəfi Fikir Tarixindən*. Bakı.
- İPEKTEN, H. (2001). *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*. İstanbul: Dergâh Yay.
- KARAHAN, H. (2015). Türkiye ve Azerbaycan Aydınlanma Edebi Harekâtına Karşılıklı Bir Bakış. *Turan-Sam Uluslararası Bilimsel Hakemli Dergisi*, 28, 29-35.
- KORKMAZ, Z. (1992). *Grammer Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- KORKMAZ, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri - Şekil Bilgisi*. Ankara: TDK Yayınları.
- QARAYEV, N. (2012). *XIX. Əsr Azərbaycan Ədəbi Məclisləri*. Bakı: Nurlan.
- QASIMZADE, F. (1960). Mirza Şəfi Vazəh. *Azərbaycan Ədəbiyyatı Tarixi*. C. II, ss.85-98, Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası.
- QASIMZADE, F. (1974). *XIX. Esr Azərbaycan Edebiyatı Tarihi*. Bakı: Maarif.
- MACİT, M. (1996b). *Divan Şiirinde Ahenk Unsurları*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- MUTALLİMOV, D. (2015). Hanlıklar Döneminde Kuzey Azerbaycan'ın Osmanlı ile Siyasi İlişkileri. *U.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 8, 155-177.
- MÜMTAZ, S. (2005). *Mirzə Şəfi Vazəh*. Bakı.
- PALA, İ. (2002). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: L&M Yayınevi.
- Türkiye Dışındaki Türk Edebiyatları Antolojisi*, 23. Cilt, Ankara, Kültür Bakanlığı Yay.
- SARAÇ, M.A.Y. (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*. İstanbul: 3F Yayınları.
- TOPUZOĞLU, T. R. (1998). Hezec. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 17, ss. 302-304, İstanbul: TDV Yayınları.

- TOPUZOĞLU, T. R. (2006). Münserih. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 32, ss. 17-18, İstanbul: TDV Yayınları.
- TOPUZOĞLU, T. R. (2006). Mütakarib. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 32, ss. 189, İstanbul: TDV Yayınları.
- TOPUZOĞLU, T. R. (2006). Muzâri. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 31, ss. 421-422, İstanbul: TDV Yayınları.
- TOPUZOĞLU, T. R. (2007). Remel. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 34, ss. 553-554, İstanbul: TDV Yayınları.
- TOPUZOĞLU, T. R. (2009). Serî. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. C. 36, ss. 562, İstanbul: TDV Yayınları.
- TURAN, S. (2009). Necâtî Beğ'in Şiirlerinde Yer Adları. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20, 135-154.
- ÜSTÜNOVA, K. (2002). *Söz Sanatlarının Oluşmasında Tekrarların Rolü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- VAZƏH, M.Ş. (2004). *Nəğmələr*. Bakı.
- VAZƏH, M.Ş. (2014). *Məhəbbət Təranələri*. Bakı: Aspoliqraf.
- VEYSƏLLİ, F. (2010). *Mirza Şəfi Vazəh və Fridrix fon Bodenştedt: Yozmalar və Faktlar*. Bakı: Təhsil.
- Vural, H. ve Böler T. (2012). *Ses ve Şekil Bilgisi*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- YADİGAR, F. (2010). *Mirza Şəfi Vazəh və Bodenştedt: Yozmalar və Faktlar*. Bakı.
- YENİKOLOPOV, İ. (1938). *Poest Mirza Şəfi*. Bakı.
- YUSİFOV, M. (2014). *Mirza Şəfi Vazəh 220*. Elm və təhsil.
- <http://www.menderescoskun.com/?pnun=28&pt=%C3%9Cslup+%C3%87al%C4%B1%C5%9Fmalar%C4%B1+%C3%9Czerine> (Erişim tarihi: 14.02.2019)

ÖZGEÇMİŞ

Dilan AYDIN 1991 yılında Diyarbakır’da doğdu. 2003 yılında ilköğretimini, 2006 yılında orta öğrenimini Şirinevler İlköğretim Okulunda tamamladı. 2010 yılında İstanbul Bahçelievler Lisesinde lise eğitimini bitirdi. 2016 yılında Karabük Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden mezun oldu. 2016 yılında Karabük Üniversitesi Yeni Türk Dili dalında yüksek lisansa başladı.

